تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی [٦]

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی [١١]

تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی شەشەم

نووسینی

مەلا مەحموودی گەڵاڵەیی

جزمی (١١)

بسم الله الرحمن الرحيم

- تەفسیری رەوان بۆ تێگەیشتنی قورئان.
- نووسینی: مەلا مەحموودی گەلاڵەیی.
- چاپی یەکەم.
- چاپخانەی ئۆفسێتی تیشک.
- تیراژ: (٥٠٠) دانە.
- ژمارەی سپاردن : (٢٩٩)ی ساڵی (٢٠٠٠).

- چاپ و پیت چنینی : مەڵبەندی کۆمپیوتەری ئاوێزە–سلێمانی.

لێپرسینەوە لەو خاوەن سامانو بەتوانایانەی بەبێ عوزری ڕەوا خۆیان لەچوون بۆ غەزا پاشدا

﴿إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَسْتَـْٔذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَآءُ ۚ رَضُوا۟ بِأَن يَكُونُوا۟ مَعَ ٱلْخَوَالِفِ وَطَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

لەئایەتی پێشوودا فەرمووی: ﴿مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ﴾ ئێستاش بۆ تەواوکردنی ئەو باسە پەروەردگار بڕیاری خۆی بەرامبەر ئەوانە دەردەکا کە خاوەن سامانو راحیلەو تێشوو چەکی پێویستو لەشساغو تەندروستن. دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ﴾ واتە: دەرگـای لۆمـەو سەرزەنشـت لەسەر چاکەکاران نیە، بەڵکوو ڕێگای لۆمەو لێپرسینەوەو سەرزەنشتکردن بەرووی ئەو کەسانەدا ئاچووغە کە دەوڵەمەندو خاوەن تواناو لەشساغن، دەتوانـن وڵاغـی سواریو تێشوو چەکی پێویست دابین بکەن، کەچی داوای ئیزن دەکەنو دەیانـەوێ پێغەمبەرﷺ عوزری ناڕەوایان بەڕەوا بزانێو ئیزنیان بـدا. ئەوانـە عوزریـان نیـەو بیانوویان ناحەقەو جێگای سەرزەنشتو لێپرسنەوەنو تاوانبارن، چونکـە ﴿رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ﴾ ڕێگایان بەخۆیان داوە لەگەڵ ئـافرەتو منـداڵو شـەلو سـەقەتو پەککەوتـەکاندا بمێننـەوە، ڕازیـن لـەپێڕی ئـەو بـێ دەسـەڵاتو کـەم ئەندامانە بژمێردرێن، قبووڵی زەلیلیو سەرشۆڕی دەکەنو پیاوەتیو مەردایەتییان تێدا نیە، حیزیو سـەلامەتییان هـەڵبژاردوە، چاوشـۆڕو ورە ڕوخـاوو دڵەتەپێیانـە، ئیتر لەئاکامی ئەم هەڵوێسـتو نامەردییـەیاندا خەسـارەتمەندی هـەردوو جیهـان بوون ﴿وَ طَبَعَ اللهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ خودا دڵی مۆر کـردوون خـێری تێ ناچێو رووناکی رووی تـێ ناکـا، سـەریان لێ شێواوەو نـازانن بـەرژەوەندییان لەچیدایە، نازانن جیهاد چەند سوودمەندە بۆ دونیاو قیامەتیان، ئەوان لـەتاواندا نقووم بوونو خۆیان لێ گوم بووە، هەست بەخراپی ئاکامی خۆیان ناکەن.

بەڕاستی خەسارەتمەندن! هەستی جیاکردنەوەی خێرو شەڕیان تێدا کزو لاوازە، فەرقی سوودو قازانجی خۆیان ناکەن، خەسارەتمەندی دونیاو قیامەتن: لەدونیادا کۆمەڵێکی قێزەونو لاکەوتەی کۆمەڵن، لەقیامەتیشدا سزای دۆزەخ چاوەڕوانیانە.

عوزر هێنانەوەی مونافیقانو خۆپاشدەرانی غەزای تەبووکو سوێندخواردنی بەدرۆیان

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ ۚ قُل لَّا تَعْتَذِرُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكُمْ
قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ ۚ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ
إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾
سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُوا
عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ ۖ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾
يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۖ فَإِن تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ
الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

دەربارەی سەبەبی نزوولی ئەم ئایەتە، لەئیبنو عەبباسیان گێڕاوەتەوە دەفەرموێ: ئەم ئایەتە دەربارەی (الجدّ)ی کوڕی قەیسو موعەتتەبی کوڕی قوشەیرو هاوەڵانی دووڕوویان هاتۆتە خوارێ، هەشتا پیاو بوون، پێغەمبەر ﷺ فەرمانی بە موسوڵمانان کرد کە گەڕانەوە بۆ مەدینە هاونشینی ئەو کۆمەڵە مونافیقە نەکەنو دەنگیان لێ دابڕن.

قەتادە دەڵێ: دەربارەی عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەی هاتووەتە خوارێ، لەم ڕووەوە کە دوا گەڕانەوەی بۆ مەدینە سوێندی بۆ پێغەمبەر ﷺ خوارد، هەرگیز لێی دوانەکەوێو سەرپێچی نەکا، داواشی لێ کرد کە ڕەزامەندی خۆی پێ ببەخشێ. بەڵام وادەی خۆی بەجێ نەهێناو وادە بەخیلاف دەرچوو.

پەیوەندی نێوان ئەم ئایەتانەو ئایەتەکانی پێشوو لەم ڕووەوەیە: کە لە ئایەتەکانی پێشوودا پەروەردگار سەرزەنشتی ئەوانەی کرد: کە عوزرو بیانووی ناڕەوایان دادەتاشین، عوزری ئەوانەشی قبووڵ کرد کە لەڕاستیدا خاوەن عوزر بوون، ئەمجار هەواڵ بە موسوڵمانان دەدا: کە ئاکامی ئەو مونافیقانەی لە غەزای تەبووک خۆیان دواخستووە چۆنەو چۆن دەبێ، ئەمەش هەواڵێکی غەیبییەو پێش وەخت پەروەردگار بە پێغەمبەری ڕاگەیاندو پاشانیش هاتەدی. دەفەرموێ: ﴿يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ﴾ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! بزانن: کە ئێوە لە غەزای تەبووک گەڕانەوە، ئەو مونافیقانە دێنە لاتانو پاکانەتان بۆ دەکەنو عوزرتان بۆ دێننەوە، چەندان بڕو بیانوو دەدۆزنەوە بۆ پاساودانەوەی نەچوونیان بۆ غەزای تەبووک! ﴿قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: عوزر مەهێننەوە، بیانوو مەدۆزنەوە، ئێمە هەرگیزاو هەرگیز بڕواتان پێ ناکەینو عوزرتان قبووڵ نیەو ئەوەی دەیڵێن: ڕاست ناکەن! کە بڕواشتان پێ ناکەین هەر بە هەوانتە نیە بەڵکوو ﴿قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ﴾ پێش وەخت لەڕێگەی سروشەوە پەروەردگار بڕێ نهێنیو حاڵو چۆنیەتی ئێوەی بە پێغەمبەری خۆی ڕاگەیاندووە، نیازو مەبەستی گڵاوتان، سەرپێچیو نافەرمانیو دژایەتیکردنتان بۆ حەق لەلایەن خوداوە بەئێمە گەیشتووە. ﴿وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ﴾ لەوە بەولاوە خوداو پێغەمبەری خودا کردەوەکانتان دەبینن؛ واتە: کردەوەکانتان لەدونیادا بۆ خەڵک دەردەکەوێ، دوارۆژتان: لە بەردەوامبوون لەسەر نیفاق، یان تۆبە کردنو وازهێنان لەدووڕوویی دەزاندرێو بۆ خەڵک دەردەکەوێ: واتە: کردەوە گرنگە، سوێند خواردنو قسەی بێ کردەوە هیچ

بایەخێکی نیە، جا ئەگەر تۆبـەتان کـردو وازتـان لـە دووڕوویـی هێنـا، بـەکردەوە چەسپاندتان: کە تۆبەکردنەکەتان بە راستە، ئەوە خودا تۆبەکەتان لێ قبووڵ دەکاو لە تاوانی لەوەپێشتان خۆش دەبێ، پێغەمبەریش وەکوو موسـوڵمانانی راسـتگوو راستاڵ مامەڵەتان لەگەڵ دەکا!

خۆ ئەگەر هەر سوور بـوون لەسـەر نیفـاقو دووڕوویـیو بـازاڕی دووڕوویيتـان رەواج پێدا، ئەوە پێغەمبەر ﷺ بەو شێوەی خودا فەرمانی پێ دەکا، مامەڵـەتان لەگەڵ دەکا، جیهاد لەدژتان رادەگەیەنێو توندو تیژیتان لەگـەڵ دەنوێنـێو وەکـوو برا کافرەکانی ترتان حیسابتان بۆ دەکا!

﴿ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ پاشان رۆژی قیامـەت دەگەڕێندرێنـەوە بـۆ لای پـەروەردگاری ئاگـادارو زانـا بەهـەموو شتێکی نهێنیو ئاشکرا، دەگەڕێندرێنەوە بۆ لای خودایەکی وا دەزانێ چی لەدڵی خۆتاندا دەشێرنەوەو چی ئاشکرا دەکەن، ئاشکراو پەنامەکی بۆ ئەو چوون یەکـە، جـا ئـەو کاتـە هـەواڵتان دەداتـێ: چیتـان کـردوەو چ هەڵوێسـتێکتان نوانـدوە، بـەگوێرەی نیـازو مەبەسـتو کردەوەکانتـان تۆڵـەتان لێ دەسـتێنێو پاداشـتان دەداتەوە، دڵنیابن سزاو تۆڵەستاندنەوەی دووڕوو لەهی کافر سەختترەو لەدۆزەخدا شوێنیان لـەهی کـافران ناخۆشـترە. ئـەوەتا: پـەروەردگار لەئایـەتێکی تـردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾النساء/١٤٥

ئایەتەکە ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە پێویستە مرۆڤ خـۆ لەهـەموو کـردارو گوفتـارێک بپـارێزێ کـە عـوزری بـۆ بهێنێتـەوە، لەفـەرموودەی پێغەمبـەریشدا هاتووە فەرموویەتی: (إِيَّاكَ وَ كُلَّ أَمْرٍ يُعْتَذَرُ مِنْهُ) خۆت بپارێزە لە هـەر کـارو گوفتارێک دووایی عوزر هێنانەوەی بوێ.

ئەمجار پەروەردگار هەواڵی ئەوە دەدا: کـە ئـەو مونافیقانـە عـوزرو بیـانوە درۆکانیان بەسوێندی درۆ جەخت دەکەنەوەو دەفەرموێ: ﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ﴾ کە گەڕانـەوە بـۆ مـەدینـە، ئـەو مونافیقانـەی

خۆیان لەهاتن بۆ غەزا پاش داوە، دێنە لاتانو عوزو بیانووی نەهاتنیان بەسوێندی بەدرۆ جەخت دەکەنەوە بۆ ئەوەی چاوپۆشییان لیێ بکەنو لۆمەو سەرزەنشتیان نەکەن لەسەر ئامادەنەبوونو خۆپاشدانیانو رژدی کردنیان لەماڵبەخشیندا.

﴿فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ﴾ ئێوە رووبان لیێ وەرگێرن، سەرکۆنەیان مەکەن، بایەخیان پیێ مەدەنو بەهیچیان بزانن، چونکە ئەوان دڵو دەروونیان پیسو ژەنگ گرتووە، بیرو باوەڕیان پووچو بەتاڵە، دڵو دەروونیان مشتو ماڵ ناکرێو بیروباوەڕیان راست ناکەنەوە، کەوابێ هیچ حیسابێکیان بۆ مەکەن ﴿إِنَّهُمْ رِجْسٌ﴾ ئەوان دڵ پیسو ناڵەبارن، پێویستە خۆیان لیێ دوورەپەرێز بگرن، وەکوو چۆن خۆتان لە گول دەپارێزن ئاوا پارێزییان لیێ بکەن، ﴿وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ لە کۆتاییدا جێگایان دۆزەخە، لەتۆڵەی ئەو کردەوانەی لە دونیادا کردویانو بوونە هۆی پیسیو زیاد بوونی پیسیو ژەنگ گرتنی دڵو دەروونیان!

بە کورتی، باییس (علة) بۆ روو وەرگێرانو گرنگی پیێنەدانەکە دێنێتەوەو دەفەرموێ: ئەوانە پیسنو دۆزەخین، سەرزەنشتو لۆمە کردن سوودی نیە بۆیانو گومرا بوونو نایەنەوە سەر رێبازی راست!!

ئەمجار جەخت لەسەر دووڕوویییەکەیان دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ﴾ بەدرۆ سوێندتان بۆ دەخون بۆ ئەوەی لێیان رازیی بنو بەرواڵەت مامەڵەی موسوڵمانیان لەگەڵ بکەن، واتە: بۆ ئەوەی مامەڵەکردنەکەتان بەو شێوە بۆیان بەردەوام بێ، بە موسوڵمانیان حسێب بکەن. ئەمە مەبەستی سەرەکیو هەرەگرنگی ئەوانەو هیچی تریان مەبەست نیە. ئەگینا ئەگەر ئەوان لەناخەوە موسوڵمان بوونایە مەبەستی سەرەکییان بەدەستهێنانی رەزامەندی خودا دەبوو.

﴿فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللهَ لاَ يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾ ئەگەر ئێوە

لێیان رازی بن، رەزامەندی ئێوە چ سوودێکیان پێ ناگەیەنێ، چونکە ئەوان بەهۆی فیسقەوە لەنێو رقو قاری خودادانو خودا سزای دۆزەخی بۆ ئامادەکردونو، ئەوان لە چوارچێوەی فەرمانی خوداو پێغەمبەر دەرچوونو فاسقن، خوداش هەرگیز لە تاقمو گرۆی فاسق رازی نیە، کەسێکیش خودا لیّی رازی نەبێ رەزامەندی خەڵکیتر سوودی پێ ناگەیەنێ!

ئایەتەکە رێنومایی موسوڵمانان دەکا: کە رەزامەندی خۆیان بەمەنافیقەکان نەبەخشنو بەسوێندی بەدرۆو زمانی لووسیان هەڵنەخەڵەتێن، بەسە بۆ دووڕوویی‌و نیفاقی ئەوان کە خودا شایەتیان لەسەر دەداو بەدرۆزنیان دادەنێ، بەسە: کە خودا موسوڵمانان بۆ رێگای راست شارەزا دەکاو هەڵوێستی پیاوانەو مەردانە فێردەکا.

کافری‌و دووڕوویی‌و ئیمانداری عەرەبە دەشتەکییەکان

ٱلۡأَعۡرَابُ أَشَدُّ كُفۡرٗا وَنِفَاقٗا وَأَجۡدَرُ أَلَّا يَعۡلَمُواْ حُدُودَ مَآ
أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ ٱلۡأَعۡرَابِ مَن
يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغۡرَمٗا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ ٱلدَّوَآئِرَۚ عَلَيۡهِمۡ دَآئِرَةُ
ٱلسَّوۡءِۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿٩٨﴾ وَمِنَ ٱلۡأَعۡرَابِ مَن يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ
وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَٰتٍ عِندَ ٱللَّهِ وَصَلَوَٰتِ ٱلرَّسُولِۚ
أَلَآ إِنَّهَا قُرۡبَةٞ لَّهُمۡۚ سَيُدۡخِلُهُمُ ٱللَّهُ فِي رَحۡمَتِهِۦٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٩٩﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار حاڵو چۆنیەتی عەرەبەکانی ناو شاری مەدینەی باس کرد بە موسوڵمانو مونافیقیانەوە، ئەمجار دێتە سەر باسکردنی عەرەبە دەشتەکییەکانی دەرەوەی مەدینە بە کافرو مونافیقو موسوڵمانانیەوە، ئیمامی رازی پێی وایە: ئەم ئایەتەو ئایەتەکانی پێشووش خیطابە لەگەڵ عەرەبە لادێیی‌و

دەشتەکییەکان.

وەلێ راڤەکەرانی تـری قورئـان پێیـان وایـە: ئایەتـەکانی پێشـوو هـەموویان خیطابن لەگەڵ عەرەبە مونافیقەکانی ناو شاری مەدینە، ئـەم ئایەتانـەی ئـێرەش دەربارەی عەرەبە دەشتەکییە دووڕووەکانن..

واحیدی دەفـەرموێ: ئایـەتی ﴿الْأَعْرَابُ أَشَدُّ...﴾ مەبەسـتی عـەرەبـە دەشتەکییەکانی هۆزی (أسد)و (غطفان)و عەرەبەکانی ناو شاری مەدینەیە.

ئیبنو جەریری طەبەری لە موجاهیدەوە دەگێڕێتـەوە دەڵـێ: ئایـەتی ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ...﴾ دەربارەی (بەنو موقرین) نازڵ بووە؛ ئەو کۆمەڵەی کـە هاتنە خزمەت پێغەمبەر ﷺ کە تێشوو وڵاغی سوارییان بۆ دابین بکاو بچـن بـۆ غەزاو پێغەمبەر پێی فەرموون: من وڵاغی سواری ئێوەم دەست ناکەوێو نـاتوانم پێداویستی ئێوە دابین بکەمو ئەوانیش بەدڵگەرمیو گریانەوە گەڕانـەوەو ئایـەتی ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ....﴾التوبة/٩٢. دەربارەیان نازڵ بوو.

لە عەبدوڕڕەحمانی کوڕی مەعقەلی (المزني) گێڕدراوەتەوە دەڵێ: ئێمە دە کەس بووین لە بنەماڵەی (مقرن) ئەم ئایەتەمان دەربارە هاتۆتە خوارێ.

دەفەرموێ: ﴿الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْراً وَنِفَاقاً وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ﴾ واتە: عـەرەبە دەشتـەکییەکان کوفرو نیفاقیـان لـە عـەرەبی تـر بـەهێزترە، شیاوترن بـەوەی کـە سـنووری شـەریعەت نـەزانن‌و پابـەندی پـەیامی پێغەمبەری خودا نەبن. چونکە دەشتەکی سروشتیان توندترو دڵیان رەقترە، نەفامو نەزانترن!

ئیمامی ئەحمەدو ئەبو داوودو تیرمیذیو نەسائی ریوایەتیان کردوە لە ئیبنـو عەبباسەوە لەپێغەمبەرەوە کە فەرموویەتی: (مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ جَفَا، وَمَنِ اتَّبَعَ الصَّيْدَ غَفَلَ، وَمَنْ أَتَى السُّلْطَانَ افْتَتَنَ) کەسێک لـەلادێ دانیشـێ سروشـتی وشک دەبێ، کەسێک نێچـەوان بـێ لـەخودا غـافڵ دەبـێ، کەسێک بەردەسـتی پاشابێو لەدەرباری سوڵتاندا کار بکا، تووشی فیتنەیی دەبێ.

ئەبو داودو بەیهەقی لە ئەبو هورەیرەوە بە(مەرفووعی) زێدەیەکیان لەسەر ئەم فەرموودەیە ریوایەت کردووە دەفەرموێ: (وَمَا ازْدَادَ أَحَدٌ مِنْ سُلْطَانِهِ قُرْبًا إِلاَّ ازْدَادَ مِنَ اللَّهِ بُعْدًا) چونکە پادشاو مەلیکێ عادەتەن ماستاوکەر لێیان نزیکێ دەبنەوە، ریبابازو خۆلەبەرکەر لە دەرباریاندا شوێنیان چنگێ دەکەوێ.

﴿وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ پەروەردگار زاناو ئاگادارە بە حاڵو وەزعی بەندەکانی بە سارانشینو شارنشینیانەوە، حەکیمو دانایە لەدانانی شەریعەتو یاسا بۆیانو لەپاداشدانەوەی چاکەکارانو تۆڵەستاندنەوە لەخراپەکاران.

﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا﴾ هەندێک هەن لەو عەرەبە دەشتەکییانە بڕێ ماڵو سامانی خۆیان دەبەخشن بۆ جیهاد بەریبابازیو بەمەبەستی خۆپاراستنو خۆنزیکێ کردنەوە لە موسوڵمانان، پێیان وایە: ئەوەی دەیبەخشن سەرانە لێ ستاندنو خەسارەتمەندییەو گێچەڵ لەخۆ دوورخستنەوەیەو ئەرکێکە لەسەر شانیان پێیان خۆش بێو پێیان ناخۆش بێو دەبێ ئەنجامی بدەن، پێیان وانیە لە دونیاو قیامەتدا سوودی لێ وەربگرن، لە دونیادا ئاشکرایە بە سەرانەو گێچەڵ لەخۆ دوورکەوتنەوەی دەزانن، بۆ قیامەتیش ئەوان بڕوایان بەزیندوبوونەوەو سزاو پاداشی قیامەت نیەو بەتەمای پاداش وەرگرتنەوەی ڕۆژی قیامەت نین لەسەر ئەو ماڵبەخشینە.

ئیمامی ضەحاک دەڵێ: ئەمانە هۆزی بەنو ئەسەدو هۆزی غەطەفان بوون!

﴿وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ﴾ ئەم تاقمە عەرەبە دەشتەکییە مونافیقە چاوەڕوانی ئەوەن ئێوە تووشی بەڵاو موصیبەتێک بن، هێزو تواناتان نەمێنێ، لێ بکەونو دوژمن بەسەرتاندا زاڵ ببێ، ئیتر ئێوە ئەوانتان لەبیر بچێتەوەو نەتانپرژێتە سەریان، داوای هاوبەشی کردنو ماڵبەخشینیان لێ نەکەن، ئیتر ئەوانیش ئەم ماڵبەخشینە ریبابازیەیان لەکۆڵ بکەوێ! لەم سەرانە دانە رزگاریان بێ، بێگومان ئەوان لەدڵی خۆیاندا چاوەڕوانی ئەوە بوون موشریکەکانو جولەکەکان بەسەر موسوڵمانەکاندا زاڵ ببن، دوایی کە لەوە نائومێد بوون،

ئەمجار چاوەڕوانی لەدونیا دەرچوونی پێغەمبەرﷺ بوون، وایان دەزانی ئیسلام بە لەدونیا دەرچوونی پێغەمبەرﷺ کۆتایی دێو موسوڵمانان نامێنن، ئیتر ئەوان بۆخۆیان دەکەونە ئیستراحەتەوە. بەڵام خەیاڵیان خاوەو ئەو ئاواتەیان نایەتە دێو دوا کڵاوی بابردو کەوتوون!

﴿عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ﴾ بەڵاو موصیبەتو تەنگو چەڵەمەو ناخۆشی بەسەر خۆیاندا بخولێتەوەو یەخەی خۆیان بگرێ! ئەوەی چاوەڕوانی دەکەن تووشی پێغەمبەرو موسوڵمانان بێ، تووشی خۆیان بێ.

رستەی ﴿عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ﴾ دەگونجێ هەواڵدانو خەبەر بێ، دەگونجێ دوعالێکردن بێ. واتە: (انشاء) بێ. ئێمە بەشێوەی دوعا راڤەمان کرد...

بێگومان ئەم هەواڵە هاتەدی، یان بڵێین: ئەم دوعایە گیرا بوو، بەڵاو موصیبەتو تەنگو چەڵەمە یەخەی خۆیانی گرتو تووشی تێشکانو ریسوایی بوون، ئاواتیان نەهاتە دێو بەمراز نەگەیشتن!

﴿وَ اللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ پەروەردگار شنەوایە بۆ ئەو قسانەی لەناو خۆیاندا دەیڵێن: کە رەنگدانەوەو دەربڕینی هەستو شعوورو بیرو باوەڕیانە دەربارەی ماڵبەخشینیان، زاناو ئاگادارە بەو نیازو مەبەستانەی: کە لەناو دڵی خۆیاندا دەیشێرنەوە، بابزانن: لەوەبەولاوە خودا حیسابیان لەگەڵ دەکاو لەسەر ئەو کردارو گوفتارو نیازو مەبەستانەیان تۆڵەیان لێ دەستێنێ، یان (خودا شنەوایە بۆ ئەو گوفتارانەی لەکاتی ماڵبەخشینەکەدا دەیڵێن، شنەوایە بۆ دوعای بەندەکانی لێیان، زاناو ئاگادارە بەو نیازو مەبەستانەی لەدڵی خۆیاندا حەشاریان داوە، دەزانێ کێ شیاوی یارمەتیو سەرکەوتنە، کێ شیاوی ریسوا کردنو تێشکانە).
نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿قُلْ: هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا اِلاَّ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ، وَ نَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ اَوْ بِاَيْدِينَا﴾التوبة/٥٢.

ئەمجار پاش ئەوەی حاڵو وەزعی عەرەبە دەشتەکییە مونافیقەکانی روون

کردەوە، باسی عەرەبە دەشتەکییە خوداناسەکان دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَمِنَ ٱلْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَٱلْيَوْمِ الآخِرِ﴾ هەروەها لەو عەرەبە لادێو دەشتەکییانە کەسانێک هەن، بڕوایان بەخودا هەیە، پێیان وایە: هەر ئەو خاوەنی بوونەوەرەو دەسەڵاتی تەواوو رەهای هەیەو بەویستی خۆی بوونەوەر هەڵدەسوڕێنێ، بڕوایان بەهاتنی رۆژی قیامەت هەیە: کە پاداشو سزای تێدا دەدرێتەوە، بڕوایان بەخوداو بەپێغەمبەرو بەرۆژی دوایی رێکو پێکەو راستو دروستە.

هەندێک پێیان وایە: مەبەسەت بە(الأعراف) لێرەدا خێڵی جوهەینەو موزەینەو بەنو ئەسلەمو خێڵی غەففارە.

موجاهید دەڵێ: ئەوانە: پیاوانی بەنو موقرینن لەهۆزی موزەینە. ئەو کۆمەڵەی هاتنە خزمەت پێغەمبەر ﷺ داوای توێشوو ولاغی سوارییان کرد بۆ چوون بۆ غەزای تەبووک. ئەوانەن: کە خودا دەربارەیان فەرموویەوتی: ﴿وَلاَ عَلَى ٱلَّذِينَ إِذَا مَاأَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ﴾التوبة/٩٢.

﴿وَيَتَّخِذُ مَايُنفِقُ قُرُبَاتٍ عِندَا اللهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ﴾ ئەوانە ماڵو سامانی خۆیان دەبەخشن لەپێناو رەزامەندی خوداداو دوو مەبەستیان هەن:

١- نزیکبوونەوە لە خوداو بەدەستهێنانی رەزامەندی زاتی بێچوونی.

٢- دوعا کردنی پێغەمبەر ﷺ بۆیان، چونکە پێغەمبەر ﷺ دوعای بۆ ئەوانە دەکرد کە زەکاتی ماڵی خۆیان دەداو ماڵو سامانی خۆیان دەبەخشی داوای لێخۆشبوونی خودای بۆ دەکردن، داوای خێرو بەرەکەتی بۆ دەکردن، ئەوانیش بەم دوعایانە دڵیان دادەمرکاو ئارامی دەگرت.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە روون دەکاتەوە: کە ئەو موسوڵمانانە پاداشیان مسۆگەرە، شایەدی ئەوەیان بۆ دەدا: کە زەینیان بەهەڵە نەچووەو ماڵبەخشینەکەیان سوودبەخشە بۆیانو جێی خۆی دەگرێو دەفەرموێ: ﴿أَلاَ إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ﴾ ئاگادار بنەوەو بزانن: ماڵبەخشینەکەیان لەرەحمەتو بەخششی

خودایان نزیک دەکاتەوەو دەکەونە ژێر ڕێژنەی بارانی رەحمەتی تایبەتی خۆیەوەو ڕەزامەندی خۆی دەبەخشێ پێیانو هیدایەتیان دەدا بۆ بەردەوام بوون لەسەر ڕێبازی راستو دروست: کە دەیانگەیەنێ بەبەهەشتی بەرینو نەبڕاوەو رازاوە. ﴿اِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ بێگومان پەروەردگار لێخۆشبوونو رەحمەتو بەزەیی بەرفراوانو بێ سنوورو بێ سەرو بنە، رەحمەتو لێخۆشبوونی خۆی دەبەخشێ بەو بەندانەی لە کردارو گوفتاریاندا موخلیصو دڵسۆزن، لە گوناهو کەمتەرخەمییان خۆش دەبێ، هیدایەتیان دەدا بۆ بەردەوام بوون لەسەر کارو کردەوەی باشو پەسەند! ئەمەش دەبێتە هۆی ئاکامباشیو بەختەوەری دوارۆژ.

پۆلێن کردنی دانیشتوانی مەدینەو دەوروبەری

وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلْأَوَّلُونَ مِنَ ٱلْمُهَٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحْسَٰنٍ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُواْ عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًاۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ ٱلْأَعْرَابِ مُنَٰفِقُونَۖ وَمِنْ أَهْلِ ٱلْمَدِينَةِۖ مَرَدُواْ عَلَى ٱلنِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْۚ سَنُعَذِّبُهُم مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾ وَءَاخَرُونَ ٱعْتَرَفُواْ بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُواْ عَمَلًا صَٰلِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

دەربارەی هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتی ﴿وَ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ....﴾ ئیمامی رازی دەفەرموێ: ئەوەی راستو صەحیحە ئەوەیە: کە ئەم ئایەتە مەبەستی ئەو هاوەڵانەیە کە دەست پێشخەرو پێشەنگ بوون بۆ کۆچکردنو

یارمەتیدانی ئیسلام.

ئایەتی (١٠١) بەگوێرەی قسەی بەغەوی و واحیدی: کە لـە(کولـەبی)یـەوە دەگێڕنەوە دەربارەی خێڵی جوهەینەو خێڵی موزەینەو ئەشجەعو ئەسلەمو غـەففار هاتۆتە خوارێ: کە دانیشتووی دەوروبەری مەدینە بوون.

دەربارەی ئایەتی ﴿وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ﴾ ئیبنو مەردەوەیهیو ئیبنـو ئەبی حاتەم لەئیبنو عەبباسەوە دەگێڕنەوە: فەرموویەتی: پێغەمبەر ﷺ چـوو بۆ غەزا، ئەبو لوبابەو پێنج کەسی تر خۆیـان پـاشدا دوایـی ئـەبو لوبابـەو دوو پیـاو لەپێنج کەسەکە بیریان کردەوەو بـەخۆیاندا هاتنـەوەو پەشیمان بوونـەوە، وتیـان خۆمـان بەکوڵەکـەکانی مزگەوتـەوە شـەتەک دەدەیـن، خۆمـان ناکەینـەوە تـا پێغەمبەر ﷺ خۆی نەیە بەدەستی خۆی نەمان کاتەوە خۆمان بەرەڵڵا ناکەین!

ئەمانە وادەی خۆیان بەجێ هێناو خۆیان شەتەکدا، سێ کەسەکەی تریـان خۆیان شـەتەک نـەدا. پێغەمبـەر ﷺ لەغـەزا گەڕایـەوە، فـەرمووی: ئەوانـە کێـن خۆیان بەو کۆڵەکانەوە شەتەک داوە؟ پیاوێک عەرزی کـرد وتـی: قوربـان! ئەوانـە ئەبو لوبابەو هاوڕێکاننی، لەهاتن بـۆ غـەزا خۆیـان پـاش داوە، دوایـی پەشیمان بوونەوەو وەعدیان داوە خۆیان ببەستنەوە تا تەشریفت نەیان کەیـەوە خۆیـان ئـاوا بەشەتەک دراوی بهێڵنەوە، پێغەمبەر ﷺ فـەرمووی: تـا فـەرمانم لـەخوداوە پـێ نـەکرێ نایانکەمـەوە، ئیـتر ئایـەتی ﴿وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ....﴾ هاتـە خوارێ، ئەمجار پێغەمبـەر ﷺ بـەرەڵڵای کـردنو عوزرییـانی لێ وەرگرتـن. سـێ کەسەکەی تر مانەوە کە خۆیان نەبەستبوەوەو باسیان نەکرابوو، ئەوانە بـوون: کـە خـودا دەربارەیـان دەفـەرموێ: ﴿وَآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ﴾ ئیـتر خـەڵک دەیانگوت: ئەو سێ کەسە ئەگەر سروش دەربارەیان نەیەتە خـوارێو عوزریـان لێ وەرناگـیرێ. هەشـبوون دەیـانگوت: بـەڵکو خـودا لێیـان خۆشـبێ، تـا لـەدواییدا ئایەتی ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا...﴾ هاتە خـوارێ جا پێش ئـەوەی بچینـە سەر راڤە کردنی ئایەتەکان پێویستە پەیوەندی ئەم ئایەتانـە بـەهی پێشـەوە روون

بکەینەوە. پەیوەندییەکەش ئەوەیە: پەروەردگار لەوەپێش رێزی کۆمەڵە عەرەبێکی روون کردەوە: کە بەمەبەستی خۆ نزیک کردنەوە لەخوداو دوعاکردنی پێغەمبەر ﷺ بۆیان ماڵو سامانی خۆیان دەبەخشن، ئەمجار فەضلو رێزی کۆمەڵێکی تری عەرەبی بەیان کرد: کە لەکۆمەڵی پێشوو رێزدار ترن، پلەو پایەیان بەرزو شکۆدارترە ئەوانیش کۆمەڵو تاقمی موسوڵمانە پێشینەکانن کە دەستەو تاقمی یەکەمی کۆچکارو یارمەتیدەرانن، ئەمجار بەشوێن ئەواندا باسی حاڵو چۆنیەتی کۆمەڵێک لەمونافیقەکانی مەدینەو دەوروبەری دەکا. هەرچەندە یەکیەکە دەسنیشانیان ناکا، ئەمجار حاڵو چۆنیەتی کۆمەڵێکی تر باس دەکا: کە کرداری چاکو خراپیان تێکەڵ کردووەو چاکەو خراپەیان هەیە، ئەوانە ئومێد وایە تۆبەیان لێ وەربگیرێ لێخۆشبوونی پەروەردگار بیانگرێتەوە.

دەفەرموێ: ﴿وَ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ وَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ﴾ پەروەردگار لەم ئایەتەدا رەزامەندی خۆی: ئەوپەڕی رەزامەندی خۆی رادەگەیەنێ بۆ کۆمەڵێک لەموسوڵمانانو پاساوی رێزو پلەو پایەیان بەسەر موسوڵمانی دیکەدا دەداتەوە، کە نمونەو پێشەنگو دەست پێشخەر بوون بۆ موسوڵمانبوونو جیهادو تێکۆشان، ئەوانەش سێ چینو توێژن:

یەکەم: موسوڵمانە دێرینەکان ئەوانەی یەکەمجار کۆچیان کرد: کە بریتین: لەو کۆمەڵە موسوڵمانانەی پێش پەیمانی ئاشتی (حودەیبییە) دەست پێشخەربوون لەهیجرەتکردنو یارمەتیداندا. رێزدارترینی ئەم کۆمەڵە پەسەندە چوار خەلیفەکانی پێغەمبەرن (**ابو بکر، عمر، عثمان، علي**) ئەمجار ئەوە دە هاوەڵە رێزدارەن کە پێغەمبەر ﷺ لەدونیادا مـوژدەی بەهەشتی پێداونو بە(**العشرة المبشرة**) بەناویانگن.

رێزدارترینی ئەم کۆمەڵە جنێشینی یەکەم حەزرەتی ئەبوبەکرە ﷺ هاوار بۆ ئەو کۆمەڵەی کە خۆیان بەموسوڵمان دەزانن دژایەتی ئەم خەلیفە رێزدارە

دەکەنو جوێنـی پـێ دەدەن، پەنا بـەخوا! بەڕاسـتی ئەوانـە کۆمـەڵێکی گومـڕاو سەرلیٚشێواون. عـەقڵو هۆشیان تێکچـووە، دڵیـان ڕەش بـووە، چۆن زات دەکـەن لەگەڵ هەبوونی ئەو هەموو ئایاتی قورئانو فەرموودەی پێغەمبەردا: کە دەربارەی فەضلو ڕێزی ئەو چینە بەڕێزەی صەحابـە هـاتوون، چۆن زات دەکـەن نامـاقوڵی بەرامبەر پیاوی وەکو حەزرەتی ئەبوبەکر بکەن؟ دژایـەتی کەسانێک دەکـەن کـە خودا ڕەزامەندی خۆی لێیان ڕاگەیاندوە. بـەچ عـەقڵو بـیرو هۆشـێک دژی زاتـی وەکـوو حـەزرەتی ئەبوبـەکرو حـەزرەتی عومـەرو حـەزرەتی عوسمـان، دەدوێــنو جنێویان ئاراستە دەکەنو بوختانو قسەو باسیان بۆ هەڵدەبەستن؟ خـودا لەشـەڕی ئەو کۆمـەڵە گومڕایەی ئەمـە هەڵوێستیانە بەرامبـەر صەحابـەی خـودا لیٚ ڕازی بوو، بمانپارێزیٚ!!!

دووەم: دەستەی یەکەمی یارمەتیدەرانن؛ ئەو کۆمـەڵە هاوەڵە یارمەتیدەرەی ئامادەی پەیمانی (عـەقەبەی یەکەم بوون) کە ژمارەیان حەوت کەس بوو لـەمینا سـاڵی یازدەهـەمی پێغەمبەرایـەتی پێغەمبـەر واتـە: دوو سـاڵ پێش هیجرەتــی پێغەمبەر ﷺ پەیمانیان لەگەڵ پێغەمبەردا بەست. ئەمجار هـاوەڵانی (پـەیمانی عـەقەبەی دوەمن) کە ژمارەیان حەفتا پیاوو دوو ئافرەت بوون.

سێیەم: ئەو موسـوڵمانانەی کـە شـوێن ئـەو موسـوڵمانە دێرینانـە کـەوتوون بەچاکـەکاریو ئیمـانو گەردنکەچیـەوە شـوێن ئـەو صەحابـە خـوا لیٚ ڕازیبوانــە کەوتوون، کردارو گوفتاریان چاکەو چاکەکارییە، ئەم سیٚ تـاقمو دەسـتەیە (**رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ**) خودا لەبیرو باوەڕو کردارو گوفتاریان ڕازیيەو طاعـەتو خودا پەرستییان قبوولەو لەتاوانو زەللەو خراپەیان خـۆش بـووە، بەئـەوان ئیسـلام گەشـەی کـردوەو بڵاوبۆتـەوە، ئـەوان بـوون بـەگیانو بـەماڵ خۆیـان فیدایـی کـرد؛ ئـەوانییش لـەخودا ڕازیــن سوپاسـگوزاری نیعمەتـەکانی دەکـەن، ڕازیــن بـەو نیعمەتانەی خودا لەدونیاو قیامـەتدا بەسـەریدا ڕشتوون، لەشیرکو گومڕایـی

رزگاری کردوون، توفیقی داون بەرەو ڕێبازی خێرو چاکە هەنگاو بنێن، هیدایەتی داون بۆ حەقو ڕێبازی ڕاست، سەربڵندی دونیاو قیامەتی کردون، ﴿وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا﴾ باغی بەهەشتی بۆ داناون کە بەژێردارو درەختەکانیدا جۆگای ئاو دەکشێنو ئەوەندەی تر جوانیو ڕازاوەیی بەباغەکانی بەهەشت دەبەخشن، بۆ هەتا هەتایە تێیدا دەمێننەوە.

تێبینی دەکرێ: کە شوێنکەوتنی هاوەڵان وەکوو پێویست، دەبێ شوێنکەوتنێکی چاکەکاریو ئیحسان ئامێزبێ، واتە: کردەوە چاکو نیازپاکو موخلیص بێ بۆ ئایین، ئەگەر هەروا بەرواڵەت پەیڕەوی ئیسلام بکاو مەرجی ئیحسانی تێدا نەبێ، بەشوێنکەوتووی هاوەڵانی پێغەمبەر ناژمێردرێو ناچێتە چوارچێوەی مەفهوومی ئایەتی ﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾آل‌عمران/١١٠ حسێب ناکرێ!!

ئەمجار پەروەردگار حاڵو چۆنیەتی کۆمەڵێکی تری دانیشتووی مەدینەو دەوروبەری روون دەکاتەوە، هەواڵی کۆمەڵێک دووڕووی مەدینەو دەورو پشتی بەپێغەمبەر دەدا، وەصفو چۆنیەتییان رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ﴾ لەو عەرەبانەی لەدەوروبەری مەدینەن، کە خێڵی جوهەینەو ئەسلەمو غەففارو ئەشجەعن مونافیقو دووڕوون، هەروەها هەندێکی تریان دانیشتووی ناو شاری مەدینەن دووڕوون؛ نەک هەر دووڕوو بەس! بەڵکو ﴿مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ﴾ لەسەر دووڕوویی راهاتوونو تێیدا ماهیرو کارامەن ﴿لَا تَعْلَمُهُمْ﴾ ئەتۆ ئەی موحەممەد! وێڕای زیرەکیو لێزانیت نایانناسیو ناتوانی دەست نیشانیان بکەی. ئەوەندە وریاو پیسو فێڵبازو خۆپارێزن ناهێڵن هەستیان پێ بکەی. ﴿نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ﴾ ئێمە دەیانناسینو بەسەر نهێنیو پەنامەکییەکانیاندا ئاگادارینو پێیان دەزانین، ئەوان کوفرو دژایەتی لەنێو دڵیان حەشار دەدەنو بەرواڵەتو روکەش خۆیان وەکوو

موسوڵمانی موخلیص‌و راستاڵ پیشان دەدەن ﴿سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ﴾ بەسەریانەوە ناچێ‌و بۆیان سەرناچێ لەوە بەولاوە دوو جار سزایان دەدەین بەریسوابوونو ماڵفەوتاندنیانو منداڵ مردنیان، ئەمجار بەئازاری کاتی گیانکێشانو عەزابی ناوگۆڕ، یان بەماڵ لێ ستاندنو ماندوکردنی جەستەیان.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: بەنەخۆش کەوتنیان لەدونیاداو بەسزای قیامەتیان.

﴿ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَى عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾ پاشان دەگەڕێندرێنەوە بۆ ناو سزای دۆزەخ کە بەئێش‌و ئازارترین سزایە. مەبەست ئەوەیە: سزایان دوو چەندانەو چەندانە دەبێ!

ئەمجار باسی کۆمەڵێکی تری دانشتوانی مەدینەو دەوروبەری دەکا: کە مەنافیقی خالیص نین بەڵکوو کۆمەڵێکن کرداری چاکەو کرداری خراپەیان تێکەڵ بەیەک کردوە، ئیمانیان هەیەو تاوانبارن! دەفەرموێ: ﴿وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ﴾ کۆمەڵێکی تر هەن کە خۆیان پاشداوە، نەهاتن بەدرۆو بیانوو بهێننەوەو عوزر خواهی بکەن، بەڵکوو دان بەتاوانی خۆیاندا دەنێن‌و دەڵێن کارێکی خراپمان ئەنجام داو پەشیمانین، ئەوانە ﴿خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحاً وَآخَرَ سَيِّئاً﴾ کرداری چاکیان تێکەڵ بە کردەوەیەکی تری خراپ کردووە، جارێک چوون بۆ جیهادو جارێک خۆیان لێ پاشداوە، تۆبەو تاوانیان تێکەڵ بەیەک کردوە، ئەوانە ﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ﴾ هومێد وایە؛ خودا تۆبەیان لێ وەربگرێ‌و لێیان خۆش بێ ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ بێگومان خودا لێبوردوو لێخۆشبووە، بەرەحم‌و بەزەییە بۆ ئەو کەسانەی تۆبە دەکەن‌و لەکرداری خۆیان پەشیمانن‌و سورن لەسەر ئەوە: کە جارێکی تر نەگەڕێنەوە بۆ سەر ئەو خراپەکارییەیان.

وەرگرتنی زەکاتو قبوولکردنی تۆبەو فەرمان بەکاری چاکە

خُذْ مِنْ أَمْوَٰلِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَوٰتَكَ
سَكَنٌ لَّهُمْ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ
عَنْ عِبَادِهِۦ وَيَأْخُذُ ٱلصَّدَقَٰتِ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ
ٱعْمَلُوا۟ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُۥ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ
ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ...﴾ ئیبنو جەریر لەئیبنو عەبباسەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: کە پێغەمبەر ﷺ ئەبو لوبابەو هاوڕێیەکانی لەکۆڵەکەکان کردنەوەو دانیان نا بەتاوانی خۆیانداو خودا تۆبەی لێ قبوڵ کردن، ئیتر ماڵو سامانی خۆیان هێنایە خزمەت پێغەمبەرو وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەمە ئەو ماڵو سامانەمان بوو: کە بوو بەهۆی دواکەوتنمان لەبەشداریکردنی غەزا، بۆمان ببەخشەو داوای لێخۆشبوونمان بۆ بکە. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: فەرمانم پێ نەکراوە: کە هیچتان لێ وەربگرم، ئەمجار پەروەردگار ئایەتی ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً...﴾ی ناردە خوارێ، ئیتر پێغەمبەر ﷺ سێیەکی ماڵەکەی لێ وەرگرتن.

حەسەنی بەصری دەڵێ: ئەو ماڵ لێ وەرگرتنە قەرەبووی ئەو تاوانەبوو: کە ئەنجامیان دابوو...

کۆمەڵێک لەزانایانی ئیسلام پێیان وایە: کە مەبەست بەم ئایەتە زەکاتی واجبە. بەم پێیە فەرمانی ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾ هەموو ماڵو سامانی ئادەمیزادان دەگرێتەوە. وشەکە گشتییەو مەبەست پێی ماڵو سامانێکی تایبەتییە، چونکە برە ماڵو سامانێک هەیە زەکاتی تێدا نیە، وەکوو خانووی سوکناو حەوانەوەو

پۆشاکو ولاغی سواریو ئەم جۆرە شتانە، ئەمانە مالو سامانو زەکاتیشیان تێدا نیە.

جا ئەم فەرمانە هەرچەندە ئاراستەی پێغەمبەر کراوەو تایبەتە بەئەوەوەو هۆکاری نازڵبوونەکەشی تایبەتە، بەڵام جێنشینەکانی پێغەمبەرو فەرمانڕەوایانی موسوڵمانی دوا ئەوانیش دەگرێتەوە. بۆیە حەزرەتی ئەبو بەکری صەدیقو باقی هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ شەڕیان دژی ئەو خێڵە عەرەبانە راگەیاند: کە لەزەکاتدان پاشگەزبوبوونەوە، شەڕیان لەگەڵ کردن تا ملیان کەچ کرد بۆ زەکاتدانو زەکاتی مالو سامانیان تەسلیم بەخەلیفەی پێغەمبەر کرد، وەکوو چۆن لەوەپێش دەیاندا بەپێغەمبەر. تەنانەت حەزرەتی ئەبوبەکر فەرمووی: (وَ اللَّهِ لَوْ مَنَعُونِي عِقَالاً - أَوْ عَنَقاً- كَانُوا يُؤَدُونَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لأُقَاتِلَنَّهُمْ عَلَى مَنْعِهِ)

ئەمجار پێش ئەوەی بچینە سەر راڤەکردنی ئایەتەکان بەپێویستی دەزانم موناسەبەی ئەم ئایەتانە بەهی پێشەوە دەست نیشان بکەم.

١- جا ئەگەر مەبەست بەوشەی (صدقة) لەئایەتەکەدا قەرەبوو کردنەوەی ئەو تاوانە بێ کە لەخۆپاشدەرەکانی غەزای تەبووک رویدا، ئەوە پەیوەندی ئەم ئایەتانە بەئایەتەکانی پێشەوە ئاشکراو نومایانە، چونکە ئەگەر وابێ مەبەست بەئایەتەکان چارەسەرکردنی هەڵەی کۆمەڵێک ئادەمیزادەو حوکمەکە تایبەتە بەوانەوە!

دەشبێ مەبەستەکە گشتی بێ، بەم جۆرە بگوترێ: ئێوە کاتێک رازی بن زەکاتی غەیرە واجب بدەن، دەبێ بۆ دەرکردنی زەکاتی واجب ئامادەباشی زیاترتان تێدابێ!

٢- ئەگەر مەبەست بەوشەی (صدقة) لەئایەتەکەدا زەکاتی واجب بێ، یان واجب بوونی زەکات وەرگرتن بێ لەدەوڵەمەندەکان، کە ئەمە بۆچوونی زوربەی فوقەهای ئیسلامەو بۆچونێکی راستیشە، ئەوە موناسەبەکە بەم جۆرە دەبێ: واتە: دەتوانرێ بگوترێ: کاتێک ئەبو لوبابەو هاوەڵانی تۆبەیان کردو

پەشیمانییان لەکارەکەیان دەربڕیو خۆپاشدانی خۆیان لەغـەزای تـەبووك بـەتاوان زانی، دانیان بەوەدا نا کە هۆکاری خۆپاشدانەکەیان خۆشویستنی مـاڵو سـامان بوو رژدیو چروکییان بوو، هەوڵدانیان بوو بۆ پاراستنیو خەرج نـەکردنی، کـەوابێ پێیان گوتراوە: ئەگەر راست دەکەن تۆبەتان کردوەو پەشیمانن، دە زەکـاتی مـاڵو سامانتان (کــە واجبــە لەسـەرتان) دەربکــەن، چونکـە ئیدیعـای تۆبــەکردنو پەشیمانبوونەوەتان هەر بەقسە نـابێ، دەبـێ بـەرکردەوە بیسـەلمێنن، جا ئـەگـەر زەکاتی پێویستی ماڵو سامانی خۆتان دا، ئەوە روون دەبێتەوە کە ئێوە راستگۆن لەتۆبەکردنەکەتاندا. ئەگینا درۆ دەکەن!

جەصصاص دەڵـێ: راسـت ئەوەیـە: مەبەسـت بـە(**صدقة**) لەئایەتەکـەدا زەکاتی واجبە، چونکە تا ئێستا نەچەسپاوە: کە ئەوانە بەتایبەتی صەدەقەیـەکیان لەسەر واجب بوو بێ لەسەر کەسانی دیکە واجب نەبووبێ، جا ئەگەر ئەوەمان بـۆ نەچەسپێ، دەبێ بڵێین: ئەبو لوبابەو هاوەڵانیو خەڵکانی تـر هـەموویان لەئاسـت ئەحکامی ئیسلامو عیبادەتدا یەکسانو ئایەتەکە تایبـەت نیـە بەئـەبو لوبابـەو هاوەڵانیەوە بەڵکوو هەموو سامانداریێك دەگرێتەوە.[1]

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً﴾ ئـەی پێغەمبـەر! هــەروەها هــەموو حــاکمو فەرمانڕەوایـەکی دوای پێغەمبـەر، وەربگـرە لـەماڵو سـامانی ئـەو تۆبەکارانــەو لەکەسـانی تریـش بەشـێك لـەماڵو سـامانیان کـە زەکـاتی دیـاریکراوەو واجبــە لەسەریان دەری بکەن ﴿تُطَهِّرُهُمْ﴾ بەو زەکات لێ وەرگرتنـە لـەدەردی بـەخیلیو تـەماع پاکیـان دەکەیتـەوە ﴿وَتُزَكِّيهِم بِهَا﴾ دڵو دەروونیـان پاڵفتـە دەکـەی، لەنەخۆشـی رژدیو چروکـی پاکیـان دەکەیتـەوە، گەشــەو نــەشو نمـا بەچاکــەو حەسەنەیان دەدەی، بەرزیان دەکەیتەوە بۆ پلەو پایەی راسـتالان، بـەو زەکـات لێ وەرگرتنە مــاڵو سـامانیان گەشـە دەکـاو زۆر دەبـێو خـاوێن دەبێتـەوە. ئیمـامی

---

(١) أحكام القرآن ج٣/١٤٨.

ئەحمەدو موسلیمو تیرمیذی لەئەبو هورەیرەوە فەرمووده‌یەکیان ریوایەت کردوە دەفەرموێ: (مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ) واتە: زەکاتدان ماڵو سامان کەم ناکاتەوە.

﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ﴾ ئەی پێغەمبەر! دوعا بۆ ئەوانە بکە زەکات دەردەکەنو داوای رەحمو بەزەیی خودایان بۆ بکە. بۆیە سوننەت وایە: کە جابی زەکات زەکاتەکە وەردەگرێ دوعا بۆ زەکاتدەر بکا، ﴿إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ﴾ بێگومان دوعاکردنی تۆ ئەی پێغەمبەر بۆ زەکاتدەرەکان ئارامی دەبەخشێ بەدڵو دەروونیانو هیچ پەرۆشی ئەو ماڵەیان نابێ کە دەیبەخشن. ﴿وَاللَّهُ سَمِيعٌ﴾ پەروەردگار شنەوایە بۆ دوعاو پاڕانەوەی تۆ بۆیانو شنەوایە بەداننانی ئەو خۆپاشدەرانە بەتاوانی خۆیانداو تۆبەکردنیانو پاڕانەوەیان. ﴿عَلِيمٌ﴾ زاناو ئاگادارە بەو هەستو شعوورەی لەناو دڵو دەروونیاندا شارداوەتەوە بەو پەشیمانبوونەوەو ئەو غەمو پەژارەی تووشیان بووە لەئاکامی تاوانی خۆپاشدانیان لەچوون بۆ غەزا! دەزانێ ئاخۆ تۆبەکەیان بەراستە یان نا؟ دەزانێ چ شتێک بەرژەوەندی ئەوانی تێدایە چ شتێک بۆ ئەوان زیان بەخشە.

گوتراوە زەکاتدان سێ سوودی گەورەی بۆ زەکاتدەر هەیە:

١- دڵو دەروونی پاک دەکاتەوە.

٢- رەزامەندی پەروەردگاری بۆ دەستەبەر دەبێ.

٣- ماڵو سامانی پارێزراو دەبێ.

بەڵێ خودا شنەوایە بۆ دوعاو پاڕانەوەی بەندەکانی، زانایە بەنهێنی ناو پەرەی دڵیانو ئاگاداری هەموو شتێکی نهێنیو ئاشکرایە، هەر ئەوە حوکم دەکا لەکارو باری بەندەکانیدا، تۆبەو پەشیمانییان لێ وەردەگرێ، صەدەقەو زەکاتیان لێ قبووڵ دەکا، پێغەمبەر ﷺ فەرمانی خودا ئەنجام دەدا، چی پێ بفەرموێ ئەو جێ بەجێ دەکا، هیچ شتێک لەخۆیەوە بڕیار نادا، جا بۆ چەسپاندنی ئەم

حەقیقەتەو خستنەرووی ئـەم راستییە فـەرمووی: ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ ئایا ئـەزانن؟ واتە: با بزانن: کە هـەر خـودا تۆبـە لەبـەندەکانی وەردەگریو زەکـاتو صەدەقـە قبوول دەکا، هەر خودایە تۆبەو پەشیمانی ئاراستـە دەکریو هـەر ئـەویش مـافی ئەوەی هەیە تۆبە وەرگریو رەحمو بەزەیی بەتۆبەکاران ببەخشێ، کەسی تر مـافی ئـەوەی نیـە. تەنانـەت پێغەمبـەری خـودا کـاتێک هاوەڵـە خۆیاشـدەرەکانی لەکۆڵەکەکان کردنەوە، صەدەقەکەیانی لێ وەرگرتن بەفەرمانو بەئیزنی خودابـوو، تا خودا ئـیزنی نـەداو نیگـای بـۆ نـەنارد ئـەو نـەیتوانی هیـچ بکـا! لێخۆشبوون لەتاوانی بەندەکان عائید بەخودایەو بەس! وەکـوو لەشـوێنێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ؟﴾آل‌عمران/١٣٥ یان دەفەرموێ: ﴿وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً ثُمَّ اهْتَدَى﴾طه/٨٢

﴿وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو تۆبەکارانەو بەخەڵکانی تریش بڵێ: تێبکۆشنو کار بکەن، بێگومان کـردەوەی ئێوە چاک بـێ یـان خراپ، دەبیـنرێ؛ خـودا ئاگـای لێیـەو پێغەمبـەر دەیبینـێو موسوڵمانان پێی دەزانن.

کردەوە گرنگییەکی تایبەتی هەیەو بناغەی خۆشبەختیو کامەرانییـە، یـان مایەی بەدبەختیو چارەرشییە، هـەرچی ئێـوە بیکـەن: لەچاکـەو لەخراپـە خـودا دەیبینێو ئاگاداریەتی، پێغەمبەرو موسوڵمانانیش بەسەر کردەوەکانتاندا ئاگادار دەکا، پاداشو سزاتان بەگوێرەی کردەوەکانتان دەدرێتەوە...

پێویستە هـەموو ئـادەمیزادێک بترسـێ لـەم هەرەشـەیەی پـەروەردگارو بگەرێتەوە بۆ لای خوداو تۆبەی پەشیمانی خۆی لەتاوانەکانی رابگەیەنێو چی تـر سـوور نـەبێ لەسـەر سـەرپێچی کردنـی فـەرمانی پـەروەردگاری! بـاش بزانـن کـە لەقیامـەتدا کردەوەکانتـان بەسـەرخودادا رادەنوێرێـنو دەخرێنـە بـەرچاوی

پێغەمبەرو موسوڵمانان، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَاتَخْفَى مِنكُمْ خَافِيَةٌ﴾الحاقة/١٨ .

ئیمام ئەحمەدو بەیهەقی لەئەبو سەعیدی خودرییەوە ریوایەت دەکەن: کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ يَعْمَلُ فِي صَخْرَةٍ صَمَّاءَ، لَيْسَ لَهَا بَابٌ وَلَا كُوَّةٌ، لَأَخْرَجَ اللَّهُ عَمَلَهُ لِلنَّاسِ كَائِنًا مَاكَان) ئەگەر –لەفەرضی محاڵدا– یەکێک لەئێوە لەناو کونە بەردو شاخێکدا کار بکا ئەو کونە بەردو کونە شاخە دەرگاو کونو کەلەبەری تێدا نەبێو وا بزانێ کەس پێی نازانێ، خودا کردەوەکانی بۆ خەڵک رادەنوێنێ.

ریوایەت کراوە: کە کردەوەی زیندوان بەسەر خزمو کەسو کاری مردوویاندا رادەنوێرێن. ئەبو داوودی طەیالیسی فەرموودەیەک لەجابیری کوڕی عەبدوڵلاوە ریوایەت دەکا، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی ﴿إِنَّ أَعْمَالَكُمْ تُعْرَضُ عَلَى أَقْرِبَائِكُمْ وَ عَشَائِرِكُمْ فِي قُبُورِهِمْ، فَإِنْ كَانَ خَيْراً اِسْتَبْشَرُوا بِهِ، وَ اِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ قَالُوا: اَللَّهُمَّ أَلْهِمْهُمْ اَنْ يَعْمَلُوا بِطَاعَتِكَ﴾. هەروەها فەرموودەی تریش هەن. ئەوە دەچەسپێنن: کە کردەوەی موسوڵمانان بەسەر پێغەمبەردا رادەنوێرێن.

﴿وَسَتُرَدُّونَ اِلَى عَالِمِ ٱلْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ﴾ رۆژی قیامەت دەگەڕێندرێنەوە بۆ لای پەروەردگاری زاناو ئاگادار بەسەر هەموو نهێنیو ئاشکراییەکدا، دەبرێنەوە بەر دادگایی کردنی خودایەک دیارو نادیاری لەلا چوون یەکە، ئاشکراو نهێنی لەلا ئاشکراو نومایانە، کردەوەکانتان دەخاتەوە بەرچاوو ﴿فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ هەواڵتان دەداتێ بەو کردەوانەی لەدونیادا ئەنجامتان داوون، ئەمجار سزاو پاداشتان بەگوێرەی کردەوەکانتان دەداتەوە چاکە بەچاکەو خراپە بەخراپە!!

ئەو سێ کەسەی تۆبە لێ وەرگرتنیان دواخرا

وَءَاخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

ئەوانەی لە چوون بۆ غەزای تەبووک دوا کەوتبوون سێ تاقم بوون:

١- ئەو مونافیقو دووڕووانە: کە لەدووڕوویی‌دا کاراماو شارەزابوونو زوربەی دواکەوتووەکان لەم تاقمەبوون.

٢- ئەو موسوڵمانانە بوون: کە دانیان نا بـەتاوانی خۆیـان‌داو تۆبـەیان کـردو پەشیمان بوونەوەو خودا تۆبەی لێ قبووڵ کردن، ئەمانە ئەوانە بـوون: کـە خۆیـان بەکۆڵەکەوە شەتەکێ دابوو وەکوو لەمەوپێش باسکرا.

٣- ئـەو کەسانە بـوون: کـە نـەیاندەزانی چ بکـەن؛ عوزریـان بـۆ پێغەمبـەر نەهێنایەوە لەناکامی دواکەوتنیان بۆ غەزا. لەگەڵ ئەبو لوبابەو هاوەڵانی‌دا خۆیان شـەتەکێ نـەدا، پـەروەردگار بڕیـاری خـۆی دەربارەیـان دواخسـت، پـەنجا شـەو ئیشەکەیان بەموعەللەقی مایەوە، موسوڵمانان دەنگیان لێ دابڕین. هەتا ئایـەتی قبوڵکردنی تۆبە لێیان هاتە خوارێ، ئەمانە ئەو سێ کەسـە بـوون کـە دەربارەیـان ئایـەتی ﴿**وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ**﴾**التوبة/١١٨** نازڵ بوو.

ئیبنو عـەبباسو موجاهیدو عیکریمـەو ضـەححاکو هـی تریش دەڵێـن: ئەوانەی ئایەتی ﴿وَ آخَرُونَ مُرْجَوْنَ...الآية﴾یان دەربارە هاتۆتە خوارێ ئەو سێ کەسە بوون: کە لەتۆبە کردن پاش خران ئەوانە: مـورارەی کـوڕی رەبیـعو کـەعبی کوڕی مالیکو هیـلالی کـوڕی ئومەیـە بـوون: کـە لەهاوبەشی کردنـی غـەزای تەبووک خۆیان پاش‌دا لەبەر تەمبەڵیو خۆلستنەوەو ئیستراحەتو پاڵدانەوە، نەک لەبەر دووڕوویی‌و نیفاق.

﴿وَ آخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللهِ﴾ تـاقمێكی تـر لەخۆپاشـدەرانو هاوبەشـی نەكـەرانی غـەزای تـەبووك، مەوضوعەكـەیان لەبـەر ئـەوە خـودا بڕیـاری یـەكالا كەرەوەی دەربارەیان دەرنەبڕیوە دوا خراوە، موسـوڵمانان نـازانن چییـان دەربـارە نازڵ دەبێ ئایا خوا تۆبەیان لێ قبووڵ دەكا یان نا؟!

پێغەمبـەر ﷺ فـەرمانی بەموسـوڵمانان كـرد كـە دەنگیـان لێ دابـڕنو هاونشینیو هاوڕێیەتییان نەكەن، فەرمانی كرد خێزانەكانیان پێیانەوە دانەنیشـنو بچنەوە ماڵە باوانیان تا ئاكام دیاری دەكرێ!

ئـەو تاقمـە كارەكـەیان یـەكالا نەبۆتـەوە لەسـەرەتای دووڕێیـان دان ﴿إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ﴾ یان خودا سزایان دەدا ﴿وَ إِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ﴾یان تۆبـەیان لێ قبـووڵ دەكا.

بێگومـان ئیشـەكەیان بـۆ ماوەیـەك ئـاوا بەموبهـەمی مایـەوەو بڕیـاری یەكالاكەرەوەیان دەربارە نەهاتە خوارێ. هەڵبەتە هۆیەكەش شكو گومـان نـەبوو چونكە پەروەردگار لەوە دوورە، بەڵكوو بۆ ئـەوە بـوو: ماوەیـەك لـەنێوان خـۆفو رەجادا بمێننەوە، غەمو نارەحەتی لەدڵیاندا پەرەبسێنێو لـەناخی دڵـەوە هـەوڵی تۆبە كردن بدەن، خەڵكی چاوەڕوانی ئاكامیان بكەن، جا هی وا هەبوو: دەیگـوت: ئەمانە ئەگەر خودا تۆبەیان لێ وەرنەگرێ بەدبەختو چـارە رەش بـوون، هەشـبوو دەیگوت: ئومێد وایە خودا لێیان خۆش بێ.

بێگومـان ئـەم تاقمـە پەشـیمان بوون لـەوەی كـە نـەچوون بـۆ غـەزا بـەڵام پەروەردگار دەمو دەست تۆبەو پەشیمانی لێ وەرنەگرتن. چونكە پەشـیمانی رووت سوودی نیە، ئەگەر لەناخەوە تۆبە لەتاوانو سەرپێچی نەكرێ. جا كە بەدڵ تۆبەیان لەتاوان كرد، تۆبەكەیان قبووڵ بوو.

﴿وَاللهُ عَلِيمٌ﴾ پەروەردگار زاناو ئاگادارە دەزانێ كێ شیاوی سـزادانەو كـێ شیاوی لێخۆشبوونە، چ شتێك لە بەرژەوەندی بەندەكانی‌دایـە. ﴿حَكِيمٌ﴾ دانـاو حەكیمە لە كردارو گوفتـاریدا، لـەدانانی شـەریعەتو یاسـایەك كـە بەختـەوەری

هەردوو دونیا بۆ بەندەکانی دەستەبەر بکا. هەر لە رووی ئەو زانایی‌و دانایی‌یــەوە بوو: یەکالاکردنەوەی کاری ئەم تاقمەی دواخست!!

مزگەوتی (الضرار) و مزگەوتی (قوبا)

وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًۢا بَيْنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ مِن قَبْلُ ۚ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّا ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُواْ ۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَٰنَهُۥ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَٰنَهُۥ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَٱنْهَارَ بِهِۦ فِى نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَٰنُهُمُ ٱلَّذِى بَنَوْاْ رِيبَةً فِى قُلُوبِهِمْ إِلَّآ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

دەربارەی هۆی نازڵ بوونی ئەم ئایەتە پیرۆزانە مامۆستا سید قطب لـەئیبنو کەثیرەوە ریوایەت دەکاو دەفەرموێ: لەپێش کۆچ کردنـی پێغەمبـەر بـۆ مەدینـە لەو شارەدا کابرایــەکی خـەزرەجی هـەبوو نـاوی (أبـو عـامر الراهـب) بـوو، ئـەم کابرایە لەسەردەمی نـەزانی‌دا بوبـوو بەمەسیحی‌و زانیـاری ئـەهلی کیتـاب فـێر بوبـوو، رێزێکـی تایبەتیشـی لای خـاوەن نامـەکانو خەزرەجییـەکان هـەبوو، کــە پێغەمبەر ﷺ تەشریفی کۆچی بۆ مەدینە کـردو موسوڵمانان لی‌ی کـۆ بوونـەوەو ئایینی ئیسلام بڵاوبووەوەو گەشەی کرد، لەجەنگی بەدریش‌دا موسوڵمانەکان ئـەو سەرکەوتنە مەزنەیان بەدەست هێنا، ئەم ئەبو عامـیرە نـەفرین لێکـراوە ئۆقـرەی

لێ براو دژایەتی خۆی بۆ پێغەمبەرو موسوڵمانان راگەیاندو هەڵهات بۆ مەککـەو چـووە پـاڵ قورەیشـییەکانو هەمیشـە دەنەدەنـەی دەدان بــۆ ئــەوەی شــەڕ دژی پێغەمبەرو هاوەڵانی بکەن. شـەڕی ئوحـود بـەرپا بـوو ئـەوەی رویدا روی‌دا، ئـەم نەفرین لێکراوە پێش بەرپابوونی جەنگی ئوحود چەند چـاڵێکی لـەنێوان لەشکری کوفرو لەشکری موسوڵماناندا هەڵکەند، کە شەڕ دامـەزرا ئەوە بوو پێغەمبەر ﷺ کەوتە چاڵێکیانەوە سەری شکاو دەمو چاوی برینداربوو ددانی شکا.

لەسەرەتای بەرپا بوونی جەنگەکەشدا ئەبو عامیر هاتە پێشـەوەو هـەوڵی‌دا خەزرەجییـەکان هەڵخەڵـەتێنێو بـۆ لای خــۆی رایانکێشــێ، بــەڵام کــەس هەڵنەخەڵەتاو تفـو نەفرینیان لێ کرد...

لـەپێش هەلاتنیشـی‌دا پێغەمبـەر ﷺ بـانگی کردبـوو، هـەندێ قورئـانی بـۆ خوێندبـووەوە داوای لێ کردبـوو ئیمـان بهێنـێ، بـەڵام ئـەو بانگەوازییەکـەی پێغەمبــەری رەت کردبـوەوە، ئیـتر پێغەمبـەر ﷺ دوعــای لێ کردبــوو: کـە بەدەرکراوی‌و غـەریبی سەربنێتەوەو دوعاکەشـی گـیرابوو... ئـەوە بـوو کــاتێک جەنگی ئوحود تەواوبوو ئەبو عامیر بۆی مەعلوم بوو: کە سەرکەوتن‌و باڵادەستی هەر بۆ پێغەمبەرو هاوەڵانیەتی. هەڵهاتو چوو بۆ لای هیرقەل پاشای رۆمو داوای لێ کرد کە هێرش بێنێ بۆ سەر پێغەمبەرو هاوەڵانی، ئەویش وادەو بەڵێنی دایەو پـەنای دایـە. ئـەمجار ئـەبو عـامیر نامـەی نووسـی بـۆ هـەندێ لـەخزمو کـەسو کارەکانی لەمەدینە کە بەمونافیقی مابوونەوە، وادەو بەڵێنی پێدان کە بەم زووانـە بەسوپایەکی زۆرەوە هـێرش دێنێتــە ســەر پێغەمبــەرو شــەڕی لەگــەڵ دەکــاو دەیشکێنێ‌و بەسەری‌دا زاڵ دەبێ، فەرمانیشی بەخزمو کەسو کارە دوورەکانشـی کرد کە بنکەیەکی بـۆ بکەنـەوە، هـەر کـاتێ هاتـە نـاو مەدینـە بیکاتـە بارەگـاو سەنگەری خۆی‌و پەیڕەوکارانی. ئەوانیش بەمەبەسـتی ئـەنجامدانی فەرمانەکـەی لەتەنیشت مزگەوتی (قوبا)وە مزگەوتێکیان دروسـت کـرد؛ مزگـەوتێکی گـەورەو قایمو قۆڵ. پێش ئەوەی پێغەمبەر ﷺ تەشـریفی بـڕوا بـۆ غـەزای تـەبووک ئـەوان

لەدروستکردنی مزگەوتەکە بوونەوە، هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەرو داوایان لیَ کرد کە دیدەنی مزگەوتەکەیان بکاو نوێژی تیَدا بکا، بەمە شەرعیەت بدریَ بەمزگەوتەکەیانو ئیجازەی نوێژ تێداکردنی بۆ وەربگرن، ئەمەشیان عەرزکرد: کە ئەوان ئەو مزگەوتەیان بۆ نەخۆشو پیرو پەککەوتە بنیات ناوە کە لەشەوی زستانو باوو بۆراندا ناتوانن بگەنە مزگەوتی قوبا.

پەروەردگار پێغەمبەری لەوە پاراست کە بەگوێیان بکاو خێرا بچیَ نوێژی تێدا ئەنجام بدا، فەرمووی: ئیَستا ئیَمە لەسەر سەفەرین وەغر دەکەین، خودا یاربیَ کە گەڕاینەوە دێم. کە لەغەزای تەبووک گەڕیەوە نزیک بەشاری مەدینە بوەوە حەزرەتی جوبرائیل هاتە خوارێو هەواڵی مزگەوتی (الضرار)ی پیَ ڕاگەیاند، مەبەست لەدروستکردنی ئەم مزگەوتە چیەو بۆچی نیازێک بنیات نراوەو بەفەرمانی کیَ ئەنجام دراوە، هەموو ئەم شتانەی بەپێغەمبەر گەیاند! ئیتر پێغەمبەر ﷺ فەرمانی کردو ناردی پێش ئەوەی تەشریفی بگاتەوە مەدینە مزگەوتەکەیان روخاندو تیَکیاندا. ئەم روداوە بەهەمان شێوە لەئیبنو عەبباسو لەسەعیدی کوڕی جوبەیرو موجاهیدو عوروەی کوڕی زوبەیرو قەتادەوە گێڕدراوەتەوە...!

ئەوانەی مزگەوتی (الضرار)یان دروستکرد دوانزە پیاوی دووڕووبوون بەفەرمانو شۆوەتی ئەبو عامیری راهیب بنیاتیان نا..

ئەوانەی پێغەمبەر ﷺ ناردنی بۆ روخاندنو سوتاندنی مزگەوتەکە مالیکی کوڕی دوخشومو مەعنی کوڕی عەدیو عامیری کوڕی سەکەنو وەحشی (بکوژی حەمزە) بوون.

چیرۆکی مزگەوتی (الضرار) چیرۆکێکی مەشهورو زەقەو یەکێکە لەروداوە گرنگەکانی غەزای تەبووک.

بۆیە پەروەردگار دوای رانواندنی حاڵی چۆنیەتی چینو توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگای ئیسلامی ئەو سەردەمە، باسێکی سەربەخۆی بۆ ئەو مونافیقانە

تەرخان کرد کە ئەو مزگەوتەیان بنیات ناوەو فەرموویی: ﴿وَ الذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِرَاراً وَ كُفْراً﴾ ئەوانەی مزگەوتی (الضرار)یان بنیات نا ، کۆمەڵێک دووڕوو بوون لەو دووڕووانەی باسکران، دوانزە پیاو بوون لەدووڕووەکانی هۆزی ئەوسو هۆزی خەزرەج. ئەم مزگەوتەیان بنیات نا بۆ چوار مەبەستی سەرەکی.

١- بۆ زیانگەیاندن بەموسوڵمانو نوێژکەرانی مزگەوتی قوبا کە پێغەمبەر ﷺ بەگەییشتنی بۆ شاری مەدینە دروستی کردبوو.

٢- بۆ رەتکردنەوەی پەیامی پێغەمبەرو کافر بوون بەخۆیو پێغەمبەرایەتیو تانەو تەشەردان لەخۆیو پەیامەکەی تەرخانکردنی ئەو مزگەوتە بۆ شوێنی پیلانگێڕانو ئاشوب نانەوە دژی پێغەمبەرو هاوەڵانیو هەروەها بۆ خۆدزینەوەی موونافیقەکان لەبەجێ هێنانی نوێژەکانیان.

٣- ﴿وَ تَفْرِيقاً بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ بۆ لێک دابڕانی موسوڵمانانو پەرتەوازەبوونیان، چونکە لەوەپێش موسوڵمانان هەموویان لەدوا پێغەمبەرەوە لەمزگەوتی قوبادا نوێژیان دەکرد ، ئەگەر بڕێکیان نوێژ لەمزگەوتی (الضرار)دا بکەن، لێک دابڕانو جوداوازی لەنێوان موسوڵماناندا دروست دەبێ.

٤- ﴿وَ إِرْصَاداً لِمَنْ حَارَبَ اللهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ﴾ بۆ چاوەڕوانیو بەتەماهاتنی کەسانێک کە بێن دژی ئایینی خوداو پێغەمبەر ﷺ شەڕ بکەنو ئەو بەناو مزگەوتە بکەنە بنکەی خۆیانو تێیدا کۆببنەوەو ئامادەباش بن بۆ جەنگ کە سوپای خەیاڵپلاوی ئەبو عامیری راهیب هات رەگەڵی بکەون!!

هەڵاتنی ئەبو عامیر هەندێک پێیان وایە: دوای غەزای ئوحود بووە وەکوو لەوە پێش ئاماژەمان پێ کرد. هەندێک پێیان وایە: دوای غەزای حونەین بووە، ریوایەتی تریش هەیە ئەوە دەگەیەنێ: کە پاش غەزای ئەحزاب بووە.

﴿وَ لَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَى﴾ ئەو مونافیقانەی مزگەوتی (الضرار)یان بنیات ناوە سوێند دەخۆنو دەڵێن: ئێمە ئەم مزگەوتەمان بەنیازی چاکەکاریو پاک بنیات ناوە، بۆ ئەوە دروستمان کردوە کە نەخۆشو پیرو

پەککەوتە شەوی ساردو سەرما نوێژی تێدا بکەن، تووشی نارەحەتی نەبن، ئەم سوێند خواردنو ماستاو کردنەیان بۆیە بوو، بۆ خاتری پێغەمبەر بڕوایان پێ بکاو بچێ نوێژ لەمزگەوتەکەدا بکاو بەوە شەرعییەت بدەن بەمزگەوتەکەو ئیتر موسوڵمانانی پێ هەڵخەڵەتێنن، ﴿وَ اللّٰهُ یَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَکَاذِبُونَ﴾ خودا دەزانێو شایەدی دەدا، کە ئەوانە درۆ دەکەن. نەبڕوایان بەئیسلام هێناوە، نە نیازو مەبەستیان ئەوەیە: کە ئیدعای دەکەن، ئەوانە دووڕوون لەکردەوەکانیاندا، خودا بەدڵ پیسیو درۆزنیو نیازی چەپەڵیان دەزانێ.

جا چونکە ئەوان ئەو مزگەوتەیان بۆیە بنیات نابوو زیان بەموسوڵمانان بگەیەننو خراپەکاری ئەنجام بدەن، پەروەردگار نیگای بۆ پێغەمبەر ناردو فەرمانی پێکردو پێی فەرموو: ﴿لاَ تَقُمْ فِیهِ أَبَداً﴾ ئەی پێغەمبەر! بەهیچ جۆرێک ئەتۆ نوێژ لەو مزگەوتەدا مەکە.

وشەی (**قیام**) زۆر جار بەمانا نوێژ دێ، دەگوترێ: (**فلان یقوم اللیل**) واتە: شەو نوێژ دەکا. لەحەدیثی بوخاریدا هاتووە: (**مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إیماناً وَ اِحْتِسَاباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ**) کەسێک شەوانی رەمەزان نوێژەکانی بەرێکو پێکی بکاو بڕوای تەواوی هەبێو بەهیوای پاداش بێ، خودا لەتاوانی لەوە پێشی خۆش دەبێ.

ئەمجار پەروەردگار پێغەمبەر هەڵدەنێ بۆ نوێژ کردن لەمزگەوتی قوبادا و دەفەرموێ: ﴿لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ یَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِیهِ﴾ بێگومان مزگەوتێک کە لەسەر تەقواو خوداپەرستی بنیات نرابێو لەیەکەم رۆژی دروستکردنیەوە بۆ نیازی پاکو مەبەستی پیرۆز دروستکرابێو موسوڵمانان تێیدا کۆببنەوەو خودا پەرستی تێدا بکەنو یەکتر بناسنو یەکیەتیو تەباییو برایەتی تێدا پەرە پێ بدەن، ئەوە شیاوی ئەوەیە: کە تۆ ئەی پێغەمبەر نوێژی تێدا بکەیو پێشنوێژی بۆ موسوڵمانان تێدا ئەنجام بدەی!

﴿فِیهِ رِجَالٌ یُحِبُّونَ أَنْ یَتَطَهَّرُوا﴾ لەو مزگەوتەدا چەند پیاوێکی موسوڵمانی

تێدان، بەنوێژ تێداکردنو ذیکرو سوبحانەڵلا کردن ئاوەدانی دەکەنەوە، بەیانیو ئێواران خەریکی خوداپەرستی کردنن تێیدا! حەزیان لەپاکو خاوێنی جەستەو دڵو دەروونیانە، دەیانەوێ نەفسیان مشتو ماڵ بکەن، پیسی تاوانو خراپەکاری لێ بکەنەوە، پۆشاکو بەرماڵیان پاکو خاوێن بێ، تاراتو دەستنوێژو غوسڵیان رێکو پێکە. ﴿وَاللهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ﴾ پەروەردگار ئەوانەی خۆش دەوێن کە زێدەرەوی دەکەن لەپاککردنەوەو بەپاک راگرتنی گیانو جەستەیان، چونکە پێیان وایە: پاکو خاوێنی جەستەو گیان کە ماڵی مرۆڤایەتی دەستەبەر دەکەن بۆیان. هەر لەم روانگەوە پێیان ناخۆشە پۆشاکو جەستەیان پیسو چڵکن بن، هەڵبەتە زیاتر پێیان ناخۆشە کە دڵو دەروونیان بەتاوانو خراپەکاریو رەوشتی ناشیرین چڵکن بێ. خۆیان لەرییابازییو بەخیلی دەپارێزن چونکە ئەوە رەوشتی دووڕووەکانە. سیباقی ئایەتەکە ئەوە دەگەیەنێ: کە مەبەست بەو مزگەوتەی کە لەسەر بناغەی تەقواو خوداپەرستی بنیات نراوە، مزگەوتی قوبایە، وەلێ ئیمام ئەحمەدو موسلیمو نەسائی فەموودەیەکیان ریوایەت کردوە، دەفەرموون: پێغەمبەر ﷺ کە لەم بارەوە پرسیاری لێ کرا وەڵامی دایەوە کە مەبەست بەو مزگەوتە مزگەوتی خۆیەتی کە لەناو مەدینەدایە بەمزگەوتی پێغەمبەر بەناویانگە. هەرچەندە ئایەتەکە مەنعی ئەوە ناکا: کە هەردو مزگەوتەکە (مزگەوتی قوباو مزگەوتی مەدینە) مەبەست بن، چونکە هەردوکیان لەسەر تەقواو خوداپەرستی بنیات نراون.

زومەخشەری دەڵێ: مانای ئەوە کە خۆپاککردنەوەیان پێخۆشە، واتە: پاکو خاوێنی هەڵدەبژێرنو سوورن لەسەر خاوێتی بەئەندازەی خۆشەویستیو حەزو نارەزو بۆ ئەو خاوێنییە. خۆشەویستی خوداش بۆ ئەوان ئەوەیە: لێیان رازییەو چاکەیان لەگەڵ دەکا.

دەڵێن: وەصفدارکردنیان بەرەوشتی پاکو خاوێنی لەم رووەوە بووە: کە ئەوان بۆ دەست بەئاو گەیاندن لەپێشدا بەبەرد خۆیان پاک کردۆتەوە ئەمجار بەئاو

خۆیان پاک کردۆتەوە.

خۆشەویستی خودا بۆ بەندەکانی بریتییـە لەهـەبوونی رەزامـەندی لـەکردارو هەڵوێستیانو قبوولکردنـی کردەوەکانیـانو نزیـک خستنەوەیان لـەخۆی. چونکـە پەروەردگار پاکو مونەززەهە لـەوەی کـە رەوشتی لەرەوشتی بـەندەکانی بچـێ، خۆشەویستی خودا جودایە لەخۆشەویستی بەندەکانی، خۆشەویستی خودا شتێکی وایـە لایـەق بـەزاتی پـاکی بـێ. وەکـوو لەحـەدیثی قودسـیدا هـاتووەو بوخـاری ریوایـەتی دەکـاو دەفـەرموێ: (**وَلَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَ بَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ**).

ئـەمجار بەرامبـەریو هاوتەرازویـەکی لـەنێوان نیـازی بنیاتنـانی مزگـەوتی قوباو مزگەوتی ضیراردا ئەنجامداو فەرمووی: ﴿**أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَ رِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ**﴾ ئایـا کەسێک بناغـەی مزگەوتەکـەی لەسـەر تـەقواو هـەوڵدان بـۆ وەدەستهێنانی رەزامـەندی خـودا دانـابێ، چاکـترە، یـان کەسێک بناغـەی مزگەوتەکەی لەسەر لێواری شیوێکی بن هەڵۆڵی وا دانـابێ کـە نزیکـە داڕوخـێ؟ واتـە: یەکسـان نیـە کەسێک بناغـەی مزگـەوتی داڕشـتبێ لەسـەر تـەقواو خوداپەرستیو وەدەستهێنانی رەزامەندی خودا، بناغەی مزگەوتی دانـابێ لەسـەر بناغەیەکی قایمو قۆڵی سوود بەخش بۆ دونیاو قیامـەت. لەگـەڵ کەسێکدا: کـە مزگەوتی ضیراری دروستکردبێ بـەنیازی زیـان گـەیاندنو کوفـرو بێدینـیو لێـک ترازاندنی کۆمەڵی موسوڵمانانو چاوەڕوانی هاتنی سوپای دوژمن؟!!

ئەوانە دیواری باڵەخانەکەیان لەسەر لێواری شیوێکی بـن هـەڵۆڵی وا دانـاوە کە خەریکە داڕوخێ، هەر کە روخا بەرەوو دۆزەخ ترێل بێ!

لەم ئایەتە پیرۆزەدا پەروەردگار لەسـەر شێوەی تـەمثیل تەشبیهی شێوەی ئەهلی ئیخلاصو ئیمانی کـردوە بەشێوەی کەسێک باڵەخانـەیێک کـە لـەزەوی ساغو سـەختدا لەسـەر بناغـەی قـایمو قۆڵو بەمـەودای بـاشو بـەپێی یاسـای

میعماریو بیناسازی دروست کرابێ، تەشبیهی هەیئەتی ئادەمیزادی دووڕوو بێ ئیمانو وەروخاوو خۆنەگری کردوە بەشێوەی پیاوێ خانوێک لەسەر قەراخی شیوێکی بن هەڵۆڵی روخەکی وا بنیات نێ کە خەریک بێ لەخۆیەوە هەرەس بێنێو داڕوخێ. ئیستعارەکە مەکنییەیە، بەم جۆرە تەقواو ریضوان شوبهێندراون بەخاکێکی قایمو سەختی وا کە بگونجێ بینای لەسەر رابەسترێ، ئەمجار موشەبەهوبیهی حەزف کراوە ئاماژە بۆیەکێ لەقەرینەکانی کراوە کە (اسس) ەیە...

﴿وَ ا للّٰهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ پەروەردگار هیدایەتی گرۆی ستەمکاران ناداو شارەزای رێبازی حەقو عەداڵەتیان ناکاو پشتگیرییان لێ ناکاو سەرفرازو بەمرازگەییشتوو سەرکەوتوویان ناکا.

ئەمجار پەروەردگار رۆڵی ناشیرینی ئەو مزگەوتە درۆینەیە دیاری دەکاو نیازو مەبەستە گڵاوەکانی دووڕووەکان دەخاتە روو، دەفەرموێ: ﴿لاَيَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ اِلاَّ أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ﴾ بەردەوامو هەمیشە دروستکردنو بنیاتنانی ئەو مزگەوتە درۆینەی بنیاتیان ناو دوایی روخێندرا، بوەتە هۆی شکو گومانی ئەو مونافیقانە دەربارەی ئایینو زیادبوونی نیفاقیانو ئاخو کەسەرە لەدڵیانداو ناسڕێتەوە، بەردەوامو هەمیشە گرێو ژانە لەدڵیانداو ناسۆری جەرگو هەناویانە، مەگەر دڵەکانیان پارچە پارچە بکرێنو بمرنو هەستو خۆستیان نەمێنێ، ﴿وا للّٰه عَلِيمٌ﴾ پەروەردگار ئاگاداری کرداری بەندەکانیەتی ﴿حَكِيمٌ﴾ خاوەن حیکمەتو داناییە لەپاداشو سزادانەوەیان بەچاکە یان بەخراپە، بەشێکیش لەحیکمەتو دانایی پەروەردگار رونکردنەوەی حاڵو چۆنیەتی مونافیقەکانەو دەرخستنی شتە پەنامەکیو نهێنییەکانیانە.

مەبەست بەئایەتکە ئەوەیە: ئەو بینایەی کە مونافیقەکان بنیاتیان ناو دڵیان پێی خۆش بوو، سەرچاوەی گومان پەیدا کردن بوو بۆیان، نیشانەی ئەوەبوو: کە کوفرو نیفاق لەدڵیاندا رەگی داکوتابوو.

جا کاتێک پێغەمبەر ﷺ فەرمانی کرد بەروخاندنو سوتاندنی ئەو مزگەوتەو درۆینەو روخێندرا، زۆر لەسەر شانیان گران بوو، زیاتر رقیان لەپێغەمبەر هەڵساو پتر گومانیان پەیدا کرد لەپێغەمبەرایەتیەکەیدا، ترسو خۆفیان لێ پەیدا کردو، کەوتنە گومانەوە دەربارەی هەڵوێستی داهاتووی پێغەمبەر دەربارەیان؛ ئایا وازیان لێ دێنێ یان شەڕیان لەگەڵ دەکاو قەلاچۆیان دەکا.

نیتر خودی ئەو بینایە شکو گومان بوو چونکە هۆکاری پەیداکردنی گومان بوو، کاتێکیش مزگەوتەکە روخێندرا زیاتر گومانیان لا پەیدا بوو.

تێبینی :

ئایەتەکان زۆر حوکمیان لێ وەردەگیرێ هەرە گرنگەکانیان ئەمانەن:

١- هەر مزگەوتێک دروستکردنی زیانبەخش بێ بۆ موسوڵمانان، یان بۆ ریابازیی دروست کرابێ، دەچێتە خانەی مزگەوتی ضیرارەوە نوێژ کردن تێیدا دروست نیە. دروست نیە مزگەوت لەتەنیش مزگەوتی ترەوە بنیات بنرێ، ئەگەر بنیات نرا پێویستە برِوخێندرێ، مەگەر شارۆچکەکە قەرەباڵغ بێو مزگەوتێکیان بەس نەکا.

٢- زانایان دەفەرموون: کەسێک پێشنوێژی ستەمکارێک بێ دروست نیە نوێژی لەپشتەوە بکرێ مەگەر عوزری هەبێ یان تۆبە بکا، چونکە حەزرەتی عومەر لەسەردەمی جێنشینی خۆیدا رێگەی نەدا موجەممەعی کوڕی جاریە بێتە پێنوێژی مزگەوتی قوبا، لەبەر ئەوە لەوەپێش ئیمامی مزگەوتی ضیرار بوو، پاشان کە عوزری هێنایەوەو عوزرەکەشی وێچوو بوو رێگەی دا ببێتە پێشنوێژی (قوبا).

٣- کە دەفەرموێ: ﴿وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە مەبەستی سەرەکی لەکۆبوونەوە بۆ جەماعەت لەمزگەوتدا یەکیەتیو تەباییو برایەتیو وەگری بوونی یەکتریە، تا بەهۆی ئەم پێکەوە گونجانە دڵو دەروونیان

صافو بێ گەردبێ.

تەنانەت ئیمام مالیک لەم ئایەتە ئەوەشی دەرهێناوە: کە دروست نیە لەیەک مزگەوتدا دوو جەماعەتی تێدا بکرێ، واتە: دوو پێشنوێژ بەجیا پێشنوێژی تێدا بکەن!!

٤- هەڵنانی موسوڵمانان بۆ پاکو خاوێنی مەعنەوی؛ واتە: پاک بوونەوەی دڵو دەروون لەحیقدو حەسەدو مشتو ماڵکردنی دڵو دەروونو بەهێزکردنی بیرو باوەڕ. هەروەها پاکو خاوێنی جەستەو پۆشاک. چونکە پەروەردگار مەدحی ئەوانەی کردوە کە پاکو خاوێنیان پێ خۆشە.

زانایانی شەرعزان دەربارەی لابردنی پیسو پۆخەڵی لەجەستەو پۆشاک سێ رایان هەیە:

١- شافیعیو ئەحمەدو مالیک لەرایەکیدا دەفەرموون: لابردنی پیسی لەجەستەو پۆشاک پێویستەو بەپۆشاکی پیسەوە نوێژکردن دروست نیە.

٢- ئەبو حەنیفەو ئەبو یوسف دەفەرموون: ئەگەر پیسیەکە بەئەندازەی دیرهەمێک بوو دەبێ نوێژەکەی بگێڕێتەوە.

٣- ئیمامی مالیک لەرایەکی تریداو هاوەڵانی پێیان وایە لابردنی پیسی لەجەستەو لەپۆشاک سوننەتەو واجب نیە!

قورطوبی رای یەکەم پەسەند دەکاو دەڵێ ئەوە راستو وێچووە، چونکە پێغەمبەر ﷺ بەلای دوو گۆڕدا تێپەڕیو فەرمووی ئەم دوو کەسەی لەم دوو گۆڕەدا نێژراون سزا دەدرێن نەک لەسەر تاوانی گەورە، یەکەمیان فیتنە گێڕبوو، ئەویتریان لەمیز خۆی پاک نەدەکردەوە، کە میزی دەکرد باش خۆی پاک نەکردۆتەوە[1] هەڵبەتە ئادەمیزاد لەسەر پشت گوێ خستنی واجب سزا دەدرێ.

ئەبو بەکری کوڕی ئەبو شەیبەو ئەحمەدو ئیبنو ماجەو حاکم لەئەبو

---

(١) ئەم فەرموودەیە بوخاریو موسلیم ریوایەتیان کردوە.

هورەیرەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (أَكْثَرُ عَذَابِ الْقَبْرِ مِنَ الْبَوْلِ) زوربەی زۆری سزای ناوگۆڕ بەهۆی میزەوەیە.

ئەوانەی کە دەڵێن: پاککردنەوەی جەستەو پۆشاک لەپیسی سوننەتەو واجب نیە، بەڵگەیان ئەوەیە: کە پێغەمبەر ﷺ کاتێک لەنوێژدا بوو جوبرائیل پێی فەرموو: نەعلەکانت پیسیان پێوەیە، ئەویش تەشریفی نەعلەکانی داکەندو درێژەی بەنوێژەکەی دا، دوایی ئەو نوێژەی نەگێڕایەوە، کەوابێ ئەمە نیشانەی ئەوەیە: کە لابردنی پیسی لەجەستەو پۆشاک لەکاتی نوێژدا سوننەتەو واجب نیە، ئەگەر کاتیش بەبەریەوە مابوو وا باشە نوێژەکە بکاتەوە.

رەوشتە بەرزەکانی موسوڵمانانی راستگۆو راستاڵ

﴿إِنَّ ٱللَّهَ ٱشْتَرَىٰ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَٰلَهُم بِأَنَّ لَهُمُ ٱلْجَنَّةَ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ وَٱلْإِنجِيلِ وَٱلْقُرْءَانِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِۦ مِنَ ٱللَّهِ فَٱسْتَبْشِرُوا۟ بِبَيْعِكُمُ ٱلَّذِى بَايَعْتُم بِهِۦ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١١١﴾ ٱلتَّٰٓئِبُونَ ٱلْعَٰبِدُونَ ٱلْحَٰمِدُونَ ٱلسَّٰٓئِحُونَ ٱلرَّٰكِعُونَ ٱلسَّٰجِدُونَ ٱلْءَامِرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَٱلنَّاهُونَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَٱلْحَٰفِظُونَ لِحُدُودِ ٱللَّهِ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار رەوشتی دووڕووەکانی دەست نیشان کردن، کۆمەڵو چینە کەمتەرخەمە موسوڵمانەکانی دیاری کردن دێتە سەر باسی حاڵو چۆنیەتی موسوڵمانانی راستاڵو راستگۆو خاوەن بیرو باوەڕی تۆکمەو تەواو کە سەردەستەی ئەو رەوشتە پەسەندانە جیهادو تێکۆشانە.

راڤەکەرانی قورئان دەفەرموون: ئەم ئایەتە ئەو کاتە نازڵ بوو: کە حەفتا

نەفـەر لەیارمـەتیدەران لەپـەیمانی دووەمدا پـەیمانیان لەگـەڵ پێغەمبـەر بەسـتو پەیمانەکە بە (**بیعة العقبة الكبرى**) مەشهورە.

ئیبنـو جـەریری طەبـەری هـەروەها موحەممـەدی کـوڕی کـەعبی قورەظـی لەعـەبدوڵڵای کوڕی ڕەواحـەوە دەگێڕنـەوە: دەفـەرموێ: عـەرزی پێغەمبـەرم کـرد (واتە: شەوی پەیمانی عەقەبە) وتم: ئەی پێغەمبەری خوا! مەرجی پـەروەردگارو خۆت دەربارەی ئەم پەیمانە بفەرموو: بزانین چیتان لەئێمە دەوێ؟ پێغەمبـەر ﷺ فەرمووی: (**اشترط لربي أن تعبدوه ولا تشركوا به شيئا، اشترط لنفسي أن تمنعوني مما تمنعون منه أنفسكم وأموالكم**) وتیان: قوربان! جا کـە ئـەوەمان جێ بەجێ کرد چیمان دەدرێتێ؟ فـەرمووی: (بەهەشـت)، هـەموو تێکـڕا وتیـان: سەودایەکی باشەو قازانجە، هەرگیز لەم پەیمانە پاشگەز نابینەوە، پێیەوە پابەند دەبین، ئیـتر ئـەم ئایەتـە نـازڵ بـوو[1]: ﴿إِنَّ ا للهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ﴾ واتە: پەروەردگار گیـانو مـاڵو سـامانی لەموسـوڵمانان کڕیوە بـەوە کـە بەهەشـتیان دەداتـێ، لـەپای گیـانو سامانبەخشـین بەهەشـتیان پێشکەش دەکا.

ئایەتەکە ئیستیعارەو تەمثیلە موسوڵمانان هەڵدەنێ بـۆ جیهـادو تێکۆشـان. بەم شێوازو چەمکەیە پەروەردگار تەعبیر لەهەڵوێستی موسوڵمانان دەداتەوە: کە گیـانو ماڵیـان لـەپێناو ئـایینی ئیسـلامدا دەبەخشـنو ئـەویش لـەڕووی کـەرەمو ئیحسانەوە بەهەشتیان دەداتێ، ئـەگینا لەراستیدا گیانـەکانو سـامانو هـەموو

([1]) مامۆستا سەیید لێرەدا پەراوێزێکی نووسیوە، دەفەرموێ: ئێمە بەدووری دەزانین: کـە ئەم ئایەتە لەو رۆژەدا (واتە: رۆژی ((**بيعة العقبة الكبرى**)) نـازڵ بووبـێ، چونکـە ئـەو کاتە جەنگان لەدژی کافرو موشریکەکان پێویست نەکرابوو، ئایەتەکە بۆ خۆی مـەدینەییە، روداوی پەیمانی عـەقەبە پێش کۆچ کردن بووە. بەڵام مەفهومی ئایەتەکە لەگەڵ مـەفهومی پەیمانەکە یەک دەگرنەوە. (في ظلال ج٤/٣١٥).

شتێکێ هـی خودایـە، خۆی خـاوەنی بەهەشـتو گیـانی موسـوڵمانانو سـامانیو هەموو شتێکە... پەروەردگار بەسەماحەتو بەخشندەیی خۆی گیانو مـاڵێک کـە خۆی بەخشیویەتی دەیکڕێتەوەو تایبەتی دەکا بەخۆیـەوە، کـەوابێ موسـوڵمانان گیـانو سـامانی خۆیـان بـەخودا فرۆشـتووە، هیچیـان نەماتەوەتـەوە بیبەخشـن، سەوداو مامەڵەیەکـە پـەروەردگار لـەنێوان خـۆیو بـەندە موسـوڵمانانەکانیدا ئەنجامی داوە، کڕیارە کە خودایە، بەویستی خۆی چۆنی بـوێ ئـاوا تەصـەرووفی تێدا دەکا، فرۆشیار هیچی بەدەست نیە جگە لەوەی ڕێبازی بۆ دیاریکراوی خـۆی بگرێو ئەملاو ئەولا نەکا، موناقەشەو ڕەخنەگر نـەبێ، جگـە لەفەرمانبـەرداری و تەسلیم بوون هیچی تر نەکا، بەهاو نرخی وەری دەگرێ بەهەشـتە، ڕێگـا جیهـادو تێکۆشانو شەڕو جەنگە، ئاکامیش یان سەرکەوتنو دوژمن شکاندنە، یان شـەهید بوونە، هەردووکیشیان پیرۆزو سەروەریین.

ئەمجار هۆی مامـەڵەکەو چۆنیەتی گیان فرۆشـتنی موسـوڵمانان کـە گیـانو مـاڵی خۆیـان بەبەهەشـت دەفرۆشـن روون دەکاتـەوەو دەفـەرموێ: ﴿يُقَـاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَيَقْتُلُونَ وَ يُقْتَلُونَ﴾ لەرێگـەی خـودادا شـەڕ دەکـەن، لـەپێناو بـەرز کردنەوەی ئایین‌دا دەجەنگن، دوژمنان دەکوژن، یان بۆ خۆیان شەهید دەبـن، جـا چ بکوژن یان شەهید بکرێـن یـان بکـوژنو شـەهیدیش بـن، ئـەوە بەهەشـتیان بـۆ ئامادە کراوە. ﴿وَعْـداً عَلَيْـهِ حَقّـاً فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ﴾ پـەروەردگار وادەی بەهەشتی پێداون، لەسەر خۆی پێویسـت کـردووەو کردویـەتی بـە مـافێکی چەسپاو بۆیانو لەتەوراتو ئینجیلو قورئان‌دا ئەم وادەیەی داوەو ئەم حەقیقەتـەی چەسپاندوە، جا ئەگەر تەوراتو ئینجیل لێیان فەوتابێو گۆڕانکارییان تێدا کرابـێ ئەوە چ زیانێکی نیە، چونکە لەقورئان‌دا چەسپاوە!!

﴿وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللهِ؟﴾ کێ لەخودا باشتر وەفا بەبەڵێنی خۆی دەکاو زیاتر پابەندی بەڵێنەکانیەتی، واتە: کەس بەئەندازەی خودا لەوادەدا ڕاستگۆ نیە، کەس ئەوەندەی خودا پابـەندی بەڵێنـەکانی نیـە، هـەرگیزاو هـەرگیز پـەروەردگار

خیلاف وادە نابێ. وەکوو لەشوێنێکی تـردا دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثاً﴾النساء/٨٧ یان دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلاً﴾النساء/١٢٢، ئەم جۆرە ئوسلووبە کاتێک بەکار دەهێندرێ کە زێدە دڵنیایی هەبێ لەراستی قسەکەو زێدە رۆیی بکرێ لەحەقو راستی مەسەلەکەدا.

جا کە وەفا بەعەهدو پەیمان بەم شێوەیە جەختی لەسەر کرایەوەو پابەندبوون بەوادە کە ئاوا مسۆگەر بێ ﴿فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ﴾ مزگێنی بدەن، کەیفخۆشی دەربـبڕن: بەوەی کە نەفسو ماڵی خۆتان بەخودا بەخشیوەو لەشوێنیدا بەهەشتتان وەرگرتووە، ئێوە سوودمەندن، چیتان لەکیس چووە؟ موسوڵمان ئەگەر گیانو ماڵ لەپێناو ئایینی خودادا ببەخشێو بەهەشت وەربگرێ، چی لەکیس چووە؟ هیچی لەدەست نەچووە، گیان هەر دەمرێو ماڵ دەفەوتێ، خاوەنەکەیان لەپێناو ئایینی خودادا بیانبەخشێ، یان لەپێناو شتێکی دیدا بیانبەخشێ هەر دەفەوتێن. کەوابێ: لەراستیدا خودا بەهەشت بەخۆڕایی دەبەخشێو بەبێ موقابیل دەیدا بەبەندەکانیو بەمەحضی فەضلو ئیحسانی خۆی لەئاکامی بەخشینی گیانو ماڵدا: کە دوو شتی پایەدار نین بەهەشتی بەردەوامو پایەداریان پێ دەبەخشێ ﴿وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ ئەو بەمراز گەیشتنە بەمراز گەیشتنێکی گەورەو مەزنەو نازو نیعمەتێکی هەتا هەتاییو نەبڕاوەیەو هیچ بەمراز گەیشتنێکی تری ناگاتێ!!

جیهادو تێکۆشان لەپێناو ئایینی خودادا بەیعەتو ئەرکێکە لەگەردنی هەموو موسوڵمانێکدایە، هەر لەو رۆژەوەی خودا پێغەمبەرانی ناردوونو ئایینی خودا لەئارادایە تاکۆتایی دونیا ئەم ئەرکە بەردەوامە...

بەڵام پێویستە ئەوەندە بزاندرێ کە جیهاد لەپێناو ئایینی خودادا بریتی نیە لەوە: کە کابرا بچێ بۆ شەڕو جەنگ، بەڵکو جیهاد لوتکەیەکە لەسەر بنەمای بیرو باوەڕی تۆکمەی وا دادەمەزرێ کە لەهەستو شعوورو شیعارو ئەخلاقو کردارو گوفتاردا رەنگ بداتەوە. ئەو موسوڵمانانەی: کە خودا پەیمانی لەگەڵ

بەشتوونو بیرو باوەڕی تۆکمەو پتەویان هەیە کەسانێکن رەوشتی ئیمانییان تێدا بەرجەستەبووە...!!

ئەو موسوڵمانانەی گیانو ماڵیان لەپێناو ئایینی خودادا دەبەخشن ﴿التائبون﴾ ئەو کەسانەن: کە تۆبەیان لەتاوانی رابوردویان کردوە، بەراستی بۆ لای خودا گەڕاونەوە، وازیان لەتاوان هێناوەو پەشیمانن لەهەڵوێستی رابردوویان، کردەوەیان باشەو پابەندی فەرمانو جڵەوگیریەکانی ئایینن، خۆیان لەتاوان پاک کردۆتەوە، رویان لەپەروەردگارەو راستاڵو صاڵحن!

﴿العابدون﴾ بەندایەتیو روتێکردنو گەردنکەچییان هەر بۆ پەروەردگارە، دان بەخودایەتیو پەروەردگاریەتی زاتی حەقدا دەنێن، هەموو کردارو گوفتارێکیان بۆ خودایەو مەبەستیان رەزامەندی ئەوە.

﴿الحامدون﴾ بەدڵو زویان سوپاسگوزاری پەروەردگارن، لەخۆشیو ناخۆشیدا شوکرانەژمێرنو سوپاسگوزارن؛ لەخۆشیو نازو نیعمەتدا سوپاسی نیعمەتەکانی دەکەن، لەسەر ناخۆشیو بەڵاو موصیبەت سوپاسی ئەوەی دەکەن کە خودا بەتاقییان دەکاتەوە، هەست دەکەن کە خودای بەزەییو دادپەروەر کە بەندەی خۆی بەتاقی دەکاتەوە بۆ خێرو بەرژەوندی بەندەکانە: کە خودا بۆ خۆی دەزانێو ئەوان نایزانن.

﴿السائحون﴾ دەربارەی مانای ئەم وشەیە راڤەکەرانی قوران تەفسیری جیاجیایان هەیە:

ریوایەتی وا هەیە، دەڵێ: ئەوانە کۆچکارانن، هەیە دەڵێ: مانای تێکۆشەرو موجاهید دەگەیەنێ، ریوایەتی واش هەیە دەڵێ: مەبەست ئەو قوتابیو قێیانەن کە بەشوێن عیلمو زانیاریدا وێڵی هەندەران دەبن. هەشە دەڵێ: مەبەست رۆژوانەکانە.

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: مەبەست ئەوانەن کە بیر لە بوونەوەر دەکەنەوە، خەیاڵو هەستو شعووری خۆیان دەخەنەکار بۆ تێفکرین

لەدروستکراوانی پەروەردگار! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەربارەی وێنەی ئەو خوداپەرستە بیرکەرەوانە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الأَلْبَابِ، الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَاماً وَقُعُوداً وَعَلَى جُنُوبِهِمْ، وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلاً سبحانك...الآية﴾

پاش تۆبەو پەشیمانیو بەندایەتیکردنو سوپاسگوزاری جەووەکە وا دەخوزایَ کە مانای ﴿السَّائِحُونَ﴾ بەو شێوەیە بکەین:

هەڵبەتە وێڕای تۆبەو بەندایەتیکردنو سوپاسگوزاری، بیرکردنەوە لەمەلەکووتی پەروەردگار والەئادەمیزاد دەکا کە بەتەواوی خۆبخاتە پەنا پەروەردگارەوەو خۆی پێ بسپێرێو تێ بگا خودا بۆچی ئەم دونیایەی هێناوەتە کایەوەو ئەو حەقیقەتو راستییە بزانن: کە خودا بوونەوەری پێ هێناوەتە وجود! بەوەش رازی نەبن کە تەمەنی خۆیان خەرج بکەن لەتێفکرینو بیرکردنەوەداو بەس! بەڵکوو بۆ ئەوەی لەسەر بنەمای ئەو هەستو شعوورە ژیان بنیات بنێنو وڵات ئاوەدان بکەنەوە!

﴿الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ﴾ ئەو موسوڵمانانەی کە نوێژەکانیان ئەنجام دەدەنو نوێژکردن بووتە رەوشتێکی سروشتیو رکوعو سوژدە بردن لێیان بووتە دیاردەیەکی تایبەتیو جیاکەرەوەیان لەخەڵکی تر.

﴿الآمرونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ فەرمان دەکەن بەچاکەو نەهی دەکەن لەخراپە..!

ئەمە لەکاتێکدا کە کۆمەڵگایەکی موسوڵمان دروست دەبێو بەندایەتی تەنها بۆ خودا دەکرێو کاروبار بەگوێرەی قانوونو شەریعەتی خودا ئەنجام دەدرێ، ئەو کاتە فەرمان بەچاکەو نەهی لەخراپە ئاراستە دەکرێ بۆ راستکردنەوەی هەندێ هەڵەو خوارو خێچی کە لەناو کۆمەڵگاکەدا پەیدا دەبن.

بەڵام کاتێک لەسەر زەویدا کۆمەڵگایەکی موسوڵمان نەبێ، حکومەتێک نەبێ کار بەشەریعەتی خودا بکاو حاکمییەتو ربووبییەت بۆ خودا بەرجەستە

نەبێ، ئەوە لەو کاتەدا فەرمان بەچاکەو نەهی لەخراپە دەبێ بۆ چەسپاندنی ئولوهیەتو دامەزراندنی حکومەتی ئیسلامی ئاراستە بکرێ.

دەبێ فەرمان بەچاکەو بۆ دامەزراندنو چەسپاندنی شەریعەت خودا بێو نەهی لەخراپە بۆ قەلاچۆکردنی حوکمی طاغوتو ملهوڕەکان بێ، واتە: دەبێ ئامانجو مەبەستە سەرەکییەکە لەو کاتەدا بەفەرمان بەچاکەو نەهی لەخراپە بۆ ئەو کارە گرنگە ئاراستە بکرێو هێزو تواناکان بۆ ئەو دەستکەوتە گەورەیە بخرێتە کار.

دەبێ فەرمان بەچاکەو نەهی لەخراپە لەئوموری فروعیاتدا چ سودێکی هەبێ ئەگەر کۆمەڵگاکە کۆمەڵگایەکی موسوڵمان نەبوو، کار بەشەریعەتی خودا نەدەکرا!؟؟

بۆ نموونە ئەگەر وڵاتی ئیسلام کەوتە ژێر دەستی کوفرەوە یان ئابڵوقە دراو ترسی داگیرکردنی هەبوو، ئالەم کاتەدا ئەگەر کۆلکە شێخێک یان مەلایەک لەجیاتی ئەوەی بانگی جیهاد هەڵداو گیانی بەرگریو خۆفیداکردن لەناو موسوڵماناندا بوروژێنێو هەڵیان نێ بۆ جیهادو تێکۆشانو دامەزراندنی حکوومەتی ئیسلامیو کارکردن بەشەریعەتی خودا...هتد ئەگەر لەجیاتی ئەوە چەند موسوڵمانێکی سافیلکە بباتە کونجی مزگەوتێکەوە، تەکیەو خانەقاییکەوەو فێری فروعاتی ئایینیان بکا دەبێ ئەو کابرا لەئایینی تێنەگەیشتووە چ سوودێکی هەبێو تا چ ئەندازەیەک پەیڕەوی پێغەمبەرو هاوەڵانی کردبێ؟!!

پێغەمبەرو هاوەڵانی جیهادیان کردو تێکۆشان بۆ دامەزراندنی فەرمانڕەوایی خوداو کارکردن بەیاسای یەزدان، جا کە ئەمەیان بۆ دەستەبەر بوو، ئەمەیان چەسپاند، ئەمجار گرنگییان بەفەرمان بەچاکەو نەهی لەخراپە لەفروعییاتدا دەست پێ کرد.

﴿وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ﴾ ئەوانەی پارێزگاری سنوورەکانی خودا دەکەن، هەوڵ دەدەن یاسای خودا لەخۆیانداو لەخەڵکی تردا تەنفیذ بکەن، بەرگری بکەنو

نەهێڵن یاساکانی یەزدان بەفیڕۆ بچن یان دەستدرێژییان بکرێتە سەر.

ئـەم بـەندەش وەکـوو بـەندی (فـەرمان بەچاکـەو نـەهی لەخراپـە) پێویسـتە لەکۆمـەڵگایـەکی موسـوڵماندا ئـەنجام بـدرێ، کۆمـەڵگای موسـوڵمانیش کۆمەڵگایەکە شەریعەتو یاسای خودا تێیدا بەرقەرار بێ، ئولوهییەتو ربوبییەت تەنها بۆ خودا پەیڕەو بکرێ، هەموو حوکمو قانوونێکی ملهوڕو ستەمکاران ڕەت بکرێتەوە، کەوابوو پێویستەو ئەرکی سەرشانی هەموو موسوڵمانانە: کـە هـەموو هێزو توانای خۆیان بۆ وەدی هێنانی کۆمەڵگای موسوڵمان بخەنـە کـارو هـەوڵی دروستکردنی حکوموتی ئیسلامی بدەن، ئیـتر ئـەو کاتـە ڕێگـا خـۆش دەبـێ بـۆ پارێزگـاری سـنوورەکانی پـەروەردگارو تـەنفیذ کردنـی هـەموو فـەرمانو چڵـەو گیریەکانی!

ئائەمەیە: کۆمـەڵی موسـوڵمانو گـرۆی خوداپەرست، ئـەو کۆمەڵـەی خـودا سەوداو مامەڵەی لەگەڵ کـردوو گیـانو مـاڵی لێ کڕیـون بەبەهەشت!! ئەمەیـە ڕەوشتو نیشانەی ئەو کۆمەڵە موسوڵمانەی: کە خـودا گیـانو مـاڵی لێ کڕیـون: تۆبەو پەشیمانیو گەڕانەوە بۆ لای خـودا، خوداپەرستیو پـەیوەندی هەمیشـەیی بەخودا، سوپاسو شوکرانە ژمێری لەخۆشـیو ناخۆشـیدا، تێفکریـنو وردبوونـەوە لەبوونـەوەرو گەشـتو گوزارکـردن بـەناو زەویداو، فـەرمانکردن بەچاکـەو نــەهی لەخراپـە، پارێزگـاریکردنی سـنوورەکانی خـودا!! لەڕوانگـەی ئیسـلامەوە.. ژیـان گاڵتەو کەپ نیە، خواردنو لەززەت وەرگرتن نیە، حیزیو سەلامەتی نیە، بـەڵکوو ژیـان لەڕوانگـەی ئیسـلامەوە بریتییـە لەتێکۆشـان لـەپێناو چەسـپاندنی حـەقو ڕاستیدا، بۆ دەستەبەر کردنی خێرو خۆشیو سەرخستنی وشەی (لا الە الا اللە)و خۆ بەخت کـردن لـەپێناو ئـایینی خـودادا ئـەمجار بەمرازگەییشتنو بەبەهەشت شـادبوون! ئائەمەیـە: ئـەو ژیانـەی پـەروەردگار فـەرمان بەبـەندەکانی دەکـا: کـە بەپیریـەوە بچـن ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾ دەی کەوابێ ﴿وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ئەی پێغەمبـەر! مزگێنـی بـدە بـەو

موسوڵمانانەی ئەوە رەوشتو هەڵوێستو کردارو گوفتاریانـە، موژدەیـان بـدەرێ بەخێرو خۆشی دونیاو قیامەت!

حوکمی داواکردنی لێخۆشبوون بۆ موشریکەکانو مەرجی سزادان لەسەر تاوان

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَن يَسْتَغْفِرُواْ لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوٓاْ أُوْلِي قُرْبَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ وَمَا كَانَ ٱسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥٓ أَنَّهُۥ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ۚ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَأَوَّٰهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًۢا بَعْدَ إِذْ هَدَىٰهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۚ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

دەربـارەی هـۆی هاتنـە خـوارەوەی ئـەم ئایاتانـە ئیمـام ئەحمـەدو موسـلیمو بوخـاریو ئیبنـو شـەیبەو ئیبنـو جـەریرو هـی تریـش لەرێگـەی سـەعیدی کـوڕی موسـەییەب ئـەویش لەباوکییـەوە دەڵـێ: کـاتێک مـەرگ لەئـەبو طـالیب نزیـک بووەوە پێغەمبەر ﷺ دیدەنی کرد، لەو کاتـەدا ئـەبو جـەهلو عـەبدوڵلای کـوڕی ئەبی ئوبەی لای بوون، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: مامە! بڵـێ: (لا الـه الا الـله) تـا رێگەم بێ لای خوای گەورە شەفاعەتت بۆ بکەم، ئـەبو جـەهلو عـەبدوڵلا وتیـان: ئەی ئەبو طالیب! تۆ چۆن دڵت بڕوا دەدا واز لەئایینی عەبدولموطەلیب بێنـی؟؟

ئیتر ئەم مەلعوونانە وازیان لێ نەهێناو هەر قسەیان بۆ کرد تا گیانی دەرچوو بەموشریکی مرد. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: مـن داوای لێخۆشبوونت بۆ دەکەم بەمەرجێ جڵەوگیریم لێ نەکرێ: ئیتر ئایەتی ﴿مَاكَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ...الآية﴾ نازڵ بوو.

بەڵام لێرەدا شتێک هەیە پێویستە ئاماژەی پێ بکرێ، ئەویش ئەوەیە: ئەمە ئەوە دەگەیەنێ، ئایەتەکە مەککەیی بێ چونکە ئەبو طالیب بەسێ ساڵێک پێش کۆچ مردوە، جا چونکە ئەم سورەتە هەمووی مەدینەیییە بڕێ لەزانایان بەدووریان زانیوە: کە ئەم ئایەتە لەبارەی ئەبو طالیبەوە نازڵ بووبێ!!

تیرمیذی ریوایتێکی لەئیمام عەلییەوە هێناوەو حاکم پەسەندی کردوە، ئیمام عەلی دەفەرموێ: ژنەوتم پیاوێک داوای لێخۆشبوونی بۆ باوکو دایکی دەکردو هەردوکیشیان کافر بوون، جا ئیمام دەفەرموێ: بەکابرام وت: ئەوە تۆ چۆن داوای لێخۆشبوون بۆ باوکو دایکت دەکەی لەکاتێکدا ئەوان موشریکن؟؟

لەوەڵامدا کابرا وتی: ئەی ئەوە نیە حەزرەتی ئیبراهیم دوعای لێخۆشبوونی بۆ باوکی کرد لەکاتێکدا باوکی موشریک بوو!! جا ئەمەم بۆ پێغەمبەر ﷺ گێڕایەوە ئیتر ئایەتی ﴿مَاكَانَ لِلنَّبِيِّ وَ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ...﴾ هاتە خوارێ..!

حاکمو بەیهەقی لەدەلائیلداو هی تریش لەئیبنو مەسعودەوە دەگێڕنەوە فەرموویەتی: ڕۆژێک پێغەمبەر ﷺ چوو بۆ گۆڕستانو لای گۆڕێک دانیشتو زۆر پاڕایەوە، پاشان گریاو منیش دەستم کرد بەگریان. فەرمووی: ئەم گۆڕەی لای دانیشتوم گۆڕی دایکم بوو، داوای روخصەتم کرد لەخوا بۆی بپاڕێمەوەو داوای لێخۆشبوونی بۆ بکەم، بەڵام خودا رێگەی نەدام، ئیتر ئایەتی ﴿مَاكَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ...﴾ نازڵ بوو.

ئەحمەدو مەردەوەیهی دەگێڕنەوە: لەبورەیدەوە کە دەفەرموێ: لەخزمەت پێغەمبەردا بووم، کاتێک لەسەر (عوسفان) راوەستاوگۆڕی دایکی چاو پێکەوت،

دەستنوێژی گرتو نوێژی کردو گریا، پاشان فەرمووی: داوام لەپەروەردگار کرد کە ڕێگەم بدا داوای لێخۆشبوونی بۆ بکەم، کەچی جڵەوگیریم لێ کرا!! ئەمجار ئایەتی ﴿مَاكَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ...﴾ نازڵ بوو.

ئەحمەدو موسلیمو ئەبوداوود لەئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتیان کردوە دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ هاتە سەرگۆڕی دایکیو گریاو ئەوانی لەدەوروپشتی بوون هەموویان گریان، پاشان فەرمووی: داوام کرد خودا ڕێگەم بدا داوای لێخۆشبوون بکەم بۆ دایکمو ئیزنی نەدام، داوام کرد ڕێگەم بدا دیدەنی گۆڕەکەی بکەم، ئیزنی دام، ئێوەش ئەی موسوڵمانینە! دیدەنی گۆڕستان بکەن چونکە دیدەنی گۆڕستان مردنتان یاد دەخاتەوە!

ڕیوایەتەکان ئەوە دەگەیەنن کە هۆی نازڵبوونی ئایەتەکە ئەبو طالیب یان دایکی پێغەمبەر ﷺ یان پیاوێکی موسوڵمان بووبێ: کە داوای لێخۆشبوونی بۆ باوکو دایکی کردوە کە کافر بوون.

ئیبنو حەجەری عەسقەلانی دەفەرموێ: وێ دەچێ هۆکاری نازڵبوونی ئایەتەکە پێشکەوتبێ، وەکوو چیرۆکی ئەبو طالیب یا دواکەوتبێ وەکو چیرۆکی ئامینەو چیرۆکی عەلی.

هەندێکیش پێیان وایە: کەوێ دەچێ هۆکاری نازڵبوون زیاد لەهۆکارێک بێ.

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەهی پێشەوە ئەوەیە: دەڵێن: سورەتی (**براءة**) لەسەرەتاوە تا ئێرە لەتەوەرەی ڕاگەیاندنی دەستبەردانو دابڕان لەکافرو مونافیقدا دەسوورێتەوە، ئەمجار لێرەدا ئەوە ڕوون دەکاتەوە، کە پێویستە بەرائەت لەمردوەکانیشیان ڕابگەیەندرێ، تەنانەت ئەگەر ئەو مردووە کافر، یان ئەو مونافیقە مردوە نزیکترین کەس بێ وەکو باوکو دایکو مام. مەبەستەکە ئەوەیە کە لەهەموو حاڵێکدا پێویستە موسوڵمان خۆیان لێ دووربخاتەوەو بەرائەتیان لێ ڕابگەیەنێ!! دەفەرموێ: ﴿مَاكَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ شیاو نیە بۆ پێغەمبەرو موسوڵمانان کە داوای

لێخۆشبوون بۆ موشریکو کافر بکەن.. واتـە: ئـەوە ئیشـی ئـەوان نیە کە داوای لێبوردن بۆ موشریکەکان بکەن واتـە: شتی وا ناکەن. ئەمە ئەگەر رستەی **(ماکان)** مانای نەفی لێ بدەینەوە. ئەگەر رستەی **(ماکان)**بۆ نـەهی بێ، ئەو کاتە ماناکەی بەم جۆرە دەبێ، رەوا نیەو نابێ پێغەمبەرو موسوڵمانان داوای لێخۆشبوون بۆ موشریک بکەن، چونکە پێغەمبەرێتیو ئیمان رێگە نادەن داوای لێخۆشبوون بۆ موشریک بکرێ، **﴿وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى﴾** با ئەو کافرو مونافیقانە خزمو کەسو کاری نزیکیش بن بۆ دوعا گۆیەکان؟!!

ئەمجار هۆی نەهی لەداوای لێخۆشبوونەکە روون دەکاتەوەو دەفەرموێ: **﴿مِنْ بَعْدِ مَاتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾** واتە: داوای لێخۆشبوون بۆ کافرو موشریکەکان ناکەن، یا با داوای لێخۆشبوونیان بۆ نەکەن پاش ئەوەی بۆیان دەرکەوت، کە ئەو موشریکانە پێرو تاقمی دۆزەخنو بەموشریکی دونیایان جێ هێشتووەو بەکافریی سەریان ناوەتەوە، چونکە خودا بۆ خۆی بڕیاری داوە: کە لەموشریکو کافر خۆش نەبێ، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: **﴿إن اللَّهَ لايَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾النساء/١١٦**

خاوەنی تەفسیری بەیضاوی دەفەرموێ: ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر ئەوە: کە دروستە داوای تۆفیقو هیدایەت بۆ کافری زیندو بکرێ، بەمەش دژایەتی رواڵەتی نێوان ئەم ئایەتەو ئایەتی داوای لێخۆشبوونی حەزرەتی ئیبراهیم بۆ باوکی دەرەوێتەوە: کە لەخودا پاڕایەوەو وتی: **﴿وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِينَ﴾الشعراء/٨٦** واتە: خودایە! هیدایەتی بدەو دڵی نەرم بکە ئیمان بێنێ، ئەم دوعا کردنەشی بەهۆی ئەوەبوو: لەوەپێش وادەی پێدا بوو، هێشتا خودا جڵەوگیری لێ نەکردبوو ئەم بەڵێنی پێ دابوو کە دوعای بۆ بکا: وەکو دەفەرموێ: **﴿سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾مريم/٤٧**، واتە: من هەر ئەوەندەم لەدەست دێ دوعات بۆ بکەمو داوای لێخۆشبوونت بۆ لەپەروەردگار بکەم، رەوشتی ئیبراهیمیش بریتی بوو: لەوەفا بەوەعدو بەڵێنی خۆی، وەکوو

لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى﴾النجم/٣٧، بۆیە لێرەدا وەکوو وەڵام بۆ پرسیارێکی مەزندەکراو دەفەرموێ: ﴿وَمَاكَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ﴾ داوای لێخۆشبوونی ئیبراهیم بۆ باوکی لەبەر وادەو بەڵێنێک بوو: کە پێیدا بوو، وتبووی: داوای لێخۆشبوونو هیدایەتت بۆ دەکەم، لەپەروەردگارم دەپاڕێمەوە هیدایەتت بدا!!

بەڵام ﴿فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ﴾ کە بۆ ئیبراهیم دەرکەوت کە باوکی دوژمنی خودایە، بەم جۆرە بەکافری مردبێ، یان خودا نیگای بۆ کردبێو پێی ڕاگەیاندبێ کە باوکی ئیمان ناهێنێو بەکافرە دەمرێ، خۆی لێ بێ بەری کردو یەخەی خۆی لێ هەڵتەکاند، داوای لێخۆشبوونی بۆ نەکردو وازی لێ هێنا، ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾ بێگومان ئیبراهیم زۆر دڵ نەرمو بەبەزەییو دوعاگۆو لەخودا ترسو خۆڕاگرو بەصەبر بوو. وێڕای ئەوەی باوکی ئەزیەتیداو دوژمنایەتی کردو هەڕەشەی لێ کردو پێی گوت: ﴿أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَاإِبْرَاهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا﴾مریم/٤٦، کەچی ئیبراهیم وادەی پێدا دوعای لێخۆشبوونو هیدایەتدانی بۆ بکات!

ئەمجار پەروەردگار ئەوەی ڕاگەیاند: کە ئەوانەی لەوەپێش داوای لێخشبوونیان بۆ موشریکەکان کردووە بەتاوانباریان حلێب ناکاو لێپێچینەوەیان لەگەڵدا ناکا لەسەر ئەو کارەو فەرمووی: ﴿وَمَاكَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْماً بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ﴾ دابو نەریتی خودا وا جاری نەبوو لەبوونەوەردا، حیکمەتو دانایی خودا وا نیە: کە گەلو هۆزێک بەگومڕا دابنێو حوکمی تاوانبارو خراپەکاریان بەسەردا بدا، سزاو عیقابی گومڕاییان بەسەردا بدا پاش ئەوەی خودا بەڕەحمەتی خۆی هیدایەتی دان بۆ ئیسلامو خوداناسین، هەتا پێیان ڕانەگەیەنێ کە فلان کار حەرامو یاساغەو پێویستە خۆی لێ بپارێزنو جڵەوگیریان لێ نەکا، لەسەر کردنەکەی سزایان نادا، دابو نەریتی خودا وا باوە کەس سزا نەدا ﴿حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ﴾ هەتا ئەوەی پێویستە خۆی لێ بپارێزن بۆیان ڕوون نەکاتەوەو

پێیان رانەگەیەنێ کە فلان گوفتار یاساغەو فلان هەڵوێستو فلان کردار مەمنوعە سزاو تۆڵە تاستێنێ، عوزرو بیانووی بەندەکانی دەبڕێ ئەمجار سزاو تۆڵە دەخاتە کار!!

﴿إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ دڵنیابن پەروەردگار زانایە بەهەموو شتێکو ئاگادارە بەسەر هەموو شتێکدا، حاڵو چۆنیەتی بەندەکانی دەزانێ، دەزانێ پێویستیان بەچ روون کردنەوەیەک هەیەو، هەر شتێک پێویستی بەروون کردنەوەو شیکردنەوە بێ بەدەقێکی ئاشکراو بێ پێچو پەنا روونی دەکاتەوەو تێیان دەگەیەنێ بۆ ئەوەی هەرکەسەو بەئارەزووی خۆی حوکم دەرنەکاو هەڵویست نەنوێنێ! هەر لەم روانگەوە بوو: حەزرەتی ئیبراهیم بەتاوانبار حسێب نەکرا: کە داوای لێخۆشبوونی بۆ باوکی کرد پێش روون بوونەوەی ئاکامو سەرەنجامی. هەروەها پێغەمبەرو موسوڵمانانیشی سەرکۆنە نەکردو بەسەرپێچیکاری لەقەڵەم نەدان چونکە داوا کردنەکەیان پێش روون کردنەوەکە بووە پێش یاساغ کردنو جڵەوگیرییە ئاسمانیەکە بوو!! دەی ئەمە بەئاشکرا ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە بێ ئاگاو ئەهلی فیترەت؛ ئەوانەی پەیامی پێغەمبەریان پێ نەگەییشتبێ موکەللەفو بەرپرس نین. ئیتر لەم روانگەوە بەدوور دەزانرێ کە هۆکاری نازڵبوونی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە داواکردنی پێغەمبەر بووبێ بۆ لێخۆشبوون لەدایکی، چونکە خاتوو ئامینە (دایکی پێغەمبەر ﷺ) لەسەردەمی نەزانیدا سەری ناوەتەوەو پێش هاتنی ئایینی ئیسلامو بەپێغەمبەر بوونی حەزرەتی موحەممەد لەدونیا دەچووە. دەی خۆ پەروەردگار بەروونی لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَمَاكُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً﴾الأسراء/١٥.

دوای ئەوەی پەروەردگار فەرمانی کرد لەدەستبەردان لەکافرو موشریک، ئەمجار ئەوە روون دەکاتەوە: کە کۆمەکیو یارمەتی هەمووی لەلایەن خوداوەیە، هەردەبێ لەخودا داوای سەرکەوتنو پیرۆزیی بکرێ، چونکە سەڵتەنەتو دەسەڵاتو فەرمانڕەوایی ئاسمانەکانو زەوی هەمووی بەدەست خودایە، جا کە

خودا یارمەتیدەرو کۆمەکیکار بێ بۆ موسوڵمانان، ئیتر کافرو موشریکەکان ناتوانن زیانیان پێ بگەیەنن! دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ يُحْيِ وَيُمِيتُ﴾ بێگومان پەروەردگار خاوەنی هەموو بوونەوەرە، هەرچی مڵکو سەڵتەنەتی ئاسمانەکانو زەوی هەیە، هەر هی خودایە، هەر ئەو هەڵسوڕێنەرو راگری بوونەوەرە، هەموو شتێک بەدەست خۆیەتی؛ دەژێنێو دەمرێنێ، هەرچی بیەوێ دەیکا، هەر ویستی ئەو دێتەجێو کەس ناتوانێ حوکمی ئەو هەڵبوەشێنێتەوە ﴿وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ پشتگیریو کۆمەکیتان هەر لەخوداوە بۆ دێ، کەوابێ یەخەی خۆتان لەو کافرو خوانەناسانە هەڵتەکێننو دەستبەرداریان ببن، هیچ هێواو هومێدێکتان بەوان نەبێ، خزمایەتیو پەیوەندی ئەوان وەلابنێنو ئیهمالیان بکەن، ئێوە جگە لەخودا کەسی تر یارمەتیدەرو فریادرەستان نیە!!

تێبینی:

ئایەتەکان ئەم حوکمانەیان لێ وەردەگیرێن:

١- هەرکەسێ بەکافری بمرێ، نابێ دوعای لێخۆشبوونی بۆ بکرێ، نابێ بەنازناوی خوالێخۆشبوو مەرحووم فلانو شەهید فلان ناوی ببرێ.

٢- پێویستە موسوڵمان یەخەی خۆی لەکافرو موشریک هەڵتەکێنێ بەزیندوو مردوویانەوە، چونکە خودا رێگەی نەداوە موسوڵمانان داوای لێخۆشبوون بۆ موشریکەکان بکەن.!

پێغەمبەر ﷺ رۆژی جەنگی ئوحود کە ددانی پیرۆزی شکاو دەمو چاوی بریندار بوو فەرمووی: (اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَايَعْلَمُونَ) ئەوەیان پێش نازڵبوونی سورەتی (توبة) بووە، یان حیکایەتو گێڕانەوەی دوعای پێغەمبەرانی پێش خۆی بووە؟ چونکە سوسلیم فەرموودەیەکی لەئیبنو مەسعوودەوە ریوایەت کردوە: فەرموویەتی: (كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ ضَرَبَهُ قَوْمُهُ، وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ رَبِّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ

لایعلمون).

٣- داوای لێخۆشبوونی ئیبراهیم بۆ باوکی نابێتە بەڵگە. کە دروستە موسوڵمان دوعا بۆ موشریک بکا، چونکە دوعاکردنەکەی ئیبراهیم ﷺ لەئاکامی وادەو بەڵێنێک بووە، جا بەڵێندەرەکە یان ئیبراهیم بووە، وادە بەباوکی دا کە داوای لێخۆشبوونی بۆ بکا بەهومێدی ئەوە موسوڵمان بێ، کە بەموشریکی مرد، یەخەی خۆی لێ هەڵتەکاند. یان بەڵێندەرەکە باوکی بووە وادەی بەئیبراهیم دا: کە ئیمانی پێ بێنێ، کە بەموشریکی مرد، زانی کە دوژمنی خودایەو یەخەی خۆی لێ هەڵتەکاند.

٤- هەرکەسێ پەیامی پێغەمبەری پێ نەگەیشتبێ عوزری هەیەو بەئەهلی فیترەت حیساب دەکرێو سزا نادرێ.

تۆبە وەرگرتن لەجەنگاوەرانی غەزای تەبووک و هەروا لەو سێ کەسەش کە خۆیان پاش دابوو

لَّقَد تَّابَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلنَّبِيِّ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ
ٱلْعُسْرَةِ مِنۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُۥ
بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتْ
عَلَيْهِمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوٓاْ أَن لَّا مَلْجَأَ
مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ
﴿١١٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾

پەیوەندی ئەم ئایەتانە بەهی پێشەوە لەم روەوەیە: کە پەروەردگار دوای ئەوەی چۆنیەتی غەزای تەبووکی روون کردەوە، حاڵو وەزعی ئەوانەی بەیان کرد

که خۆیان لەچوون بۆ غەزا دواخست، جارێکی تر گەڕایەوە بۆ سەر باسی ئەو غەزایەو دیاردەکانی. شێوەو شێوازی قورئانە، ئایەتەکانی پیوەندار بەباسێکەوە لێک جیا دەکاتەوە، بەئوسلووبی جیاجیا ئاراستەیان دەکا بۆ ئەوەی لەسەر دڵو دەروون کاریگەریی خۆیان بنوێننو هەمیشە تازەگەرییان تێدابێ، لەخوێندنەوەو تەماشا کردنو گوێ گرتن لەئایەتەکان نائومێدیو وەڕز بوون پەیدا نەبێ؛ ئایەتەکانی ئێرە موناسیبو گونجاون لەگەڵ ئایەتەکانی پێشوو کە دەربارەی جڵەوگیری کردن لەداوای لێخۆشبوون بۆ موشریکەکان هاتوون!

دەربارەی هۆکاری نازڵبوونی ئەم ئایەتانە ئیمامی بوخاریو هی تریش لەکەعبی کوڕی مالیکەوە دەگێڕێتەوە: کە دەڵێ لەهیچ غەزایەک لەپێغەمبەر ﷺ هەڵنەبڕاوم لەهەموویاندا جگە لەغەزای بەدر لەخزمەتیدا بووم، تا غەزای تەبووک پەیدابوو، بانگ هەڵدرا بۆ راجمینو نەفیری عام... ئیتر پەروەردگار تۆبەی لێ قبووڵ کردینو ئەم ئایەتانە هاتنە خوارێ: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ﴾ تادەگاتە ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ کەعب وتی: ئایەتی ﴿اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ دەربارەی ئێمە هاتۆتە خوارێ.

﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ﴾ بێگومان پەروەردگار رەحمەتو فەضلو ئیحسانی خۆی بەسەر پێغەمبەرو کۆچکارانو یارمەتیدەراندا پەخش کرد، تۆبەی لەو هاوەڵە موسوڵمانانە وەرگرت: کە لەگەڵیا ئامادەی جەنگی تەبووک بوون، لەهەڵەو کەمتەرخەمییان چاوپۆشی کرد، چونکە لەم غەزایەدا هاوەڵان تووشی تەنگو چەڵەمەو دەردی سەریی بوون، زۆریان نارەحەتیو برسیایەتیو تینوایەتی چەشتو خۆڕاگرو بەصەبرو ئارام بوون.

بێگومان هەڵەو کەمتەرخەمی ئەو موسوڵمانانە هەڵقوڵاوی سروشتی ئادەمیزادانەیان بووە، ئەوانیش ئادەمیزاد بوونو ئادەمیزادیش بێ هەڵە نابێ، یان دەرەنجامی راو ئیجتیهادێک بووە لەو کارانەدا کە هێشتا پەروەردگار رونکردنەوەی یەکلاکەرەوەی دەربارەیان نەفەرمووە، تا سەرپێچیکاریان

بەتاوانبارو یاخی بوون حیساب بکریّ. بۆیە ئیبنو عەبباس دەربارەی تۆبە وەرگرتن لەپێغەمبەر ﷺ دەفەرمویّ: پێغەمبەر ﷺ شتێکی (خوار باشتری) ئەنجام داوە، کە دەبوایە شتە باشترەکەی بکردایە، واتە: (**خلاف الأولى**)ی ئەنجام داوە: کە رێگەیدا موونافیقەکان هاوبەشی غەزاکە نەکەن. وەکوو قورئان ئاماژە بۆ ئەوە دەکاو دەفەرمویّ: ﴿**عَفَا اللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمْ**﴾**التوبة/٤٣**.

واتە: تۆبەکەی پێغەمبەر لەئاکامی ئیجتهادێک بوو کردیو خودا ئاگاداری کردەوە، کەمتەرخەمی کۆچکارانو یارمەتیدەران لەم روەوە بووە: کە تۆزێک بەقنگ گرانیو تەمبەڵی بۆ غەزاکە خۆیان ئامادە کرد؛ بەوپەڕی لەشسووکیو چوستو چالاکییەوە نەهاتنە پێشو نەکەوتنە ڕێ، هەندێکیان تاوانەکەیان ئەوە بوو کە گوێیان بۆ دووڕووەکان دەگرت چۆن دەیانەویّ موسوڵمانان تووشی فیتنەییو گێرەو کێشە بکەن!

لێرەدا تۆبە دوو مانای هەیە:

١- تۆفیقیان بدا بۆ تۆبە کردن.

٢- تۆبەیان لیّ وەربگریو رەزامەندی خۆی برژێنیّ بەسەریاندا.

﴿**الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ**﴾ واتە: خودا رەزامەندی خۆی بەخشی بەو هاوەڵانەی پێغەمبەر ﷺ کە لەکاتی تەنگانەو سەغڵەتیدا شوێن پێغەمبەر کەوتنو سڵیان لەماندوبوونو برسیایەتیو تینوایەتی نەکردەوە، لەو بارو دۆخە سەغڵەتییەدا، لەو بارو دۆخەدا کە کۆتایی وەرزی هاوین بوو، بژێوو بەروبوومیان لەخورمای ساڵی پێشوو کەم بوبوەوە، سەرەتای وەرزی پاییز بوو، خورمای تازەو تەڕیان بۆ هەڵنەدەگیرا، هەبوو چەند دەنکە خورمایەکی کۆنی لەگەڵ خۆی دەبرد، هەبوو هەندیّ جۆی پڵو پوشاوی دەکردە تێشوو، هەبوو کەمێک پیوی لەگەڵ خۆی برد. لەبارەی ئاوی خواردنەوەشدا لەوپەڕی بیّ ئاویدا بوون. تەنانەت لەگەڵ ئەو هەموو پێویستساتەی بەوشتریان هەبوو لەو سەفەرەدا هی وایان هەبوو وشترەکەی سەر دەبڕی بۆ ئەوەی بەئاوی ناو گەدەی وشترەکە دەمیان تەڕ بکەن،

وێڕای ئەم برسیایەتیو تینوایەتییە،گەرماو گڕەی هاوینیش سەرباربوو!

جابیری کوڕی عەبدوڵلا دەفەرموێ: ﴿في ساعة العسرة﴾ لەسێ لاوە بوو، تەنگانەی بێ ولاخی واتە: کەمو کوڕی ولاخی سواری، نەبوونی تێشوو، نەبوونی ئاوی خواردنەوە.

ئەم تۆبە قبوڵکردنە لەموسوڵمانان ﴿مِنْ بَعْدِ مَاكَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ﴾ کاتێک بوو: کە نزیک بوو دڵی هەندێکیان لەحەق لابدا، لەرێبازی موسوڵمانان دەربچن، ئەوەبوو: بڕێک لەو موسوڵمانانە لەچوون بۆ غەزاکە دواکەوتن، بەڵام دواکەوتنەکەیان لەبەر دووڕوویی نەبوو، بەڵکوو هۆکاری تری هەبوو، ئەمانە ئەوانە بوون: کە کرداری باشو خراپیان تێکەڵ بەیەک کردبوو، دانیان بەتاوانی خۆیاندا نا ﴿ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ﴾ پاشان خودا تۆبەی لێ وەرگرتنو ڕەزامەندی خۆی پێ بەخشین، دڵیانی لەسەر ئایینی خۆی دامەزراند ﴿إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ﴾ بێگومان پەروەردگار دڵسۆزو بەبەزەییە بۆ بەندە تۆبەکارەکانی، پاش ئەوەی خۆراگرییان نواندو لەپێناو ئاییندا جیهادیان کرد پاشگوێیان نەخا! غەمو ناخۆشییان لەسەر لادەباو سودو قازانجیان پێ دەگەیەنێ!

دووبارەکردنەوەی تۆبە وەرگرتن لێیان کە دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ﴾ بۆ ڕێز لێنانو گرنگی دانە بەو موسوڵمانانەو لابردنی شکو گومانە لەناو دڵو دەروونیانو دڵنیا کردنیانە لەقبووڵبوونی تۆبەکەیان.

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا﴾ هەروەها پەروەردگار تۆبەی وەرگرت لەو سێ کەسەی لەغەزا دواکەوتبوون.. نەک بەهۆی دووڕوویی‌و نیفاق بەڵکوو بەهۆی تەمبەڵیو ڕاحەت ویستیو دانیشتن‌خوازی. ئەمانە ئەو سێ کەسەن کە لەچوون بۆ غەزای تەبووک دواکەوتبوون مەوزوعی تۆبە لێ وەرگرتنیان دواخرابوو، هیچ بڕیارێک دەربارەیان دەرنەچووبوو، یەکێکیان کەعبی کوڕی مالیک (شاعیری بەناو بانگ)و هیلالی کوڕی ئومییەی واقیفیو سێیەمیان مورارەی کوڕی ڕەبیعی عامیرییە، هەمووشیان لەیارمەتیدەرانن.

لێرەدا پەروەردگار ئەو موسوڵمانانەی بەسێ صیفەت وەصفدار کرد...

صیفەتی یەکەم ئەوەیە: دەفەرموێ: ﴿حَتَّى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ﴾ واتە: ئەوانە تۆبە لێ وەرگرتنیان دواخراو وەغـرا هـەتا وایـان لێ هـات دونیایان لێ تەنگ بوو (کونە مشـکیان لێ بـوو بەقەیسـەری)و تەنگـەتاو بـوون، ترسی سەرنجامی حاڵی خۆیان هەبوو، زۆر بەوە نارەحەت بـوون: کـە پێغەمبـەرو موسوڵمانان دەنگیان لێ دابڕیبوونو قسەیان لەگـەڵ نـەدەکردن، کـۆڕو کۆمـەڵیان لەگەڵ دانەدەبەستن، خێزانەکانیان جێگایان لێ جیاکردبوونـەوە، پـەنجا رۆژ بـەم شێوەو لەم حاڵەدا مانەوە.

صیفـەتی دووەم: ئەوەیـە: کـە دەفـەرموێ: ﴿وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ﴾ بـەهۆی خـەمو نارەحـەتی زۆرو نـائومێدی دڵیـان تـەنگبوو، کـە دەیـاندی خۆشەویستانیان دەنگیان لێ دابڕیونو خەڵکی بەچاوی سووک سەیریان دەکەن..

صیفەتی سێیەم: ئەوە بوو ﴿وَظَنُّوا اَنْ لَامَلْجَأَ مِنَ اللهِ اِلَّا اِلَيْهِ﴾ دڵنیا بوون لەوەی: کە هیچ پەنانین لەقاری خودا بیانپارێزێ جگە لەتۆبـەو گەڕانـەوە بـۆ لای خـوداو داوای لێخۆشـبونو هێـوای رەحمـەتو بـەزەیی پـەروەردگار، کەوتبوونـە حاڵەتێکی زۆر دژوارەوە: پێغەمبەر روی لێ وەرگێڕاون، موسوڵمانان دەنگیان لێ دابڕیون، نەیاندەزانی هانای بۆ بەرنو داوای دوعاو شەفاعەتی لێ بکەن!

﴿ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ﴾ پاشان پـەروەردگار بـەزەیی پێـدا هاتنـەوە بڕیـاری تۆبـە لێوەرگرتنـی نـاردەخوارێ. ﴿لِيَتُوبُوا﴾ بـۆ ئـەوەی تۆبـە بکـەنو بـۆ لای خـودا بگەڕێنەوە، شوێن پەیامی پێغەمبەر ﷺ بکەون!

﴿اِنَّ اللهَ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ﴾ بێگومـان پـەروەردگار بـەزۆریو بەلێشـاو تۆبـەی تۆبـەکاران قبـووڵ دەکـا، رەحمـەتو بـەزەیی بەرفراوانـە بـۆ چاکـەکاران، بەفەضلو بەخششی خۆی (هەرچەندە شیاوی سزادانن) جۆرەهـا نیعمـەتی خـۆی پێ بەخشیون! چیرۆکی ئەم سێ کەسە وەکوو راڤەکەرانی قورئان دەگێڕنـەوە: بـەم جۆرەیە: ئەم سـێ هاوەڵـە لەخزمـەت پێغەمبـەردا نـەچوون بـۆ غـەزای تـەبووکو

خۆیان پاشدا.

کەعب: کە یەکێکە لەو سێ کەسانە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ زۆری حەز لەقسەو گفتوگۆی من بوو، کە لەم غەزایە دواکەوتمو نەچووم. پێغەمبـەر ﷺ فـەرمووی: دەبێ چ شتێک وای لەکەعب کردبێ نەهاتبێ بۆ غەزا؟ کە تەشریفی گەڕایەوە بـۆ مەدینە، دووڕووەکان عوزریان هێنایەوەو عوزری لێ وەرگرتن، ئـەمنیش چوومـە خزمـەتیو عـەرزم کرد قوربان! من وڵاغی سواریو تێشووم ئامادەبوو، کە نـەهاتم تاوان بـوو، تـاوانم کـرد، داوای لێخۆشـبوونم بـۆ بکـە. پێغەمبـەر داواکـەی ڕەت کردمـەوە.

ئیتر پێغەمبەر ﷺ فەرمانی بەموسوڵمانان کـرد: کـە هاونیشـینیو هـاوەڵی ئەو سێ کەسە نەکەنو دەنگیان لێ دابڕن، ئیـتر کـەس قسـەی لەگـەڵ نـەدەکردن، ئەمجار فەرمانی کرد خێزانەکانیشـیان لێیـان جیـا ببنـەوەو دووره پـەرێزییان لێ بکەن!! دونیایان لێ تـەنگ بـوو، (سـەری کێوانیـان لێ بـەپووش گـیرا) خـێزانی هیلالی کوڕی ئومییە هاتە خزمـەت پێغەمبەر ﷺ وتی: قوربـان! هیـلال ئـەوەندە گریاوەو دەگری ترسم هەیە چاوی کوێر بـن، ئـا بـەم شـێوە پـەنجا شـەو تێپـەڕی. ئەمجار پەروەردگار ئایەتی ﴿لَقَدْ تَابَ اللهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ﴾و ﴿وَعَلَى الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا﴾ی ناردە خـواریّ، ئـەو کاتـە پێغەمبـەر ﷺ لـەماڵی ئومسەلەمە بـوو، هاتـە دەرو تەشـریفی هـات بـۆ ژوورەکـەی خـۆیو فـەرمووی: (ئەڵڵاهو ئەکبـەر ئـەوا پـەروەردگار عـوزری هاوەڵانمانی وەرگـرت) کـە نوێـژی بەیانی کرد، ئەم تۆبە قبووڵکردنەی بۆ هاوەڵانی گێڕایەوە، مزگێنی دا کـە خـودا تۆبـەی لێ وەرگرتـن، ئیـتر هـاوەڵانی تۆبـە لێ وەرگـیراو بەهەڵـەداوان هـاتن بـۆ خزمـەت پێغەمبەر ﷺ و پێغەمبەریش ئایەتەکانی بەسـەردا خوێندنـەوە. کـەعبی کوڕی مالیک وتی: من لەخۆشی قبووڵبوونی تۆبە لێمان، بڕیـارمدا هـەموو مـاڵو دارایی خۆم بکەمە خێرو صەدەقە، پێغەمبەر ﷺ رازی نەبوو، وتم: نیوەی دەکەم بەخێر، هەر رازی نەبوو، وتم: سێیەکی دەکەم بەخێر، فەرمووی: باشە.

لەریوایەتێکی تردا هاتووە: کەعب دەڵێ: کـە مـژدەی تۆبـە لێ وەرگرتنمـان پێدرا، خێرا خۆم گۆڕیو بەهەڵەداوان هاتم بـۆ خزمـەت پێغەمبـەر ﷺ کـە هـاتم ژ'وانیـم تەشـریفی لەمزگـەوتدا دانیشـتبوو،موسـوڵمانان لـەدەوری دانیشــتبوون، طەلحـەی کـوڕی عـەبدوڵلا بـەراکردن بـەرەو پـیرم هـاتو دەسـتی خسـتە نـاو دەستمەوەو وتی: تۆبە لێوەرگرتن پیرۆز بێ، هـەرگیزاو هـەرگیز ئـەم هەڵوێسـتەی طەلحەم لەبیر ناچێتەوە. ئەمجار پێغەمبەر ﷺ کە دەمو چاوی دەتگوت: مـانگی شـەوی چواردەیـە دەدرەوشـایەوە، فـەرمووی: ئـەی کـەعب! مـژدەت لێ بـێ بەپیرۆزترین رۆژگاری ژیانت، لەوکاتەوە هاتوویە سەردونیا رۆژی وا خۆشت تووش نەبوە، ئەمجار ئایەتەکانی بەسەردا خوێندەوە...

بێگومان ئەم چیرۆکو روداوە پەندو ئامۆژگارییە بۆ موسـوڵمانانو پێویسـتە خوداپەرسـتان دڵیـان پـێی بکەوێتـە لـەرزەو بـەجۆش بێــنو فرمێسـکێ بڕێــژن! دەگێڕنەوە ئیمام ئەحمەد ئەوەندەی بەم ئایەتانە دەهاتە گریانو کوڵـی هەڵدەسـتا بەهیچ شتێکی تر ئەوەندە کوڵی گریانی هەڵنەدەستا!

ئەمجار پاش ئەوەی پەروەردگار بڕیاری قبوڵبوونـی تۆبـەی لـەو سێ کەسـە ناردە خوارێ، چڵەوگیری ئەوەیان لێ دەکا: کە ئیتر جارێکی دیکە نەگەڕێنەوە بۆ سەر کردەوە خراپەکانی پێشـوویانو چـەلێکی دی لـەچوون بـۆ غـەزا دوانەکـەونو لەجیهادو تێکۆشان تەمبەڵی نەکەنو دەفەرموێ: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوەو بڕوادارن، لـەخوا بترسـنو خۆبپارێزن لەو شتانەی دەبنە هۆی نارازی بوونی خـودا لێتـان، بـەهیچ شـێوەیەک سەرپێچی پەیامی پێغەمبــەر مەکـەن، ئـەرکی سەرشـانی خۆتـان ئـەنجام بـدەن، لەهەموو غـەزاو گۆڕەپانی جیهادو تێکۆشـاندا لەگـەڵ پێغەمبـەرو موسـوڵماناندا بن، نەچن لەپێغەمبەرو موسوڵمانان هەڵبڕێنو خۆتان پاش بدەن لەگەڵ مونـافیقو گومڕایاندا لەماڵ دانیشن!

لەدونیادا لەگـەڵ راسـتگۆیان بـن لـەبیرو بـاوەڕو وادەو بـەڵێندا، بـەگوفتارو

کردارو هەڵوێست لەپێری راستگۆیان بن، نەچن خۆتان بخەنە پێری ئـەو مونـافیق گومڕایانەی تاوان دەکەنو دەیانەوێ بەدرۆو سوێندی درۆ خۆیان رزگار بکەن.

حاکم لەئیبنو مەسعوودەوە لەپێغەمبەرەوە ریوایەت دەکا: دەفـەرموێ: (ان الكذب لايصلح منه جد ولا هزل، ولا يَعِدُ الرَّجُلُ ابْنَهُ ثُمَّ لايُنْجِزُ لَهُ، اقْرَءُوا اِنْ شِئْتُمْ: يَاأَيهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ).

بەیهـەقی بـە(مـەرفووعی) ریوایـەتێکی هێنـاوە: کـە پێغەمبـەر ﷺ فەرموویەتی: (اِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي اِلَى البِرِّ، وَاِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي اِلَى الْجَنَّةِ، وَاِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي اِلَى الْفُجُورِ، وَاِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي اِلَى النَّارِ، اِنَّهُ يُقَالُ لِلصَّادِقِ: صَدَقَ وَبَرَ، وَيُقَالُ لِلْكَاذِبِ: كَذَبَ وَفَجَرَ، وَاِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقًا، وَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا).

وازهێنان لەدرۆ رێخۆشکەرەیە بۆ وازهێنـان لەهـەموو تـاوانێک.. لـەئایینی ئیسـلامدا، درۆ کـردن، رەوانیـە مەگـەر لەسـێ شـوێندا نـەبێ: لەشـەڕدا، لەرێکخستنەوەو موصالەحەکردنی نێوان خەڵکدا، هەروا پیـاو قسـە بـۆ خـێزانی خۆی بکا بۆ ئەوەی رازی بکا، بەمجۆرە پێی بڵێ: تۆ لەلای من لەهـەموو کـەس جوانتری خۆشەویستترین کەسی لەلام! واتە: تەنها لەم بـوارەدا پیـاو بـۆی رەوایـە بەدرۆ قسە بۆ ژنی خۆی بکا، بەڵام لەبواری بەرژەوندی خـێزانو بژیـوو ئـەم جـۆرە شتانەدا درۆ کردن دروست نیە.

ئیبنو ئەبی شەیبە لەئەسمای کچی یەزیدەوە لەپێغەمبەرەوە فەرموودەیـەک ریوایەت دەکا: فەرموویەتی: (كُلُّ الْكَذِبِ يُكْتَبُ عَلَى ابن آدَمَ اِلاَّ رَجُلٌ يَكْذِبُ فِي خَدِيعَةِ حَرْبٍ، أَوْ صَلاَحٍ بَيْنَ اثْنَيْنِ، أَوْ رَجُلٌ يُحَدِّثُ إمْرَأَتَهُ لِيُرْضِيَهَا) واتە: هەموو درۆیەک بەتاوان بۆ ئادەمیزاد دەنووسرێ، مەگەر کابرایەک درۆ بکـا بۆ ئەنجامدانی فڕوفێڵـی شـەڕو جـەنگ، یـان بـۆ ئـاوبژیکردنی نێـوان دوو کـەس کەلێک عاجزنو ناخۆشییان هەیـە. یـان پیـاوێک بیـەوێ رەزامـەندی خێزانەکـەی بەدەست بێنێ ئالەم سێ بوارەدا درۆ کردن رەوایە!.

واجب بوونی چوون بۆ غەزاو جیهاد لەسەر دانیشتوانی مەدینەو خێڵە عەرەبەکانی دەوروبەری

مَا كَانَ لِأَهْلِ ٱلْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُم مِّنَ ٱلْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا۟ عَن رَّسُولِ
ٱللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا۟ بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا
نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَطَـُٔونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ ٱلْكُفَّارَ وَلَا
يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِۦ عَمَلٌ صَـٰلِحٌ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ
أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ
وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ ٱللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

لەئایەتەکانی پێشوودا پەروەردگار فەرمانی بەموسوڵمانان کرد: کە هەمیشە لەگەڵ راستگۆیاندا هەڵسوکەوت بکەنو کردارو گوفتاریان وەکوو هی ئەوان بێ، شوێن پێغەمبەر بکەونو لێی دانەبڕێن. لێرەش جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوەو جڵەوگیری لەوە دەکا: کە لەپێغەمبەر ﷺ دوا نەکەونو هەمیشە پابەندی فەرمانو تامۆژگاریەکانی بنو دەفەرموێ: ﴿مَاكَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللهِ، وَلَايَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ﴾ ناشێو نابێو ناگونجێ بۆ دانیشتوانی شاری مەدینە کە پایتەختی دەوڵەتی ئیسلامەو بارەگای پێغەمبەری لێیە، هەروەها دانیشتوانی دەوروبەری مەدینە، کە بریتین لەهۆزی موزەینەو جوهەینەو ئەشجەعو غیفارو ئەسلەم، نابێو ناگونجێ لەپێغەمبەر دوابکەونو لەتەکیا نەچن بۆ غەزا. وەکوو ئەوەی هەندێ کەس لەغەزای تەبووک خۆیان پاش داو لەخزمەت پێغەمبەر ﷺدا نەچوون؟ هەروەها نابێ لەهیچ کارو بارێکی تری دەوڵەتدا لەپێغەمبەر دابڕێنو خۆیان کلا بکەن، هەروەها نابێ

بەهیچ جۆرێک گیانو جەستەی خۆیان لەهیپێغەمبەر خۆشتر بوێ، نابێ ئەوان لەسای سێبەر دانیشنو لەنازو نیعمەتدا بتلێنەوەو پێغەمبەریش لەتەنگو چەڵەمەدا بێ، بەڵکوو ئەرکی سەرشانی موسوڵمانانە: کە لەخۆشیو ناخۆشیدا، لەتەنگانەو شەڕو جەنگدا بەئەوپەڕی نیشاتەوە هاوکاری پێغەمبەر بکەنو جیهادو تێکۆشان ئەنجام بدەن، چونکە ئاشکراو نمایانە رێزدارترین گیانو جەستە لای خودا گیانو جەستەی پێغەمبەرە، جا لەکاتێکدا گیانو جەستەی پێغەمبەر ﷺ بکەوێتە نارەحەتیو تەنگو چەڵەمەوە، ئەوە پێویستە لەسەر هەموو موسوڵمانان هاکاری پێغەمبەر بکەنو بەموو لیی دانەبڕێنو خۆیان فڕێبدەنە ناو ئەو تەنگ چەڵەمانەوە!

بەکورتیو پوختی ئەو کەسەی خۆ لەچوون بۆ غەزا لەتەک پێغەمبەردا بشارێتەوەو تەمبەڵی بکا، مانای وایە: گیانو جەستەی خۆی لەپێغەمبەر خۆشتر دەوێ، کەسێکیش خۆی لەپێغەمبەر خۆشتر بوێ نیشانەی ناتەواوی ئیمانو باوەڕیەتی.

کەوابێ ئەو موسوڵمانانە مافی ئەوەیان نیە پێغەمبەر بچێ بۆ غەزاو تووشی نارەحەتی ببێو ئەوان پاڵی لێ بدنەوەو لەماڵەوە دانیشنو خۆ بلێسنەوە! نابێ رێگای ئەوە بدەن بەخۆیانو بەوە رازی بن پێغەمبەر لەناخۆشیدا بێو ئەوان لەئیستراحەتدا بن! بەڵکوو پێویستەو ئەرکی سەرشانیانە کە شوێن پێغەمبەر بکەونو لەتەکیا جیهاد بکەن، ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لاَيُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلاَ نَصَبٌ وَلاَ مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللهِ، وَلاَ يَطَئُونَ مَوْطِئاً يَغِيظُ الْكُفَّارَ، وَلاَ يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلاً إلاَّ كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ﴾ چونکە ئەوانە کە دەچن بۆ جیهاد، هەر ناخۆشیو نارەحەتیەکیان تووش دێ لەتینوایەتیو ماندوبونو برسییایەتی لەرێگەی خودادا، هەروەها :کە برێک خاکی کوفر داگیر دەکەنو پێیان دەخەنەسەریو کافرەکان نارەحەت دەکەن، هەروەها :کە فرسەت لەکافرەکان دەبینرو دەست لەدوژمن دەوەشێنن، بەدیل دەیانگرن، یان لێیان دەکوژن، یان تالانیان لێ دەگرن،

شکستیان بەسەر دێنن، ئیللا بەهەر یەکێ لەم شتانە چاکەیان بـۆ دەنووسرێ، یـا پاداشتی باشیان دەدرێتەوە. بەهەر جمو جـوولّو هەڵوێسـتو خۆڕاگـریو بـەرگریو پەلاماردانو هێرش بردنێک کە ئەوانە لەکاتی جیهـاد دا ئـەنجامی دەدەن خـێرو چاکەیان بۆ دەنوسرێ، هەموو شتێکیان طاعەتو خوداپەرستییەو خودا پاداشـیان لەسـەری دەداتـەوە، چونکـە ﴿اِنَّ اللهَ لَايُضِيـعُ أَجْـرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ بێگومـان پـەروەردگار پاداشـی چاکـەکارن بـەفیڕۆ نـادا، هەرکەسێک کـردەوەی چاک بـێ پابەندی فەرمانو جڵەوگیریەکانی پەروەردگار بێ پاداشی شیاوی خۆی دەدرێتەوە، هـەر لـەم روانگەیـەوە پـەروەردگار بـۆ دانیشـتوانی شـاری مەدینـەو دەوروبـەری پاداشی باشـی دانـاوە، هەرکردەوەیـەکی باشیان کردبـێ بـەفیڕۆ نـاچێو پاداشـی خۆیان وەردەگرنەوە. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿اِنَّا لَانُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلاً﴾الكهف/٣٠.

هەروەها ﴿وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً، وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِياً اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ﴾ ئەو موجاهیدو تێکۆشەرانە شتێک نابەخشن؛ کەم بێ یان زۆر بێ، پچـووک بێ یان گەورە بێ، شیوو دۆڵێک نابڕنو هاتووچۆی پێدا ناکەن ئیلا خودا پاداشیان بۆ دەنووسێو لەسـەری چاکـەیان دەداتـەوە، هیچـی پاشـقول نـاداو هیچـی لـەبیر ناچێو هیچ کارێکیان بـەفیڕۆ نـاچێ، چونکـە جیهـاد لەڕێگـەی خـودادا بـۆ بـەرز کردنەوەی وشەی (لا الەالا اللە)یـە، بـۆ پاراسـتنی بـیرو بـاوەڕە، بـۆ پارێزگـاری وڵاتو ناموسو فەرهەنگو کەلەپوورە. هەرگەلو نەتەوەیـەک واز لـەجیهاد بێنـن دەبنە ژێر دەستەو کۆیلە، پیاوەتیو وڵاتو مێژوو موقەداستیان پێخوست دەکرێ، هیچ رێزو نرخێکیان نامێنێ!

تێبینی :

ئایەتەکان ئەم حوکمانەیان لێ وەردەگیرێ :

١- جیهاد فەرضو ئەرکێکی پێویسـتە لەسـەر دانشـتوانی مەدینـەو خێـڵو هۆزەکـانی دەورو بـەری مەدینـە، چونکـە مەدینـە پایتـەختی حکوومـەتی

ئیسلامییەو ئەوانیش دانیشتووی ئەو پایتەختەن، هاوسێو پێغەمبەرن ﷺ هەرچی تووشی پێغەمبەر بێ لەبەهرەو سەروەریو خێرو خۆشیو ناخۆشی، راستەوخۆ ئەوانیش دەگرێتەوە.

٢- رەوا نیە موسوڵمان خودی خۆیان لەپێغەمبەر خۆشتربوێ، چونکە ئیمان کاتێک تەواو دەبێو موسوڵمان بەموسوڵمانی کامڵ حیساب دەکرێ: کە پێغەمبەری لەخۆی خۆشتربوێ.

٣- هەر ناخۆشیو نارەحەتییەکی تووشی موجاهید دەبێ بەخێرو چاکە بۆی دەنووسرێو پاداشی دەدرێتەوە.

٤- جیهاد بۆ موسوڵمانو بۆ کافر خێرو خۆشیو بەختەوەرییە؛ چونکە بەنیسبەت کافرەوە دەبێتە هۆی ئەوەی لەچوارچێوەی کوفردا نەمێنێو بچێتە چوارچێوەی ئیسلامەوە، دەرحەق بەموسوڵمانانیش خێرو خۆشبەختییە، چونکە دەبێتە هۆی پارێزگاری ناموسو خاکو ئایینو موقەدەساتیانو عیززەتو کەرامەتیان بۆ دەستەبەر دەکا.

٥- پێویستە ئەوەش بزانین ئەم ئایەتانە بەئایەتی دوایی نەسخ بوونەوە. کە دەفەرموێ: ﴿وَمَاكَانَ ٱلْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً...﴾ واتە: حوکمی ئایەتەکان هەر ئەوەندە بەردەوام بووە: کە موسوڵمانان کەم بوون. وەکوو لەمەودوا شی دەکەینەوە.

جیهاد فەرضی کیفایەیەو هەوڵدان بۆ فێربوونی زانستو زانیاری فەرضە

﴿وَمَا كَانَ ٱلْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا۟ كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا۟ فِى ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُوا۟ قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓا۟ إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

ئەم ئایەتە باقی ماندەی حوکمەکانی جیهادە، ئەم ئایەتە جیهاد کردن لەسەر هەموو موسوڵمانان بەپێویست دانانێ، بەڵکوو ئەوە دەگەیەنێ کە جیهاد فەرزی کیفایەیە، واتە: ئەگەر کۆمەڵێک ئەنجامیان دا لەسەر هەموویان لادەچێ، خۆ ئەگەر بڕێکیان بەم ئەرکە پیرۆزە پێویستە هەڵنەستان ئەوە هەموویان تاوانبارن!

ئیبنو ئەبی حاتەم لەعیکریمەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: کە ئایەتی ﴿إِلَّا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَاباً أَلِيمًا﴾ هاتە خوارێ. هەندێ لەموسوڵمانان لەلادێکاندا خەریکی بانگەوازیو فێرکردنی کەسو کاریان بوون، دووڕووەکان دەیانگوت: ئەوە نەفیری عام کراوەو کەچی هەندێ کەس لەگوندو ناو دەوارنشینەکاندا ماونەوەو نەچوون بۆ غەزا، ئەوانە لێیان قەوماو سەرپێچی فەرمانی خودایان کرد، بەهیلاک چوون، ئیتر ئایەتی ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً...﴾ هاتە خوارێ.

هەر ئیبنو ئەبی حاتەم لەعەبدوڵلای کوڕی عوبەیدوڵلای کوڕی عومەیرەوە ریوایەت دەکات، دەڵێ: موسوڵمانان چونکە زۆر سوور بوون لەسەر چوون بۆ جیهاد، ئەگەر پێغەمبەر مەفرەزەیەکی بناردایە بۆ سەر شوێنێک هەموویان رادەجمینو پێغەمبەریان بەتەنیا لەمەدینەدا دەهێشتەوە، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارێ. ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: کە پەروەردگار سەرزەنشتی دواکەوتووەکانی غەزای تەبووکی کرد، هاوەڵان بڕیاریان دا: کە لەوەدووا بەهیچ شێوەیەک لەسوپاو مەفرەزەکان دوانەکەون، هەر کە مەفرەزەیەک رەوانە دەکرا، هەموویان دەچوون، پێغەمبەر ﷺ بەتەنیا دەمایەوە، ئیتر ئایەتی ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ...﴾ هاتە خوارێ.

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: وا پێدەچێ هاتنە خوارەوەی قورئان لەم سوورەتەدا کە ناڕەزامەندی بەرامبەر خۆپاشدەرەکان دەردەبڕێو هەڕەشە لەخۆشاردنەوەو خۆپاشدان لەجیهاد دەکا بەتایبەتی لەدانیشتوانی مەدینەو دەورویەری، وای لەموسوڵمانان کرد: کە پاڵە پەستۆی یەکتری بکەن بۆ چوون بۆ جیهادو لەمەدینەدا قەرەباڵغی دروست بکەنو ئامادەباشی خۆیان بنوێننو

چاوەڕوانی فەرمانی پێغەمبەرین ﷺ چییان فەرمان پێ دەکاو بۆ کوێیان دەنێرێ، بەتایبەتی هۆزو خێڵەکانی دەوروبەری مەدینە کە بەتەواوی قەرەباڵغییان خستبوە ناو مەدینەوە بەجۆرێک کە پێویست بوو نەفیر عامەکەی کە لەوەپێش نیگای پێ هاتبوو سنور داربکرێ، ئەوەتا: پانتایی وڵاتی ئیسلام فراوان بووە، نزیکە نیوەدورگەی عەرەبی هەمووی گەردنکەچی ئیسلام ببێ. ژمارەی ئەو پیاوانەی ئامادەباشی چوون بۆ جیهادیان هەیە زۆر بسووە ژمارەیان (پاش روداوی غەزای تەبووک) نزیکەی سی هەزار جەنگاوەرە؛ کە لەوەپێش ئەو ژمارەیە لەهیچ غەزایەکدا کۆنەدەبوەوە، کەوابوو: ئێستا کاتی ئەوە هاتووە کە هێزو تواناکان دابەش بکرێن بۆ هەموو بوارەکانی ژیان کۆمەڵێک تەرخان بکرێن، بۆ ئاوەدانکردنەوە، بۆ بازرگانی کردن، بۆ فێربونو خوێندنو بوارەکانی تری ژیان بۆ کۆمەڵگاو نەتەوەیەک کە خەریکە بناغەی دەوڵەتو ژیار دادەنێ، بێگومان پێداویستیو هەڵسو کەوتی ئەم گەلو نەتەوەیە پاش هاتنی ئیسلام زۆر جیاوازە لەپێداویستیو هەڵسو کەوتی ژیانی پێش هاتنی ئیسلام: کە لەچوارچێوەی یاسای خێڵایەتیدا رەنگی دەدایەوەو بریتی بوو: لە پێداویستییەکانی سەرتایی کۆمەڵگای خێڵەکی!!

ئەم ئایەتەی دوایی هاتە خوارێ بەئاشکرا دابەشکردنی هێزو تواناکان بۆ بوارە جیاجیاکانی ژیان دەست نیشان دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً﴾ ناگونجێو شیاو نیە بۆ موسوڵمانان کە هەموویان تێکڕا راجمن بۆ غەزاو شاری مەدینە چۆڵ بکەنو پێغەمبەر ﷺ بەتەنیا بمێنێتەوە، چونکە وەکوو وتمان: جیهادو چوون بۆ غەزا فەرضی کیفایەیە، هەرکاتێ کۆمەڵێک لەموسوڵمانان پێی هەڵسان بری هەموانیان دەکەوێو تاوان لەسەر گشتیان لادەچێ، فەرضی عەین نیە، واتە: ئەرکی سەرشانی یەکەیەکەی هەموو موسوڵمانان نیە، وەکوو نوێژ نیە لەسەر هەموو موسوڵمانێکی عاقڵی رەسیدە واجب بێ. کاتێک جیهاد دەبێتە فەرضی عەین: کە پێغەمبەر ﷺ تەشریفی بۆ

خۆی بچێ بۆ غەزاو نەفیری گشتی رابگەیەنێ.

﴿فَلَوْلاَ نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ، لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ﴾ ئەوە بۆچی لەهەموو تاقمو کۆمەڵێک لەموسوڵمانان برێکیان ناچن بۆ خوێندنو فێربوون؟ بۆچی لەهەموو کۆمەڵێکی زۆر بەشێکیان خۆیان تەرخان ناکەن بۆ تێگەیشتن لەئایین؟ بۆ تێکۆشانو ماندووبوون لەپێناو بەدەستهێنانی عیلمو زانستدا. بۆ زانینی ئەحکامی شەریعەتو نهێنییەکانی ﴿وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ بۆ ئەوەی کە موجاهیدەکان لەبەرەکانی جەنگو روبەڕوبوونەوەدا گەڕانەوە بۆ ناو شارو گوندەکان، ئەوانەی فێری ئەحکامی ئایین بوون جەنگاوەرەکان لەفرتو فێڵی دوژمنان بترسێنن، ترسی قارو غەزەبی خودایان بخەنە دڵو دەروونەوە، ئەحکامی ئایینیان فێر بکەن، بۆ ئەوەی لەخودا بترسنو خۆیان لەسەرنجامی سەرپێچی کردن بپارێزنو بێ ئەمری نەکەن!

راناو لە (لِيَتَفَقَّهُوا، وَلِيُنْذِرُوا)دا دەگەڕێتەوە بۆ ئەو موسوڵمانانەی لەخزمەت پێغەمبەردا ماونەوە. راناو لە(إِذَا رَجَعُوا) دەگەڕێتەوە بۆ موجاهیدەکانی کە لەجیهاد بوون.

مامۆستا سەیید پێی وایە: راناو لەهەرسێک لەشوێنەکەدا هەر بۆ موجاهیدەکان دەگەڕێتەوەو دەفەرموێ: ئەم ئایینە بەرنامەیەکی حەرەکییە، کەسێک لەجمو جۆڵو تێکۆشاندا نەبێ تێی ناگا؛ ئەوانەی کە دەردەچن بۆ جیهاد ئەوانە شیاوترن بەتێگەیشتنو لێ حاڵی بوون لەئایین، ئەوان بەباشی ماناو نهێنییەکانی ئایینیان بۆ دەردەکەوێ، ئەوان لەکاتی تێکۆشانو تەطبیقی عەمەلیدا حەقیقەتو ناوەڕۆکی ئایینیان بۆ دەردەکەوێ! ئەوانەی لەماڵەوە دانیشتوون ئەوان پێویستیان بەوە هەیە لەموجاهیدەکانەوە فێری ئایین بن، چونکە ئەوان ئەو شتانەیان نەدیوە کە مەجاهیدەکان بینیویانە، تێگەیشتنی ئەوانیان بەدەست نەهێناوە، وەکوو موجاهیدەکان نهێنیو حەقیقەتی شتەکانیان بۆ روون نەبۆتەوە، بەتایبەتی ئەگەر دەرچوونەکەیان بۆ غەزا لە خزمەت

پێغەمبەرﷺدا بووبێت دەرچوونو جمو جۆڵو بەشێوەیەکی گشتی گونجاو ترە بۆ تێگەیشتنو فێر بوون!!

تێبینی :

ئایەتەکە ئەم حوکمانە روون دەکاتەوە:

١- جیهاد فەرزی کیفایەیەو فەرزی عەین نیە، چونکە ئەگەر فەرزی عەین بێ دەبێ هەموو موسوڵمانان بچن بۆ غەزا، ئەو کاتە بەرژەوەندی گەلو وڵات بەرێوە ناچێ، خێزانو منداڵ تووشی زەرەرو زیان دەبن، کەوابێ با کۆمەڵێک لەموسوڵمانان ئامادەی جیهادو غەزابن، تاقمێکیشیان خەریکی فێربوونی ئایینو ئەحکامی شەریعەت بن، ئاگاداری ماڵو منداڵی موجاهیدان بکەن، بەرژەوەندی وڵاتو گەل بەرێوەبەرن، کە موجاهیدەکان گەرانەوە ئەوەی فێری بوون لەئەحکامی شەریعەتو کاروباری ئایینی بۆیان شی بکەنەوە.

٢- هەوڵدان بۆ خوێندنو فێربوونی زانستو تێگەیشتن لەقورئانو فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ ئەویش وەکوو جیهاد وایەو فەرزی کیفایەیە پێویستە کۆمەڵێک لەموسوڵمانان پێی هەڵسنو ئەنجامی بدەن.

ئاشکراشە کە هەوڵدان بۆ فێربوونی عیلمو زانست کارێکی گەلێک پیرۆزەو پلەو پایەیەکی فرە مەزنەو هیچ کردارو گوفتارێکی ناگاتێ. ئیمامی موسلیم فەرموودەیەکی پێغەمبەری ریوایەت کردوە: کە دەفەرموێ: **(من یرد الله به خیراً یفقهه في الدين)**

تیرمیذی لەئەبو داودەوە دەگێرێتەوە دەڵێ: لەپێغەمبەرم ژنەوت دیفەرموو: **(من سلك طريقاً يلتمس فيه علما سهل الله به طريقا الى الجنة، وان الملائكة لتضع أجنحتها رضا لطالب العلم، وان العالم ليستغفر له من في السموات ومن في الأرض والحيتان في جوف الماء، وان فضل العالم على العابد كفضل القمر ليلة البدر على سائر الكواكب، وان العلماء ورثة الأنبياء، وان الأنبياء لم يورثوا دينارا ولا درهماً، ورثوا العلم فمن أخذ به أخذ بحظ وافر).**

سیاسەتمەداریی جەنگی لەشەری کافراندا

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَـٰتِلُوا۟ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا۟ فِيكُمْ غِلْظَةً ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

لـەوەپێش پـەروەردگار فـەرمانی بەموسـوڵمانان کـرد: کـە دژی هـەموو موشریکێو کافرێک بجـەنگێن، وەکـوو چۆن ئـەوان دژیـان دەجـەنگێن! ئـەمجار لێرەداو لەم ئایەتەدا رێگای لەبارو گونجاوتر نیشان موسوڵمانان دەدا، فەرمانیان پـێ دەکـا، کـە لەنزیکەکانـەوە دەست پـێ بکـەن، تـا خزمو کـەسو کـارو هـۆزو خێڵەکەیان راوەستابێ، جیهاد لەگەڵ نەتەوەو هۆزو خیڵی دوورە دەست نەکەن!!

پێغەمبەرو هاوەڵانی بەم نەخشەیە هەڵسو کەوتیان کرد، سەرەتا دژی گـەلو هۆزەکـەی خۆیـان کـە لەمەککـە بـوون جـەنگانو جیهادیـان کـرد، ئـەمجار دژی عەرەبـەکانی تـر جـەنگانو خستیاننە ژێـر رکێفـی خۆیـان، ئـەمجار جیهادیـان گواستەوە بۆ وڵاتی شامو پاشان بەرەو عێراق کشانو لەسەردەمی خەلیفەی دووەم عومەری خەتتابـدا هەموو وڵاتی عێراقو شامو جەزیرەو وڵاتی ئـیرانو بەشێکی ئەفریقا کەوتە ژێر رکێفی سوپای ئیسلامەوەو خەڵکەکەیان موسوڵمان بوون، هـەر بەم جۆرە نەخشەو پلانی بانگەوازی ئیسلامی ئـەنجام دراو بڵاوکرایـەوە، ئـەوەتا لەسەرەتاوە قورئان دەفەرموێ: ﴿**وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ**﴾**الشعراء**/٢١٤، پاشان کە گۆڕەپانی بانگـەوازی بـەرفراوان دەبـێ دەفـەرموێ: ﴿**وَلِتُنذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا**﴾**الأنعام**/٩٢.

ئەمجار وەکوو مژدەیەکی پێش وەخت قورئان ئەم هەواڵەی بەموسوڵمانانی سـەردەمی پێغەمبـەر رادەگەیـەنێو دەفـەرموێ: ﴿**سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُو۟لِى بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَـٰتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ**﴾**الفتح**/١٦.

شایانی باسـە زۆر لەراڤەکـەرانی قورئـانو مێـژوو نووسـان پێیـان وایـە: ئـەم نەتەوە ئازاو جەربەزەیە گەلی کوردەو ئاماژەیە بەئەوان، کە سوپای ئیسلامیش

لێیان نزیك بووەوە بەبێ شەڕو پێكادان موسوڵمان بوونو باوەشیان بۆ ئایینی ئیسلام گرتەوەو تیایدا توانەوە، هەرچی گوتراوە دەربارەی شەڕو پێكادانی نێوان سوپای ئیسلامو نەتەوەی كورد درۆو هەڵبەستراوەو لەراستییەوە دوورە، خودا یاربێ لەكاتی راڤەكردنی ئەم ئایەتەدا بەدورو درێژی ئەم باسە روون دەكەینەوە.

دەربارەی قوناغێكی تری جیهاد دەفەرموێ: ﴿قَاتِلُواْ الَّذِينَ لاَيُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الآخِرِ﴾التوبة/٢٩، یان دەفەرموێ: ﴿وَاُوحِيَ اِلَيَّ هَذَا الْقُرْآن لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ﴾الأنعام/١٩.

بەڵێ سیاسەتی بانگەوازی ئیسلامی بەم جۆرە بوو، بەشێوەیەكی سروشتی بڵاوبوەوە، قۆناغ قۆناغو پلە بەپلە بوو، تا ناوخۆو دەوروبەری نزیكی مەدینەی كۆنترۆڵ نەكرد پەلی بەملاو بەولادا نەهاویشت، پێغەمبەر ﷺ بانگەوازییەكەی سەرەتا لەخزمو كەسو كارو هۆزەكەی خۆیەوە دەست پێ كرد، كە شەڕو جەنگانیش پێویست بوو سەرەتا لەگەڵ خزمو كەسو كاری خۆیدا جەنگا، ئەمجار دژی گەلو نەتەوەی تر جیهادی ئەنجام دا!

سەیید دەفەرموێ: فوتوحاتی ئیسلامی بەم شێوە ئەنجام درا، سەرەتا بەرەنگاریی ئەوانەی كردوە كە نزیكی **(دار الأسلام)** بوون جیرانو هاوسێو موسوڵمانان بوون، هەروا قوناغ بەقۆناغو پلە بەپلە موسوڵمانان پەرەیان بەبانگەوازیو جیهاد كردنی خۆیان دا، كاتێك كە نیوەدوورگەی عەرەبی زوربە، یان هەمووی هاتە ژێر ركێفی ئیسلامەوەو پاش رزگار كردنی مەككە ئیتر هێزێك لەو هەرێمە نەمایەوە جێگای مەترسی بێ، ئەمجار غەزای تەبووك ئەنجام درا كە لەقەراغو بیجاغی وڵاتی رۆمدا روی دا، پاشان سوپاكانی ئیسلام بەرەو وڵاتی رۆمو وڵاتی فارس كشانو لەكوفرو بێدینی پاكیان كردنەوەو بوون بەوڵاتی ئیسلامیو پانتایی سەرزەمینی ئیسلامیان فراوان كردو سنوورەكانیان تێكەڵاو كردو وڵاتێكی ئیسلامی پانو پۆڕو دامەزراوو هێدیو هێمنو

خوداپەرستیان دروست کرد...

دەی با ئەمجار بێینە خزمەت ئایەتەکەو دەست بەراڤەکردنی بکەین!

دەفەرموێ: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بەتاکئو تەنیایی خوداو بەپێغەمبەرایەتی (محمد)و بەرۆژی قیامەت هەیە، بجەنگن لەگەڵ کافران، کامەیان لێتان نزیکترەو هاوسێی (**دار الأسلام**)ە لەوەوە دەس پێ بکەن، تا هاوسێو نزیکەکانتان نەخەنە ژێر رکێفی ئیسلامەوە پەل بۆ دوور مەهاوێژن! چونکە ئیسلام رەحمەتە، هاوسێو خزمو کەسوکارو نزیک شیاوترە، ئێوە هەوڵ بدەن سەرەتا ئەوان ئەو رەحمەتەیان بەربکەوێ، هەروەها چونکە هەوڵدان بۆ موسوڵمانبوونی خەڵک ئەگەر لەهاوسێو نزیکەوە دەست پێ بکرێ سوود بەخش ترو بەرەکەت ئامیزترە، پاریزگاری وڵاتو خانوو ماڵی تێدا زیاتر بەدی دەکرێ، نەفەقەو پێداویستی جەنگی کەمتر تێدەچێ، موجاهیدانو بانگەوازیخوازان بەئەمینیو دڵنیاییەوە هاموشۆی بەرەکانی جەنگ دەکەن، ترسی ئەوەیان نیە بۆسەیان بۆ بنرێتەوەو لەدوواوە لێیان بدرێ!

بێگومان بەم نەخشەو پیلانە خوداییە بۆ جیهادو جەنگان موسوڵمانان هەڵسو کەوتیان کرد، بۆیە سەرەتا جیهادیان لەدژی جولەکەکانی دەوروبەری مەدینە ئەنجامدا جولەکەکانی هۆزی قورەیظەو بەنو نەضیرو خەیبەریان تەفرو تونا کرد، ئەمجار پەلاماری موشریکەکانی نیوەدورگەی عەرەبییان دا، پاشان سوپای ئیسلام بەرەو شیمالی مەدینە بەرێخرا بۆ ئەوەی جیهاد لەگەڵ رۆمەکان بکەن.. لەهەمان کاتیشدا سوپایان بەرەو عێراقو وڵاتی فارس رەوانەکرد!

﴿وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً﴾ باکافرانو رێگرانی بڵاوبوونەوەی ئیسلام توندو تیژی لەئێوە ببینن، ئازایەتیو مەردایەتیو خۆراگریو چاونەترسی ئێوەیان بۆ دەربکەوێ، بزانن ئێوە چەند سوورن لەسەر گەیاندنی روناکیو نووری ئیسلام

بەهەموو جیهان، چەند فیداکارو ئازاو خۆنەویستو جەنگاوەرن!

هەڵبەتە ئەمە سییاسەتی شەڕو جەنگەو سروشتی شەڕ وایە بەرژەوەندی شەڕو جەنگ وا دەخوازێ جەنگاوەران توندو تیژی بنوێنن‌و بەهەڵمەت بن وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿یَاأَیُّهَا النَّبِیُّ جَاهِدِ الْکُفَّارَ وَالْمُنَافِقِینَ، وَاغْلُظْ عَلَیْهِمْ﴾التوبة / ٧٣، بەڵام پێش ئەوەی شەڕ پێویست بێ دەبێ موسوڵمانان بەهێدی‌و هێمنی‌و بەنەرم‌و نیانی بانگەوازی خۆیان ئەنجام بدەن، بەحیکمەتو (موعیظە)ی جوان‌و دڵگیر بانگەوازی خۆیان ئاراستە بکەن! جا ئیتر ئەگەر بانگەوازیی بەو نەرم‌و نیانیە بێ سوود بوو، دوژمنان لوتبەرزی بنوێنن ئەو کاتە شەڕ پێویست دەبێ‌و پێویستە موسوڵمانان توندو تێژی بنوێنن! ﴿وَاعْلَمُوا اَنَّ اللهَ مَعَ الْمُتَّقِینَ﴾ باش بزانن: کە پەروەردگار لەگەڵ خوداپەرستان‌و خۆپارێزەران‌و لەخودا ترساوانە، یارمەتیان دەدا پارێزگارییان دەکاو پشتو پەنایانە!

﴿مُتَّقِینَ﴾ ئەو کەسانەن کە شوێن فەرمانی خودا کەوتوون، خۆیان لەچڵەوگیرییەکانی دەپارێزن، لەسزاو تۆڵەی دەترسن.

کەوابێ مانای رستەکەی کۆتایی ئایەتەکە بەم جۆرەیە: خودا لەگەڵتانە ئەگەر ئێوە پابەندی حوکمەکانی شەریعەتی ئیسلام بن، فەرزو سوننەتەکانی ئەنجام بدەن، خاوەن صەبرو خۆگرو پابەندی یاساو نیظام بن، خۆتان لەیاساشکێنی‌و سنوور بەزێنی‌و کەمتەرخەمی لە دابینکردنی پێویستیاتی بەرەنگار بوونەوەی دوژمن بپارێزن، بەگوێرەی رۆژگارو شوێن چەکی رووبەڕووبوونەوە دابین بکەن. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَیْلِ﴾الأنفال/٦٠.

هەڵوێستی دووڕووەکان بەرامبەر بەسورەتەکانی قورئان

وَإِذَا مَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِۦٓ
إِيمَٰنًا ۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فَزَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾
وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا۟
وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٢٥﴾ أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِى كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ وَإِذَا مَآ أُنزِلَتْ
سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَىٰكُم مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ ٱنصَرَفُوا۟ ۚ
صَرَفَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

لەوەپێش پەروەردگار جۆرەها کردەوەی ریسوا ئامێزی دووڕووەکانی بەیان کرد، هەڵوێستی ناشیرینو ناپیاوانەیانی خستنە روو، وەکوو خۆپاشدانیان لەغەزای تەبووک، عوزر هێنانەوەیان بەدرۆو سوێند خواردنیان بەدرۆو دەلەسە بۆ داپۆشینی نەچوونەکەیان، ئەمجار لێرەدا هەڵوێستی ناشیرینی تریان دەست نیشان دەکا کە لەهی پێشوویان خەتەرترە، ئەویش گاڵتەکردنیانە بەقورئانو گوێ پێ نەدان بەئایەتەکانیو خۆگێل کردنیانە لەبیستنی، چونکە هەرکاتێک سورەتێک بهاتایە خواریّ عەیبو نەنگی ئەوانی تێدا بوایە، بەبیستنەکەی نارِحەتو تەنگەتاو دەبوون! هەروەها ئەگەر سورەتێکیان ببیستایە باسی ئەوانی تێدا نەبوایە گاڵتەیان پێ دەکردو تانەیان لێ دەداو پێکەنینیان پێ دەهات.

ئەوەتا پێش ئەوەی کۆتایی بەئەم سورەتە بهێنێ کە زۆر باسی مونافیقانی تێدایە. چەند ئایەتێک دەهێنێ. کە وێنەیەکی زیندووی هەڵسو کەوتی

مونافیقەکان دەخاتە سەر شاشەی تەلەفیزیوونی تایبەتی‌و چۆنیەتی پێشوازیکردنیان لەئایەت‌و سورەتەکانی قورئان دەخاتە روو، لەهەمان کاتدا وێنەیەکی پێشوازیکردنی موسوڵمانانیش لەقورئان رادەنوێنی‌و پێکەوە دەیانکاتە تابلۆیەکی رەنگین‌و سەرنج راکێش‌و دەفەرموێ: ﴿وَاِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنهُم مَنْ يَقُولُ: أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ اِيمَاناً؟﴾ هەر کە سورەتێک لەسوورەتەکانی قورئان دێتە خوارێ‌و بەدووڕووەکان دەگاو دەیبیسن، هەیانە بەبرادەرەکانی دەڵێ: واتە هەندێکیان بەهەندێکیان دەڵێن: ئەرێ کورینە! کێ بەئەم سورەتە بڕوای کردو پێی وایە: لەخوداوە هاتۆتە خوارێ‌و موحەممەد راستگۆیە لەوەدا دەڵێ: من پێغەمبەرم! پرسیارێکی سەیرو سەمەرەیە ئاراستەی یەکتری دەکەن، پرسیارێکە هەر کەسێک تۆزقاڵێک سورەتەکە کاری تێ بکا پرسیاری وا ناکا، ئاشکرایە: کە ئیمانی راست‌و دروست: کە بریتییە لەبڕوای تەواوو تۆکمە بەهۆی هاتنە خوارەوەی قورئان زیاد دەکاو بەهێز دەبێ، هەرکاتێ خاوەن بڕوا بەدڵ‌و بەتێفکرینەوە گوێ لەقورئان بگرێ ئیمانی دوو چەندانە پتەو دەبێ بەجۆرێک وای لێ دێ کار بەناوەرۆکی ئەو ئایەتانە بکاو قورئان بکاتە بەرنامەی ژیانی خۆی، ئەمەش بەڵگەیەکی روون‌و ئاشکرایە کە ئیمان زیادو کەم دەکا، بەهێزی‌و بێ هێزی بەسەردا دێ!

بەڵێ پرسیارێکی سەیرو سەمەرەیە، لەهەمان کاتدا بۆنی گاڵتە کردنیشی بەسوورەت‌و ئایەتەکان لێ دێ، دەیانەوێ شک‌و گومان بخەنە ناو دڵی یەکترییەوەو بەراستیان نەزانن، ئەمجار ئەو شک‌و گومانە بەرامبەر قورئان تەشەنە بکات‌و بچێتە ناو دڵی موسوڵمانانەوە! قورئان کاریگەری نەمێنێ!

ئیتر پەروەردگار دەربارەی حەقیقەتی قورئان‌و کاریگەری لەدڵی موسوڵماناندا رەددی دانەوەو فەرمووی: ﴿فَاَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ اِيمَاناً﴾ بەڵام موسوڵمانان وەکوو دووڕووەکان نین، دەربارەی قورئان پرسیاری گاڵتەئامێز ئاراستەی یەکتری بکەن، بەڵکوو ئەمانە بەهاتنە خوارەوەی سوورەتی قورئان

بڕوایان زیاد دەکاو دڵیان زیاتر دامەزراو دەبێ لەسەر ئایینو ئیمانی بەهێزبوویان پاڵیان پێوە دەنێ بۆ ئەوەی رەفتار بەناوەرۆکی قورئان بکەنو پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی بن ﴿وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ حاڵیشیان وایە: کە کەیفخۆشن بەهاتنە خوارەوەی سوورەتی تر، چونکە بەڵگەیەکی تریان لەسەر بیروباوەڕ بۆ زیاد بووە، دڵیان بەیادی خودا کەوتۆتە جمو جۆڵو لەرزەکەوتووە، هەستیان بەچاودێری پەروەردگار کردوە بۆیان، کە دەبینن خودا چاودێریانەو سوورەتو ئایاتی تریان بۆ دەنێرێ، ئەوانیش زیاتر دڵیان دادەمەزرێو ئیمانیان بەهێز دەبێ.

بەڵێ موسوڵمانان کەیفخۆشن بەسوورەتی تازە نازڵبوو چونکە دڵو دەروونیان پاک دەکاتەوە، شارەزایان دەکا بۆ رێبازی بەختەوەری هەردوو جیهان.

زومەخشەری لەمانای رستەی ﴿فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾دا دەڵێ: چونکە سوورەتی تازە هاتوو بڕوا زیاد دەکا، دڵنیایی لەراستی بیرو باوەڕ تۆکمە تر دەکا، فێنکایی بەدڵ دەگەیەنێ، یان سوورەتە تازە هاتوەکە کردەوەیان پێ زیاد دەکا، زیاد کردنی کردەوەی باشیش دەبێتە هۆی زیادبوونی ئیمان، چونکە ئیمان بریتییە لەبڕواو کردەوە، وەکوو گوتراوە: ئیمان ئەوەیە لەدڵدا جێگیرەو کردەوە شایەتی‌یەتی!!

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾ بەڵام ئەوانەی دڵو دەروونیان پیسیو پۆخەڵی دووڕوویی تێدایە، سەرباری کوفری پێشوویان کوفرو نیفاقو شکو گومانی تریش دەخەنە پاڵی، ئەوە پیسی دەخەنە پاڵ پیسیو کوفرو دووڕووییان زیاد دەکاو توکمەو دامەزراو دەبێ، بەو کوفرو نیفاقەوە دەمرنو سەر دەنێنەوە، بەم حاڵە ناسروشتییە سلار دەبنەوە، دونیا بەجێ دێڵن بڕوایان بەخوداو بەقورئانو بەپێغەمبەر نیە!

ئەمەش پێچەوانەی مەبەستی هاتنە خوارەوەی قورئانە، چونکە لەراستی‌دا قورئان هێدایەتو نوورو روناکییە، دەرمانی دەردی دڵو دەروونە، مشتوماڵی دڵ دەکا، رەحمەتو بەخششە لەخوداوە بۆ بەندەکانی وەکوو لەشوێنێکی تردا

دەفەرموێ: ﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ، وَلاَ يَزِيدُ الظَّالِمِينَ الاَّ خَسَارا﴾الأسراء/٨٢، یان دەفەرموێ: ﴿قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدىً وَشِفَاءٌ، وَالذِينَ لاَيُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى اولَئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ﴾فصلت/٤٤.

بەراستی ئەمە بەشێکە لەبەدبەختییەکانیان، ئەوەی هۆکاری هێدایەتە دەبێتە هۆکاری گومڕاییو فەوتان بۆ ئەوان، هەروەکوو چۆن کەسێک میزاجی تێک بچێ خواردنو خواردنەوەی پێ ناکەوێ.

ئەمجار پاش ئەوەی پەروەردگار ئەوەی روون کردەوە: کە مونافیقەکان بەکافری دەمرن، ئەوەش روون دەکاتەوە: کە هەموو ساڵێک جارو دووجار تووشی سزای دونیایاش دەبن دەفەرموێ: ﴿أَوَ لاَيَرَوْنَ انَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لاَيَتُوبُون وَلاَ هُمْ يَذْكُرُونَ﴾ ئایا ئەو دووڕووانە نازانن: کە هەموو ساڵێک جارێک یان دوو جار بەتاقی دەکرێنەوە، تووشی جۆرەها تەنگو چەڵەمە دەبن، گرانیو نەخۆشیو زەررو زیانیان تووش دێ، ئەم جۆرە شتانەش بەرەواڵەت خودا دەخەنەوە یادی ئادەمیزادو وای لێ دەکا مەیلی ئیمان هێنانی بێو واز لەکوفرو بێدینی بێنێ، جوداوازی نێوان حەقو بەتاڵ بکا، کەچی ئەوانە وێڕای ئەم هەموو تاقیکردنەوانەی کە تووشیان دێن، تۆبە ناکەنو لەتاوانی پێشوویان پەشیمان نابنەوە، پەند وەرناگرنو رام نابن، بەسەررەقی دەمێننەوەو بەهیچ جۆری ئامادەباشی ئەوەیان تێدا نیە قبووڵی ئیمان بکەن؛ پەندو ئامۆژگاری کاریان تێ ناکا!

﴿وَاِذَا مَاأُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ اِلَى بَعْضٍ﴾ ئەگەر سورەتێکی قورئان نازڵ ببێ بۆ سەر پێغەمبەر ﷺو ئەم مونافیقانە لای دانیشتبن سەیری یەکتری دەکەن، بەچاو ئاماژە بۆ یەکدی دەکەن، لیچ دادەگرنو ناڵتەیان پێ دێ، لەبەر دڵ نەخۆشیو بێ بڕوایی یان چ گرنگی بەنیگای تازە هاتوو نادەن، خۆساز دەکەن بۆ هەڵاتنو خۆدزینەوە دەیانەوێ هەلیان بۆ هەڵبکەوێو دەرچن، بەیەکدی دەڵێن:

﴿هَلْ يَرَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ﴾ ئـەرێ كـە دەرچـوون پێغەمبـەرو موسـوڵمانان ئێوەیـان بینی؟ ئاگایان لێ بوو كە خۆتان دزییەوە؟

﴿ثُمَّ انْصَرَفُوا﴾ ئەمجار هەموویان كۆڕو یانـەی پێغەمبـەر ﷺ جـێ دێڵـنو پشت لەحەقو راستی هەڵدەكەن، ئەمە حاڵو چۆنیەتی ژیانی رۆژانەیانـە، هـەڵسو كەوتو كـردارو رەفتاریانـە، لەسـەر حـەق بـەردەوام نـابن، حـەق وەرنـاگرنو لـێ تێناگـەن، نایانـەوێ لەحـەقو راسـتی حاڵی بـبن وەكـوو لەشـوێنێكی دیكـەدا دەفەرموێ: ﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ، كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ﴾المدثر٤٩-٥١ ، ﴿لِلَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ، عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ﴾المعارج/٣٦-٣٧. ئەوەتا لێرەدا وەكوو كامێرای تەلەفیزیۆنی وێنەی ئـەو كافرانە دەكێشێ، كە لەكۆڕو مـەجلیسـی پێغـەمبـەر ﷺ بەهەڵـەداوان دەردەچـنو لەبیستنی حەقو راستی هەڵدێنو بەرەو گومراییو بەتاڵ هەڵدەتێزێنن.

﴿صَرَفَ اللهُ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾ خـودا دڵو دەروونـی لاداون لەحەقو ئیمانو خێرو نوورو رونـاكی، هیـچ نابیسـتنو حـەق نـابینن. یـان دوعایـە لێیان، واتە: خودا دڵو دەروونیـان لەحـەقو راستیو نـووری ئیمـان لابـدا، حـەقو راستی نەبیسـنو توخنـی نەكـەونو هـەگیز شـتێك نەكـەن قـازانجو بـەرژەوەندی خۆیانی تێدا بێ!

﴿بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾ چونكـە ئـەو بەدبەختانـە گـەلو نەتەوەیـەكن لـەو ئایاتانە حاڵی نابن كە دەیانبیستن، نایانەوێ لێیان حاڵی بـبن، دڵیـان نـادەنێ تـا لێیان تێ بگەن، بەڵكوو ئەوان خـەریكی خـۆ لـێ گێـل كـردنو گـوێ پـێ نـەدانن، پەروەردگاریش دڵیانی لاداو وەندەی تر گومڕای كـردن! وەكـوو لەئایـەتێكی تـردا دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ﴾الصف/٥.

تێبینی :

ئایەتەكان ئەم حوكمانەیان لێ وەردەگیرێ :

١- ئیمان زیادو كەم دەكا، ئەمـەش رای زوربەی زانایانی سـەلەفـو خەلـەفی

موسوڵمانانە!

٢- کوفرو نیفاق دەکەونە سەریەکئو پاڵ لێکێ دەدەنو زیاد دەبن.

٣- بەڵاو موصیبەتو تەنگئو چەڵەمە هۆکاری خودا ناسینن.

ڕەوشتەکانی پێغەمبەر ﷺ کە پەیوەندییان بەئوممەتەکەیەوە هەیە

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُلْ حَسْبِىَ ٱللَّهُ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

لەوەپێش پەروەردگار فەرمانی بەپێغەمبەر کرد: کە ئەرکی قورسو ناخۆش بخاتە سەرشانی موسوڵمانان: کە ئەنجامدانیان کارێکی ئەستەمەو کەسێک خودا تۆفیقی نەدا بۆی هەڵناسوڕێن. ئەمجار دێ کۆتایی سوورەتەکە بەشێوەیەک دێنێ کە ئەو ئەرکەیان لەسەر شان سووک بکا، ئەویش ئەوەیە: کە ئەو پێغەمبەرەی ئەو ئەرکانە دەخاتە سەرشانی ئێوە لەخۆتانەو هەر بەهرەو سەروەرییەکی دەست بکەوێ سەروەری ئێوەیەو ئێوەی پێ بەهرەمەند دەبن، لەهەمان کاتدا ئەوەش رادەگەیەنێ: کە ئەو پێغەمبەرە بەهیچ جۆرێک زەرەرو زیانی ئێوەی ناوێو هەمیشە هەوڵی ئەوەیەتی بەختەوەری دونیاو قیامەتتان دەست بکەوێ. ئەو وەکوو پزیشکی کاراماو لێزان دەیەوێ برینی ئێوە تیمار بکا، دەردی سامناکتان دەرمان دەکا، کەوابێ چیتان پێ رادەگەیەنێ لیێ وەربگرنو پابەندی فەرمانو جڵەوگیریەکانی بن!

هەروەها کە لەسەرتای سوورەتەکەدا ئەوەی راگەیاند: کە خوداو پێغەمبەری خودا بەرین لەموشریکەکان، ئەمجار حاڵو چۆنیەتی مونافیقەکانی قۆناغ بەقۆناغ شی کردەوە، لەرووی ژماردنی نیعمەتەکانییەوە خیطابی ئاڕاستەی نەتەوەی

عەرەب کردو منەتی بەسەردا کردن بەوە: کـە لەرەگـەزی خۆیـان پێغەمبـەری بـۆ ناردوون، پێغەمبەرێکی رەگەز عەرەبو قورەیشی نەسەب، لـەخوداوە نیگـای بـۆ هێناونو پەیامی پەروەردگاریان پێ رادەگەیـەنێ، هـەرچی رەوشـتی جوانو بـەرز هەیـە تێیـدا هـەن، دڵسۆزو بەبەزەییـە بۆیـانو پـێی ناخۆشـی تووشـی سـزاو نارەحەتی ببن.

حاکم لەموستەدرەکدا لەئوبەی کوڕی کەعبـەوە ریوایـەت دەکـا دەڵـێ: دوا ئایـەتی قورئـان کـە هاتۆتـە خـوارێ ئایـەتی ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ...﴾ە

موسلیمو بوخاری لەبـەڕڕای کـوڕی عازیبـەوە ریوایـەت دەکـەن، دەڵـێ: دوا ئایەت کە هاتۆتە خوارێ ئایەتی ﴿يَسْتَفْتُونَكَ، قُلِ اللهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾یـە دوا سوورەتیش کە هاتۆتە خوارێ سوورەتی (بەرائەیە).

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: دوا ئایەت کە هاتۆتە خـوارێ: ئایـەتی ﴿وَاتَّقُوا يَوْماً تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللهِ﴾یە. ماوەی نێوانی هاتنە خوارەوەی ئەم ئایەتەو کۆچی دوای پێغەمبەر ﷺ هەشتا رۆژ بووە!

هـاوەڵانی پێغەمبـەر ﷺ کـە لەسـەردەمی خەلیفـەی یەکـەمدا قورئانیـان کۆکردەوە بـەبڕیاری هـەموویان ئـەم دوو ئایەتـەیان خسـتۆتە دوا سـوورەتی (**براءة**)وە.

ئیمام ئەحمەدو موسلیمو بوخـاریو تـیرمیذیو هـی تریـش ریوایـەت دەکـەن لـەزەیدی کـوڕی ثابیتـەوە: کـە باسـی کۆکردنـەوەی قورئـان دەکـا لەسـەردەمی حەرزەتی ئەبو بەکرداو رۆڵی خۆی لـەو کـارە گرنگـەدا دەگێڕێتـەوە: دەفـەرموێ: (....هەتا لەسورەتی (تەوبە)دا دوو ئایـەتم لای خوزەیمـەی ئەلئـەنصاری دەست کەوتن لای کەسـی تـر نـەمدیبوون، ئـەویش ئایـەتی ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ...﴾هەتا کۆتایی سورەتەکە) کە دەڵێ لای کەسی تر نـەمدیبوون واتـە: بەنووسـراوەیی ئـەگینا لەسـینەی خۆیو هـاوەڵانی تریـشدا هـەڵگیرابوون واتـە

لەبەریان بوو.

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ﴾ ئـەی موسـوڵمانینە! بزانـنو دڵنیـا بـن هاتووە بۆ سەر ئێوە پێغەمبەرێک لەخودی خۆتانە، لەرەگەزو نەتـەوەی خۆتانـەو بەزمانی خۆتان ئاخاوتن دەکا، لاتان ناسراوو رابـوردوو زانـراوە، هـۆزو بنەماڵـەی دەناسنو لەزمانی حاڵی دەبن، وەکوو لەئایـەتێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ﴾الجمعة/٢، یـان دەفـەرموێ: ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْ أَنْفُسِهِمْ﴾آل‌عمران/١٦٤.

قورئان لێرەدا پێنج رەوشتی بەرزی پێغەمبەری ﷺ دیاری کردوە:

١- دەفـەرموێ: ﴿مِنْ أَنْفُسِكُمْ﴾ واتـە: ئـەی نەتـەوەی عـەرەب! ئـەو پێغەمبەرە لەخودی خۆتانە. مەبەستی هەڵنانی عەرەبەکانە بـۆ ئـەوەی یارمـەتی بدەنو ئیمانی پێ بێننو لەبانگەوازیو پەیامـەکەی هەڵنەسڵەمەنەوە.

٢- دەفەرموێ: ﴿عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ﴾ زۆر لەسەر شانی قورسـەو بەلایـەوە ناخۆشـە ئێـوە تووشـی تـەنگو چەڵەمـە بێـن، زۆر بەتـەنگەوەیـە: کـە لـەدونیاو قیامـەتدا تووشی ناخۆشی نەبن. چونکە لەرەگەزی خۆتانـەو خۆشـیئێوە خۆشـی ئەوە، ناخۆشیتان ناخۆشی ئەوە.

٣- ﴿حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ﴾ زۆر سوورە لەسـەر ئـەوەی شارەزای رێگـای خـەڵقو هیدایەتتان بکا، بەدڵ دەیەوێ لەدونیاو قیامـەتدا لەخۆشیو بەختەوەریدا بن.

٤-٥- ﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ﴾ زۆر بەبەزەییو دڵسۆزە بۆ موسـوڵمانانو مەبەستیەتی رێگای هیدایەت بگرنو لەئاگری دۆزەخ رزگارتان بێ.

کە فەرمانتان پـێ دەکا بـەجیهاد کـردنو تەحـەممولکردنی نارەحـەتی لـەم رووەوە نیە: کە سووکایەتیتان پێ بکا، یان لەبـەر دڵرەقـیو تونـد سروشـتی نیـە، بەڵکوو ئەوە جۆرێکە لەرەحمەتو دڵسـۆزی ئـەو بـۆ ئێـوە، دەیـەوێ لەکۆیلـەییو ژێردەستەیی رزگارتان بکا، گوناهو تاوانتان لێ هەڵوەرێ، بەتەنگەوەیە: کە ئێـوە شـەرەفو سـەروەریی هـەڵگرتنی پـەیامی ئیسـلامیتان پـێ ببرێ، رەزامـەندیی

خوداتان دەست کەوێ بەهەشت مسۆگەر بکەن!

جا ئەی پێغەمبەر! ﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا﴾ ئەگەر ئەو موشریکانە پشتیان هەڵکردو روویان وەرگێڕا، گوێیان بۆ پەیامەکەت نەگرتو ئیمانیان نەهێناو بڕوایان بەپێغەمبەریەتی تۆ نەکردو نەیانویست بەگوێرەی شەریعەتی خودایی هەڵسوکەوت بکەن، ئەوە ﴿فَقُلْ حَسْبِيَ اللهُ﴾ تۆ بڵێ: من خودام بەسە، ئەو پشتیوانم بێ، بەسەر دوژمناندا سەر دەکەوم‌و پێویستیم بەکەسی تر نیە. هەموو هێزو تواناو دەسەڵاتێک هی ئەوەو کەسێک پشت بەئەو ببەستێ حەوێجەی بەکەسی تر نیە. ﴿لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ﴾ هیچ خودایەک حەق‌و شیاو بۆ پەرستن نیە جگە لەزاتی پەروەردگار، هیچ خودایەک نیە شیاوی ئەوە بێ هانای بۆ ببرێ‌و بەندایەتی بۆ بکرێ جگە لەخودا، من پشتم بەئەو بەستوەو کاری خۆم بەئەو سپاردوەو پشت بەکەسی تر جگە لەئەو نابەستم!

﴿وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ ئەو خوداو خاوەنی عەرشی بەرینە، گەورەترین دروستکراو: کە عەرشە، لەژێر دەسەڵاتی ئەودایە. ئەبو داوود لەئەبو دەرداوە ریوایەت دەکا دەڵێ: کەسێک بەیانی‌و ئێوارە بڵێ: ﴿حَسْبِيَ اللهُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ، وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ حەوت جار ئەم دوعایە بخوێنێ، ئەوەی گرنگە لای خودا بۆی جێ بەجێ دەکا.

کۆتایی سورەتی براءة

بەیارمەتی خودا رۆژی ١٤/١٠/١٩٩٨ لەپاکنووسی ئەم سورەتە وانە:

سورەتی (براءة) بوومەوە.

خودایە تۆفیقمان بدە بۆ تەواوکردنی هەموو بەرگەکانی ئەم کتێبە...

سورەتی یونس

ئەم سوورەتە ناونراوە: سوورەتی یونس؛ چونکە چیرۆکی یونس پێغەمبەری تێدایە ﷺ، چیرۆکی ئەم پێغەمبەرە، تا بڵێی سەرنج راکێشە، چ لەرووی ئەوەوە: کە بۆ خۆی ماسی قووتی داو ماوەیەک لە سکی ماسیدا مایەوە، یان لەرووی ئەوەوە: کە گەلەکەی زێدە لە هەموو گەلان کاتێک پەشیمان بوونەوەو ئیمانیان هێنا خودا سزای لەسەر لابردن..

ئەم سوورەتە، گەلێ باسی سەرەکی لەخۆ گرتوونو زوربەی مەبەستە گرینگەکانی قورئانی تێدا کۆکراونەوە؛ وەکوو چەسپاندنی یەکتاپەرستیو روخاندنی شیرکئو پوچەڵکردنەوەی بنەماکانی، چەسپاندنی پێغەمبەرایەتیو زیندوبوونەوەو هاتنی رۆژی قیامەت، بانگەوازیی بۆ ئیمانهێنان بەنامە ئاسمانییەکانو کۆتایی هێنانی ئەو نامە ئاسمانیو پەیامانە بەقورئانی پیرۆز، کە بەرواڵەت ئەم سەرە باسانە سەرە باسی ئایەتو سوورەتی مەککەیین. سوورەتە مەککییەکان لەم باسانەدا دەسورێنەوە!

مەبەستە سەرەکییەکانی ئەم سوورەتە لەچوارچێوەی حەقیقەتی ئولوهیەتو حەقیقەتی بەندایەتیو چۆنیەتی پەیوەندی نێوان پەروەردگارو بەندەکانیو ناساندنی خودا بەئادەمیزاددا دەسوورێنەوە، ئادەمیزادەکان فێر دەکەن: چۆن بەندایەتی بکەنو چۆن بی پەرستنو چۆن پابەندی فەرمانو جڵەوگیریەکانی بن، هەوڵ دەدا هەموو ئەو شتە لاوەکییانەی خراونە پاڵ بیرو باوەڕی سروشتیو راستەوەو لەئایینی خودا نینو خەڵکی بەئایین لەقەڵەمیان داون؛ وەدەریان بهاوێو بیرو باوەڕی موسوڵمانانی لێ پاک بکاتەوەو خەڵکی بگێڕێتەوە بۆ بەندایەتیکردنو پەرستنی پەروەردگارێک کە شیاوی پەرستنو بەندایەتی بۆ کردنەو هەر ئەو خودایەو کەسی تر شیاوی پەروەردگاریەتی نیە!

پەیوەندی سوورەتی (یونس) بە سوورەتی پێش خۆیەوە...

وەکوو زانیمان سوورەتی (تەوبە) بەباسکردنی رەوشتەکانی پێغەمبەر ﷺ کۆتایی هات، ئەم سوورەتە بەپووچەڵکردنەوەی شکئو گومان بەرامبەر

هاتنەخوارەوەی نیگا بۆ پێغەمبەر ﷺ دەست پێ دەکا، ئەو شکئو گومانانە رەت دەکاتەوە: کە ئاراستەی هاتنی نیگا بۆ پێغەمبەر کراوەو موژدەو ترساندنی لەخۆ گرتووە.

هەروەها زانیمان زوربەی ئایەتەکانی سوورەتی پێشوو دەربارەی حالۆ چۆنیەتی مونافیقەکانو هەڵوێستیان بەرامبەر بەقورئان بوو، ئەم سوورەتەش دەربارەی حالۆ چۆنیەتی کافرو موشریکەکانو بیرو رایان بەرامبەر قورئان دەدوێ. کەوابوو: پەیوەندی نێوان ئەم سوورەتەو سورەتی پێشوو ئاشکراو نمایانە، لەوەپێش رەوشتەکانی پێغەمبەری باسکردن کە هەموویان داخوازی ئەوەن ئیمانی پێ بهێنرێ، ئەمجار لێرەشدا باسی ئەو نامەیە دەکا کە بۆی نێردراوە، باسی ئەو پێغەمبەرە دەکا کە رەوانە کراوە، هەموو کاتێکیش ئیشو کاری گومڕایان ئەوەیە: کتێبە ئاسمانییەکان بەدرۆ بزانو بڕوایان پێ نەکەن!

ئەوەشمان لەیاد نەچێ کە مەرج نیە موناسەبەو پەیوەندییەکی ئاشکراو زەق لەنێوان سوورەتەکاندا، یان لەنێوان ئایەتەکانی سوورەتەکاندا هەبن، چونکە زۆر جار مەبەستەکان جۆراو جۆر دەبن، ئوسلووبی قورئانیش ئوسلووبێکی تایبەتیو سەرئاسایە، جێگۆڕکەو گواستنەوەی تێدایە؛ لەم مەبەستە دەگوێزێتەوە بۆ مەبەستێکی ترو لەوەوە بۆ یەکێکی تر لەعەقیدەو بیرو باوەڕەوە دەگوێزێتەوە بۆ عیبادت، بۆ باسی رەوشتو ئەخلاق بۆ پەند هێنانەوە، بۆ چیرۆکئو سەرگوزشتە، بۆ ئەحکامی سەوداو مامەڵە، بۆ ئەحکامی ئەحواڵ شەخصیو ...هتد. ئەمەش شێوەو شێوازێکی تایبەتی قورئانەو بۆ کێشکردنی سەرنجو بەئاگا هێنانەوەی دڵو مێشکە لەکاتی خوێندنەوەیدا، بۆ رەواندنەوەی وەڕزبوونو باوێشکئو خەوەنوچکەیە لەهەستو دەروونی خوێنەرو بیسەردا... بێگومان ئەم شێوازو ئوسلووبە داخوازی زۆرەو کاریگەری گرنگی هەیە لەسەر دڵو دەروونی ئادەمیزاد، وەکوو دەبیندرێ لەبواری فەنو ئەدەبدا خەڵکی زۆر بەپەرۆشن بۆ خوێندنەوەی رۆمان شێوازی رانواندنی چیرۆکئو تەمثیل، چونکە سەرنجی بینەرانو خوێنەرانو

بیسەرانی تێدا رادەکێشرێ ئەمەش بەهۆی هێنانی هنانی روداوی کتوپڕیو شتە لاوەکییەکانو شیکردنەوەی برێ لەو شتە لاوەکیانە!

ئەو باسە سەرەکییانەی ئەم سوورەتە لەخۆی گرتوون ئەمانەن:

١- هەڵوێستی موشریکەکانی مەککە رادەنوێنێو دابو نەرێتی خودا دەچەسپێنێ.

دەربارەی مەخلوقاتی خۆی، کە بۆ هەموو گەلو نەتەوەیەک پێغەمبەری ناردوە، حەزرەتی (محمد)یشی کردوە بە سەرخەتمی پێغەمبەرانو بە ئەو زنجیرەی پێغەمبەرانی کۆتایی پێ هێناوە، ئەمەش شتێکی ئاساییەو دابو نەرێتی خودایە لەبوونەوەرداو نەدەبوو موشریکەکان سەریان لەوە سوور بمێنێ کە خودا نیگا بۆ ئادەمزادێکی هەڵبژێراوی خۆی بنێرێو دەفەرموێ: ﴿أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَباً أَنْ أَوْحَيْنَا اِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ، وَبُشِرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِهِمْ، قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ﴾.

٢- حەقیقەتی ئولوهییەتو چۆنیەتی بەندایەتی بۆ ئادەمیزاد روون دەکاتەوە، ئەمیش لەرێگەی نیشانەکانی بوونەوەرەوە: کە گەواهی هەبوونی خودایەکی خاوەن دەسەلاتو بەتوانان. صیفاتی خودای کردگار رادەنوێنێو نیشانەی دەسەلاتی ئەو خودایەیان لەبوونەوەردا لەدەوروبەردا، لەخودی خۆیاندا لەگۆڕانکاری لەدیاردەکانی سروشتدا پیشان دەداو سەرەنجیانی بۆ لا رادەکێشێو لەدەروازەی دڵو دەروونیان دەداو هەستی نوستوویان وەئاگا دێنێ! دەفەرموێ: ﴿اِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ فِي سِتَةِ أَيَّامٍ...الآيَة﴾ پاشان سەرەنجامی مەخلووقات بەزیندوبوونەوەو پاداشو سزا دیاری دەکا...

٣- ئەمجار بیرو باوەڕی موشریکەکان روون دەکاتەوە، پێنج جۆر شوبهەو گومانی کافرەکان دیاری دەکاو رەددی ئەوانە دەکاتەوە کە بڕوایان بە پێغەمبەرایەتیو نیگا نیە، بەشێوەیەکی مەنطیقیو دڵنیاکەرەوە موناقەشەیان دەکا، ئەوە دەچەسپێنێ: کە قورئان نامەی ئاسمانییەو لەخوداوە بۆ پێغەمبەر

رەوانە کراوەو بەدرێژایی رۆژگار بەسەر ئاسایی دەمێنێتەوە، دەفەرموێ: ﴿وَمَا كَانَ هَذَا ٱلْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ بەڵگە لەسەر ئەوە دێنێتەوە: کە ئەو قورئانە لەخوداوە هاتووە، تەحەددای موشریکەکانی مەککە دەکاو داوایان لێ دەکا: کە بتوانن بەئەندازەی کورترین سوورەتی ئەم قوئانە بخەنە روو، هەرچەندە ئەو قورەیشی‌یانە لەبارەی رەوانبێژیو زمانپاراویو گوزارەکاریو وێژەوانی‌یەوە سوارچاك بوون و دەستی بالآیان هەبوو، کەچی لەبەرامبەر ئەم تەحەددایەی قورئان بۆرپیان خواردو دەستەوەسانو جۆش دماوبوون، نەیانتوانی بەربەرەکانی بکەن، ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ: فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ﴾ ئەمجار هەڵوێستی موشریکەکان بەرامبەر قورئان دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ لَايُؤْمِنُ بِهِ﴾.

٤- ئەمجار هەندێ دیاردەی بەتوانایی خودا دەست نیشان دەکا، کە هەموویان بەڵگەن لەسەر تاکئو تەنیاییو گەورەیی پەروەردگارو هاندەرن بۆ بڕواپێکردنو ئیمان هێنان، چونکە پەروەردگار کانو سەرچاوەی ژیانو رزقو رۆژیو نازو نیعمەتە. ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَٱلْأَرْضِ، أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَٱلْأَبْصَارَ، وَمَنْ يُخْرِجُ ٱلْحَيَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ، وَمَنْ يُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَيِّ، وَمَنْ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ، فَسَيَقُولُونَ: اللَّهُ، فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ؟!﴾

٥- ئاگاداریو حازربی زاتی پەروەردگار بەسەر هەموو شتێکدا بۆ هەموو شتێك کە پەیوەندی بەژیانی ئادەمیزادەوە هەبێ دەچەسپێنێ، وایان نەخشەکێش دەکا کە دڵو دەروونی ئادەمیزادەکان پڕ دەکا لەترسو لەرزو هۆشیاریو بەئاگایی، هەروەها دڵو دەروونیان پڕ دەکا لەحاڵەتی چاوەڕوانیو بەتەمای هاتنی سزای خودایی لەهەموو ئانو ساتیکدا، بۆ ئەوەی ئادەمیزادەکان لەخەوی غەفڵەت راست بکاتەوەو بێ ئاگاییو خودا لەبیرچوونەوەیان لەدڵو دەروونددا لێ بڕەوێنێتەوە، بەنازو نیعمەتەکانی ژیان هەڵنەخەڵەتێن!

٦- ئەمجار بۆ پەندو ئامۆژگاری، بۆ چەسپاندنی راستی قورئان بڕێ چیرۆکو بەسەرهاتی پێغەمبەران دەگێڕێتەوە، وەکوو چیرۆکی حەزرەتی نووحو بەسەرهاتی حەزرەتی موساو چیرۆکی حەرزەتی یونس عليه السلام.

٧- ئەمجار کۆتایی سوورەتەکە بەوە دێنێ: کە ئادەمیزادان شوێن قورئان بکەونو شەریعەتی خودا بکەن بەپەیڕەوو پرۆگرامی خۆیان، چونکە خێرو خۆشی دونیاو قیامەتی تێدایە بۆ ئادەمیزادو دەفەرموێ: ﴿قُلْ: يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ، فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ، وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا، وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ، وَاتَّبِعْ مَايُوحَى إِلَيْكَ، وَاصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ﴾.

ئەمە بەرکۆڵێک بوو بۆ راڤەکردنی ئەم سوورەتەو ئەمجار دێینە سەر راڤەکردنی سوورەتەکە بەدرێژی:

بەناوی خودای بەخشندەو میهرەبان

باسی ناردنی نیگا بۆ پێغەمبەر ﷺ و هەڵوێستی خەڵکی بەرامبەر نیگا

الٓر ۚ تِلْكَ ءَايَـٰتُ ٱلْكِتَـٰبِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١﴾ أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ رَجُلٍ مِّنْهُمْ أَنْ أَنذِرِ ٱلنَّاسَ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِندَ رَبِّهِمْ ۗ قَالَ ٱلْكَـٰفِرُونَ إِنَّ هَـٰذَا لَسَـٰحِرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾

دەربارەی هۆکاری نازڵبوونی ئەم ئایەتانە، ئیبنو جەریر لەئیبنو عەبباسەوە دەگێڕێتەوەو دەفەرموێ: کە پەروەردگار حەرزەتی موحەممەدی کردە پێغەمبەرو ناردی، ئەویش پەیامی خۆی راگەیاند، عەرەبەکان بانگەوازییەکەیان رەت کردەوەو وتیان: خودا لەوە گەورەترە پێغەمبەری ئادەمی بنێرێ،، ئەوان پێیان

وابوو: دەبێ پێغەمبەر فریشتە بێ، ئیتر پەروەردگار بۆ رەواندنەوەی سەرسامیو تێنەگەیشتوویی عەرەبەکان ئایەتی ﴿أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَباً...﴾ی نارده خوارێ، هەروا ئایەتی ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلاَّ رِجَالاً...﴾یوسف/١٠٩و هی تریشی نارده خوارێ جا کە پەروەردگار بەڵگە لەدوا بەڵگەی نارده خوارێ لەسەر ئەوەی کە پێغەمبەر هەر دەبێ ئادەمیزاد بێ، ئەمجار وتیان: جا ئەگەر پێغەمبەر هەر دەبێ ئادەمی بێ، ئەوە کەسانێک هەن لەموحەممەد شیاوترن ببنە پێغەمبەر. وەکوو قورئان لێیان دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: ﴿لَوْلاَ نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾زخرف/٣١، مەبەستیان وەلید کوڕی موغیرە بوو لەمەککەو مەسعوودی کوڕی عەمری ثەقەفی بوو لەشاری طائیف. ئیتر پەروەردگار بۆچوونەکەیانی رەتکردەوەو فەرمووی: ﴿أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ...الآية﴾زخرف/٣٢.

﴿الر﴾ ئەم سێ وشەیە دەبێ بەم شێوەیە بخوێندرێنەوە: الف، لام، را. مەبەستیش لە هێنانی ئەم وشانە: ئاگادارکردنەوەو چاوەڕوانکردنە بۆ ئەو شتەی لەوەدوا دەخوێندرێنەوە بۆ ئەوەی گرنگی پێ بدرێو هەوڵ بدرێ بیسەرو خوێنەر لێی حاڵی ببن.

هەڵبەتە راڤەکەران بۆ مانای ئەم جۆرە وشانە زۆر مانای جیا جیایان خستوونەروو، یەکێ لەو مانایانە ئەوەیە: پەروەردگار تەحەددای عەرەبەکانو هەموو ئادەمیزاد دەکاو دەفەرموێ: ئەوەتا ئێمە قورئانمان لەو جۆرە پیتانە پێک هێناوە، دە ئێوەش ئازابن لەو پیتانە کتێبێکی ئاوا بخەنە روو، وەکوو لەسەرەتای سوورەتی (بەقەرە)دا ئاماژەمان پێ کردن، یەکە یەکە ماناکانمان شی کردەوە...

﴿تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾ ئەو نیگایەی بۆت نێردراوە، ئەوە ئایاتی قورئانی پڕ حیکمەتن، یان ئایاتی قورئانی دامەزراوو هەڵنەوەشاوەن، یان ئایاتی قورئانی خاوەن حیکمەتن، یان ئایاتی سوورەتی پڕ حیکمەتو دانایین، ئایاتی

راستو حەقن پەروەردگار بۆ بەندەکانی روونیان دەکاتەوە، حەڵاڵو حەرامیان تێدا ئاشکرا دەکا، ئەحکامو سنورەکانی شەریعەتی خودایان تێدا روون دەکرێتەوە.

﴿أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَباً أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ﴾ پەروەردگار نارەزایی خۆی دەردەبڕێ بەرامبەر ئەو کافرانەی کە پێیان سەیرەو دەڵێن: نابێ پێغەمبەر لەئادەمیزاد بێ، واتە: هەڵوێستی ئەو برە خەڵکە سەیرە: کە ئینکاری نیگاناردنی ئێمە دەکەن بۆ ئادەمیزادێک لەرەگەزی خۆیانو دەڵێن: نابێو ناگونجێ پەروەردگار نیگا بۆ ئادەمیزاد بنێرێ، پێیان وایە هاوەرەگەزیی ئەو پێغەمبەرە لەگەڵ ئەوان دەبێتە مانیعو کۆسپ لەبەردەم پێغەمبەرایەتیەکەیدا، واتە: بەبیرو بۆچوونی ئەوان دەبێ پێغەمبەر لەگەزی ئادەمیزاد نەبێ!!

قورئان لەچەند شوێنێکدا ئەم بیرو بۆچوونەی کافرەکانی لەم بارەوە تۆمار کردوە، دەفەرموێ: ﴿أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا﴾التغابن/٦، یان ﴿أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَراً رَسُولاً﴾الأسراء/٩٤، یان ﴿لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لأَنْزَلَ مَلاَئِكَةً﴾فصلت/١٤، (حەزرەتی هودو حەزرەتی صالح)یش کە بینیان گەلەکانیان پێیان سەیرە پێغەمبەر لەئادەمیزاد بێ. روویان کردە گەلەکەیان فەرموویان: ﴿أَوَ عَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ﴾الأعراف/٦٣.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: کە پەروەردگار حەزرەتی موحەممەدی بەپێغەمبەری نارد، عەرەبەکان ئینکاریان کرد، یان هەندێکیان ئینکاریان کرد، وتیان: خودا زۆر لەوە گەورەترە پێغەمبەرەکەی ئادەمیزاد بێ، خودا لەوە بەرزترە پیاوێکی وەکوو موحەممەد بکاتە فرستادەی خۆی، ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَباً...﴾ی ناردە خوارێ.

وێدەچێ سەرسوورمانەکەیان لەم روەوە بوو بێ: کە حەزرەتی موحەممەد پیاوێکی ساماندار نەبوە، بەتەرازووی کۆمەڵایەتی ئەوان پێغەمبەر دەبێ سامانداروسەرۆک هۆز بێ، چونکە قورەیشییەکان دەیانگوت: سەیرو جێگای سەرسورمانە! بۆ خودا کەسی دەست نەکەوت بیکاتە پێغەمبەر جگە لەهەتیوەکەی ئەبو طالیب؟! ئەو کابرا هەژارە کەی بەکەڵکی پێغەمبەریی دێ؟

ئەوان پێیان وا بوو: پێغەمبەر دەبێ ساماندارو خاوەن نازو نیعمەتو سەرەک هۆزێکی ناودار بێ وەکوو قورئان لەسەر زمانی ئەوان دەفەرموێ: ﴿**لَوْلاَ نُزِّلَ هَذا ٱلْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ ٱلْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ**﴾الزخرف/٣١، مەبەستیشیان یان وەلیدی کوڕی موغەیرە لەمەککە یان مەسعوودی کوڕی عەمری ثەقەفی لەطائیف بوو، لەراستیدا ئەم سەیر لێهاتنو سەرسوورمانەیان لەجێی خۆیدا نەبوو، هەموو پێغەمبەرانی پێشوو ئادەمیزاد بوون، وەکو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكاً لَجَعَلْنَاهُ رَجُلاً، وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَايَلْبِسُونَ**﴾الأنعام/٩، یان ﴿**قُلْ: لَوْ كَانَ فِي ٱلأَرْضِ مَلاَئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِينَ، لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكاً رَسُولاً**﴾الأسراء/٩٥.

ناردنی پێغەمبەری ئادەمی بۆ سەر ئادەمیزاد گونجاو ترە بۆ وەرگرتنو قبوولکردنی بانگەوازییەکەیو باشتر لێک حاڵی دەبنو ئاخاوتن ئەنجام دەدەن، ئەمجار هەڵبژاردنی ئادەمیزادێک بۆ پێغەمبەرایەتیو ئەنجامدانی ئەرکی ئەو پەیامە، ئەوە خودا بۆ خۆی باشتر دەزانێ کێ شیاوی ئەو پلەو پایەیەو دەسنیشانکردنی یەکێک بۆ ئەو کارە عائید بەخودا خۆیەتیو کەس مافی ئەوەی نیە رەخنە بگرێ ﴿**اَللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ ٱلْمَلاَئِكَةِ رُسُلاً وَمِنَ النَّاسِ**﴾الحج/٧٥، یان دەفەرموێ: ﴿**اَللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ**﴾الأنعام/١٢٤.

ئەرکی سەرشانی ئەم پێغەمبەرە نیگا بۆ کراوە ئەوەیە:﴿**أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ**﴾ واتە: نیگامان بۆ کردوە کە خەڵکی بترسێنێ لەسزای دۆزەخ ئەگەر لەسەر کوفرو بێدینی بمێننەوە، فێری یەکتاپەرستیو خوداناسییان بکا، مەبەستەکانی ئایینیان بۆ روون بکاتەوە، وەکوو لەشوێنێکی تردا ئەرکی سەرشانی پێغەمبەر دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿**لِتُنْذِرَ قَوْماً مَاأُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ، فَهُمْ غَافِلُونَ**﴾یس/٦.

وێرای ئەم ترساندنو هەرەشەلێکردنە ﴿**وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ**﴾ مزگێنی بدە بەو کەسانەی ئیمانیان هێناوەو کردەوەی باش ئەنجام دەدەن، کە لای پەروەردگاری خۆیان پلەو پایەی بەرزو شکۆداریان هەیە

لەبەهەشتی رازاوەو بەریندا، پاداشی کردەوەکانیان وەردەگرنەوە، نوێژو رۆژوو خێرو خێراتیان پەسەندو وەرگیراوە...

هەڵبەتە موژە دانو ترساندن تایبەتمەندترین رەوشتی پێغەمبەرن ﷺ قورئانی پیرۆز چەند جارێک ئاماژە بۆ ئەم ئەرکانە دەکاو دەفەرموێ: ﴿**لِيُنذِرَ بَأْساً مِنْ لَدُنهِ، وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْراً حَسَناً**﴾**الكهف/٢**، یان دەفەرموێ: ﴿**يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً**﴾**الأحزاب/٤٥**، جا هەرچەندە ئێمە پێغەمبەرێکی ئادەمیو لەرەگەزی خۆیانو ناسراو لای خۆیانمان بۆ سەر ناردوونو موژدەدەرو ترسێنەرە، راستگۆییو ئەمانەتپارێزیو خاوەن ناوبانگی پیاوەتیو رابوردوی سەربەرزانەی لای هەموانیان ئاشکراو نمایانە، کەچی ﴿**قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ**﴾ ئەو کافرانە، کە ئەو پێغەمبەرە رەوشت جوانو رابووردوو پاکە هاتە سەریان لەجیاتی ئەوەی ئیمانی پێ بهێنن، وتیان: ئەم موحەممەدە جادوبازێکی ئاشکراو نمایانە!

بەڵێ هەرچەندە نیگاو سروشتی خودا بۆ پێغەمبەران ئەوەندە ئاشکراو روونەو بەخششێکی خوداییە دەیدا بەهەندێ بەندەی هەڵبژرادەی خۆیو رەحمەتو بەهرەیە بۆ ئادەمیزادو دەبوایە زۆر زوو ئیمانیان بەفروستادەی خودا بهێنایەو یەکسەر بەرەو پیری بانگەوازییەکەی بچن، کەچی بەلایانەوە سەیرو سەمەرەیەو خودی فروستادەکە بەجادوباز دەزانن!!

قیرائەتێکی تر بۆ ئەم رستەیە هەیە، لەجیاتی (**ساحر مبین**) دەخوێندرێتەوە (**السحر مبين**) بەگوێرەی ئەم قیرائەتە، ماناکەی بەم جۆرە دەبێ؛ کافرەکان دەیانگوت: بێگومان ئەم قورئانە کە موحەممەد هێناویەتی سیحرو چاوبەستەیەکی ئاشکرایەو حەوێجەی بەبەڵگە نیە!

بەهەرحاڵ. ئەو کافرانە قورئانیان بەسیحر لەقەڵەم داوەو پێغەمبەریان بەساحیر زانیوە، لەهەردوو بۆچوونەکەیاندا بەهەڵەچوونو درۆ دەکەن، دەبوایە ئەوان (ئەگەر هۆشیان بوایە) بیانگوتایە ئەمە پێغەمبەرەو نیگای بۆ کراوە،

چونکە ئەوەی کە دەیخوێننەوە موعجیزەو سەرئاسایە، کەلامی خودایەو بەرنامەی ژیانە. سیحر هیچ جۆرە شتێکی لەحەقائیقی بوونەوەر لەخۆنەگرتووە، بەرنامەی ژیانو شەریعەتی تێدا نیە، بەڵام قورئان ئەحکامی بەرزو یاسای پیرۆزو ئامۆژگاری بەپێزی تێدایە، لەبارەی زانیاری رامیاریو کۆمەڵایەتیو ئەخلاقو رەوشت تابڵێی دەوڵەمەندەو لەروی شێوازو نەظمو مانارە موعجیزەو سەرئاسایەو شاکاری پەروەردگارەو ئادەمیزاد ناتوانن وێنەی تەنانەت کورترین سوورەتی بخەنە رو!

بەڵام ئەوەندەی پێ نەچوو هۆشمەندەکانی عەرەبو داناکانیان بیۆیان روون بووە: کە قورئان سیحر نیەو پێغەمبەر جادوباز نیە، چونکە ئەوان سیحرو جادوویان بەتاقی کردبوەوە، کە تێفکرین نەپێغەمبەر ﷺ دیاردەی ساحیریی پێوە دیار بووە، نەقورئانیش لەسیحر دەچوو. بۆیە وردە وردە ملیان لەموسوڵمان بوون نا!

ئاشکرایە سیحر زانیارییەکە پشت بەفێڵو چاوبەستەکیو شەعوەزە دەبەستێ، یان بەکارتێکردنی تایبەتمەندی بڕێ شتی سروشتی ئەنجام دەدرێ، یان پەیوەندی بەئەستێرەناسیو دەروونزانیو لێکۆڵینەوە لەم بوارانەدا هەیە، دەی بەهیچ جۆرێک قورئان لەم جۆرە شتانە ناچێو ئەم دیاردانەی تێدا بەدی ناکرێن، بەڵکوو پێچەوانەی ئەو شتانەیەو لەژوور ئەو شتانەوەیە، چونکە نیگای پەروەردگارەو هاتۆتە سەر دڵو دەروونی پێغەمبەرو ئەحکامی بەرزو پیرۆزی لەخۆ گرتوون، کە تەلۆکی بوونەوەرەو بەرنامەی ژیانە، لەبواری تەشریعو قەضاوەتو رامیاریو کۆمەڵناسیو زانیاری هەمەجۆرو ئەخلاقو رەوشت دا نامەیەکی بێ وێنەیە، لەرووی شێوازو وشەسازیو ماناوە سەرئاسایەو شاکارێکی تاقانەیە!

خودا بەدیهێنەری ئاسمانەکانو زەوییەو پێویستە ئادەمیزادەکان بەندایەتی بکەن

إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۖ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ إِذْنِهِۦ ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

لەوەپێش پەروەردگار ئەوەی ڕاگەیاند: کە کافرەکان سەرسام بوون لەوەی خودا نیگا بۆ ئادەمیزاد بکاو ئادەمی بکاتە فروستادەی خۆی، لێرەدا بۆچوونەکەیانی ڕەت کردەوەو ئەوەی چەسپاند: کە شتێکی ئاساییە خودا نیگا بۆ بەندەیەکی هەڵبژاردەی خۆی بکاو بیکاتە فروستادەی خۆیو ئەرکی بانگەوازیو ترساندنو مژدەدانی بخاتە سەرشان! ئەمجار لێرەدا دوو شتی سەرەکی دەچەسپێنێ:

١- ئەوە دەچەسپێنێ: کە ئەم بوونەوەرە پەروەردگارێکی بەتواناو زاناو دانا بەدیهیناوەو هەڵیدەسوڕێنێو فەرمانڕەوای موطلەقە تێیدا.

٢- لەئایەتی دوایشدا حەشرو نەشرو زیندوبوونەوەو هاتنی قیامەت دەچەسپێنێ، بۆ ئەوەی هەموو کەسێک پاداشو سزای کردەوەکانی وەربگرێتەوە.

هەڵبەتە ئەمە قەضییەیەکی بنەڕەتیو سەرەکیە لەبواری بیرو باوەڕدا، قەضییەی ربووبییەتو قەضییەی ئولوهییەت دوو باسی گرنگی عەقیدەن، موشریکەکان بەجیددی ئینکاریان دەکردن، ئەوان بڕوایان وا بوو: کە بوونەوەر خودای هەیەو ئەم کەونە بێ خاوەنو پەروەردگار نابێ، چونکە سروشتی ئادەمیزاد هەرگیز ناتوانێ قەناعەت بەخۆی بکا: کە ئەم بوونەوەرە بێ خودا بێ، بەدەگمەن نەبێ هەموو ئادەمییەک بڕوای وایە: کە بوونەوەر خودایەکی خاوەن دەسەڵاتی هەیە.

جا عەرەبەکان لەگەڵ ئەوەدا بڕوایان وا بوو: کە بوونەوەر خودای هەیەو ئەم کەونە بێ پەروەردگاری دروستکار نابێو لەخۆڕا نەهاتۆتە وجوود، بەڵام هاوەڵیان بۆ خودا دادەناو بەندایەتییان بۆ دەکردن بۆ ئەوەی لەخودای کردگاریان نزیک بکەنەوەو ببنە شەفاعەتکار بۆیان!

هەڵبەتە قورئانی پیرۆز ناچێتە ناو کێشەو جەدەلێکی ذیهنی وشکو برینگەوە دەربارەی قەضییەی ئولوهییەتو ربوبییەت، وەکوو ئەو کێشەو جیدالەی دوایی لەژێر کاریگەریی مەنطیقی یۆنانیو فەلسەفەی ئیغریقییەوە هاتە کایەوە، بەڵکوو بەشێوەیەکی رەوانو ئاسانو بەمەنطیقیکی سروشتی قەضییەکە رادەنوێنێو بەڵگەکان ئاراستەی دڵو مێشکی ئادەمیزادەکان دەکاو هەستو شعوور دەبزوێنێو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ بێگەومان خودای ئێوە ئەڵلایە؛ ئەو خودایەی ئاسمانەکانو زەوی لەشەش رۆژ یان شەش کاتدا بەدیهێناون، ئەم بوونەوەرە بەرفراوانە کە خەیاڵیش پەی بەئەمپەڕەو ئەوپەڕی نابا، بەئاسمانو زەوییەوە، بەمانگو رۆژو ئەشتێرەو مەجەرەو شارە ئەستێرەکانەوە، بەشەوو رۆژو ئاوو هەوایەوە، بەهەموو ئەو شتانەی وان لەئاسمانەکاندا، بەهەموو چۆمو دەریاو کێوودەشتو دۆڵو زیندەوەری سەرزەویو ناو خاکو ناو دەریاکانەوە هەموویان دروستکراوو بەدیهێنراوی خودای کردگارن، پەروەردگار لەماوەو کاتێکدا دروستی کردونو بەدیهێناون: کە هەر خۆی دەزانێ چەند بووەو چەندی خایاندوە!

ئەی ئادەمیزاد! سەیر بکە: ئەم شەوە تاریکەی: کە وەکوو: پەردەی ئەستوور ملەما لەبوونەوەر دەبڕێو عوالیمەکان دادەپۆشێو هێدیو هێمنییەک دەخاتەوە، هەستو خۆستەکان کپ دەکاو زیندوەکان لەناو لانەکانیاندا وەردەکەوێنێ، ئەمجار ئەم شەوە سامناکە رادەبڕێو شەبەقی بەیانی لەئاسۆوە دڕ بەتاریکی دەداو وەکوو پێکەنینی منداڵی ساوا دەم دەکاتەوە، ئەم جمو جۆڵەی بەیانی دەیخاتەوە ناو بوونەوەرو نەشو نما دەخاتە ناو ژیانو زیندەوەرانەوە، ئەم سێبەرە کشاوەی: کە بینەر وا دەزانێ راوەستاوە، لەراستیدا بەهێدی دەکشێو راوەستانی

نیە، ئەم باڵندەیەی بەیانی بەبرسیایەتی دەڕواو ئێواران بەتێری دەگەڕێتەوە، ئەم زیندەوەرانەي باز دەهاونو دێنو دەچنو لەجمو جۆڵدان، ئەم گیاو گژو دارو درەختو ڕوەکانە کە لەگەشو نمادان، ئەم مەخلووقاتە هەمەجۆرەی تێکەوە دەهاوێو دێو دەچێ، ئەم دەڕواو ئەو دێ، ئەو منداڵدانانەی وەچە دەخەنەوەو ئەو گۆڕانەی مردو قووت دەدەن، ئەم حەمکە وێنەو سایەو شێوەو شێوازو جمو جۆڵو هاتو چۆو ڕزینو تازە بونەوەو سیس بوونو گەشبوونەوە، لەدایکبوونو مردنو هەڵسوڕانی بێ وچانی ئەم بوونەوەرە بەرفراوانەی کە ساتە وەختێک ڕاوەستانی نیەو شەوو ڕۆژ لەهاتو چۆدان... ئەمانە هەموویان هەستو نستی ئادەمیزاد دەجوڵێننو لەناخەوە هەڵیدەنێن بۆ ئەوەی بیر لەبوونەوەر بکاتەوەو بڕوانێو ڕامێنێو تێ بفکرێو بزانێ: کە ئەم بوونەوەرە بەبێ هودە دروست نەکراوەو بێ پەروەردگار نیەو نابێ!

ئەڵێ ئەو خودایەی شیاوی خودایەتیو پەرستنە ئەو خودایەیە: کە ئەم بوونەوەرەی بەو جۆرە ڕێکیو پێکیە هێناوەتە کایەوە، بەداناییو زانایی ڕێکی خستوە.

﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ﴾ ئەمجار کۆنترۆڵی عەرشی کرد، کۆنترۆڵکردنو بەسەردا ڕاگەیشتنێک کە شیاوی زاتی پاکی بێ. لەگەڵ گەورەییو شکۆمەندیی ئەودا بگونجێ، جگە لەخودا خۆی کەسی تر نازانێ ئەو کۆنترۆڵکردنە چۆنەو چۆن نیە..

عەرش: کورسی یان مەڵبەندی بەڕێوەبردنی بوونەوەرە، گەورەترین دروستکراوی بوونەوەرە، جگە لەخودا کەسی تر چۆنیەتی عەرش نازانێ..

پەروەردگار کە کۆنترۆڵی عەرشی کردوەو فەرمانڕەوایی بوونەوەر دەکاو کاروباری مەخلوقاتو مەلەکووت بەحیکمەتو زانایی خۆی هەڵدەسوڕێنێو بەگوێرەی نەخشەو پیلانی ئەزەلی خۆیو داخوازی حیکمەتو ئیرادەو مەشیئەت ئیشو کاری بوونەوەر تاوو توێ دەکا. سەرەتاو کۆتایی شتەکان مەزندە دەکا،

چۆنیەتیو گونجانی شتەکان لەناو خۆیانداو داخوازییەکان رێکو پێک دەکا، سەرەتاو ئاکامەکانیان دیاری دەکا.

مامۆستا سەیید: دەفەرموێ: ئیستیوا لەسەر عەرش کینایەو درکەیە: لەپلەو پایەی دەست بەسەردا راگەییشتنو کۆنترۆڵ کردنو خستنە ژێر رکێفێکی بەردەوامو دامەزراوەوە بەزمانو زاراوەیەک کە ئادەمیزاد لیّی حاڵی ببنو ماناکانی پێ بزانن...

وشەی ﴿ثم﴾ لێرەدا بۆ دیاریکردنی زەمان نیە، وەغرانی ماوە ناگەیەنێ، بەڵکوو بوعدێکی مەعنەوی دەگەیەنێ، کات لەم مەقامەدا هیچ سایەو بوونێکی نیە، چونکە کاتو حاڵەتو چۆنیەتییەک نیە خودا تێیدا نەبوو بێو پاشان تێی هاتبێ، خودا پاکو بەرزو پیرۆزە لەهەر شتێک کە زارەوەی (حدوث) بیگرێتەوە، هەر شتێک پەیوەندی بەکاتو شوێنەوە هەبێ پەروەردگار لەخۆناگرێ؛ خودا ناخرێتە ناو جوغزیانەوە، بۆیە بەدڵنیاییەوە دەڵێین: وشەی ﴿ثم﴾ لێرەدا بۆ بوعدی مەعنەوییە، ئێمەیش دڵنیاین لەوەی کە ئێمە سنووری رێگا پێدراوو ئەمینمان نەبەزاندوە، ئەو ئەندازەیەی رەوایە بۆ عەقڵو هۆشی ئادەمیزادان کە تێیاندا بڕیار بدەن نەمان بەزاندوە!! چونکە ئێمە پشت بەقاعیدەیەکی کوللی دەبەستین، پەروەردگار بەدوور دەگرین لەهەموو شتێک کە بوونی پاش نەبوون (حدوث) بگەیەنێ، هەر شتێک داخوازی کاتو شوێنی تێدا بێ بەراوەی نازانین زاتی خودای تێدا دیاری بکەین.

بۆیە زانایانی سەلەفی صالح لێرەدا دەفەرموون: ئیستیوای خودا بەسەر عەرەشدا بوەو هەیە، وەلێ چۆنیەتیەکەی بۆ ئێمە نەزاندراوە، بڕوامان بەخوداو بەعەرشو ئیستیوای خودا بەسەر عەرەشدا هەیە، بەڵام لەچۆنیەتیەکەی ناکۆڵینەوەو ناتوانین بگەینە ئامانج، چونکە زانیاری ئێمە سنووردارەو پەی بەچۆنیەتی ئیستیوای سەر عەرش نابا.

﴿مَامِنْ شَفِيعٍ إِلاّ مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ﴾ هیچ تکا کارو شەفاعەتخوازێک نیە، بتوانێ شەفاعەت بۆ یەکێک بکا مەگەر خودا بۆ خۆی رێگە بەو تکاکارە بدا!

هەموو کارو بارێک بەدەست خودا خۆیەتی، هەموو بڕیارێک هی ئەوەو لەوەیە: هیچ شەفاعەتکارێک نیە بتوانێ بەبێ ئیزنی خودا بەندەکان لەخودا نزیک بکاتەوەو شەفاعەتیان بۆ بکا، ئەمەش بەگوێرەی نەخشەو پیلانو مەزندەکردنی پەروەردگار خۆیو شیاوی ئەو کەسانە بۆ شەفاعەتکارییو شەفاعەت بۆ کردن بەهۆی ئیمانو کردەوەی چاکیانەوە، نەک بەتەنها پاڵدانەوە بەهیوای شەفاعەت! بەمەش بیرو بڕوای ئەو کافرانە پوچەڵ دەبێتەوە کە بتو صەنەمو فرۆیشتەیان دەپەرستنو پێیان وا بوو: شەفاعەتیان قبوولەو هەرگیز ڕەت ناکرێتەوە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ اِلاَّ بِإِذْنِهِ﴾البقرة/٢٥٥، یان دەفەرموێ: ﴿لاَتَنْفَعُ الشَّفَاعَةَ عِنْدَهُ اِلَّا لِمَنْ أذِنَ لَهُ﴾سبا/٢٣، یان دەفەرموێ: ﴿وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لاَتُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئاً اِلاَّ مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى﴾النجم/٢٦، یان دەفەرموێ: ﴿يومئذ لاتنفع الشافعة الا لمن أذن الرحمن ورضي له قولا﴾طه/١٠٩.

لەهەمان کاتدا شەفاعەتی ئەو کەسانە دەچەسپێنێ کە خودای میهرەبان ئیزنی شەفاعەتکردنیان دەداو ڕازییە شەفاعەت بکەن!

﴿ذَلِكُمُ اللهُ رَبُّكُمْ﴾ ئەو خودایەی ئەوە صیفەتەکانی: کە لەڕاستیدا صیفەتەکانی کە صیفەتی خودایەتیو پەروەردگاریەتییە، هەموویان صیفاتی کەمالو جەمالن، صیفەتی خەڵقندەییو مەزندەکردنو داناییو نەخشەکێشانو هەڵسوڕاندنی بوونەوەرو بڕیاردان لەشەفاعەت کردندان، هەر ئەو خودایە سەروکاری ئیشەکانتان دەکاو کەسی تر ڕایەی ناکەوێ هاوبەشی بێ لەخودایەتیدا، لەهەموو ئەو صیفەتانەی کە بۆ زاتی پاکی دەشێنو تایبەتن بەئەو!

﴿فَاعْبُدُوهُ﴾ یەکتاپەرستیو بەندایەتی هەر بۆ ئەو بکەن، عیبادەت بۆ ئەو ئەنجام بدەن ﴿أَفَلاَ تَذَكَّرُونَ﴾ ئەوە بۆ بیر لەئیشو سەرەنجامی خۆتان ناکەنەوە، ئەی گرۆهی موشریکەکان! بۆ ئەوەی لەڕوانگەی بیر کردنەوەتانەوە هۆش خۆتان بێنەوەو بزانن، کە هەر خودا شیاوی پەروەردگاریەتیو پەرستش بۆ

کردنە، نەک ئەو خودا درۆزنانەی ئێوە بەخودایان دەزانن‌و کڕنووشیان بۆ دەبەن‌و بەهیوان شەفاعەتتان بۆ بکەن‌و لەخوداتان نزیک بکەنەوە، لەکاتێکدا ئێوە دەزانن: هەر خودا بەدیهێنەرو دروستکارە. وەکوو قورئان لەم بارەوە دەفەرموێ: ﴿وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ؟ لَيَقُولُنَّ: اللَّهُ﴾الزخرف/٨٧. یان دەفەرموێ: ﴿قُلْ: مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ؟ سَيَقُولُونَ اللَّهُ، قُلْ: أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾المؤمنون/٨٦-٨٧، یان دەفەرموێ: ﴿وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾الزمر/٣٨.

بێگومان عەرەبەکان بڕوایان بەتاکو تەنهایی خودا هەبوو لەربوبییەتدا دەیانزانی بەدیهێنەر هەر ئەوەو کەسی تر توانای بەدیهێنانی نیە، وەکوو لەو کۆمەڵە ئایەتانەی پێشەوە دەردەکەوێ، بەڵام ئەو عەرەبە نەفامانە لەئولوهییەتدا هاوەڵیان بۆ خودا دادەنا، عیبادەتو پەرستشیان بەتەنها بۆ خودا نەبوو، بۆیە لیرەدا فەرمووی: ﴿ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ﴾ ئەمجار بانگەوازی کردن بۆ بیرکردنەوەو بەخۆدا هاتنەوە، فەرمووی: ﴿أَفَلَا تَذَكَّرُونَ؟﴾ واتە: ئەوە بۆ ئەوەندە نەفامو نەزانن؟ بۆ بیر ناکەنەوەو تێنافکرن کە خودا بەدیهێنەرو دروستکاری ئاسمانەکانو زەوییە بەدیهێنانو دروستکردنی ئاسمانەکانو زەوی بکەنە بەڵگە لەسەر تاکو تەنهایی خودا لەبواری ئولوهییەتو ربوبییەتدا؟!

تێبینی :

ئایەتەکان بەئاشکرا ئەم حوکمانەیان لێ وەردەگیرێن :

١- چەسپاندنی تاکو تەنهایی خوداو کورت هەڵهێنانی عیبادەت هەر بۆ ئەو.

٢- دروستکردنی ئاسمانەکانو زەوی لەشەش کاتدا یان لەشەش رۆژدا، هەرچەندە دەیتوانی لەچاولێکنانێکدا بەدییان بهێنێ، بەڵام کەوایکردوە بۆ ئەوەیە بەندەکانی بەکارامایی‌و بێ هەڵەشەیی کارەکانیان ئەنجام بدەن.

٣- زانایانی ئیسلام (اجماع) کۆڕایان وایە: کەوا لەژوور ئاسمانەکانەوە قەبارەیەکی گەورەو شکۆمەند هەیە. پێی دەگوترێ عەرش، چۆنیەتی‌و

چەندییەتی ئەو عەرشە هەر خودا دەزانێو چۆنیەتی كۆنترۆڵكردنەكەشی هەر خۆی دەزانێ!

٤- ڕۆژی قیامەت بەبێ ئیزنی خودا (نەپێغەمبەرو نەغەیری پێغەمبەر) كەس ناتوانێ شەفاعەت بكا.

٥- هەر خودا بۆ خۆی كاروباری بوونەوەر هەڵدەسوڕێنێو كەسی تر هاوەڵو هاوبەشی نیە، كارەكانیشی بەمەحضی حیكمەتو دانایی خۆیەتیو كەس تەگبیرو نەخشەی بۆ ناكێشێ، لەسۆنگەی شەفاعەتو ڕێنومایی كەسەوە نیە.

بڕوا بەڕۆژی قیامەتو زیندوو بوونەوەو پاداش

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ۖ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقًّا ۚ إِنَّهُۥ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ لِيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ بِٱلْقِسْطِ ۚ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

لەئایەتەكانی پێشوودا پەروەردگار هەبوونو تاكو تەنهایی خۆی چەسپاند، ئەوەی ڕونكردەوە: كە هەر خۆی شیاوی پەرستشو عیبادەت بۆ كردنەو نابێ كەسی تری بۆ بكرێ بەهاوەڵو هاوبەش؛؛ لێرەشدا بنەمایەكی تری گرنگ دەچەسپێنێ، ئەویش زیندووبوونەوەو سزاو پاداش وەرگرتنەوەیە لەسەر كردەوە، چاكە بەچاكەو خراپە بەخراپە، دەفەرموێ: ﴿إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعاً﴾ هەر بۆ لای خودایە گەڕانەوەتان، دوای مردن زیندو دەكرێنەوە، هەمووتان دچنەوە بەرقاپی خودا، یەكێ كەستان پاشگوێ ناخرێو لەبیر ناچێتەوە، ﴿وَعْدَ اللَّهِ حَقّاً﴾ خودا بۆ خۆی ئەم وادەو بەڵێنەی داوەو وادەو بەڵێنێ خوداش پاشگەزبوونەوەی تێدا نیەو هەر دێتە جێ، هەموو كەس ئاكامی كرەوەكانی خۆی دێتەوە رێو پاداشو سزای خۆی وەردەگرێتەوە.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە روون دەکاتەوە، کە چۆن سەرتا مەخلووقاتی بەدیهێناوە، ئاواش جارێکی تر پاش مردنو لەناوچوون دروستیان دەکاتەوە، ئاشکراشە دروستکردنەوە لەدروستکردن ئاسانترە. هەر چەندە بەنیسبەت خوداوە کاری ئاسانو گران چوون یەکن. دەفەرموێ: ﴿إِنَّهُ يَبْدَؤُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ بێگومان خودا سەرەتا مەخلوقاتی بەدیهێناوەو پاشان جارێکی تر دروستیان دەکاتەوە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ، وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾الروم/٢٧، دروستکردنی ئادەمیزادو زیندەوەر ئاشکرایەو رۆژانە دەبیندرێو دەزاندرێ کە چەند زارۆکو بێچوو لەدایک دەبنو دێنە کۆڕی ژیانەوەو پێش ماوەیەک ئەوانە نەبوون، وەلێ ئادەمیزاد تا ئێستا نازانێو رەنگە لەمە دواش هەر نەزانێ سەرەتای دروستبوون چۆنەو چۆن مادە گیانی تێ دەچێو وەگەڕ دەکەوێو دەکەوێتە جمو جووڵ.

دەربارەی دروستبوونەوەی پاش دونیا خراپ بوون، ئەوە زانا ماددییەکانیش بۆیان روون بۆتەوە: کە ئەم کەونە تێکدەچێو دونیا وێران دەبێ، زۆر بەڵگەی زانستییان لەسەر بەکۆتاهاتنی ئەم دونیایە هێناوەتەوە، بەڵام برێکیان ئینکاری زیندوبوونەوەو پاداش وەرگرتنەوەو سزادان لەسەر کردەوەی دونیا دەکەن. وەلێ قورئان بەم بەڵگە بەهێزە هاتنی قیامەتو زیندوبوونەوەی چەسپاند، بەم بەڵگە سادەو سروشتییە: کە دەفەرموێ: کەسێک بتوانێ لەنەبوەوە بوونەوەر دروست بکاو بیهێنێتە گۆڕێ؛ دەتوانێ سەرلەنوێ جارێکی تر گیانەکان بخاتەوە ناو لاشەوەو دوای مردن زیندوویان بکاتەوە. ئەمەش بەڵگەیەکە، لەوەتەری هەستی ئادەمیزاد دەداو دەیهەژێنێو کاریگەریی تەواوی هەیە!

مەبەستییش لەسەر لەنوێ دروستکردنەوە: هاتنی رۆژی قیامەتو زیندو کردنەوەو حیسابکردنو لێپرسینەوەیە لەئادەمیزادەکان ﴿لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ بۆ ئەوەی پاداش بداتەوە بەئەو موسوڵمانانەی ئیمانیان هێناوە بەخوداو بەپێغەمبەرانو بەو نامانەی بۆیان نێردراوەو کرداری باشیان ئەنجام داوە ﴿بِالْقِسْطِ﴾ بەعەداڵەتکاریو پاداشی تەواو؛ بۆ ئەوەی هەموو

کەسێک پاداش‌و سزای شیاوی خۆیان وەربگرنەوە وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ بِالْقِسْطِ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً، وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ**﴾**الأنبياء/٤٧**.

عەدالەتکاریی لەپاداشدانەوەدا دژایەتی نیە لەگەڵ ئەوەدا: کە خودا پاداشی چاکەکاران بەدوو چەندانە دەداتەوە، چونکە ئەوە فەضل‌و بەخششێکە خودا بەمەحضی رەحمەتی خۆی دەیدا، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ، إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ**﴾**فاطر/٣٠**. یان دەفەرموێ: ﴿**لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ**﴾**یونس/٢٦**، دیارە زێدەکە فەضل‌و بەخششی خودایە.

هەڵبەتە گەییشتن بەلەزەت‌و خێرو خۆشی بێ ئێش‌و ئازارو ترس، مەبەستێکی دروستکردنەوەو زیندوکردنەوەیە، ترۆپکی کەمالی ئادەمیزادییەو ئەو هیواو ئاواتەیە: کە دەگونجێ ئادەمیزاد بیگاتێ، ئاشکراشە ئەو هیواو ئاواتە لەم دونیا پڕ تەنگەو چەڵەمەو پڕ دەردو بەڵاو ئازارو ئەندێشەیەدا دەستەبەر نابێ، خۆ ئەگەر لەم ژیانە کورتەی دونیادا ئادەمیزاد تەنها هەست بەبڕانەوەی لەزەت‌و خۆشی بکاو بڕوای وا بێ ئەو خۆشی‌و لەزەتانەی تێیدا دەژی دەبڕێتەوە، ئیتر جارێکی تر زیندو نابێتەوە، ئەوە بۆ خۆی کەم‌و کورتییەو نیشانەی نەگەییشتنی ئادەمیزادە بەپلەی کەمال‌و سەرفرازیی!

کەوابوو: رزگار بوون لەکەم‌و کورتی‌و دەردو بەڵاو تەنگەو چەڵەمەو لەززەت وەرگرتن بەدڵنیایی لەژیانی هەتایی‌و بەبێ ترس‌و خەم‌و خەفەت تەمە لەژیانی ئەو دونیادا لەبەهەشتدا دەستەبەر دەبێ‌و ئادەمیزاد پێی دەگاو دەگاتە ترۆپکی کەمالی ئادەمیزادیی‌و خێرو خۆشی نەبڕاوەی دەست دەکەوێ‌و بەختەوەر دەبێ!

﴿**وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ**﴾

ئەوانەی کافرن‌و بڕوایان بەخوداو پێغەمبەرانی نیەو ئینکاری زیندو بوونەوە دەکەن، سەریان سوور دەمێنێ لەوەی: کە خودا نیگای بۆ بەندەیەکی هەڵبژاردەی

خۆی کردوە، بۆ ئەوەی لەئاگری دۆزەخ بیانترسێنیو موژدەی بەهەشتیان بداتێ، ئەوانە سزاو تۆڵەی کوفرو تاوانیان لیّ دەستێندریو دەخرێنە ناو ئاگری دۆزەخەوە، لەباتی ئاوی ساردو گەواراو سازگار ئاوی کوڵاتوویان دەدرێتێ بۆ خواردنەوە، تینوویانەو ناتوانن ئەو ئاوە گەرمە ناسازە بخۆنەوە، کە دەیخۆنەوە قورگئو گەدەو ریخۆڵەیان قاشقاش دەکاو دایدەپلۆخێنیو ناو سکیان دەبرژێنێ، لەباتی نەهێشتنی تینوایەتییان تووشی ئەو ئازارە دژوارە دەبن، بەراستی ئەو شەرابو خواردنەوەیان خراپ شەرابێکە کە دەرخواردیان دەدرێ، وێڕای ئەوەش سزای بەئێشیان هەیە، لەهەموو لایەکەوە لەعەزابو ئازاری بەئێشدا دەتلێنەوە، بەئاگر دەسوتێندرێن، ئاوی کوڵاتوو داپلۆخێنەریان دەدرێتێ، قوزەڵقورتیان دەرخوارد دەدرێ...

هەڵبەتە سزای کافرو خودا نەناسان لەسەر کوفرو بێدینیان مەبەستێکئ نیە لەو مەبەستانەی ئادەمیزادی بۆ دروستکراوەو بۆی زیندودەکرێتەوە، بەڵکوو شتێکە عەداڵەت داخوازییەتیو عەقڵ پەسەندی دەکا، بۆ ئەوەی چاکەکارو خراپەکار بەیەکئ چاو سەیر نەکرێن، موسوڵمانو کافر چوون یەکئ نەبن، ئێمە زۆر جاری وا دەبێ دەبینین کافرو خودا نەناس لەوپەڕی خۆشیو رابواردن دانو بەوپەڕی درندەییو ملهوڕییەوە ستەم لەئادەمیزادان دەکەن، لەهەمان کاتدا دەبینین زاناو پیاو چاکئو خودا پەرستان لەژیانێکی پڕ تەنگئو چەڵەمەدا بەکولەمەرگی ژیان بەسەر دەبەن، دەی بەچ عەقڵێکئ دەبێ ئەم دوو تاقمە وەکوو یەکئ پاداشیان بدرێتەوە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ، أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ﴾ص/٢٨، کەوابوو پێویستە دووا ژیانی دونیا ژیانێکی تر هەبێ، هەموو کەس سزاو پاداشی شیاوی خۆی تێدا وەربگرێتەوە.

چەسپاندنی بەتوانایی خودا لەبوونەوەردا، هێنانو بردنی مانگو خۆرو شەوو رۆژ

هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ ٱلشَّمْسَ ضِيَآءً وَٱلْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُۥ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا۟
عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِٱلْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ إِنَّ فِى ٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِى
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار چەند بەڵگەیەکی رانواندن، بۆ چەسپاندنی تاکو تەنهایی خوداو کورت هەڵهێنانی ئولوهییەت لەزاتی پاکی‌داو زیندوبوونەوەی رۆژی دوایی، بەڵگەکانیشی لەدروستکردنی ئاسمانەکانو زەوییەوە هێنایەوە، ئەمجار بەتایبەتی دێ باسی چۆنیەتی خۆرو مانگو تایبەتمەندییەکانیان دەکاو دەیانکاتە بەڵگە لەسەر تاکو تەنهایی خودا لەبواری دروستکردنو بەدیهێناندا، هەروەها دەیانکاتە بەڵگە لەسەر چەسپاندنی زیندوبوونەوەو هاتنی رۆژی قیامەت، لەم روەوە: کە خۆرو مانگ ئامیری زانینی چۆنیەتی تێوەر سوورانەوەی ساڵو حیسابن! بەهۆی ئەوانەوە چاودێری رۆژگار دەکرێو دەزاندرێ چەندەو چۆنە، ئەمجار باسی ئەو سوودو قازانجانە دەکا: کە لەگۆڕانی شەوو رۆژ پەیدا دبن، وێڕای باسکردنی سوودو قازانجی هەموو ئەو شتانەی پەروەردگار لەئاسمانەکانو زەوی‌دا دروستی کردون.

بەم جۆرە بۆمان دەردکەوێ: کە بەڵگە لەسەر خودایەتی‌و پەروەردگاریەتی (ئولوهییەتو ربوبییەت) چوار شتن: دروستکردنی ئاسمانەکانو زەوی، چۆنیەتی هاتوچۆی خۆرو مانگ، سوودو قازانجی پەیدابوو لەم هەڵسوڕانە، ئەو شتانەی خودا لەبوونەوەردا بەدیهێناونو حاڵو چۆنیەتییان، بۆ نموونە بارانو هەورو بروسکە، بومەلەرزەو زریانو بورکانو شۆقەزێرینە، هاتووچۆی شەپۆلی دەریاو

باوو بۆرانو زریانو رەشەبا، حالْو چۆنیەتی رسکانو پێگەییشتنو بەسەرچوونو فەوتانی درەختو روەکێ، چۆنیەتی پەیدابوونو ژیانی ئاژەڵو پەلەوەرو خشۆکو باڵندە، ئەمجار فەوتانو لەناوچوونیان، هەروا هەبوونی کانو کانزاو میوەو بەروبووم لەهەموو جۆرێکێ!!!

دەفەرموێ: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً﴾ واتە: (ﷲ) کە خودای ئێوەیە، خوادایەکی وەهایە: ئاسمانو زەوی بەدیهێناون، خۆری وا دروست کردوە کە تیشکو روناکی دەدا بەبوونەوەر، سەرچاوەیە بۆ ژیانی گیاندارانو گەشەکردنی روەکو درەخت، ئەگەر تیشکی خۆر نەبوایە هۆکاری ژیانو گەشەو نما دەستەبەر نەدەبوو، سەر زەوی بەکەڵکی ژیان نەدەهات ﴿وَالْقَمَرَ نُوراً﴾ مانگی وا بەدیهێناوە کە بەروناکایی خۆی تاریکایی شەو دڕ دەداو هۆکارێکە بۆ نەشو نماکردنی درەختو گژوگیاو ژیانی گیانداران!

قورئانی پیرۆز روناکی خۆری بە(**ضیاء**) هێناوەو هی مانگی بە(**نور**) باس کردووە، ئەمە ئاماژەیە کە جوداوازییەکێ لەنێوان روناکی ئەم دوانەدا هەیە، زانستی تازە دەری خست کە تیشکی خۆر زاتییەو هی خۆیەتی، وەلێ روناکی مانگێ رەنگدانەوەی تیشکی خۆرە تێیداو هی خۆی نیە! ئەمەش موعجیزەیەکی قورئانە پێش چواردە سەدە ئەم زانستییەی چەسپاندوە.

﴿وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ﴾ مانگی وا رەخساندوە: کە قۆناغ قۆناغ هاتوچۆ دەکا هەرشەوە لەمەنزڵێکدایە، بەبیستو هەشت رۆژ جارێکێ تازە دەبێتەوە، سەرتا: کە دەردەکەوێ پچوکو بێ نمودە، وردە وردە گەورە دەبێ کە دەبێتە مانگی شەوی چاردە، ئەمجار وردە وردە دەپووکێتەوە تاوای لێ دێ وەکوو لاسکی هێشووی خورما چرچ دەبێتەوەو نموودی نامێنێ.

هەڵبەتە ئەو گۆڕانەی بەسەر مانگێدا دێ، لەپێش چاوی ئێمە وایەو بەهۆی ئەوەیە: کە تیشکی خۆر هەر لەو بەشەی دەدا کە بەرامبەریەتی، ئەگینا قەبارەی مانگێ خۆی گەورە بوونو بچووکێ بوونەوەی بەسەردا نایە!!

پەروەردگار خۆرو مانگی بەو شێوە بەدیهێناوەو هەریەکەیان لەتەوەرەی خۆیدا هاتووچۆ دەکا ﴿لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ﴾ بۆ ئەوەی بەهۆی هاتووچۆی خۆرو مانگەو گۆڕانکاری تێیاندا ئێوەی ئادەمیزاد فێری ژمارەی ساڵو مانگو حەفتەو ڕۆژەکان ببن، ئەو ماوەو کاتانەی بەهۆی خۆرو مانگ دیاریی دەکرێن فێریان ببن، وەرزەکانی ساڵ بناسن، کاتی حەجو عومرەو مانگی ڕەمەزانو حیسابو کیتابی بازرگانیو کارکردنی جۆراو جۆرتان لێ تێک نەچێ! بەهۆی خۆرەوە ڕۆژەکان دیاریی دەکرێن، بەهۆی مانگەوە مانگو ساڵ دەزاندرێن، هەروەها بەهۆی خۆرەوە ساڵی خۆرییو بەهۆی مانگەوە ساڵی مانگی دیاری دەکرێن، لەهەردوو حیسابەکەشدا سوودو قازانجی ئادەمیزاد هەیە. حیسابی ساڵی خۆریی یەک شێوەیەو گۆڕانی بەسەردا نایە، حیسابی ساڵی مانگی بەئاسانی دەزاندرێ، خوێندەوارو نەخوێندەوار دەتوانن لێی حاڵی ببنو کاری پێ بکەن، بۆیە هەرچی ئەحکامی شەرعیو کاتی عیبادەتو خودا پەرستی هەیە بەگوێرەی ساڵی مانگی ئەنجام دەدرێن!

بێگومان ئەم مەشهەدانە؛ دیمەنی خۆرو مانگ، پەیدابوونی شەوو ڕۆژو هاتنی ئەمو ڕۆیشتنی ئەو، دیاردەو دیمەنی ئاشکراو نمایانی بوونەوەرن، نیشانەی گەورەییو بەدەسەڵاتیو بەتوانایی پەروەردگارن، ئێمە پێیان ڕاهاتووینو بەهۆی دووبارەبوونەوەی بەردەوام بەشتێکی ئاساییان دەزانین! ئەگینا تۆ سەرنج بدە، دەبێ ئادەمیزاد چەند سەری سووڕ بمێنێو واقی وڕبێ کە بۆ یەکەمجار هەڵهاتنی خۆر یان مانگ ببینێ یان ئاوا بوونیان ببینێ!؟!

ئەم دوو دیمەنانە (هەڵهاتنی خۆرو مانگو ئاوابوونیان) دوو دیمەنی بەرۆوەنو بەردەوام دووبارە دەبنەوە، ئێمە پێیانەوە ڕاهاتووین. قورئانی پیرۆز سەرنجی ئادەمیزادیان بۆ لا ڕادەکێشێ بۆ ئەوەی هەستیان ببزوێنێ، بۆ ئەوەی هەستی چاوەڕوانیو وردبوونەوە لەدڵاندا زیندوو بکاتەوە، هۆشیاریو وردەکارییو تێڕوانین لەهەستیاندا بخولقێنێو بیانکەنە نیشانەی بەتواناییو دانایی خودا، بۆ ئەوەی دڵنیابن. ﴿مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ مانگو خۆری بێهودە بەدی

نەهێناون، خۆر کە تیشکۆ دەدا بەهەموو ئەو ئەستێرانەی کە لەتەوەرەی ئەودانو بەکۆمەڵەی ئەو حسێب دەکرێنو گەرمایی دەگاتە هەموو زیندەوەرانو بەهۆی ئەوەوە ئادەمیزادو گیانلەبەرانی تریش شت دەبینن کارو باری ژیانیان رێکۆ دەخەن. هەروا مانگۆ کە روناکایی خۆی لەخۆرەوە وەردەگرێو ریبوارو کاروانچی رێگای پێ دەردەکەنو گەلێ سوودی تری تێدایە ئەمانە بەبێ هودە دروست نەکراون. بەڵکوو حیکمەتو مەبەستێکی هەرەبەرز لەدروستکردنیاندا هەیە، دروستکردنیان حەقەو بەحەق هێنراونە دیو بۆ مەبەستی حەق دروستکراون! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا﴾ص/٢٧. یان دەفەرموێ: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا ترجعون﴾المؤمنون/١١٥، بەڵێ دروستکردنی ئەم بوونەوەرە، هاتووچۆی خۆرو مانگو ئەو ئەستێرەو کاکە شانە بێهودەنیە، بێ حیکمەت نیە، بێ مەبەست نیە!!

﴿يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ پەروەردگار نیشانەکانی بوونەوەر دیاردەکانی خۆرو مانگو شتەکانی تر دەکاتە بەڵگە لەسەر دەسەڵاتی فراوانو دانایی‌و زانایی خۆی بۆ گەلو نەتەوەیەکۆ کە بزانن سوود لەو دیاردانە وەربگرنو حەق‌و بەتاڵ لێکۆ جیا بکەنەوە.

﴿إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ بێگومان لەبەدیهێنانی شەوو رۆژ: کە بەشوێن یەکتردا دێن، ئەویان دێو ئەمیان دەڕوا، هەمیشە بەدوای یەکتریدا وێڵن، هەروا لەکورتی‌و درێژیی شەوو رۆژدا: کە بەگوێرەی گۆڕانی شوێنهەڵاتی خۆرەوە گۆڕانیان بەسەردا دێ، وێڕای ئەو یاساو نیظامە پڕ حیکمەتو وەردەکارییەی کە لەسووڕانەوەی خۆردا هەیە، هەروا ئەو تایبەتمەندییەی کە لەخودی شەوو رۆژدا هەیە؛ ئەویان بۆ نووستنو حەسانەوەو ئەمیان بۆ ئیش‌وکار!

﴿وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ هەروەها ئەو حەشاماتەی خودا لەئاسمانەکانو زەویدا دروستی کردوونو حاڵو چۆنیەتی‌و تایبەتمەندییان، بگرە هەر ئاژەڵو پێرۆکو خشۆکو چۆنیەتی هەورو بروسکەو تریشقەو گرمەو ناڵەی

سەرسوورهێنەریان، بارانو سەرماو گەرماو لافاوو رەشەباو زریانو بومەلەرزەو بورکانو ئەم جۆرە شتانە، چۆنیەتی دەریاو شەپۆلو زیندەوەرانی ناوی، چۆنیەتی کانو کانزاو پێکهاتەی سەیرو سەمەرەیانو هەموو ئەمانەو گەلێ شتی تریش ﴿لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ﴾ ئەمانە هەموویان بەڵگەی بەهێزو گەورە هەن لەسەر هەبوونی بەدیهێنەرێکی تاکو تەنهاو خاوەن حیکمەتو دەست رەنگینو کارامە لەدروستکردنو هەڵسوڕانو بەڕێوەبردنو یاساداناندا بۆ گەلو نەتەوەیەک خۆیان لەسەرپێچی فەرمانی خودا بپارێزنو پێچەوانەی سوننەتی خودا لەبوونەوەردا هەڵسوکەوت نەکەن، چونکە پەروەردگار بۆ هەموو شتێک یاسای داناوە، هەر کەسێک پێچەوانەی ئەو یاسایە بێ تووشی زیان دەبێ، سزا دەدرێ، بۆ وێنە خودا یاسای تەندروستی داناوە هەر کەسێک پەیڕەوی نەکا نەخۆش دەکەوێ، لەناو دەچێ، یاسای پاڵفتەکردنی دڵو دەروونی داناوە، هەر کەسێک پەیڕەوی نەکا تووشی فەساد دەبێ. یاسای خودا بۆ تادەمیزاد بەردەوامبوونیانە لەسەر خوداپەرستی هەر کەسێک پەیڕەوی نەکا تاوانبارەو شیاوی سزادانە.

پاداشو سزای موسوڵمانان و کافران!

إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا وَرَضُوا۟ بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَٱطْمَأَنُّوا۟
بِهَا وَٱلَّذِينَ هُمْ عَنْ ءَايَٰتِنَا غَٰفِلُونَ ﴿٧﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ
بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمْ ۖ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَٰرُ فِى
جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوَىٰهُمْ فِيهَا سُبْحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ
فِيهَا سَلَٰمٌ ۚ وَءَاخِرُ دَعْوَىٰهُمْ أَنِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار چەند بەڵگەیەکی هێنایەوە لەسەر چەسپاندنی هەبوونیو تاکێو تەنیاییو چەسپاندنی هاتنی رۆژی قیامەتو زیندوو بوونەوەو پاداشدانەوە لەسەر کردەوە هەر کەسە بەگوێرەی خۆی؛ چاکە بەچاکەو خراپە بەخراپە، ئەمجار باسی حاڵو چۆنیەتی ئەوانە دەکا: کە بڕوایان بەخودا نیەو پشت هەڵدەکەن لەنیشانەو بەڵگەی هەبوونی خوداو تاکێو تەنهایی! هەروا حاڵو چۆنیەتی ئەو موسوڵمانانەش دیاریی دەکا: کە وێڕای هەبوونی باوەڕ، کرداری چاکێو خودا پەسند ئەنجام دەدەن، ئەمجار سزاو پاداشی هەردوو تاقم دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا﴾ ئەوانەی بەتەمانین زیندو بکرێنەوەو بچنەوە بەرقاپی خودا بۆ لێکۆڵینەوەو حیسابو سزاو پاداشو پێیان وایە: ژیان هەر ژیانی دونیایەو بەس! ﴿وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا﴾ لەجیاتی ژیانی قیامەتو هەوڵدان بۆ بەختەوەری ژیانی نەبڕاوەی ئەو دونیایە، رازین بەژیانی کەمخایەنی دونیای بێ بەقاو غافڵنو بێ ئاگان لەژیانی حەقیقیو نەبڕاوەی قیامەت، بەژیانی جیهانی بێ بەقا رازینو پاڵیان لێ داوەتەوەو باوەشیان بەلەززەتو نیعمەتە رواڵەتیەکانیدا کردوەو خۆیان پێوە هەڵەو گیر کردوە. هەروەها ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ﴾ ئەوانەی بێ ئاگان لەنیشانەکانی خودا لەبوونەوەردا، هەروا بێ ئاگان لەئایاتە شەرعییەکانی، بیر لەنیشانەکانی بوونەوەر ناکەنەوەو لێیان وردنابنەوە، پابەندی فەرمانەکانی نابن ﴿أولئك مأواهم النار بما كانوا يكسبون﴾ ئەوانە سەرەنجامو شوێنی حەوانەوەیان ئاگری دۆزەخە، ئەمەش لەتۆڵەی ئەو تاوانو کارە خراپانەی کە لەدونیادا ئەنجامیان داوە، سزای بێ بڕواییان بەخوداو پێغەمبەرو رۆژی دواییو زیندوبوونەوەیە.

جا کە بەم جۆرە سەرەنجامو سزای پێڕی یەکەمی روونکردەوە، ئاشکراشە کە خوێنەرو بیسەر چاوەڕوانی ئەوەن بزانن: تاخۆ پاداشو ئاکامی پێڕی دووەم چیەو چۆنە؟! بۆیە پەروەردگار بەم ئایەتەی دوایی پاداشی پێڕی دووەمیش دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ ئەوانەی بڕوایان

بەخوداو بەپێغەمبەرایەتی هێناوە، لەنیشانەکانی بوونەوەر غافڵن نەبوونو بەتەما لیقای پەروەردگارنو ترسی لێکۆڵینەوەیان هەیەو بەتەما بەهەشتو بەخششی پەروەردگارن، لەنیشانەکانی ورد دەبنەوەو پابەندی ئایەتە شەرعییەکانینی، خوداپەرستو لەخودا ترسن، ئەوانە ﴿يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ﴾ پەروەردگار بەهۆی هەبوونی ئیمانەکەیانەوە شارەزایان دەکا بۆ رێگای راستو دروست: کە دەیانگەیەنێ بەبەهەشتی رازاوە: کە بەژێر درەختەکانیدا جۆگەو جۆبار دەکشێنو هەمیشە لەژیانی کامەرانیو خۆشی بەردەوامدا دەیگوزەرێنن. دەخرێنە بەهەشتێکەوە کە ﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ﴾ بەژێر خانوو باڵەخانەکانیاندا جۆگەو جۆبار دەکشێن، لەبەهەشتی پڕ لەزەتو خۆشیدا، لەبەهەشتێکدا کە بەراستی شوێنی خۆشیو رابواردنە. جا موسوڵمان کە دەخرێنە بەهەشتەوە ﴿دَعْوَاهُمْ فِيهَا﴾ یەکەم وتەو هوتافیان لەبەهەشتدا ﴿سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ﴾ پاکو بێ عەیبی هەر بۆ تۆیە ئەی خودای ئێمە، بەپاکو پیرۆزیو کەمالت ئیعتراف دەکەین، خودایەکی تاکو تەنهاو بێ شەریکی، ئێمە سوپاست دەکەین، بەذیکرو تەقدیسی تۆ لەززەت وەردەگرینو خۆشیمان پێ دەگا. ﴿وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ﴾ چاکو چۆنیو لێک پرسینیان لەناو یەکتریدا سەلام کردنە لەیەکتریو هەواڵی رزگاربوونیان بەیەکتری رادەگەیەنن. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْواً وَلَا تَأْثِيماً، إِلَّا قِيلاً: سَلَاماً سَلَاماً﴾ الواقعة/٢٥-٢٦.

وشەی (سلام) وشەیەکی ناسکو پیرۆزە، لەدونیادا موسوڵمانان بەم وشەیە چاکو چۆنی لەگەڵ یەکتریدا دەکەن، هەروەها پەروەردگار لەبەهەشتدا بەم وشەیە سەرەتا دەست بەئاخاوتن دەکا لەگەڵ موسوڵمانان وەکوو دەفەرموێ: ﴿تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ: سَلَامٌ﴾ الأحزاب/٤٤. هەروەها فریشتە بەم وشەیە بەخێرهاتنی بەهەشتییەکان دەکەن، وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا: سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ﴾ الزمر/٧٣.

بەڵێ ئادەمیزادان کە چوونە بەهەشتەوە ئیتر خەمو خەفەتیان نامێنێ، هیچ شتێک نیە پێیەوە هەڵەوگیر بن، هەڵپەی ماڵ پەیداکردنو سامان کۆکردنەوەیان نیە، هەوڵی بەدەست هێنانی پلەو پایە نادەن، خەریکی ئەوە نین زەرەرو زیان لەخۆیان دوور بخەنەوە، ئەمانە هەموو کۆتاییان هاتووە، خودا بێ ئاتاجی کردوون، پێویستسان بەم هەوڵو تەقەلایانە نەماوە، ئەوان لەغەمو نارەحەتیو مەینەتی رزگاریان بووە، گەییشتنوونە پلەی کەماڵو لەئەوپەڕی رەزامەندی دان، ئەوەی کە حەزیان لێیە پێوەی خەریک بنو زیاتر لەززەتی لێ دەبینن تەسبیحاتە سوپاسو ستایشی خودایە، ناوناوە سەلام کردن لەیەکتریو لەفریشتەکانی خودایە.

کە دەچنە بەهەشتەوە سوپاسی خودا دەکەن: کە وادەی راستی پێداونو بەهەشتی پێ خەڵات کردون وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَقَالُوا: الحَمْدُ لِلهِ الَّذي صَدَقَنَا وَعْدَهُ، وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾الزمر/٧٤.

کە بەلەززەتو خۆشی نەبڕاوەی بەهەشت بەهرەمەند دەبن، دڵپاکیو خۆشەویستی نێوان خۆیان بەسەلام لێک کردن دەردەبڕن، ئەمجار سەرلەنوێ دەست دەکەنەوە بەسوپاسی خودا ﴿وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ کۆتایی هەموو حاڵو چۆنیەتی رابواردنیان هەروەها داوایەک کە لەخودای بکەنو هەر مەبەستێک بیانەوێ بێتە دی، بەسوپاسو ستایشی خودای بوونەوەر بەدووبارە کردنەوەی رستەی ﴿الحمدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ئەنجامی دەدەن. بەمە زیاتر خۆشیو لەززەتی بەهەشتیان پێدەکەوێو گیانیان پێی شاد دەبێ.

ئیبنو کەثیر دەفەرموێ: ئەمە ئاماژەیە بۆ ئەو راستییە: کە خودای پەروەردگار هەمیشە سوپاسکراوە، هەر لەسەرەتاوە کە بوونەوەری بەدیهێناوە هەتا هەتایە سوپاسی خودا بەردەوامە بۆیە: کە سەرتا بوونەوەری هێنایە دی فەرمووی: ﴿الحَمْدُ لِلهِ الَّذي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾الأنعام/١، کە قورئانیشی نارده خواری فەرمووی: ﴿الْحَمْدُ لِلهِ الَّذي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ﴾الكهف/١.

هەمیشە ئادەمیزاد خێری دەوێ و کاتی رق هەڵسانیشی داوای شەڕ دەکا

﴿وَلَوْ يُعَجِّلُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ ٱلشَّرَّ ٱسْتِعْجَالَهُم بِٱلْخَيْرِ لَقُضِىَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ
فَنَذَرُ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا فِى طُغْيَـٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَإِذَا مَسَّ
ٱلْإِنسَـٰنَ ٱلضُّرُّ دَعَانَا لِجَنۢبِهِۦٓ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَآئِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُۥ مَرَّ
كَأَن لَّمْ يَدْعُنَآ إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ
﴿١٢﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار باسی سەرسووڕمانی کافرەکانی کرد، لەوەی: کە موحەممەد نیگای بۆ دێ، ئەمجار بەڵگەی تاکێو تەنهایی خوداو هاتنی رۆژی قیامەتی هێنانەوە. لێرەدا وەڵامی قسەو شوبهەیەکی کافرەکان دەداتەوە، کە دەیانگوت: خودایە! ئەگەر ئەوەی موحەممەد ئیدیعای دەکا راستە، دە بەردەبارانمان بکە، یان سزایەکی ترمان بەسەردا بدە. پوختەو ناوەڕۆکی وەڵامەکەش ئەوەیە: کە هاتنی عەزاب بۆ سەریانو بەردەباران کردنیان چ بەرژەوەندییەکی ئەوانی تێدا نیە. ئەوەیان بۆ روون دەکاتەوە: کە ئەو سزاو تۆڵەیەی هەڕەشەیان پێ لێ دەکرێ، وەغرانەکەی تا کاتێک کە خودا دیاری کردووەو خێرا بۆیان نایە، حیکمەتێکی خوداییەو رەحمو بەزەییەتی بۆ ئەوان، دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ يُعَجِّلُ اللهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ﴾ پەلە کردن سروشتێکی ئادەمیزادە، ئەو هەمیشە پەلەیەتی خێرو خۆشی دەست بکەوێ؛ چونکە حەزی لەقازانجی خۆیەتی، کاتێکیش رقی هەڵدەستێو عەقڵی دەشێوێ داوای شەڕ دەکەن، دوعای شەڕ بۆخۆیان دەکەن. واتە: ئەگەر پەروەردگار بەپەلە وەڵامی ئادەمیزاد بداتەوەو دوعای شەڕ لەخۆکردنیان قبووڵ بکا، وەکوو ئەو

پەلەکردنەی کافرەکانی مەککە لەپێغەمبەریان دەکرد: کە خێرا ئەو سزایەی هەڕەشەی پێ لێ کردون بۆیان بێنێ، وەکوو چۆن پەلەی دەستکەوتنی خێرو سوودو قازانج دەکەن.. ئەگەر خودا بۆ هەموو پەلەپەلو داواکارییێکیان بەپەلە وەلامیان بداتەوەو داواکاریەکەیان بێنێتە جێ، ئەوە ﴿لَقُضِيَ إِلَيۡهِمۡ أَجَلُهُمۡ﴾ لەناو دەبرانو دەفەوتانو لەناو دەچوون، بەلام خودا بەرەحمو بەبەزەیییە، خێرا سزاو تۆڵەیان لێ ناستێنێو، دوایان دەخا بۆ کاتێک کە خۆی دیاری کردوەو حیکمەتو بەرژەوندی ئەوان لەم دواخستنەی سزاو تۆڵەیەدایە، لەوانەیە هەندێکیان موسوڵمان ببن، هەندێکیان وەچەو نەوەی وایان لێ بکەوێتەوە دوایی ببنە سەربازی ئیسلام.

بێگومان کافرەکانی مەککە بەپێغەمبەریان دەگوت: ئەگەر ڕاست دەکەی تۆ پێغەمبەریو دەڵێی ئەگەر ئیمان نەهێنن سزای خوداتان بۆ دێ، دە منەتت نەبێ باسزاکەی بێ! قورئان ئاماژە بەمە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَيَسۡتَعۡجِلُونَكَ بِٱلسَّيِّئَةِ قَبۡلَ ٱلۡحَسَنَةِ، وَقَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِهِمُ ٱلۡمَثُلَٰتُ﴾الرعد/٦. یان ﴿وَإِذۡ قَالُواْ: ٱللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ ٱلۡحَقَّ مِنۡ عِندِكَ فَأَمۡطِرۡ عَلَيۡنَا حِجَارَةٗ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ أَوِ ٱئۡتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٖ﴾الأنفال/٣٢. جا هەرچەندە ئەوان بەم شێوە بێ نەزاکەتە بەرەنگاری بانگەوازی پێغەمبەر ﷺ دەبوونەوە، بەو ئوسلووبە ناشیرینە تەحەددای پێغەمبەریان دەکرد، وەلێ پەروەردگار بەرەحمو بەبەزەییو حیلمو میهرەبانی خۆی داواکارییەکەیانی قبووڵ نەکرد، مۆڵەتیی دان بۆ ماوەیەکی تر چونکە ئەگەر وەلامی بدانایەوەو عەزابی بۆ بناردنایە، یەکسەر تێدا دەچوون، وەکوو چۆن گەلو نەتەوەکانی تر: کە پێغەمبەرەکانیان بەدرۆ خستنەوە سزایان بۆ هاتوو لەناوچونو ئاسەوارایان نەما، ئەمان: کە خودا وەلامی نەدانەوەو سزای بۆ نەناردنو کۆکوژی نەکردن حیکمەتێکی تێدایە، لەوانەیە هەندێکیان ئیمان بێننو بێنە گەڵ تاقمو گرۆی موسوڵمانان، کەسێکیش وێڕای ئەم مۆڵەتدانە هەر سەپێچی بکاو موسوڵمان نەبێ ئەوە خودا بەکوشتن یەکیەکە لەناویان دەبا،

وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ﴾التوبة/١٤.

سزای باقی کافرەکانی تر: کە بەدەستی ئێوە بەرکوشتنو برین ناکەون، ئەوە خودا هەڵی دەگرێ بۆ رۆژی قیامەت. دەفەرموێ: ﴿فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾ واتە: ئەوانەی کە بەتەما نین زیندوو ببنەوە بەرەورووی ئێمە بکرێنەوە لێیان دەگەڕێین لەگومراییو کوفرو بێ باوەڕی خۆیاندا بتلێنەوە، بۆ رێزنان لەپێغەمبەر عەزابی کۆکوژیان بۆ نانێرینو بەکۆمەڵ لەناویان نابەین، بەڵکوو مۆڵەتیان دەدەین، نازو نیعمەتی خۆمانیان بەسەردا دەڕێژین، هیچ بەڵگەو بیانوێکیان بۆ ناهێڵینەوە..

هەروەها رەحمو بەزەیی خودا بۆ بەندەکانی داخوازی ئەوەیە: کە هەرکاتێ بەهۆی تۆڕەبوونەوە دوعای شەڕو نەگبەتییان لەخۆیان، لەماڵو منداڵیان کرد دوعاکەیان وەرنەگرێ، چونکە پەروەردگار بۆ خۆی زاناو ئاگادارە: کە ئەو دوعایانەیان مەبەست نینو لەناخەوە هەڵناقووڵێ بەڵکوو لەئاکامی تورەبوونو رق هەڵسانەوە ئەو نزایانەیان کردوە!!

ئەبو داودو ئەبو بەکری بەزار لەجابیرەوە فەرموودەیەک ریوایەت دەکەن: کە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (لَاتَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، لَاتَدْعُوا عَلَى أَوْلَادِكُمْ، لَاتَدْعُوا عَلَى أَمْوَالِكُمْ، لِتُوَافِقُوا مِنَ اللَّهِ سَاعَةً فِيهَا إِجَابَةٌ، فَيَسْتَجِيبَ لَكُمْ) دوعا لەخۆتان مەکەن، دوعا لەمنداڵتان مەکەن، دوعا لەماڵتان مەکەن، نەوەکوو دوعاکەتان وا رێ بکەوێ تەصادوفی ئەو ساتە بکا کە دوعای تێدا گیرا دەبێ.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (من داوام لەخودا کرد: کە دوعای خۆشەویست دژی خۆشەویست گیرا نەبێ.)

هەر بەبۆنەی باسی پەلەکردنی ئادەمیزاد بۆ هاتنی شەڕو عەزاب، نموونەیەکی ئادەمیزادمان بۆ رادەنوێنێ لەو کاتەدا کە دەردو بەڵایەک یەخەی پێ دەگرێ، پەردە لەسەر سروشتی ئادەمیزاد لادەباو دەری دەخا چەند بێ حەوسەڵەو بەهاتو هاوارە، چەند بێ ورەو خۆڕانەگرە! پەلە دەکا شەڕو عەزابی بۆ

بێ، کەچی کە بەڵایەکێ یەخەی دەگرێ دەست دەکا بەپاڕانەوە، کە بەڵاکەی لەسەر لاچوو، دەگەڕێتەوە سەر حاڵی جارانیو (وەکوو نەبای دیبێو نەباران)! دەفەرموێ: ﴿وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانُ الضُّرَ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِداً أَوْ قَائِماً﴾ هەر کاتێ ئادەمیزادی کافرو بێ بڕوا دەردو بەڵایەکی تووش هات؛ نەخۆش کەوت، هەژار بوو، بەند کرا... هاوارمان دەکاتێ، لێمان دەپاڕێتەوە، بەپاڵکەوتنەوە، بەدانیشتنەوە، بەراوەستانەوە، بەبەردەوامی لەهەموو کاتەکانو حاڵەکاندا، بەئیلحاحەوە لەخودا دەپاڕێتەوە بۆ ئەوەی لەو بەڵایە رزگاری بکا، درێژە بەپاڕانەوەکەی دەداو قسەی قەڵەو قەڵەو هەڵدەڕێژێو دەلاڵێتەوەو دەنووزێتەوە..! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ﴾فصلت/٥١. دەست بەرز دەکاتەوەو رو لەئاسمان دەکاو دەپاڕێتەوە ﴿فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ﴾ کاتێکێ کە بەڵاو ناخۆشییەکەمان لەسەر هەڵگرتو کەوتەوە خۆشیو فەرەحیەوە ﴿مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا اِلَى ضُرٍّ مَسَّهُ﴾ پشت هەڵدەکاو رو لەخوداناسی وەردەگێڕێ وا خۆی نیشان دەدا: کە هەر هیچ ناخۆشی نەدیوەو نەپاڕاوەتەوەو هاواری پڕ ئیلحاحی لەخودا نەکردوە! هەر دەڵێی: کوردی وتەنی (نەبای دیوەو نەباران). ﴿كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ئاوا بەو جۆرە رێگای گومڕاییو هەڵدێر بۆ کافران جوان دەکرێو پێیدا دەڕۆنو تووشی دەبن.

بەراستی ئەم تابلۆ کێشانێکی رەنگینە بۆ نموونەی ئادەمیزاد؛ کە لەژیانیدا هەڵە دەکا، تاوان ئەنجام دەدا، سەرکەشو بوغرا دەبێ، زێدە رەوی دەکا، لەشی ساغو بارودۆخی بۆ گونجاوە، دونیا بەکەیفی ئەوە، مەگەر کەسێکێ خودا رەحمی پێ بکاو پارێزراو بێ، ئەگینا کەس لەهەرەتی لەشساغیو هەبوونی ماڵو سامانو هێزو تواناندا بیر لەوە ناکاتەوە کە دەردەداری هەیە، هەژاری هەیە. بەهەرزانیو زۆر سامانیو تەندروستیو لەشساغی بوغرا دەبێو خودای بیر ناکەوێتەوە. کاتێکیش دەردو بەلا یەخەی دەگرن، ئاخو ئۆف کەرو بەهاتو هاوەرە، زۆر دەپاڕێتەوە درێژە بەدوعاو پاڕانەوەو هەڵنوزان دەدا، تەنگەتاوو

نەفس کورتو بێ حەوسەڵەیە، کاتێکیش دوعای گیرا بوو بەڵای لەسەر لاچوو، پشت هەڵدەکا، خودای لەبیر دەچێتەوە تێفکرینی نیە. دەست دەکاتەوە بەسەرکەشیو سەرپێچی!!

مەبەست بە(**انسان**) لەئایەتی ﴿وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ﴾ ئادەمیزادی کافرە، چونکە ئەو هەڵوێستو کردارە هەڵوێستی موسوڵمانان نیەو شیاوی ئەوان نیە، قورطوبی دەفەرموێ: کافرو غەیری کافریش دەگرێتەوە. مەبەست بەو کەسەی ڕێگای گومرایی بۆ کافرەکان جوان دەکا، شەیتانە یان نەفسە، یان خودایە. چونکە فیعلەکە لەرستەی ﴿زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ﴾ (**مبني للمجهول**)ە بکەر باس نەکراوە.

کافر بەموسریف ناوبراوە، چونکە خۆیو ماڵو سامانی خۆی بەفیڕۆ دەدا؛ نەفسی خۆی کردوە بەبەندەی بتو خودا درۆزنەکان، ماڵو سامانی خۆی لەشتی پڕوپووچدا خەرج دەکا.

داب و نەرێتی خودا بۆ لەناوبردنی گەل و نەتەوە ستەمکارەکان و جێنشین کردنی خەڵکی تر لەشوێنیان

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِن بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

لەوەپێش پەروەردگار ئەوەی ڕوونکردەوە: کە کافرەکانی مەککە پەلەی هاتنی عەزابیان بوو، ئەوەشی ڕاگەیاند کە گیرابوونی دوعاکانیان بێ سوودە، ئەمجار ئەوەشی ڕوون کردەوە: کە ئەوان لەم داواکارییەیاندا درۆ دەکەن، چونکە ئەگەر بەڵایان بێتە سەر دەست دەکەن بەهاوارو فوغانو پاڕانەوەو داوا دەکەن لەسەریان لابچێ! ئەمجار لێرەدا هەڕەشەیان لێ دەکاو سەرنجیان ڕادەکێشێ بۆ

سەرنجاو ئاکامی نەتەوە پێشینە سەرڕەقەکانو دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا﴾ ئەی موشریکەکانی عەرەب! بەخۆتاندا بچنەوە، واز لەسەرپێچیو ستەمکاری بێنن، بزانن: کە ئێمە لەپێش ئێوەدا زۆر گەلو نەتەوەمان لەناو بردوون بەهۆی ستەمکاریو بەدرۆخستنەوەی پەیامی پێغەمبەرانیان.. کاتێک بەبەڵگەی بەهێزو موعجیزەی ئاشکراوە هاتنە سەریانو ئەوانیش بەدرۆیان خستنەوەو ئێمەش لەتۆڵەی سەرپێچییاندا ریشەکێشمان کردنو لەناومان بردن، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَتِلْكَ الْقُرَى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا، وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِداً﴾الكهف/٥٩.

جا لەناوبردنەکەیان بەتێکڕایی بووە، وەکوو گەلو نەتەوەی نوحو عادو ثەموود، یان زەلیل کردنو بێ دەستو بێ دەسەڵات کردنیان بووەو زاڵبوونی گەلو نەتەوەی تربووە بەسەریاندا، وەکوو لەهەندێ چەرخو رۆژگاردا بەسەر بەنوئیسرائیل هاتووە. جا ئەم گەلو نەتەوانە ﴿جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ...﴾ پێغەمبەرەکانیان هاتنە ناویان بەبەڵگەوە بەموعجیزەو نیشانەی راستەوە، کەچی ئەوان بەدرۆیان خستنەوە بڕوایان پێ نەکردن، ﴿وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا﴾ ئەوان ئامادەباشی ئەوەیان تێدا نەبوو ئیمان بێنن، بۆ بڕوا کردنو موسوڵمان بوون نەدەگونجان، خودا بۆ خۆی دەیزانی ئیمان ناهێنن، چونکە بەکوفرو بێدینی راهاتبوون، هەموو هیواو ئاواتیان رابواردنو دونیا خۆریو ستەمکاریو فیسقو فجوور بوو، ئیمانهێنان لەوان دوور بوو، خودا بۆ خۆی دەیزانی: کە چ سوودو بەرژەوەندی لەمۆڵەتدانیاندا نیە، تا بمێننەوە زیاتر گومڕا دەبنو ستەمو ئاژاوە بڵاو دەکەنەوە، بۆیە ئێمەش لەناومان بردن ﴿وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ﴾ بەوێنەی ئەو لەناوبردنو بەفتارەبردنە تۆڵە لەهەموو تاوانبارێک دەستێنن، بەو شێوەیە گەلو نەتەوەی تاونکارو لەخودا یاخی سزا دەدەین!

ئەمە هەڕەشەیەکی توندو ترسناکە بۆ کافرەکانی قورەیش، کە ئەگەر بەردەوام بن لەسەر سەرپێچیکردنو هەڵوێستی نالەباریان بەرامبەر پەیامی پێغەمبەر ﷺ ئەوە ئەوانیش بەدەردی ئەوان دەچنو وەکوو گەلە پێشینە لەناو براوەکانیان بەسەر دێ، بەتایبەتی کە ئەو کافرانە ئاسەوارو شوێنەواری بڕێ لەو گەلو نەتەوانە لەدوورگەی عەرەبیدا دەبینن، هەروا لەسەفەرو کاروانی زستانو هاوینیاندا بۆ یەمەنو ولاتی شام ئاسەواری نیشتەمەنی هەندێ لەو نەتەوە بەدبەختە لەناوبراوانەیان بەرچاو دەکەوێ.

جا کە سەرەنجامی تاوانبارانی دیاریی کرد، ئاکامو لەناوچوونی ئەو ستەمکارانەی دیاریی کرد کە پێغەمبەرانیان بەدرۆ خستنەوەو سزایان بەسەردا باری، ئەمجار ئەوە دەخاتە بیری قورەیشییەکانەوە: کە ئەوان جێنشینی ئەو گەلە لەناوبراوانەنو لەسەر کەلاوەی ئەوان نیشتەجێ بونو دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ ئەی ئەوانەی پێغەمبەری ئیسلام نێردراوە بۆ سەرتان! بزانن کە لەپاش لەناوبردنی گەلو نەتەوە پێشینەکان ئێوەمان کردوە بەجێگیرو جێنشین لەزەویدا.

ئەمەش مزگێنییە بۆ ئوممەتی ئیسلام: کە ئەگەر ئیمان بێننو شوێن پەیامی پێغەمبەر بکەون، دەبنە خەلیفەو جێنشین لەسەر زەویو تواناو دەسەڵاتو فرمانڕەواییان دەست دەکەوێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾النور/٥٥. هەڵبەتە پەروەردگار وادەی خۆی بەجێ هێناو موسوڵمانانی کردە خاوەنو فەرمانڕەوای مەملەکەتی فارسو رۆمو فیرعەونەکانو زۆر گەلو نەتەوەی تریش!

بەراستی ئەمە هەژاندنێکی بەهێزی هەستی ئادەمیزادە، پێی رادەگەیەنێ کە کراوە بەجێنشینی کەسانێک کە سەردەمێک خاوەن دەسەلاتو ماڵو سامان بوونو لێیان سەندراوەتەوە، فەرمانڕەوا بوونو لێ خراوونو لەناوبراوون ئەمیش

هەر دەبێ رۆژگارێکێ بێ دونیا بەجێ بێڵێو ماڵئاوایی بکا! ئەم ژیانەی کە تێیدایە چەند رۆژێکەو بەسەری دەباو دوایی دێ!!

﴿لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾ ئێمە ئێوەمان کردوە بەجێنشینی ئەو نەتەوانە بۆ ئەوە ببینین ئێوە چۆن هەڵسو کەوت دەکەن! چۆن جێنشینی‌یەکەتان ئەنجام دەدەن! بۆ ئەوەی بەگوێرەی کردەوەکانتان سزاو پاداشتان بدەینەوە.

ئیمامی موسلیم لەصەحیحەکەیدا فەرموودەیەکی هێناوە، ئەبو سەعیدی خودری ریوایەتی کردوە دەفەرموێ: (إِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ، وَإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا، فَنَاظِرٌ كَيْفَ تَعْمَلُونَ، فَاتَّقُوا الدُّنْيَا، وَاتَّقُوا النِّسَاءَ، فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةِ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَتْ مِنَ النِّسَاءِ) واتە: دونیا شیرینو خۆشو جوانە، خودا ئێوەی کردوە بەجێنشین تێیدا دەڕوانێ چۆن هەڵسو کەوت دەکەن، خۆتان لەتەڵەکەبازی دونیا بپارێزن، خۆتان لەفیتنەو شەڕی ئافرەتان بپارێزن، چونکە بێگومان یەکەمجار کە فیتنەو شەڕو ئاشووب تووشی نەتەوەی ئیسرائیل بوو لەئافرەتەوە بوو بەهۆی ئافرەتەوە بوو.

قەتادە دەڵێ: خودا راستی فەرمووە: بۆیە ئێمەی کردوە بەجێنشین تا بڕوانێتەو کارو پیشەمان، دەی بەقوربان هەوڵ بدە کاری چاکو باش نیشانی پەروەردگار بدەن بەشەوو بەرۆژ توخنی کاری خراپ مەکەون.

ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوە: کە ئەم جێنشینکردنە پەیوەستە بەئەنجامدانی کاری باش، بۆ ئەوەی ئێمە لەخۆمان بایی نەبینو وانەزانین: کە ئیتر هەتا هەتایە دەمێنینەوەو دەمێنینەوەو دەتوانین پێچەوانەی سوننەتی خودا لەبوونەوەردا هەڵسو کەوت بکەینو ئیتر لێپرسینەوە نیە!

بێگومان هەستکردنی ئادەمیزاد بەوە: کە لەژێر چاوەدێری‌یەو بەو ژیانە کورتەی جیهان تاقی دەکرێتەوەو هەرچی هەیەتیو دەیبێ بۆ ئیمتیحانو تاقی‌کردنەوەیە مەناعەیەکی بۆ پەیدا دەبێ بەربەستی بوغرابوونو گومڕابوونو

بێ ئاگایی لێ دەکا، وای لێ دەکا هەڵەوگیری کاڵاو مەتاعی دونیایی نەبێ. هەڵپە نەکا بۆ وەدەستهێنانی بەرێگەی نارەواو نامەشرووع.

ئایەتەکان بەکورتی ئاماژە بۆ ئەم مەبدەئە سەرەکیانە دەکەن:

١- بنبڕ کردنی گەلو نەتەوە پێشینەکان بەهۆی زوڵمو زۆری خۆیان بووە، جچا زوڵمەکە یان کوفرو شیرک بووە یان بوغرابوونو ملهوڕی فەرمانڕەواو لێپرسراونە.

٢- ئەم ئایەتانە هەڕەشەن لەکافرەکانی مەککەو هاووێنەکانیان لەهەموو سەردەمو چاخێکدا. هەرگەلو نەتەوەیەک پەیامی حەزرەتی (محمد) بەدرۆ بخاتەوە خودا دەتوانێ ڕیشەکێشیان بکا.

٣- جێگیرکردنو نیشتەجێکردنی هەر گەلو نەتەوەیەک پابەندە بەئەنجامدانی کردەوەی باشەوە. کە پەروەردگار گەلو نەتەوەیەک دەخاتە شوێنی نەتەوەیەکی تر بۆ ئەوەیە: دەربکەوێ تا چ ئەندازەیەک پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی خودان، هەڵبەتە خودا بۆ خۆی زانیاری کاملی هەیە بەسەر رابوردوو داهاتوودا؛ دەزانێ چ بووەو چ هەیەو چ دەبێ. کەوابێ چ پێویستی بەتاقیکردنەوەی ئادەمیزاد نیە بزانێ چی دەکەنو چۆن دەبن! وەلێ کە تاقیکردنەوەکە ئەنجام دەدا بۆ ئەوەیە لەڕوانگەی کردەوەکانیانەوە بەڵگەی حیسسیو مادیو بینراو لەسەر بەندەکانی راست بکاتەوە! واتە: پەروەردگار کە ئەم تاقیکردنەوانە ئەنجام دەدا بۆ ئەوەیە بۆ بەندەکانی دەربکەوێ خۆیان چییان کردوە!!

موشریکەکان داوایان لەپێغەمبەر دەکرد کە قورئانێکی تریان بۆ بێنێ، یان هەندێ ئایەتی بگۆڕێ

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا بَيِّنَـٰتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا ٱئْتِ بِقُرْءَانٍ
غَيْرِ هَـٰذَآ أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِىٓ أَنْ أُبَدِّلَهُۥ مِن تِلْقَآىِٕ نَفْسِىٓ
إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَىَّ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُل لَّوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا تَلَوْتُهُۥ عَلَيْكُمْ وَلَآ أَدْرَىٰكُم بِهِۦ فَقَدْ
لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِۦٓ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ
ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِـَٔايَـٰتِهِۦٓ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾

لێرەدا سیاقەکە دەگۆڕێو لەخیطابی هەڕەشەو پەندو ئامۆژگاریی بۆ کافرەکان رو دەکاتەوە رانواندنی نموونەی کردەوەکانیان، ئەوە دەردەخا: کە پاش جێنشینکردنیان لەشوێنی نەتەوە ستەمکارەکانی پێشوو چییان کردوە، هەڵسو کەوتیان چۆن بووە!

لەوەپێش دوو شوبهەی کافرەکانی بەرامبەر ئایین دیاری کردن: یەکیان سەرسوڕمانیان لەهاتنی نیگا بۆ ئادەمیزادو هەڵبژاردنی حەزرەتی موحەممەد ﷺ بۆ پێغەمبەرێتیو دووەم داواکردنی هاتنی عەزاب بۆ سەریان!

لێرەشدا شوبهەیەکی تریان دەخاتە رو، ئەویش تانەو تەشەردانیانە لەپێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد ﷺ و گومان پەیدا کردنیان لەقورئاندا. بۆیە هەر کە پێغەمبەر قورئانی بەسەردا دەخوێندنەوە، دەیانگوت: ئەمانەمان بەلاوە پەسەند نیە. بیگۆڕە، قورئانێکمان بۆ بێنە رەخنە لەخوداکانمان نەگرێ.

ئیبنو عەبباس ﷺ دەفەرموێ: پێنج کەس لەکافرەکان گاڵتەیان بەپێغەمبەرو قورئان دەکرد، ئەو پێنج کەسە: وەلیدی کوڕی موغیرەی

مەخزوومیو عاصی کوڕی وائیلی سەهمیو ئەسوەدی کوڕی مەطەللیبو ئەسوەدی کوڕ عەبدیەغووثو حاریثی کوڕی حەنظەلە بوو. پەروەردگار هەریەکەیانی بەشێوەیەکێ لەناوبرد، پێش وەختیش موژدەی بەپێغەمبەردا بوو کە خودا خۆی لەعودەی ئەو گاڵتەکەرانە دێو تۆڵەیان لێ دەستێنێو فەرموویووی: ﴿اِنَّآ كَفَيْنَاكَ ٱلْمُسْتَهْزِئِينَ﴾الحجر/۹۵.

بەم شێوە هەڵسو کەوتیان لەگەڵ پێغەمبەرو پەیامەکەی کرد، ئەمە کارو کردەوەیان بوو پاش جێنشین کردنیان لەشوێنی گەلو نەتەوەکانی پێشوو!!

لەجیاتی ئەوەی بەندو عیبرەت وەربگرنو بەخۆیادا بچنەوە کەچی ﴿وَاِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا﴾ هەرکاتێ ئایاتی قورئانیان بەسەردا بخوێندرایەوە، واتە: هەر کاتێ پێغەمبەر قورئانی بەسەر موشریکەکاندا بخوێندایەوە ﴿قَالَ الَّذِينَ لاَيَرْجُونَ لِقَاءَنَا﴾ ئەوانەی موشریکو بێ بڕوانو بەتەما زیندوبوونەوە نین دەڵێن: ﴿إئْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَـٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ﴾ ئەم قورئانە بگێڕەوە بۆ شوێنی خۆیو قورئانێکی ترمان بۆ بێنە لەشێوەی ئەم قورئانە نەبێ، شتێکی وای تێدا نەبێ پێمان ناخۆش بێ، رەخنە لەخواکانمان نەگرێ، شتێکی وای تێدا نەبێ ئێمە بڕوامان پێی نەبێ، باسی زیندو بوونەوەو سزاو پاداشی تێدا نەبێ. یان کە هیچکەنەبێ هەندێکی لێ بگۆڕە؛ ئەو ئایەتانەی هەڕەشەو رەخنەیان تێدایە لایانبەرەو ئایەتی تر بخە جێگەیان.

مەبەستیشیان لەم چاوڕاوە ئەوە بوو: کە پێشنیازەکەیان جێبەجێ بکرێ ئیتر ئەو کاتە دەعواکەی پێغەمبەر: کە دەیگوت: قورئان نامەی پەروەردگارە پووچ دەبوەوە.

وا پێدەچێ ئەو موشریکانەی: کە لەرۆژی قیامەت نەدەترسانو بەتەما حیسابو لێکۆڵینەوە نەبوون، وایاندەزانی: وەکوو پێشبڕکێی بازاڕی عوکاظو موبارەیاتی ئەدەبی وایە: هەر بەبیستنی ئەم دەخوازییەیان خێرا موحەممەد قورئانێکی تر دادەنێو دەیخاتە بەردەمیان: یان خێرا داخوازییەکان جێ بەجێ دەکاو هەندێ لەئایەتەکان دەگۆڕێو ئایەتی بەدڵی ئەوان دادەنێ!!

بۆیە پەروەردگار فـەرمان بەپێغەمبـەر ﷺ دەکـا: کـە داخوازییەکـەیان رەت بکاتـەوەو دەفـەرموێ: ﴿قُلْ: مَايَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي﴾ ئـەی پێغەمبەر! بەو موشریکانە بڵێ: من رایەم ناکەوێو ناگونجێ بۆ من: کە بەخودی خۆم ئەم قورئانە بگۆڕم، چونکە من تەنیا شوێن ئەو نیگایە دەکـەوم کـە بـۆم دێ بەسروش ئاراستەم دەکرێ، ئەویش ئەوەیـە: کـە پێتـان رادەگەیـەنم، منیـش هـەر راگەیاندنم لەسەرە، ئەم قورئانە نامـەی خودایـە مـن بـەپێی ئـەم نامـە هـەڵسو کەوت دەکەم، بەهیچ شێوەیەک بۆم نیە دەسکاری بکەمو گۆڕانکاری تێـدا بکـەم! باش بزانن ئـەم قورئانـە یـاری یاریکـەران نیـە، لێهـاتووی‌و بـەتوانایی هەسـتیارو شاعیر نیە، بەڵکوو دەستوورو یاسای ژیانە بۆ ئادەمیزاد، کە تـەلۆکی بوونـەوەر، یاسـایەکی گونجـاوو لـەبارە بـۆ هـەموو بـارودۆخێک بـۆ گشـت ناوچـەو وڵاتو هـەرێمێک، لەلایـەن هەڵسـوڕێنەری بوونـەوەرەوە نـێردراوە، یاسـای خوڵقێنـەری ئادەمیزادە بۆ ئەوەی ببێتـە پـەیڕەوو پرۆگرام بـۆ ئـادەمیزاد، هەڵبەتـە خـوداش لەهەموو کەس باشتر دەزانێ بەرژەوەندی ئادەمیزاد چیەو چی بۆ باشە! کـەوابوو: ناگونجێو نابێ پێغەمبەر لەلایەن خۆیەوە ئەو قورئانە نێردراوە لەلایـەن خـوداوە بگۆڕێ.

ئەمجار جەختی لەسـەر رسـتەی پێشـوو کردەوەو فـەرمووی: ﴿إِنْ أَتَّبِعُ إِلاَّ مَايُوحَى إِلَيَّ﴾ پێیان بڵێ: من تەنیا شوێن ئەو پەیامە دەکـەوم کـە بەسروش بـۆم نێردراوە، هیچی لێ نـاگۆڕم، هـەر گۆڕانکارییـەک تێیـدا تاوانـەو لـەدوای سزای دۆزەخ هەیە.

هەر دەست لێدانێک تێیدا یاخی بوونـە لـەخوداو دژایـەتی کردنـی خودایـە، ئەمن شتی وا ناکەم، چونکە ﴿إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ من دترسم ئەگەر لەخودای خۆم یـاخی بم، هـەر تـاوانێک ئـەنجام بـدەم دەترسم لەسزای رۆژێکی گەورەو سامناک کە رۆژی قیامەتە! دەی کەوابێ مـن چـۆن زات دەکەم کەلامی خودا بگۆڕمو ویستی ئێوە بێنمە دی! حاشـا مـن شـتی وا ناکـەمو ناشیێ بێکەمو رایەم ناکەوێ.

ئەم قورئانە نێگای خودایەو لەخوداوە بۆم هاتووە، راگەیاندنی قورئان خراوەتە ئەستۆمو فەرمانم پێ کراوە پێتانی رابگەیەنم. ﴿قُلْ: لَوْ شَاءَ اللهُ مَاتَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: ئەگەر خودا مەیلی ببوایە ئەم قورئانە بەسەرتاندا نەخوێنمە نەم دەخوێندەوە، ئەگەر خودا بیویستایە من ئەو قورئانە فێری ئێوە نەکەم فێرم نەدەکردن! کارەکە هەمووی بەدەست خودایە، ناردنە خوارەوەی قورئان، راگەیاندنی بەئادەمیزاد هەمووی بەفەرمانو ویستی خودا خۆیەتی. ئەگەر خودا بیویستایە من نەنێریێو ئەم قورئانە فێری ئێوە نەکەم نەیدەناردمو منیش بەئێوەم نەدەگەیاند، بەڵام خودا ویستی وایە: کە مینەنەتو فەضلی خۆی بەسەر ئێوەدا برێژێو ئەم زانیارییە بەسوودەتان فێر بکاو ئێوەش بەهۆی ئەم هیدایەتو شارەزایی کردنەوە ببنە میراتگرو جێنشین لەسەر زەوی. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾الأحزاب/٥٢ قورئان خودا ناردویەتیە خوارێو خۆشی دەزانێ، کە هەرچی پێویستیاتی ئادەمیزاد هەیە لەهیدایەتو هۆکاری خۆشبەختیو کامەرانی تێیدایە!! بەڵگە لەسەر ئەم راستیانە حاڵو وەزعی رابوردووی منە ﴿فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُراً مِنْ قَبْلِهِ﴾ ئەمن ماوەیەکی زۆر ژیانم لەناو ئێوەدا بەسەر بردوە، پێش ئەوەی ئەم قورئانەم بۆ بێ، چل ساڵ لەناو ئێوەدا ژیاوم، سورەتێکم لەم جۆرە سورەتانە بۆ ئێوە نەخوێندۆتەوە، تەنانەت ئایەتێکیشم لەم جۆرە ئایەتانە لەدەم دەرنەچووە، شتێکم بۆ ئێوە نەخوێندۆتەوە بشوبهێتە ئەم قورئانە لەشێوازو زانیاریو رەوانیو وێژەییدا، ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ؟﴾ ئەرێ ئێوە بۆچی بیر ناکەنەوەو تێنافکرن: کەسێک چل ساڵ ژیانی بەسەر بردبێ، لەو ماوە دورو درێژەدا پەڕاوێکی نەخوێندبێتەوە، لای کەس وشەیەکی نەخوێندبێ، دێرێکی نەنووسیبێ، نەخوێندەوار بووبێو بەنەخوێندەواری مابێتەوە. شوێن ئایینو رێبازێک نەکەوتبێ، خەریکی شیعرو ئەدەبو بەلاغەو بەیان نەبووبێ، چۆن توانی ئەم نامە سەرئاسایە بێ وێنەیە بخاتەڕوو!؟

ئەمە نیشانەی ئەوەیە: قورئان نامەیەکی سەرئاسایەو کەلامی پەروەردگارە، دانراوو نووسراوو دەستکردی ئادەمیزاد نیە.

چونکە عەرەبەکان: کە ئەو کاتە سوارچاکی رەوانبێژیو پاڵەوانی مەیدانی فەصاحەتو بەیان بوون، هەرچەندە قورئان تەحەددای کردنو داوای لێ کردن هەموویان کۆببنەوەو هەوڵ بدەن وێنەی قورئان، یان دە سوورەت تەنانەت وێنەی کورترین سورەتیشی بخەنە روو، بەڵام ئەوان نەیانتوانیو جۆش دامانو دەسەو وەسان بوونو تا ئێستاش نەتوانراوە ئەو تەحەدایە بشکێننو ئەو سەرشۆڕییە لەخۆیان لابدەن، ئەو هەموو شاعیرو بوێژو رەوانبێژو خۆشخوانو هەستیارانە هاتوونە گۆڕەپانی ژیانەوەو دونیایان بەجێ هێشتووەو ئێستاو ئێستاش نەیانتوانیو لەمەودواش کەس ناتوانێ ئەو تەحەدایە رەت بکەنەوە!!

چونکە فەصاحەتو بەلاغەتی قورئان هەموو فەصاحەتو بەلاغەتێکی بۆرداوە، لەژوور هەموو شیعرو پەخشانێکەوەیە، بنەماو قاعیدەی هەموو زانیارییەکی پێویستی تێدایە، چیرۆکی رابردوانو هەواڵی نهێنی داهاتووی لەخۆ گرتووە، لەگەڵ هەموو زانیارییەکی راستو تیۆرێکی زانیاری دامەزراودا بەکئ دەگرێتەوە، کەلامێکی بێ عەیبو بێ وێنەو نموونەیە. جندۆکەو ئادەمیزاد هەموویان خەریکئ بن، ناتوانن نموونەی ئەو قورئانە بخەنە رو، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾الاسراء/٨٨.

کەواتە: ﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ؟﴾ کێ لەو دوو کەسە ستەمکارترو بێدین ترە؟!

یەکەمیان: ئەو کەسەیە کە بەدرۆ شت بۆ خودا هەڵدەبەستێ، هاوەڵی بۆ دادەنێ خێزانوماڵو منداڵی پاڵ دەدا، یان کەلامی خودا دەگۆڕێ، یان لەسەر خودا شت هەڵدەبەستێ ئیدیعای ئەوە دەکا کە نیگای بۆ دێو پێغەمبەرەو واش نیە.

دووەمیان: ئەو کەسەیە ئایاتی خودا بەدرۆ دەخاتەوە، بڕوا بەنیشانەو ئایەتی خودا ناکا.

﴿إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ﴾ شەئنو حاڵ ئەوەیە: کە بێگومان پەروەردگار لەرۆژی قیامەتدا کافرو تاوانباران رزگار ناکا، لەچنگ سزای خودا قوتاریان نابێ، سەرەنجامیان سزاو عەزابی بەئێشو سوتماکە.

بەکورتی مەبەستی ئەوەیە: پێغەمبەر ﷺ پێیان بڵێ: من بۆخۆم شت لەسەر خودا هەڵنابەستمو ئەو تاوانە ستەمکارییە ناکەم، جڵەوگیری لەئێوەش دەکەمو داواتان لێ دەکەم ئایاتی خودا بەدرۆ نەخەنەوە، بڕوا بەنامەو پەیامی بکەنو شوێنم بکەونو پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی پەروەردگار بن.

واتە: خراپترین جۆری ستەمکاری دوو شتن: یەکەمیان: شت هەڵبەستن لەسەر خودا، دووەمیان: بەدرۆخستنەوەی ئایاتی خودا، جا من کە جڵەوگیری لەئێوە بکەم بۆ تاوانی دووەم، چۆن رێگە بەخۆم دەدەم، کە تاوانی یەکەمیان ئەنجام بدەم؟!

عەرەبەکان بتیان دەپەرست و پێشیان وا بوو شەفاعەتیان بۆ دەکەن

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ ٱللَّهِۚ قُلْ أَتُنَبِّـُٔونَ ٱللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

لەوەپێش پەروەردگار ئەوەی روون کردەوە: کە موشریکەکان داوایان لەپێغەمبەر کرد: قورئانێکی تریان بۆ بێنێ، یان هەندێک لەئایەتەکانی بگۆڕێ. دەیانگوت: ئەم قورئانەمان ناوێ چونکە رەخنە لەخوداکانمان دەگرێو بەخراپ باسیان دەکا. ئەمجار لێرەدا رەختە لەوە دەگرێ کە ئەو نەفامانە ئەو بتانەیان

کردوە بەخوداو دەیانپەرستن. هەرچەندە ئەو بتانە بێ گیانن‌و ناتوانن زەرەرو زیان بەکەس بگەیەنن‌و هیچ بەڵگەشیان بەدەستەوە نیە لەسەر داواکەیان! دەی چۆن عاقڵ‌و هۆشمەند لەجیاتی خودای تاکو تەنها ئەو بتانە دەپەرستن. هەروا بەم جۆرە سیاقی قورئان کردارو گوفتاری کافرەکان رادەنوێنێ‌و دەفەرموێ:

﴿وَ يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ ا للهِ مَالَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ﴾ ئەو نەفامانە عیبادەت بۆ چەند بتو صەنەمێک دەکەن، لەجیاتی ئەوە خودا بپەرستن‌و بەندایەتی پاکی بۆ بکەن، کەچی بەردو دار دەپەرستن‌و شتێک دەپەرستن کە ناتوانن زیان‌و قازانجیان پێ بگەیەنن: ﴿وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ ا للهِ﴾ دەڵێن: ئەو بتو صەنەمانە لای خودا شەفاعەتکارمانن، لای خودا تکامان بۆ دەکەن.

بێگومان زۆربەی زۆری عەرەبەکان دانیان بەوەدا دەنا: کە خودا بەدیهێنەرە، وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ، لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ﴾الزخرف/٩. لەهەمان کاتدا ئینکاری زیندوبوونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوەی رۆژی قیامەتیان دەکرد، عیبادەتیان بۆ بتو صەنەم ئەنجام دەداو دەیانکردنە هاوبەشی خوداو لەگەڵ خودادا بەندایەتییان بۆ دەکردن.

پێیان وا بوو: ئەو دارو بەردە بێگیانانە توانای گەیاندنی زیان‌و سوودیان هەیە، دەتوانن ببنە ناوەندو تکاکارو لای خودا شەفاعەتیان بۆ دەکەن! وەکوو لەشوێنێکی تردا لەسەر زوبانی ئەوان دەفەرموێ: ﴿مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُونَا اِلَى اللّٰهِ زُلْفَى﴾ واتە: دەیانگوت: ئێمە بۆیە عیبادەت بۆ بتەکان دەکەین بۆ ئەوەی لەخودامان نزیک بکەنەوە... ئیتر خودا بیرو باوەڕەکەی رەتکردنەوەو فەرمووی: ﴿قُلْ أَتُنَبِّئُونَ ا للهَ بِمَا لَايَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ؟﴾ ئەی پێغەمبەر! پێیان بڵێ: هیچ بەڵگەیەکتان لەسەر داواکەتان بەدەستەوە نیە، ئایا ئێوە هەواڵ دەدەن بەخودا بەشتێک کە لەئاسمانەکان‌و زەوی‌دا هەبوونی نیەو نازانێ کێ ئەو شەفاعەتە دەکا؟!

واتە: پێیان وایە: خودا نازانێ کێ شەفاعەتی لا دەکا؟ ئایا ئێوە شتێک دەزانن کە خودا نایزانێ؟ هەواڵی دەدەنێ بەشتێک کە نازانێ لەئاسمانو زەویدا هەیە؟!

ئەمە شێوازێکی گاڵتە پێکردنە شیاوی ئەو نەفامانەیە: کە ئەوە بیرو بۆچوونیانە، ئەوە عەقڵو هۆشیانە، ئەمجار بەشوێن ئەم قەشمەری پێکردنەدا، پاکو بێ عەیبی خودا رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ واتە: پاکو بێ عەیبە، بەرزو پیرۆزە، دوورە لەوەی: کە شەریکی بۆ دادەنێن، خودا پاکو پیرۆزە لەوەی کە شەریکو هاوەڵی هەبێ. هەروەها پاکو بێ عەیبەو دوورە لەو شتانەی بۆی هەڵدەبەستن کە گوایە هەندێ شت دەتوانن کار لەخودا بکەنو بەندەکانی لەخودا نزیک بکەنەوەو لای خودا تکاکاریان بن!

لەوە پێش ئادەمیزادان هەموویان لەسەر ئایینی ئیسلام بوون

وَمَا كَانَ ٱلنَّاسُ إِلَّآ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَٱخْتَلَفُواْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار چەند بەڵگەیەکی هێنایەوە لەسەر پووچیو بێ بناغەیی بتپەرستی، ئەمجار هۆکاری ئەم رێڕەوە خراپە روون دەکاتەوەو ئەوە رادەگەیەنێ: کە ئەم شیرکو بتپەرستییە بەهۆی شوێنکەوتنی هەواو هەوەسەوە لەناو خەڵکدا بڵاو بووەوە، لەوە پێش ئادەمیزادەکان هەموویان لەسەر ئایینێکی حەقو راست بوون، ئەویش ئایینی ئیسلام بوو!!

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: نێوان سەردەمی ئادەمو نووح هەزار ساڵ بووە، لەم ماوە دوورو درێژەدا ئادەمیزاد تێکڕا لەسەر ئایینی پاکو خاوێنی ئیسلام بوون، پاشان دووبەرەکیو ناکۆکی کەوتە ناو خەڵکەکەوە، بتپەرستیو هاوەڵ دانان بۆ خودا بڵاو بووەوە، ئەمجار پەروەردگار پەیتا پەیتا پێغەمبەرانی بەبەڵگەو موعجیزەوە ناردە ناویانەوە، بۆ ئەوەی هەر کەسە بەئارەزۆی خۆی رێبازی ژیانی

هەڵبژێرێ، کەسێک بیەوێ بەختەوەری دونیاو قیامەت بێ، شوێن ئایینی پێغەمبەران بکەوێ، کەسێکیش بیەوێ گومڕا ببێو بەدبەختی دونیاو قیامەت بێ یا بەبتپەرستیو بێدینی بمێنێتەوە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿لِيُهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ، وَ يَحْيَ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ﴾الأنفال/٤٢.

حیکمەتو ویستی خودا وا بوو: کە ئادەمیزاد دوای ئەو دووبەرەکیو بتپەرستییەی لەناویاندا بڵاو بووە، بۆ ماوەیەک مۆڵەتیان بداو یەکسەر بنبڕیان نەکاو خێرا سزایان نەدا!!

﴿وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلاَّ اُمَّةً وَاحِدَةً﴾ ئادەمیزاد لەهەموو ڕۆژگارو سەردەمەکانی ڕابووردودا نەتەوەیەکی یەکپارچە بوونو پابەندی ئایینێکی پاکو خاوێن بوون ئەویش ئایینی خوداپەرستیو یەکتاپەرستیو ئاییبنی سروشتی ئادەمیزادە کە ئایینی ئیسلامە، ﴿فَاخْتَلَفُوا﴾ پاشان کێشەیان تێکەوتو بوون بەگرۆو تاقم تاقم بەهۆی هەوەسبازیو شوێنکەوتنی بیرو باوەڕی پڕوپووچەوە، دووبەرەکیو جوداوازیی کەوتە نێوانیانەوە. بیرو باوەڕی جیا جیایان تێدا پەیدابوو... یان کاتێک پێغەمبەران هاتنە سەریان دووبەرەکییەکە پەیدا بوو؛ بەم ڕەنگە هەندێ لەخەڵکەکە شوێن پێغەمبەرەکان کەوتنو هەندێکیشیان لەسەر گومڕاییو هەواپەرستیو بیرو باوەڕی پو[illegible]انمانەوەو سوور بوون لەسەر بتپەرستیو ڕێبازی چەوتی خۆیان. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً، فَبَعَثَ اللّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ﴾البقرة/٢١٣.

بەڵێ ئایینی سروشتی بۆ ئادەمیزاد ئایینی ئیسلامە، ئایینی یەکتاپەرستیو خودا پەرستییە. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ حَتَّى يُعَرِبَ عَنْهُ لِسَانُهُ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ، أَوْ يُمَجِّسَانِهِ)[1] هەموو منداڵێک کە لەدایک دەبێ لەسەر ئاییبنی سروشتیو خوداپەرستی دێتە کۆڕی

(1) ئەم فەرموودەیە ئەبو یەعلاو طەبەرانیو بەیهەقی لە ئەسوەدی کوڕی سەریعەوە ریوایەتمان کردوە.

ژیانەوە، تەنانەت بەزوبانیش ئەم هەستی ئایینی‌یە دەردەبڕێ، پاشان باوکو دایکی دەیکەن بەجوولەکە، یان بەفەلە، یان بەئاگر پەرست!

﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ﴾ ئەگەر لەبەر ئەو کەلیمە حەقو راستە نەبوایە.. کە لەوەپێشو لەئەزەلدا خودا بڕیاری داوە: کە سزاو پاداش بخاتە رۆژی قیامەتو لەوێدا دادگای بەندەکانی بکاو حەقو بەتاڵ لێک جیابکاتەوە، ﴿لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ ئەوە لەدونیادا کافرو بڕوا پووچەکانی لەناو دەبرد، ئەو شتەی تێیدا کەوتوونە کێشەوە یەکالای دەکردەوەو حەقو بەتاڵی لێک جیا دەکردەوە.

وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾یونس/٩٣.

ئیبنو کەثیر دەفەرموێ: مانای ئایەتەکە بەم شێوەیە: ئەگەر لەبەر ئەو بڕیارە یەزدانییە نەبوایە: کە لەوەپێش بڕیاری داوە: کە کەس سزا نەدا، تا بەڵگەیان لەسەر نەهێنێتەوەو بیانوویان نەبڕێ، هەروەها بڕیاری داوە کە مۆڵەت بدا بەبەندەکانی بۆ ماوەیەکی دیاریکراو، هەر کاتێ بیانووی بڕینو ماوەی مۆڵەت تەواو بوو، ئەو کاتە سزا دەدا.

ئایەتەکە هەڕەشە لەناکۆکیو کێشەی نێوان ئادەمیزادەکان دەکا، هەڕەشە لەوانە دەکا: کە کێشە پەیدا دەکەن لەبنەمای عەقیدەو لەو قورئانەی نێردراوە بۆ قەلاچۆکردنی دیاردەی دووبەرەکیو گێرانەوەی ئادەمیزاد بۆ یەکیەتیو هەم ئاهەنگیو یەکتاپەرستی.

لەهەمان کاتدا دڵدانەوەی پێغەمبەرە ﷺ لەوەدایە: کە سزادانی ئەوانەی بڕوای پێ ناکەن دوا خستووە.

تێبینی :

ئایەتەکە سێ حوکمی سەرەکی لێ وەردەگیرێ :

ا- هەموو ئادەمیزادێک کە لەدایک دەبێ لەسەر ئاپینی سروشتیو یەکتاپەرستی لەدایک دەبێ، دوایی باوکو دایکو دەوروبەر کاری تێدەکەنو بیرو بۆچوونی دەگۆڕن.

ب- پەیڕەو نەکردنی پەیامی پێغەمبەرانو کتێبە ئاسمانیەکانو شوێنکەوتنی هەواو هەوەس بوەتە هۆی پەرتەوازە بوونی کۆمەڵانی ئادەمیزا:و جودا وازیی بیرو بۆچوونو عەقیدەو بیرو باوەڕیان!

ج- بڕیاری خودا چەسپاوەو قەضاو قەدەری وا داخواز بووە، کە تا ڕۆژی قیامەت دادگایی ئادەمیزاد نەکاو لێکۆڵینەوەو توێژینەوە لەسەر کردەوەکانیان هەڵبگرێ بۆ قیامەتو لەوێ سزاو پاداشیان بداتەوە.. ئەگەر لەبەر ئەو حوکمە پێش وەختە نەبوایەو ئەو بڕیارەی نەدایە: هەرزو دادگایی ئادەمیزادی دەکردو موسوڵمانانی دەخستنە بەهەشتەوەو کافرانیشی توورڕدەدانە ناو دۆزەخەوە، بەلام لەبەر حیکمەتێک کە خۆی دەیزانێو بۆ ئەوەی فرسەت بداتە ئادەمیزاد بتوانێ بیرو باوەڕی خۆی راست بکاتەوەو بەخۆیدا بچێتەوەو تۆبە لەتاوانو کوفرو گومڕایی خۆی بکا مۆڵەتی پێداوە تا ڕۆژی قیامەت دادگایی ناکا!!

کافرەکان داوای ئایەت و نیشانەی جۆراو جۆر دەکەن لەپێغەمبەر

وَيَقُولُونَ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ فَقُلْ إِنَّمَا ٱلْغَيْبُ لِلَّهِ فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

پاش ئەوەی قورئان سێ شوبهەی موشریکەکانی دیاری کردن: کە ئاڕاستەی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدیان دەکرد، یەکیان سەرسوڕمانیان بوو لەوەی نیگا بۆ موحەممەد بێ، یەکێکیان پەلە کردنیان بوو لەهاتنی سزاو عەزاب، سێیەمیشیان گومان پەیدا کردنیان بوو لەقورئان.

لێرەشدا شوبهەی چواردەم باس دەکا: کە کافرەکان ئاڕاستەی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەریان دەکرد، ئەویش ئەوە بوو: دەیانگوت: قورئان نابێتە نیشانەی پێغەمبەرایەتیو بەموعجیزە حیساب ناکرێ، دەیانگوت: ئەوە موساو عیسا، کیتابیشیان هەبوە بەڵام کیتابەکانیان نەبوەتە موعجیزە بۆیان، بەڵکوو موعجیزەی تریان هەبوە بۆ نیشانەی پێغەمبەرایەتییان.

شایانی باسە لەناو موشریکەکانی عەرەبدا، هی وایان هەبوو ئیدعای ئەوەیان دەکرد: کە لەوانەیە بتوانن بەربەرەکانی قورئان بکەن، وەکوو لەشوێنێکی تردا قورئان ئاماژەی پێ دەکاو لەسەر زوبانی ئەوان دەفەرموێ: ﴿**لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا**﴾**الأنفال/٣١**. بۆیە دەیانگوت: پێویستە بۆ چەسپاندنی پێغەمبەرایەتی موحەممەد نیشانەی ماددیو موعجیزەی کەونی بێنە خوارێ.

﴿**وَيَقُولُونَ: لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ**﴾ موشریکەکانی عەرەب دەڵێن: ئەوە بۆچی موعجیزەیەکی کەونی نائاسایی نایێتە سەر موحەممەد، وەکوو ئەو موعجیزە نائاساییانەی بۆ نووحو شوعەیبو هوودو صالحو موساو عیسا دەستەبەر بوون. یان کێوی صەفا بکاتە ئاڵتون، یان کێوەکانی مەککە لا ببرێنو شوێنەکانیان ببێتە دەشتاییەکی فراوانو کشتو کاڵی تێدا بکرێ. هەروا گەلێ داخوزای تر: کە قورئان لەچەند شوێنێکدا ئاماژەیان پێ دەکا: داخوازییەکانی موشریکەکان تۆمار دەکاو بەکورتی یان بەدرێژی وەڵامیان دەداتەوە.

ئەوەتا لەسوورەتی (الفرقان)دا دەفەرموێ: ﴿**وَقَالُوا مَا لِهَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ، لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا، أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كَنْزٌ، أَوْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا**﴾**الفرقان/٧-٨**.

یان لەسوورەتی (الأسراء)دا دەفەرموێ: ﴿**وَقَالُوا: لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا. أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا، أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا، أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَ**

ٱلْمَلَآئِكَةِ قَبِيلاً. أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ، أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ، وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَاباً نَقْرَؤُهُ، قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي، هَلْ كُنْتُ إِلاَّ بَشَراً رَسُولاً﴾الأسراء/۹۰-۹۳.

پەروەردگار ڕەددێکی گوڕچکبڕی دانەوەو فەرمووی: ﴿**وما منعنا ان نرسل بآيات الا أن كذب بها الأولون**﴾**الأسراء/۵۹.**

سەیرە، ئەو هەموو نیشانە سەرئاسایی‌یانەی: کە ئەم نامە پیرۆزە، ئەم قورئانە سەرئاسایە لەخۆی گرتوون دادیان نادا، ئەم هەموو نیشانە جیا جیایانەی لەبوونەوەردا بڵاو کرانەوە بەسیان ناکا؟ داخوازی پەیدا بوونی موعجیزەی نائاسایی وەکوو هی پێغەمبەرانی پێشوو دەکەن؟؟

ئەوانە نەفامن لەسروشتی پێغەمبەرایەتی موحەممەد حاڵی نەبوون، نازانن سروشتی موعجیزەی پێغەمبەری ئیسلام لەهی پێغەمبەرانی تر جیاوازە، موعجیزەی موحەممەد موعجیزەیەکی کاتی‌و کورت خایەن نیە چینێک ببینن‌و ببڕێتەوە؛ بەڵکوو موعجیزەی حەزرەتی موحەممەد ﷺ موعجیزەیەکی نەمرو گشتی‌و بەردەوامە، موعجیزەیەکە: چین لەدوای چین لەگەڵ دڵ‌و عەقڵدا دەدوێ‌و لەوەتەری حەسساس‌و ناسکیان دەداو کۆن نابێ‌و بەسەر ناچێ‌و کاریگەری خۆی لەدەس نادا، هەتا عیلم‌و زانست پێش بکەوێ، ڕۆژگار بێن‌و بچن‌و ڕوداو ڕوو بدەن‌و تیۆرو فەلسەفە پەیدا ببن، قورئان زیاتر تازەگەری‌و واقیعی‌و گونجانی بۆ مامەڵە پێ کردن‌و کردنی بەیاسای ژیان دەسەلمێندرێ.

لەلایەکی ترەوە وەکوو چەسپاوە لەموعجیزەو کتێبە ئایینی‌و مێژوویی‌و سیرەو بایۆجرافییەکاندا پەروەردگار زۆر موعجیزەو نیشانەی زانستی‌و کەونی بەپێغەمبەر ﷺ بەخشیوە، بەڵام نەیکردونە بەڵگە لەسەر ڕاستی پێغەمبەرایەتیەکەی‌و داوای لێ نەکردون ئیمان بەکاریگەری‌و گرنگیان بێنن‌و فەرمانی بەپێغەمبەر نەکردوە تەحەددای کافرەکانی پێ بکا، بەڵکوو ئەو

موعجیزانەی پێ بەخشیون بۆ پێویستیاتی کاتی بۆ نموونە گیرا بوونی بڕی نزاو پاڕانەوەی پێغەمبەر ﷺ وەکوو شیفای نەخۆشو تێر کردنی کۆمەڵێکی زۆر بەخواردەمەنییەکی کەم لەغەزای بەدرو غەزای تەبووکدا، هەروەها بارانی باران بۆ دابینکردنی پێویستیاتی موسوڵمانان لەغەزای بەدردا، هەروەها دوو لەتبوونی مانگو ناڵەی قەدە دارەکە، کە پێغەمبەر ﷺ پشتی پێوەدا بوو دوایی بەجێی هێشتبوو، هەروەها ئاخاوتنی گیانلەبەران لەگەڵیداو گەلێ شتی تر لەدیاردەی نائاسیی کە بەپێغەمبەرەوە بینراونو لێوەی دەگێڕنەوە، ئەمانە هەرچەندە موعجیزە بوون وەلێ رووداوێکی کاتی بوونو بەسەر چوون گرنگی بۆ ئەوانە هەبوە کە بینیویانە.

بەکورتی بەڵگەی بەهێز لەسەر راستی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد ﷺ قورئانی پیرۆز ئەمرە، ئەو کتێبە سەرئاسایەیە کە تەحەددای ئادەمیزادو ئەجندەی پێ کردو بۆڕی دان، لەلایەکی ترەوە تازانیاری پێش بکەوێو توێژینەوە لەبوونەوەردا بکرێ، تێۆرو داهێنانی زانستئامێز دەربکەوێ، زیاتر راستی قورئان دەردەکەوێو سەر ئاساییو بێ وێنەیی دەچەسپێ.

موسلیمو بوخاریو تیرمیذی فەرموودەیەکیان بەمەرفووعی ریوایەت کردوە، دەفەرموێ: (مَامِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ وَقَدْ أُعْطِيَ مِنَ الآيَاتِ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإِنَّمَا الَّذِي أُوتِيتُهُ وَحْياً أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ، فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ).

پەروەردگار فەرمانی بەپێغەمبەر ﷺ کرد: کە بەشێوەیەکی کورت وەڵامی ئەوانە بداتەوە: کە پێشنیازی هێنانی ئایاتو نیشانەی جۆراو جۆریان لەپێغەمبەر دەکرد، پێیان وا بوو: ئەو جۆرە موعجیزە کەونیو ماددیانە نیشانەی پێغەمبەرایەتین. دەفەرموێ: ﴿فَقُلْ: إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ﴾ ئەی موحەممەد! بەو موشریکو بێ بڕوایانە بڵێ: جێبەجێ کردنی پێشنیازەکانی ئێوە کارو باری

غەیبن، تەنها خودا زانیاری غەیب دەزانیٚو ئەو ئیشە نهێنیو پەنامەکیبانە تایبەتن بەخۆیەوەو هەر خۆی ئاکامو سەرەنجامی هەموو شتێک دەزانیٚو هەموو کارو بارێک بەدەست خۆیەتیو بەویستی ئەو دێتە کایەوە، نەمنو نەهی کەش ئاگاداری عالەمی نهێنی نین، زانیاری غەیب تایبەتە بەزاتی پەروەردگارەوە، جا ئەگەر پەروەردگار بڕیاری دابیٚ موعجیزەیەک لەو موعجیزانەم بۆ بنێریٚ ئەوە هەر خۆی کاتو چۆنیەتی هێنانی دەزانیٚ.

جا ئەگەر ئێوە بڕوام پیٚ ناکەن هەتا ئەو موعجیزە پێشنیاز کراوانەتان نەیەتە دی، ئەوە ﴿فَٱنتَظِرُوٓاْ إِنِّي مَعَكُم مِّنَ ٱلۡمُنتَظِرِينَ﴾ چاوەڕوان بن با بزانین خودا چی بڕیار داوە بۆ منو بۆ ئێوە منیش لەگەڵتان چاوەڕوانم.

ئاشکراشە دەبیٚ چاوەڕوانی سزاو تۆڵەی خودابن، چونکە ئێوە سەررەقو ئینکارن. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرمویٚ: ﴿فَهَلۡ يَنتَظِرُونَ إِلَّا مِثۡلَ أَيَّامِ ٱلَّذِينَ خَلَوۡاْ مِن قَبۡلِهِمۡۚ قُلۡ فَٱنتَظِرُوٓاْ إِنِّي مَعَكُم مِّنَ ٱلۡمُنتَظِرِينَ﴾یونس/١٠٢.

ئەوەی لەئایەتەکەوە وەردەگیریٚ دوو شتی سەرەکییە :

١- زانیاری غەیب (کە نیگا کردن بۆ پێغەمبەرانو ناردنە خوارەوەی موعجیزەو ئایاتی کەونی)یش دەگرێتەوە تایبەتمەندی خودانو هیچ کەس دەسەلاتی زانینو دەستەبەرکردنیانی نیە.

٢- هەڕەشە کردن لەکافرەکانی مەککەو وێنەی ئەوان بەناردنی عەزاب بۆ سەریان ئەگەر ئیمان نەهێننو لەسەر سەررەقیو ئینکاری خۆیان بەردەوام بن.

رەوشتی کافرەکان فرت و فێڵ و سەررەقیو بێ ویژدانییە

وَإِذَآ أَذَقۡنَا ٱلنَّاسَ رَحۡمَةٗ مِّنۢ بَعۡدِ ضَرَّآءَ مَسَّتۡهُمۡ إِذَا لَهُم مَّكۡرٞ
فِيٓ ءَايَاتِنَاۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسۡرَعُ مَكۡرًاۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكۡتُبُونَ مَا تَمۡكُرُونَ
﴿٢١﴾ هُوَ ٱلَّذِي يُسَيِّرُكُمۡ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِۖ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمۡ فِي ٱلۡفُلۡكِ
وَجَرَيۡنَ بِهِم بِرِيحٖ طَيِّبَةٖ وَفَرِحُواْ بِهَا جَآءَتۡهَا رِيحٌ عَاصِفٞ وَجَآءَهُمُ
ٱلۡمَوۡجُ مِن كُلِّ مَكَانٖ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ أُحِيطَ بِهِمۡ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ
لَهُ ٱلدِّينَ لَئِنۡ أَنجَيۡتَنَا مِنۡ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٢٢﴾

فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمۡ إِذَا هُمۡ يَبۡغُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّۗ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا
بَغۡيُكُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۖ مَّتَٰعَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ ثُمَّ إِلَيۡنَا مَرۡجِعُكُمۡ فَنُنَبِّئُكُم
بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٢٣﴾

پاش ئەوەی لەئایەتی پێشوودا ڕەددی موشریکەکانی دایەوە بەوە: کە ناردنی ئایاتی کەونی شتێکە تایبەتە بەپەروەردگارەوە، بەشێکە لەکاروباری غەیب. ئەمجار لێرەدا وەلامێکی تری موشریکەکان دەداتەوە، وەلامەکەش ئەوەیە: کە ئەو موشریکانە تەنانەت ئەگەر ئەو ئایاتانە بنێردرێنو ئەوان بەچاوی خۆیان بیانبینن هەر بڕوا ناکەن، چونکە دابو نەرێتو ڕەوشتیان فرتو فێڵو ئینکاریو بێ ویژدانییە، زۆر جار نیشانەی تاکو تەنهایی خودا دەبینن، کەچی پەند ئامێز نابنو فرتو فێڵی جۆراو جۆر ئەنجام دەدەن بۆ پشت هەڵکردنو ئیمان نەهێنان، کەچی وێڕای ئەوەش هەرکاتێ توشی تەنگەو چەڵەمەیەک ببن دەست دەکەن بەهاتو هاوارو دادو فیغان، ئەگەر کەوتنە خۆشییەوە لەخۆیان بایی دەبن..

دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا﴾ هەرکاتێ بەخشیمان بەموشریکەکان خۆشیو هەرزانیو ئاسایش پاش تەنگو چەڵەمەیەک کە لەوەپێش یەخەی گرتبوون، لەجیاتی ئەوەی سوپاسی پەروەردگار بکەن، سەری بەندایەتی بۆ نەوی بکەن... گاڵتەی پێ دەکەن تانەو تەشەری ئاراستە دەکەن، دەیانەوێ کاریگەری دەسەڵاتی خودا لەو شتانەدا بشێرنەوە، واقیع هەڵبگێڕنەوە، گرنگی بەو روداوە نەدەن...

بۆ نموونە ئەگەر بارانی باراندو زەوی تێر ئاو کرد، دەڵێن: باران باری چونکە وەرزەکە وەرزی باران بارینە، یان بۆیە باران باری چونکە فلانە ئەستێرە دەرکەوتووە، ئەگەر یەکێک لەبەلایەک رزگاری بوو دەڵێ بەرێکەوت رزگارم بوو، ئەگەر لەئیشو کارەکانیدا سەرکەوتووبوو سەرکەوتنەکەی پاڵ کارامایيو زیرەکی خۆی دەداو هۆکارەکە ناگەڕێنێتەوە بۆ تۆفیقی خوداو نالێ خودا تۆفیقی دامو پشتگیری کردم!

تەنانەت قوڕەیشییەکان کە تووشی گرانیو بێ بارانی بوون هاتنە لای پێغەمبەرو لەروی خزمایەتیو صیلەی رەحمەوە داوایان لێ کرد لەخودا بپاڕێتەوە بارانیان بۆ بباریێ، خودا دوعای گیرا کردو باران باری، کەچی قوڕیشییەکان بارینی بارانەکەیان پاڵ بتەکانیان دەداو، تانەو تەشەریان لەئایاتی خودا دەداو، دژایەتی پێغەمبەریان دەست پێ کردەوە، گەڕانەوە سەر حاڵی جارانیانو خودایان لەبیر چووەوە. وەکوو دەڵێن: هەر کاتێ ئادەمیزاد کەوتە ئەمنو ئاساییشو هەرزانیەوە خودای لەبیر دەچێتەوەو بوغرا دەبێو خۆی لەخۆ دەگۆڕێ!

بوخاریو موسلیم لەعەبدوڵلای کوڕی مەسعوودەوە، ریوایەت دەکەن: کە قورەیشییەکان کاتێ بەپیر بانگەوازی پێغەمبەرەوە هاتنو بەدرۆیان خستەوە، نزای لێ کردن، کە خودا گرانیەکی وەکوو قاتو قڕی رۆژگاری حەزرەتی یوسفیان توش بێ، دوعای پێغەمبەر لەقوڕەیش گیرا بوو، گرانیو قاتو قڕی یەخەی گرتن وایان لێهات لەبرسان ئێسقانو مردارەوەبوویان دەخوارد، برسییایەتی تەنگی پێ هەڵچنین، بەجۆرێک کە یەکێکیان بیروانیایە بۆ ئاسمان، هەردوکەڵی دەهاتە

پێش چاوانو تارمایی هەوری بەدی نەدەکرد، ئیتر پەروەردگار ئایـەتی ﴿فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ، يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾الدخان/١٠-١١. نارده خوارێ.

ئـەبو سـەفیان هاتـە خزمـەت پێغەمبـەر ﷺ وتـی: ئـەی موحەممـەد! ئـەتۆ فەرمانمان پێ دەکەی صیلەی رەحم بەجێ بێنین، وا خەریکە گەلەکەت قڕ ببـێو لەبرسان بمرن، لەخودا بپاڕێوە باران بباریٚ، پێغەمبەر ﷺ دوعای بۆ کردنو خـودا گرانی لەسەر لابردنو بارانیان بـۆ بـاری، ئـەوانیش هەمدیسـان دەستیان کـردەوە بـەفرتو فێـڵو گاڵتـە کـردن بـەئایاتی خـوداو دژایـەتیکردنی پێغەمبـەرو بـەدرۆ خستنەوەی!!

ئـەمجار پـەروەردگار رەدیـان دەداتـەوەو فـەرمان بەپێغەمبـەر دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا﴾ ئـەی موحەممـەد! پێیـان بڵـێ: خـودا بەدەستو بردترەبۆ سزا دانو تۆڵە لێ ستاندنتان لەسەر کردەوەکانتان، ئەو سـزایە یەخەتان دەگرێ پێـش ئـەوەی نەخشـەی کوژاندنـەوەی چرای ئیسلام جێ بـەجێ بکەن. پەروەردگار زاناترو بەتواناترە بۆ (استدراج) راکێشـکردنتانو مۆڵـەتدانتان بەجۆرێک تاوانباران وا دەزانن: سزایان نادرێو ڤوتاریان دەبێ، بەڵام باوا نـەزانن: کە رزگاریان دەبـێ، ئـەوان مۆڵـەتدراونو لـەنکاوێکو لـەپڕێکا عـەزاب یەخـەیان دەگرێو تا تێکیانەوە نەپێچێ بەخۆیان نازانن!

بـاوا نـەزانن ئێمـە لێیـان بـێ ئاگـاین ﴿إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ﴾ بێگومـان فریشـتە چـاودێرو کردەوەنووسـەکان: کـە بـۆ تۆمـارکردنی کـردەوەی ئادەمیزاد تـەرخان کراون، هەموو هەڵسو کەوتی ئەوان ئاگـادارنو هـەموو فـرتو فێڵو نەخشەو پیلانو کارو کردەوەیان تۆمار دەکەنو سەرژمێری دەکـەنو عـەرزی دەکەن بۆ پەروەردگاری ئاگادار بەسەر هەموو نهێنـیو پەنامەکیـیەکدا، ئـەویش سزاو پاداشی پڕاو پڕتان دەداتـەوە، هیـچ کردارێـک (بچـوکو گـەورە) نـابوێرێ، هیچی لێ گوم نابێ، هەموو نهێنیو پەنامەکی لای ئەو عەیانو نومایانە!!

ئەمجار پەروەردگار تابلۆیەکی سەرنج راکێش رادەنوێنێ بۆ ئەوەی حاڵو چۆنیەتی ئەو موشریکانەو هاوێنەکانیان روون بکاتەوە. دەفەرموێ: ﴿هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ﴾ پەروەردگار خودایەکی وەهایە هێزو توانای پێ بەخشیون: کە بتوانن لەوشکانیو لەناو دەریادا هاتوچۆ بکەن، خۆتانو ماڵو سامانو کالاتان لەم ولات بۆ ئەو ولات بگوێزنەوە، لەوشکانیدا بەهۆی ولاغو قەتارو ترومبێلو گالیسکەوە، لەدەریادا بەهۆی کەشتیو گەمێوە لەهەوادا بەهۆی فرۆکەوە.

﴿حَتَّىٰ إِذَا كُنتُمْ فِي الْفُلْكِ وَ جَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَ فَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَ جَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَ ظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ هەتا کاتێک وا رێ دەکەوێ ئێوە لەکەشتیدانو بەهۆی بای گونجاو بۆ رۆیشتنی گەمێکە بەسەر روی دەریادا بەهێدیو بەنەرمی بەهێزی ئەو بایە خۆشەوزە درێژە بەرۆیشتن دەدەن، کەیفخۆشو شادمانن بەو بایە موافیقە خۆشەوزە گونجاوە، پاشان کوتوپڕ بایەکی ناموافیقو رەشەبابەکی ناهەموارو گێژەڵوکەو زریان لەکەشتیەکەیانی داو دەریا شێواو شەپۆل هاتنو چوونو لەهەموو لایێکەوە شەپۆلی ترسناک دەورەی دانو گومانیان وا برد: کە ئیتر رزگاربوونیان نیەو مردنو لەناوچوون یەخەی گرتوونو کۆتاییانە... تا لەو کاتە ترسناکەدا هیچ پەنایان چنگ نەکەوتن جگە لەهانا بردن بۆ خودا، ئیتر بەدڵ لەخودا پاڕانەوە، دەستیان کرد بەهاوارو سکالاو لالەو پاڵە لەبارەگای خوداو بەنیازی راستاڵیو دڵسۆزیەوە عەرزی بارەگای پەروەردگارتان کردو وتتان: ﴿لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِ﴾ پەروەردگارا! ئەگەر ئەمجارە لەم مەرگو مەینەتە رزگارت کردین ﴿لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾ ئیتر بەگیانو بەدڵو بەزمان سوپاسگوزارینو سەری بەندایەتی بۆ نیعمەتەکانت شۆڕ دەکەینو فەرمانبەردارو یەکتاپەرست دەبین.

﴿فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ﴾ کەچی کاتێ خودا بەمیهرەبانی خۆی رزگاری کردن لەو مەرگەساتو مەینەتە رەهابوونو لەدەریا دەرچوون، لەجیاتی ئەوەی بەڵێنی

خۆیان ببەنە سەرو سوپاسگوزارو یەکتاپەرست بن ﴿اذا هُمْ یَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ دەستیان کردەوە بەستەمکاری لەسەر زەویو گەڕانەوە بۆ سەر بارو دۆخی پێشوویان! دەستیان کردەوە بەستەمکاریو یاخی بوونو سەرپێچی کردن.

ئەمجار پەروەردگار پاش ئەوەی ئەو مەثەلەو تابلۆیەی رانواند، خیطاب ئاراستەی هەموو یاخی بووان دەکا لەهەر شوێنێکو لەهەر سەردەمو رۆژگارێکدا بنو فەرمووی: ﴿یاأیُّهَا النَّاسُ انَّمَا بَغْیُکُمْ عَلَى أَنفُسِکُمْ مَتَاعُ الْحَیَاةِ الدُّنْیَا﴾ ئەی ئادەمیزادینە! بزانن: ئەم ستەمکاریو یاخی بوونەتان تاوانەو سزاو تۆڵەکەشی یەخەی خۆتان دەگرێتەوە، لەدونیاو قیامەتدا بۆ خۆتان سزای ئەو تاوانانە دەچێژن، خۆتان پێی زەرەرمەند دەبن، لەدونیادا ئەو لەززەتو خۆشییەی دەیچێژن کورت خایەنەو بەردەوام نابێ، ویژدانتان لۆمەتان دەکاو هەمیشە هەست دەکەن بەسزایەکی ویژدانی، زۆر جاریش وا دەبێ کابرای یاخی بوو هەر لەدونیادا سزای یاخی بوونی توش دێو سەرباری سزای قیامەت سزای دونیاش دەچێژێ!

فەرموودەیەک هەیە ئیمام ئەحمەدو بوخاری ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: (مَامِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرُ أَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا، مَعَ مَا يُدَخِّرُ لَهُ فِي الآخِرَةِ، مِنَ الْبَغْيِ وَ قَطِيعَةِ الرَّحِمِ) واتە: هیچ تاوانێک هێندەی تاوانی بەغیو پچڕاندنی صیلەی رەحم شیاو نیە کە سەرباری سزای قیامەت لەدونیاشدا خاوەنەکانیان تووشی سزا ببن.

لەفەرموودەیەکی تردا: کە تیرمیذی لەخاتو عائیشەوە ریوایەتی کردوە دەفەرموێ: (أَسْرَعُ الْخَيْرِ ثَوَاباً الْبِرُّ وَ صِلَةُ الرَّحِمِ، وَ أَسْرَعُ الشَّرِّ عِقَاباً الْبَغْيُ وَ قَطِيعَةِ الرَّحِمِ) یان (ثِنْتَانِ يُعَجِّلُهُمَا فِي الدنْيَا، الْبَغْيُ وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ).

﴿ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ پاشان سەرەنجامو گەڕانەوەتان رۆژی قیامەت بۆ لای ئێمەیە، واتە: دوای ژیانی کورت خایەنی دونیاتان زیندو دەکرێنەوە بۆ دادگایو سزاو پاداش وەرگرتنەوە، ئەو کاتە هەواڵتان دەدەمێ بەهەموو کردارو هەڵوێستێکی دونیاتان، چی ستەمکاریو

یاخی بونتان ئەنجام داوە هەمووی لای ئێمە نووسراوەو سزای پڕاو پڕتان دەدەینەوە. جا کەسێک نامەی کرداری خێرو چاکەی یێدا بوو، باسوپاسی خودا بکا، کەسێکیش دەفتەری کردەوەکانی خراپەی تێدا بوو، ئەوە با سەرزەنشتی خودی خۆی بکا..

نموونەی ژیانی دونیا لەخێرا بەسەر چوونی و بڕانەوەی دا..

إِنَّمَا مَثَلُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ مِمَّا يَأۡكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلۡأَنۡعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارٗا فَجَعَلۡنَٰهَا حَصِيدٗا كَأَن لَّمۡ تَغۡنَ بِٱلۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

پەروەردگار لەئایەتی پێشوودا فەرمووی: ﴿إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ﴾ جا چونکە هۆی یاخی بوونی ئادەمیزاد سوور بوونیانە لەسەر ژیانی دونیاو زێدە ڕەوییانە لەهەوڵدان بۆ وەدەستهێنانی نازو نیعمەتەکانی، نموونەو پەندێکی هێنایەوە بۆ ئەوەی هەر کەسێک عاقڵو هۆشمەند بێ بەژیانی دونیاو نیعمەتەکانی هەڵنەخەڵەتێو هەوڵ بدا بەشێوەیەکی میانەڕەوی پێویستییەکانی ژیانی دابین بکاو وازبێنێ لەبەکارهێنانی ڕێگای نامەشروعو نەگونجاو بۆ وەدەستهێنانی لەززەتەکانی، دووربکەوێتەوە لەستەمکاریو فەسادو ئاشووبگێری لەسەر زەوی‌و بەژیانی کورت خایەنی جیهان لەخۆی بایی نەبێ.

بۆیە خودا تەشبیهو لێکچواندنێکی ئەنجامدا، تەشبیهی ژیانی دونیای کرد بەزەوی‌و زارێک کە ئاودێر کرابێو گوڵو میوەو بەروبوومی باشی وەبەرهێنا بێو هەمیشە لەگەشەو نەشو نمادا بێ، تاوەختی دروێنەو چنینو ڕنینی هات، بەڵام لەنکاوێک وەیشوومەو ڕەشەباو زریان لێی داو لەبێخ دەری هێناو ئاداری بەسەر

پادارییەوە نەهێشت. دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَ الْأَنْعَامُ﴾ نموونەو شێوەی ژیانی دونیا لەرازاوەییو گەنجیو دەسەلاتو هێزو تواناو داراییو هۆی پێکهاتنی کامەرانی ژیان لەهەموو رویێکەوە، دەشوبهێتە ئاوی ئارامی بەهاران کە لەئاسمانی بەخشندەیی خۆمانەوە دەیبارێنین بەسەر زەوی تینووی نەرمانو بەپیتدا، جا بەهۆی ئەو بارانەوە زەوی زیندو دەبێتەوە، گژو گیای جۆراو جۆر دەرویو سەر لەخاک دەردێنێ دارو درەخت چرۆ دەکەنو شین دەبنەوە، هەموو ئەمانە نەشو نما دەکەنو تێک دەچەرژێنو تێکەڵ بەیەکتر دەبن، بوونەوەر دەرازێننەوە، سپیو سەوزو سورو شینو زەردو ئاڵو پەمەییو... باوەش لەیەکتری وەردێنن، گیاو گژی وا هەیە ئادەمی دەیخواو سوودی لێ وەردەگرێ، بەروبوومی وا هەیە، پێخۆرو بژێوی ئادەمیزادە هی واش هەیە خۆراکی ئاژەڵو گیانلەبەرانی ترە.

﴿حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَ ازَّيَّنَتْ، وَ ظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا﴾ هەتا کاتێ زەوی بەهۆی ئەم رێژنە بارانە بەهارییانەوە بەشی خۆی لەجوانیو رازاوەییو زینەتو زیبا وەردەگرێ، برێ دار هەڵئەچێو بازێ دائەچێو لەبەر میوەی زۆر گران لقەکانی شۆڕ دەبنەوە، هەندێ بەسەر زەویدا بلاو دەبێتەوە. گژو گیا کامڵ دەبێو دانەوێڵە پێدەگاو میوە دێتە بەر، هەموو بەروبومو دانەوێڵە کاتی ئەوەی دێ درەوێنە بکرێنو بچێندرێنو بهێندرێنەوە بۆ ماڵو عەمبار بکرێن، خاوەنەکانیان دێنە سەر ئەو باوەڕە کە کاتی درەوێنەو رنینو چنین هاتوەو هەموو شتێک کاتی سوود لێ وەرگرتنیان هاتووە، دەتوانن سوودیان لێ وەرگرن! ئا لەو سەرو بەندەدا ﴿أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلاً أَوْ نَهَاراً فَجَعَلْنَاهَا حَصِيداً كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ﴾ کوتوپڕ قەزاو قەدەری ئێمە بۆ لەنابردنی روی کردە ئەو باخو بێستانو کشتو کاڵە زۆرو هەمو جۆرە بەشەو یان بەرۆژ بەقاری خۆمان لێمان داو هەموو ئەو گیاو گژو دارو دروختو دانەوێڵەو بەروبومە حەلاڵو پێگەیشتوەمان کردە سوتەمەرژو لەکەڵکی خواردنو سوود لێ وەرگرتن کەوت!

هەروەکوو لەدوێنیدا نەبووبێو نەبیندرا بێ، کەسێک شارەزا نەبووبێ نازانێ ئەو شوێنە شوێنی کشتو کاڵ بووە یان نا، هەر دەڵێی لەوەپێش سەوزایی لێ نەبووەو شینایی لێ شین نەبووە!

وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتاً وَهُمْ نَائِمُونَ أَوَ أَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ﴾الأعراف/٩٧-٩٨.

فەرموودەیەک هەیە ئەحمەدو موسلیمو نەسائیو ئیبنو ماجە لەئەنەسەوە ریوایەتیان کردوە، دەفەرموێ: (**يُؤْتَى بِأَنْعَمِ أَهْلِ الدُّنْيَا، فَيُغْمَسُ فِي النَّارِ غَمْسَةً، فَيُقَالُ لَهُ هَلْ رَأَيْتَ خَيْراً قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ نَعِيمٌ قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لاَ، وَيُؤْتَى بِأَشَدِ النَّاسِ عَذَاباً فِي الدُّنْيَا فَيُغْمَسُ فِي النَّعِيمِ غَمْسَةً، ثُمَّ يُقَالُ لَهُ: هَلْ رَأَيْتَ بُؤْسَاً قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لاَ**) رۆژی قیامەت خۆشگوزارانترین ئادەمیزاد دێنن: کە لەدونیادا لەهەموو کەس خۆشتری رابواردبێ، جارێک لەئاگری رودەکەنو دەری دێننەوەو پێی دەگوترێ ئەرێ لەدونیادا هەرگیز خۆشیت دیوە؟ ئەرێ لەدونیادا خۆشگوزەرانیت بەسەردا تێپەڕیوە؟ لەوەڵامدا دەڵێ: نەخەیر. ئەمجار یەکێکی تر دێنن: کە لەهەموو کەس لەدونیادا ژیانی ناخۆشتر بووبێ، تۆزێک دەخرێتە ناو لەززەتو خۆشی بەهەشتەوە، ئەمجار پێی دەگوترێ: ئەرێ قەت ناخۆشیت بینیوە؟ دەڵێ: نەخەیر.

﴿كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ وەکوو ئەم مەثەلە ئاشکرایەو بەو جۆرە ئاوا ئێمە نیشانەکانی دەسەڵاتی خۆمان شی دەکەینەوە بۆ گەلو نەتەوەیەک: کە بیر لەحاڵی دونیا بکەنەوە، کە لەگەڵ ئەوەدا زوو بەسەر دەچێ، کەچی ئادەمیزاد ئاوا خۆیانی پێوە هەڵەوگیر دەکەن!! بەڵێ بەو جۆرە ئێمە بەڵگەو نیشانەی سەلمێنەری تاکو تەنهایی خۆمانو هەبوونی سزاو پاداش لەرۆژی قیامەتداو هەرچی بەرژەوەندی ئادەمیزادی تێدابێ شی دەکەینەوە، بۆ کەسانێک کە بیر لەئایاتی خودا بکەنەوە، عەقڵو بیرو هۆشی خۆیان دەخەنە کار

بۆ پەند وەرگرتن بەم پەندو مەثەلانە دەربارەی ژیانی دونیا: کە زوو لەکیس خەڵک دەچێو گۆڕانی بەسەردا دێ.

بێگومان لێکچواندنی دونیا بەگژوگیای زەوی لەقورئاندا زۆرو زەبەندەیە وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**اعلموا أنما الحياة الدنيا لعب ولهو و زينة وتفاخر بينكم و تكاثر في الأموال و الأولاد كمثل غيث أعجب الكفار نباته، ثم يهيج فتراه مصفراً، ثم يكون حطاماً، وفي الآخرة عذاب شديد، و مغفرة من الله ورضوان، وما الحياة الدنيا الا متاع الغرور﴾الحديد/٢٠.**

یان ئایەتی ﴿**واضرب لهم مثل الحياة الدنيا كماء أنزلناه من السماء، فاختلط به نبات الأرض، فأصبح هشيماً تذوره الرياح، وكان الله على كل شيء مقتدراً﴾الكهف/٤٥.**

یان ئایەتی ﴿**ألم تر أن الله أنزل من السماء ماءً فسلكه ينابيع في الأرض، ثم يخرج به زرعاً مختلفاً الوانه، ثم يهيج فتره مصفراً، ثم يجعله حطاماً، ان في ذلك لذكرى لأولى الألباب﴾الزمر/٢١.**

هەڵنانی ئادەمیزادان بۆ بەهەشت و باسی حاڵ و چۆنیەتی چاکەکاران و خراپەکاران لەقایەمەتدا

وَٱللَّهُ يَدۡعُوٓاْ إِلَىٰ دَارِ ٱلسَّلَٰمِ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ
مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٢٥﴾ ۞لِّلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ ٱلۡحُسۡنَىٰ وَزِيَادَةٞۖ وَلَا يَرۡهَقُ
وُجُوهَهُمۡ قَتَرٞ وَلَا ذِلَّةٌۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ
﴿٢٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَسَبُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ جَزَآءُ سَيِّئَةِۭ بِمِثۡلِهَا وَتَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٞۖ
مَّا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِنۡ عَاصِمٖۖ كَأَنَّمَآ أُغۡشِيَتۡ وُجُوهُهُمۡ
قِطَعٗا مِّنَ ٱلَّيۡلِ مُظۡلِمًاۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار لەخۆبایی بوونی ئادەمیزادانی بەدونیا ڕوون کردەوەو لەم بارەوە نموونەی هێنایەوە، بەشوێن ئەوەدا ئادەمیزادانی هەڵنا بۆ وەدەستهێنانی بەهەشتو هەروا باسی حاڵو چۆنیەتی خراپەکارانو چاکەکاران لەقیامەتداو فەرمووی: ﴿وَٱللَّهُ يَدْعُوٓا۟ إِلَىٰ دَارِ ٱلسَّلَٰمِ﴾ پەروەردگار بانگەوازی هەموو بەندەکانی دەکا بۆ ئیمان هێنانو ئەنجامدانی کردەوەی چاک: کە دەبنە هۆی چوونە بەهەشتو حەسانەوە لەناو خانووی ئاشتیو ئارامیدا!!

بەبەهەشت دەگوترێ: (دار السلام) چونکە (دار) کە مەبەست پێی بەهەشتە ئیضافە کراوە بۆ لای (السلام) لەڕووەوە: کە هیچ ناخۆشیو کەمو کوڕیو تەمو لێڵی تێدا نیە. یان دەگوترێ: بانگەوازی پەروەردگار بۆ ئیمانهێنان گشتیەو هەموو کەس دەگرێتەوە. ﴿وَيَهْدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ کەسێکیش خودا مەیلی لێ بێ شارەزای ڕێگای ڕاستی دەکا: کە بیگەیەنێتە بەهەشت، تۆفیقی دەدا بۆ بڕوا هێنانو پابەندبوون بەئەحکامو ئەخلاقی ئیسلامییەوە کەوایە: بانگەوازی بۆ ئیمان هێنان گشتیو یەکانگیرە، بەلام هیدایەت پابەندە بەمەشیئەتەوەو تایبەتییە.

لەلایەکی ترەوە ئاشکرایە هیدایەت دوو جۆرە:

۞ هیدایەت: بەمانای شارەزایی کردنو ڕێنمویی کردن، ئەمەیان گشتیەو بۆ هەموو ئادەمیزادەو بریتیە لەبانگەوازیکردنی ئادامیزادان بۆ ئیمانهێنان.

۞ هیدایەت: بەمانا تۆفیقدانو یارمەتیدان بۆ گەیشتن بەمەبەست؛ ئەمەیان تایبەتە بەو کەسانەی کە خودا دەیەوێ بەمراز بگەن. واتە تایبەتە بەو کەسانە: کە تۆفیقی داونو ئامادەباشی پابەند بوون بەئایینی خودایان تێدایە!

﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ ٱلْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ﴾ لەقیامەتدا هەیە بۆ ئەو کەسانەی ئیمانیان هێناوەو کردەوەی باشیان ئەنجام داوە پاداشی چاکو زێدە پاداش تا دەچەندانەو زیاتریش بەڵکوو تا حەوتصەد هێندەو زیاتریش.

پاداشی زیادەو لەهەموو پاداشێک باشترو زیاتر بەهرەمەندبوونە بەدیتنی خودای پەروەردگار.

ئیمام ئەحمەدو موسلیمو کۆمەڵێک لەپێشەوایانی ئیسلام ریوایەت دەکەن لەصوهەیبەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ﴾ ئەمجار فەرمووی: (اِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ، نَادَي مُنَادٍ: يَاأَهْلَ الْجَنَّةِ، أنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللهِ مَوْعِداً يُرِيدُ أَنْ يُنْجِزَكُمُوهُ، فَيَقُولُونَ: وَمَا هُوَ؟ أَلَمْ يُثَقِّلْ مَوَازِينَنَا؟ أَلَمْ يُبَيِّضْ وَجُوهَنَا وَيُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَيُجِرْنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: فَيَكْشِفُ لَهُمُ الحِجَابَ، فَيَنْظُرُونَ اِلَيْهِ، فَوَ اللهِ مَا أَعْطَاهُمْ شَيْئاً اَحَبَّ اِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ اِلَيْهِ وَلا أَقَرَّ لأَعْيُنِهِمْ) کە بەهەشتی چونە بەهەشتەوەو دۆزەخی چوونە دۆزەخەوە، بانگکەرێک بانگ دەکا ئەی بەهەشتییەکان! خودا وادەیەکی پێداون، دەیەوێ بۆتانی بێنێتە دی. دەڵێن: ئەو وادە چیە؟ چ ماوە بماندرێتێ؟ ئەوە نیە تەرازوی نامەی چاکەمان قورس کرا، روومان سپی بوونو خراینە ناو بەهەشتەوەو لەئاگر پارێزراین؟! دەفەرموێ: پەردە لا دەدرێ، هەموویان دەڕواننە پەروەردگار، سوێند بەخودا هیچ شتێکی بەهەشتیان بەئەندازەی ئەو سەیر کردنە لا خۆش نیە، هیچ شتێک ئەوەندەی ئەو دیتنە چاویان فێنک ناکاتەوە!

ئیبنو جەریرو ئیبنو ئەبو حاتەم لەئەبو موسای ئەشعەرییەوە ئەویش لەپێغەمبەرەوە ﷺ دەفەرموێ: (اِنَّ اللهَ يَبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُنَادِياً يُنَادِي، يَاأَهْلَ الْجَنَّةِ -بِصَوْتٍ يَسْمَعُ أَوَّلُهُمْ وَ آخِرُهُمْ- اِنَّ اللهَ وَعَدَكُمُ الْحُسْنَى وَ زِيَادَةً، فَالْحُسْنَى: اَلْجَنَّةُ، وَ الزِّيَادَةُ: اَلنَّظُرُ اِلَى وَجْهِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ).

﴿وَلاَ يَرْهَقُ وَجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلاَ ذِلَّةٌ﴾ هیچ شتێک لەتەپو تۆزی رەش دەمو چاویان داناپۆشێ لەکاتێکا کافرەکان دەمو چاویان تەپو تۆزاویو رەشی دایان دەپۆشێ، ئەوان دەمو چاویان روناکو نورانییە، سوکایەتییان پێ ناکرێ چاو بەرەژێرو زەلیلو ئیهانە پێکراو نین، بەئاشکراو بەنهێنی سەر بەرزو سەرفرازن، بەمراد گەیشتوو بەنازن!!

خودا لەم شەڕو شەرمەزارییە پاراستوونی‌و دەیانپارێزێ، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ، وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُوراً﴾الدهر/١١.

﴿أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ ئەو بەندە راستالانەی ئەوە صیفاتو نیشانەیانە هەر ئەوان بەهەشتین‌و خودا پێداون، ئەوان دەچنە ناو بەهەشتەوەو بۆ هەتا هەتایە تێیدا دەمێننەوە، خۆشی‌و نیعمەتەکانی بڕانەوەیان نیەو کۆتاییيان نایە.

ئەمجار دوای ئەوەی پەروەردگار باسی حاڵو چۆنیەتی‌و سەرەنجامی موسوڵمانانی بەمرازگەییشتوو خۆشبەختی کرد، دێ باسی حاڵو چۆنیەتی سەرەنجامی کافرە بەدبەختەکان دەکا، ئەم شێوازە بەرامبەری کردنو بەیەکگرتنە، ئوسلووبێکە قورئان زۆر جار بەکاری دەهێنێ‌و پەیڕەوی دەکاو شێوازێکی سەرکەوتووشە لەبواری بانگەوازی‌و چەسپاندنی بیرو باوەڕدا، دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا﴾ ئەوانەی خراپەکارنو لەدونیادا تاوان ئەنجام دەدەن کافرو موشریکو ستەمکارن، سزای پڕاو پڕ وەردەگرنەوەو هیچ لەتاوانەکانیان زیاد ناکرێ، بەئەندازەی تاوانەکانیان سزایان لێ دەسێندرێ!

﴿وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ﴾ چاو بەرەو ژێری‌و ریسوایی‌و زەلیلی دایان دەپۆشێ، ترسو خۆفو ریسوایی دەوریان دەداو لەعەیبەتانو لەترسان خەریکە زەندەقەیان بچێ‌و واقیان وڕدەمێنێ، کە دەبینن نامەی کردەوەکانیان ئەو هەموو شیرکو ستەمکاری‌و بوختانو تاوانانەی لەخۆگرتووە، پەنجەی پەشیمانی دەگەزنو هیوا بڕاو دەبن، ﴿وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ﴾ هیچ شتێک نیە بتوانێ لەعەزابی خودا بیانپارێزێ، هیچ کەس نیە قارو تۆڵەی خودایان لەکۆڵ بکاتەوە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئاً وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ﴾الأنفطار/١٩. یان دەفەرموێ: ﴿يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ: أَيْنَ الْمَفَرُّ؟ كَلَّا لَا وَزَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ﴾القيامة/١٠-١٢.

ئەو تاوانبارانە لەترسانو لەشەرمان وا دەپەشۆکێنو شپرێو دەبنو رەش داگیرسێن ﴿كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعاً مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِماً﴾ هەر دەڵێی دەمو چاویان بەپارچەیەک لەتاریکی شەو داپۆشراوەو رەشو برش دەبنو هیچ روناکایی لەشێوەو روخسارياندا نامێنێ.

﴿أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ ئەوانەی حاڵو چۆنیەتییان بەم ئاکامە دەگاو بەو شێوە ریسوا دەبنو ئاوا لەرەحمەتو بەزەیی خودا دوور دەخرێنەوە هاوەڵانی ئاگرنو پێری دۆزەخینو بۆ هەتا هەتایە تێیدا دەمێننەوەو لێی دەرناچن!

حەشر کردنی هەموو بەندەکانی پەروەردگارو پاکانە کردنی شەریکو خودا درۆزنەکان لەموشریکەکان

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ ۖ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُم مَّا كُنتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِن كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ ۚ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ ۖ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ

دوای ئەوەی پەروەردگار ئاکامی چاکەکارانو خراپەکارانی لەرۆژی قیامەتدا روون کردەوە، بەشوێن ئەوەدا باسی رۆژی قیامەت دەکا؛ ئەو رۆژەی: کە حەشری مەخلوقاتی تێدا دەکرێ، عیبادەتکەرو عیبادەت بۆ کراو بەرەوڕوی یەکتر دەکاتەوەو عیبادەت بۆ کراو یەخەی خۆی لەعیبادەتکەر دادەڕێو هەموو خودا درۆزنەکان؛ ئەوانەی گومڕاکان بەهاوەڵی خودایان دەزانین هەموویان

عیبادەتکەرەکان بەدرۆ دەخەنەوە دەڵێـــن: ئەوانـە هـەرگیز عیبادەتیـان بـۆ ئێمـە نەکردوە، بــەڵکوو فـەرمانی شـەیتانیان جـێ بـەجێ کـردوە. دەفـەرموێ: ﴿وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعاً﴾ ئـەی پێغـەمبـەر! یادی ئـەو رۆژە بکـەرەوە: کـە ئێمـە هـەموو مـەخلووقات بــەئادەمیزادو جندۆکــەوە، بەچاکــەکارو خراپەکاریانــەوە زینــدو دەکەینەوەو کۆیان دەکەینەوە بۆ لێپرسـینەوەو لێکۆڵینـەوەو سزاو پاداشدانەوە، هەموویان راپێچی سارای مەحشەر دەکەین. ﴿ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا: مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ﴾ پاشـان رودەکەینـە موشریکەکانو پێیـان دەڵێـین: لەشـوێنی خۆتان بوەستنو جوولە مەکەن ئێوەو ئەوانەی بەشـەفاعەتکارو هـاوەڵی خوداتـان دەزانین راوەستن چاوەڕوان بن، ئاخۆ چیتان لەگەڵ دەکرێو چ حوکـمو بڕیارێکتـان دەربارە دەردەچێ!!

ئەمەیـە چـیرۆکی شـەفاعەتکارانو خـودا درۆزنـەکان، بەراستی دیمـەنێکی سـامناکو پڕمـەترسییە، دیمەنێکـە لەدیمەنـەکانی رۆژی قیامـــەت دیمـــەنێکی زیندوو سەرنج راکێشو هەست بزوێنە، هەواڵێکی ئاسایی نیە!

ئەوانـە: عــابیدو مــەعبوود، کافرەکــانو بــەخودا دانراوەکــان هــەموویان کۆدەکرێنەوە، موشریکەکان وایان دەزانی کە ئـەو بـتو صەنـەمو خـودا درۆزنانـە هاوبەشی خودان، بەڵام قورئان ناڵێ (شـرکاء الـلـه) بـەڵکو دەڵـێ (شـرکاؤهم) واتە: شەریکەکانیان، ئەمـەش بۆ گاڵتە پێکردنو بەسووک زانینیـان لەلایەکـەوەو لەلایـەکی تـرەوە ئاماژەیـە: بـۆ ئـەوە کـە ئەمانـە شـەریکی خـودا نـینو ئــەوان بەشەریکی خودایان زانیون!

ئەوانە هەموویان فەرمانیان ئاڕاستە دەکرێ کـە لەشـوێنی خۆیـان بوەسـتن، نەجووڵێن، هەڵبەتـە یەکسـەر وەکـوو بزمـار دادەکوترێـنو جووڵـەیان لێ دەبـڕێ، فەرمانەو بۆ جێ بەجێ کردنە، مۆڵەتو خۆ لێ دزینەوە نیە، راوەستن نەجووڵێن، قاچ هەڵنەهێننەوە، چاوەڕوان بن چ فەرمانێکتان پێ دەکرێ.

﴿فزيلنا بينهم﴾ پاشان عیبادەتکەرەکانو عیبادەت بـۆ کراوەکانمـان لێـک جیا کردنەوە، لێکمان هەڵهاواردن، بەرامبەر بەیەک رامان گرتن.

ئالەو کاتەدا کافرەکان قسە ناکەن، قسەیان بۆ ناکرێ، ناتوانن بەرگری لەخۆیان بکەن، بەڵام بەخودا دانراوەکان (شرکاء) ئەوان دەکەونە قسەو پاکانەی خۆیان لەو تاوانە رادەگەیەنن، تاوانی ئەوە: کە کافرەکان لەتەک خودادا پەرستشیان بۆ کردون، ئیعلانی ئەوە دەکەن: کە ئەوان ئاگاداری ئەوە نەبوون ئەو گومڕایانە عیبادەتیان بۆ ئەنجام داون هەستیان پێ نەکردوە، کەوابێ ئەوان هاوبەش نین لەتاوانەکەدا، خودا دەکەن بەشایەدو دەڵێن: خودا ئاگادارە ئێمە لەو عیبادەتکردنەی ئێوە بۆ ئێمەتان ئەنجام داوە بێ ئاگاینو نەمانزانیوە. دەفەرموێ: ﴿وَقَالَ شُرَكَاءُهُمْ مَا كُنتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ﴾ خودا درۆزنەکانیان پێیان دەڵێن: درۆ دەکەن، ئێوە بەتایبەتی ئێمەتان نەپەرستووە، بەڵکوو ئێوە عیبادەتی شەیتانتان کردوە، ئەو فەرمانی پێ کردون هاوەڵ بۆ خودا دابنێنو بیانپەرستن، ئێوەش بەگوێتان کردووە، پەیکەرتان بۆ ئێمە تاشیوەو بەناحەق ئێمەتان بەشەریکو هاوەڵی خودا زانیوە، گومڕابوونو سەرتان لێ تێکچووە. پەرستراوی حەقو شیاو بۆ خودایەتی تەنها زاتی (اللە)یە هەر ئەو خاوەنی دەسەڵاتەو سوودو زیانی بەدەستە ﴿فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ﴾ بەسە بۆ راستی ئەم قسانەمان کە خودا شایەد بێ لەنێوان ئێمەو ئێوەدا، ئەو ئاگادارە بەحاڵی ئێمەو حاڵی ئێوە، خودا دەزانێ ئێمە بانگەوازی ئێوەمان نەکردوە بمانپەرستن، فەرمانمان پێ نەکردوون، رازیش نەبووین بەوە عیبادەتمان بکەن!

﴿إِنَّا كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ﴾ بێگومان ئێمە تەواو بێ ئاگابوین: لەعیبادەتکردنی ئێوە، نەمانزانیوە کە ئێوە عیبادەتی ئێمە دەکەن، بشمان زانیایە پێی رازی نەدەبووین.

قورطوبی دەفەرموێ: واتە: ئێمە لەعیبادەتکردنتان بۆ ئێمە هەر بێ ئاگابووین نەدەمانبیست، نەدەمانبینی، نەهەستمان پێ دەکرد، چونکە ئێمە بێ گیان بووین، بەردو دارێکی تاشراوو رێکخراو بووین.. جا ئەگەر ئێوە عیبادەتی ئێمەتان کردبێ، ئەوە ئێمە لەراستیدا لێی بێ ئاگاینو هیچ زانیارییەکمان لەو بارەوە نیە. بەراستی ئەمە شەرمەزاریو ریسواکردنێکی گەورەیە بۆ ئەو

موشریکانەی: کە لەگەڵ خودادا شتی تریان پەرستووە؛ شتێک نەدەبیسێ نەدەبینێ، نەسوودو قازانجی هەیە. نەفەرمانیان پێ کراوە بەپەرستن، نەپەرستراوەکان رازین بەو عیبادەتە، بەڵکوو لەتەنگانەترین کاتو شوێندا پاکانەیان لێ دەکەن!

سەیرە ئەوان وازیان هێناوە لەعیبادەتکردنی خودای زاناو بیناو شنەواو بەتواناو ئاگادار بەسەر هەموو شتێکدا، ئەو خودایەی پێغەمبەرانی ناردوون، نامەی ئاسمانی پێدا ناردوون بۆیان، فەرمانی پێ کردوون: کە هەر خودا بپەرستن، جڵەوگیری لێ کردوون لەعیبادەتکردن بۆ هەر شتێک جگە لەزاتی خۆی! دەی باشە هەڵوێستو هەڵسوکەوتی ئەوان جێگای سەرسوڕمانە، یان ئەوە: کە خودا پێغەمبەر لەئادەمیزاد بنێرێو نیگایان بۆ بکا؟! کامەیان جێگای تەعەجوبە؟

﴿هُنَالِكَ تَبْلُوْ كُلُّ نَفْسٍ مَاأَسْلَفَتْ﴾ ئالەو مەوقیفە ترسناکەداو لەو کاتی لێکۆڵینەوەو حیساب لەگەڵ کردنەدا هەموو نەفسێک لەعابیدو مەعبود، موسوڵمانو کافر، تێدەگاو دەزانێ: چی کردەوەو چی نەکردوە، کردەوەی باشی ئەنجام داوە یان خراپ، شیاوی چوونە ناو بەهەشتە یان دۆزەخ!!

﴿وَرُدُّوا إِلَى اللهِ مَوْلاَهُمُ الْحَقُّ﴾ هەموو بەندەکان گێڕدرانەوە بۆ لای پەروەردگار، هەموو ئیشو کارێک گەڕێندرایەوە بۆ لای خودای حاکمو دادوەر، خودای حەقو هەبوو هەمیشە زیندوو ئاگادار، ئەوانەی شیاوی چوونە ناو بەهەشتن خستنیە بەهەشتەوە، ئەوانەی شیاوی چوونە ناو دۆزەخ بوون، تورِیدانە دۆزەخەوە، بەراستی هەر خودا پەروەردگارو خاوەنو سەرپەرشتیاری بەندەکانیەتی، نەک ئەوانەی بەشەریکی خودایان داناونو پێیان وا بوو هاریەڵی خودان!

﴿وَضَلَّ عَنْهُمْ مَاكَانُوا يَفْتَرُوْنَ﴾ گوم بوو لەو کافرانە ئەو شەریکو خودا درۆزنانەی بەخودایان دانابوونو پێیان وا بوو: هاوەڵو هاوبەشی خودان، هیچ

یارمەتیدەرو تکاکارێیان نەماو بۆیان دەرکەوت هەموو شتێک بەدەست خودایە، کەسی تر هیچی بەدەست نیە.

چەسپاندنی تاکو تەنهایی خودا لەڕوانگەی سەلماندنی ربوبییەتەوە لای خودی موشریکەکانیش

قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَـٰرَ وَمَن يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَمَن يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَمَاذَا بَعْدَ ٱلْحَقِّ إِلَّا ٱلضَّلَـٰلُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى ٱلَّذِينَ فَسَقُوٓا۟ أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار ستەمو جینایەتی موشریکەکانی لەسەر خودی خۆیان روون کردەوە: لەم رووەوە کە هاوەڵو شەریکیان بۆ خودا داناون، ئەمجار بەڵگە لەسەر پوچەڵی رێبازەکەیان دێنێتەوە: کە بریتییە لەبتپەرستی، جا کە رێبازەکەیان پووچەڵ بێ، دیارە تاکو تەنهایی خودا دەچەسپێ، چونکە دان بەوەدا دەنێن کە هەر خودا رزقو رۆزیدەرەو هەر ئەو دەمرێنێو زیندو دەکاتەوە، گیانبەخشو گیانستێنەوە هەر خۆیەتی.

دەفەرموێ: ﴿قُلْ: مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ﴾ ئەی موحەممەد! بەو کافرو موشریکانە بڵێ: کێ رزقو رۆزیی ئێوە دەدا؟ لەئاسمان بەهۆی ئەو بارانەی لەبەرزاییەوە دەیبارێنێتە خوارێ، هەروا لەزەویدا بەهۆی ئەو گیاو گژو دارو درەختەی تێیدا دەڕوێنێ، خۆتانو ئاژەڵەکانتان لێیان دەخۆن؟

کێ دەتوانێ (جگە لەخودا) باران ببارێنێ، کە بەهۆی ئەو بارانە، کشتو کاڵ دەڕوێ‌و وەبەر دێ؟ وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَمَّنْ هَـٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ؟﴾الملك/٢١.

ئاشکرایە هەر خودا سەرچاوەی رزق‌و رۆژیدەری ئێوەیە، لەئاسمانەوە باران دەبارێنێ‌و لەزەویدا کشتو کاڵی پێ دەڕوێنێ‌و رزق‌و رۆژیی بۆ ئێوە بەرهەم دێنێ! نیعمەت‌و رەحمەتی لەم بارەوە هەموو کەس دەگرێتەوە رزق‌و رۆژیی هەمووتان دەدا.

﴿أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ؟﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: کێ ئامێری بیستن‌و دیتن‌و هەستەکانی تر بۆ ئێوە دابین دەکا؟ کێ بەدی هێناون؟ کێ لەئافات دەیانپارێزێ؟ کێ ئاوا بەو جۆرە هێزی بیستن‌و دیتن‌و لەمس‌و بۆنکردن‌و تامکردنی پێ بەخشیون؟ خۆ ئەگەر بیەوێ لێتان دەستێنێتەوەو بێ هەست‌و شعوورتان دەکا، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قُلْ: هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَ الْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ﴾الملك/٢٣.

بەهۆی ئەم هەستانەوە ئادەمیزاد دەتوانێ زانیاری بەدەست بێنێ‌و بزانێ بەسەر هەندێ رووداوی جیهاندا ئاگادار بێ.

بۆیەش بەتایبەتی باسی ئامێری بیستن‌و ئامێری دیتنی کرد، چونکە ئەمانە گرنگترین هەستەکان‌و هۆکاری بەدەستهێنانی زانیاری‌و زانستن. ﴿وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ؟﴾ کێ دەتوانێ بەتواناو دەسەڵاتی لەبن نەهاتووی کاروباری پەیوەند بەمردن‌و ژیانەوە ئەنجام بدا؟ دەمرێنێ‌و دەژێنێ، زیندوو لەمردوو پەیدا دەکاو مردوو لەزیندوو دەردێنێ، وەکوو رسکانی دارخورما لەدەنکە خورماو دروستکردنی پەلەوەرو گیانلەبەری تر لەهێلکەو دڵۆپە ئاو، بەپێچەوانەشەوە دەنکی مێوەو هێلکەو تۆماو لەدروخت‌و باڵندەو گیانلەبەرانی تر دەردێنێ.

هەڵبەتە دەرهێنانی دەنکە تۆم لەرووەک‌و هێلکە لەگیانلەبەر، یان بەپێچەوانەوە دەرهێنانی رووەک لەدەنکە تۆم‌و بێچوو لەهێلکە، خۆی لەخۆیدا

سەرسوڕهێنەرە، تەنانەت پاش ئەوەی زانیاری پێش کەوت، زاندرا کە هێلکەو دەنکە تۆمو وێنەکانیان بەمردو ناژمێردرێن، بەڵکو جۆرە گیانێکیان تێدایە.

بێگومان نهێنیو شێردراوەی ژیانو رەچەڵەکو شێوەو روخسار شتێکە لەو شتە سەرسووڕهێنەرانەی کە دەسەڵاتی خودا دروستیان دەکاو عەقڵو عیلمی ئادەمیزاد لەئاستیاندا کۆڵو سەرسوڕماوو جۆش داماوە!

بێگومان هەڵوێستەیەک لەبەردەم دەنکە تۆمو دانەوێڵەیەک کە گیایەک یان دارخورمایەکی لێ دەڕسکێ، هەروا تێفکرینو هەڵوێستەیەک لەبەردەم هێلکە گەرایەکدا کە پەلەوەرو باڵندەو ئینسانی لێ دروست دەبێ پێویستە هەموو ژیانی زانایان بەدرێژایی تەمەنیان بۆ بیرلێکردنەوەی تەرخان بکرێ!

ئەگینا ئەگەر ئەمە سەرسوڕهێنەر نەبێو شوێنی لێ وردبوونەوەو تێفکرین نەبێ ئەدی چ سەرسوڕهێنەرە؟

ئەم دەنکە دانەوێڵە بەو وردیو بچوکییەی، چۆن ئەو هەموو روخسارو چۆنیەتیەی گوڵەگەنمو لاسکو توێکڵیو رەگەو پەلک پڕژو پاڵەی لەخۆگرتووە؟

دەنکە خورمایەکی رەقو تەق چۆن مواصەفاتی دارخورمای تێدا شاردرایەوە، چۆن ئەم قەدو توێکڵو پڕژو عورجونو لاسکەی تێدا حەشار دراوە؟ باشە ئەم تامو بۆنو رەنگ‌وبەرامەی لەکوێدا شارداوەتەوە؟

ئەی هێلکە، بێچوەکە لەکوێدایە؟ ئەو گۆشتو ئێسقانو پەڕو باڵەو رەنگو شێوەو دەنگو صەدایەی چۆن تێدا شاردراوەتەوە؟ ئەی لەهێلکەو توماوی ئادەمیزاددا ئەم ئادەمیزادە سەرسوڕهێنەرە چۆن پەیدا دەبێ؟ لەو هێلکە گەرایەدا چۆن ئەو هەموو صیفاتو رەوشتەی ئادەمیزاد شێردرایەوە؟ چۆن دیاردەی قەدو بالاو گۆشتو ئێسقانو قاچو دەستو دەمو چاوو روخسارو شێوەو دەنگو صەداو هەستو شعوورو بیرو باوەڕەی تێدا شێردرایەوە؟ ئایا بەسە: کە بڵێین ئەم جیهانە سەرسوڕهێنەرە بەرفراوانەی باسمان کردن لەدەنکە تۆمو دانەوێڵەو هێلکەو هێلکەگەرادا حەشار دراون، بۆ ئەوەی سەرسووڕمانی سەرسووڕهێنەر لابچێ، سەرسووڕهێنەرێک: کە جگە لەگەڕاندنەوەی بۆ

دەسەڵاتو توانای خوداو نەخشەکێشانی خودا هیچ تەفسیرو شی کردنەوەیەکی تری نیە.؟؟

بەردەوام ئادەمیزاد لەهەوڵو تێکۆشاندایە بۆ ئەوەی نهێنی ژیان بدۆزێتەوەو بزانێ نهێنی مردن چیە، دەرهێنانی مردو لەزیندو دەرهێنانی زیندو لەمردو، گۆڕانی ئەو عونصورانە لەقۆناغەکانیاندا جارێک دەبنە عونصوری ژیانو دەمێک دەبنە عونصوری مردن، رۆژ لەدوای رۆژ مەودای پرسیارەکان قوڵترو بەرفراوانتر دەکاتەوە، خواردەمەنیو خۆراک کە بەهۆی کوڵانو برژاندن بەئاگر دەمرێو ژیانی تێدا نامێنێ، چۆن کە زیندو دەیخوا دەبێتەوە خوێنو گۆشتو ئێسقان؟؟ چۆن بەشێکی دەبێتە پیسایيو فڕێی دەداتە دەرەوەو هەندێکیشی دەبێتە بەشێک لەو جەستە زیندوە؟

بەڵێ بەراستی ژیان شتێکی سەرسوڕهێنەرەو ئادەمیزاد ناتوانێ بگاتە بنجو بناوانی، ناچار دەبێ دان بەهەبوونی خودایەکدا بنێ: کە بەخشندەی ژیانە. خاوەنی ژیانە، خۆی دەیبەخشێو خۆی وەری دەگرێتەوە!!

﴿وَمَنْ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: کێ کاروباری مەخلوقات هەڵدەسوڕێنێ، کێ سەروکاری ئەو هەموو یاساو تایبەتمەندییانەی بونەوەر دەکا؟

بێگومان لەوەلامی ئەم پێنج پرسیارانەدا موشریکەکان هیچ وەلامێکی گونجاویان بەدەستەوە نیە، ناچار ﴿فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ﴾ بەبێ منجەمنجو راوەستان دەڵێن: بکەری حەقیقيو بەدیهێنەری راستی خودای پەروەردگارە، هەر ئەو بوونەوەر هەڵدەسوڕێنێو سەروکاری مەخلوقات دەکا. ناچارن هەردەبێ بڵێن: خودا چونکە هیچ وەلامێکی تریان بەدەستەوە نیە.

ئەگەر پرسیاریان لەبارەی ئەم پێنج شتانەوە لێ بکرێ، یان ئەگەر پرسیاریان لێ بکرێ: کێ یاسای بوونەوەری داناوە؟ کێ جمو جۆڵی ئەفلاک بەو شێوە رێکو پێکيیەو وردەکارییە ئەنجام دەدا؛ کێ جمو جوڵی ئەم ژیانە پەرە پێ دەداو ئاوا بەو شێوە سەرسوڕهێنەرە لەگەڕدایە؟ کێ یاسا کۆمەڵایەتیەکان نەخشەکێش

دەکاو جارێکیش هەڵە ناکا؟ ئەگەر دەیانو سەدان لەئەم جۆرە پرسیارانە ئاراستە بکرێن، وەڵامەکە هەر ئەوەیە: دەڵێن: خودا هەڵسوڕێنەرە...

دەی کەوایە: ﴿فَقُلْ: أَفَلَا تَتَّقُونَ؟﴾ ئەی پێغەمبەر! پێیان بڵێ: ئەدی بۆچی خۆتان لەسزای خودا ناپارێزن؟ بۆچی هاوەڵی بۆ دادەنێنو لەتەک زاتی پاکیدا خودا درۆزنەی تر دەپەرستنو خۆتان وا لێ دەکەن شیاوی سزای دۆزەخ بن!؟ بۆ ناترسن لەو خودایەی رزقو رۆژی ئێوەی بەهۆی باراندنی باران لەئاسمانەوەو ئامادەباشی زەوی بۆ کشتو کاڵ دابین کردوە، هەستی بیستنو دیتنو هەستەکانی تری بۆ ئێوە فەراهەم هێناوە، زیندوو لەمردوو مردوو لەزیندو دەردێنێ، هەموو کاروبارێکی بوونەوەر هەڵدەسوڕێنێ، لەهەموو بوارێکدا کارامەییو دەسترەنگینیو بەتوانایی ئاشکراو نمایانە.

﴿فَذَلِكُمُ اللهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ﴾ ئەو زاتەی کەوا ئەو تواناو دەسەڵاتە بێ سنورەو ئەو ویستو ئیرادە داهێنەرانەی هەیە، ئەوە (اللە)یە، خوداو پەروەردگاری حەقو راستی ئێوەیە، بەدیهێنەری ئێوەیە، هەڵسوڕێنەری کاروباری ئێوەیە، هەر ئەو شیاوی پەرستنو عیبادەت بۆ کردنە، پەروەردگاری بەردەوامو هەمیشەیی ئێوەیە، ئەو ئێوەی لەنەبوو دروست کردوە ژیانی پێ بەخشیون، رزقو رۆژیی پێداون، کاروبارتان بۆ هەڵدەسوڕێنێ، هیچ خودا نین جگە لەئەو کەس شیاوی پەرستن نیە جگە لەزاتی پاکی!

جا ئەگەر (اللە) خودای حەقو راستی ئێوە بێ حەقیش یەکەو نابێ بەدوو ﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ؟ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ؟﴾ لەپاش حەق جگە لەگومڕایی چی تر هەیە؟ بۆچی لەحەق لادەدەن بۆ گومڕایی؟ ئاشکرایە دوای گوتەی حەقو کرداری حەق جگە لەگومڕاییو بەتاڵ هیچی تر نیە، شتێک نیە ناوەند بێ لەنێوان حەقو بەتاڵدا، هەرکەسێ لەحەق لایداو وازی لەپەرستنو عیبادەتکردن بۆ خودای حەق هێنا، دەکەوێتە چاڵی گومڕاییەوە، دەی ئێوە بۆچی لەخودا پەرستی لادەدەنو رودەکەنە بتپەرستی؟ چۆن لەحەق لادەدەن بۆ بەتاڵ، پشت

لەهیدایەت دەکەن‌و رودەکەنە گومڕایی؟ بەراستی هەڵوێستو کرداری ئێوە شتێکە عەقڵ‌و مەنطیق پەسەندی ناکا!!

﴿كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا﴾ واتە: وەکوو چۆن بەحەق ربوبییەت هەر بۆ (اللە)یە، ئولوهییەت هەر بۆ (اللە)یە ئەمە شتێکی چەسپاوو سەلمێندراوە، هەر بەو جۆرە وشەی خوداو بڕیاری خوداو حوکم‌و هەڕەشەی خودا چەسپا بەسەر ئەو کەسانەی فاسقن‌و رۆچون لەکوفرو بێدینی‌داو سوورن لەسەر مانەوە لەگومڕایی‌داو لەچوار چێوەی حەق‌و چاکەکاری‌و یەکتاپەرستی چوونە دەرەوە، چەسپا لەسەریان ﴿أَنَّهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾ کە ئەوانە ئیمان ناهێنن، لەسەریان چەسپا کە ئەوانە بڕوایان نیە، خودا زانیویەتی: کە ئەوان ئیمانیان نیەو ئیمان ناهێنن، لەسەریان چەسپا: کە ئەوانە پێڕی ریسوا بووانن‌و ئیمان ناهێنن!

دەتوانرێ بڵێین: مەبەست بە(الكلمة) لەئایەتەکەدا هەڕەشەو سزای دۆزەخە، ئەو کاتە (أنهم لايؤمنون) دەبێتە عیللەتو بایس بۆ (حقت) واتە: هەڕەشە بەسزای دۆزەخیان لەسەر چەسپا چونکە ئەوان ئیمان ناهێنن! بەویستی خۆیان سوورن لەسەر ئیمان نەهێنان، نەک خودا مەنعیان بکا لەئیمان هێنان، ئەوەتا بەڵگە بۆ ئیمانهێنان لەبوونەوەردا زۆرو زەبەندەن، ئەوە سەرەتاکانی ئیمان لەبیرو باوەڕیاندا چەسپاوە، بەڵام ئەوان بۆخۆیان بەویستی خۆیان لەو رێبازە لادەدەن کە دەیانگەیەنێ بەئیمانهێنان، ئینکاری ئەو بەڵگە سەرەتاییانە دەکەن: کەوان لەبەردەستیاندا، روی خۆیان وەردەگێڕن لەو بەڵگە ئاشکرایانە، عەقڵ‌و هۆشی خۆیان لەو بنارەوە لەکار دەخەن!

تێبینی ئەوە دەکرێ: کە ئایەتەکە تەصریحی کردوە بەنائومێدبوون لەئیمانی ئەو فاسقانەی: کە رۆچوون لەکوفرو بێدینی‌دا، سوورن لەسەر کافریی خۆیان، باسی کەسی تری نەکردوە، چونکە کەسێک سوور نەبێ لەسەر کوفر هیوای ئیمانی لێ دەکرێ، ئەگەر ئیمانی هێناو فەرمانبەرداری فەرمانی خودا بوو لەسزای دۆزەخیش رزگاری دەبێ.

هیچ لەمپەڕێکی حەقیقی لەبەردەم ئیمانهێنانی ئادەمیزادی کافردا نیە، هەرگیز خودا بەزەختو زۆرە ملێ کەس کافر ناکاو ڕێگای ئیمانهێنان لەکەس ناگرێ. ئەوەی دەبێتە مانیع ئەوەیە: کابرا بەویستی خۆی مانیعە لەئیمانهێنانو سوورە لەسەر کوفر، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَايُؤْمِنُونَ، وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الأَلِيمَ﴾یونس/٩٦-٩٧.

ئیمام مالیک لەرستەی ﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِ إِلاَّ الضَّلَال﴾ ئەوەی وەرگرتووە: کە یاری شەترەنج حەرامەو فەرموویەتی: یاری شەترەنج جۆرێکە لەگومڕایی.

زانایانی ئیسلام ڕاجیاییان هەیە: لەوەدا ئایا یاری شەترەنجو یاریەکانی تر کە لەسەر شێوەی قومار نەبێ حەلاڵن یان حەرامن؟!

جەماوەری زانایان دەفەرموون: کەسێک شەترەنج نەکاتە قومار، لەماڵی خۆیدا لەگەڵ خێزانی خۆیدا مانگی جارێک یان لەساڵدا جارێک ئەو یاریە بکا ئەوە عەفووی لێیەو حەرامو مەکروهـ نیە، هەر کەسێک زێدەڕەوی بکا لەشەترەنج کردندا بەجۆرێک بەو یاریە ناوبانگ دەرکاو زۆر لەخەڵکی بزانن: کە ئەو یاریە ئەنجام دەدا، کارێکی خراپەو ئابڕوبەرەیەو عەدالەتی نامێنێو شایەدی لێ وەرناگیرێ.

ئیمام شافیعی دەفەرموێ: شایەدی یاریکەری شەترەنج ڕەت ناکرێتەوە ئەگەر لەبواری تردا عادڵ بێو تاوانی گەورەی لێ ڕونەدابێ، مەگەر بەشەترەنجەکە قومار بکا، ئەگەر قوماری کرد عەدالەتی نامێنێ، چونکە ماڵی خەڵکی بەبۆش خواردوە!

ئەبو حەنیفە دەفەرموێ: یاری شەترەنج مەکرووهە، ئەگەر یاریکەری شەترەنج تاوانی گەورەی لێ ڕونەدرابوو، چاکەی زیاتر بوو لەخراپەی، شایەتی لێ وەردەگیرێ!

چەسپاندنی هاتنی رۆژی قیامەت و زیندووبوونەوە

قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ
ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَهْدِىٓ إِلَى
ٱلْحَقِّ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَهْدِى لِلْحَقِّ ۗ أَفَمَن يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ أَحَقُّ أَن يُتَّبَعَ أَمَّن
لَّا يَهِدِّىٓ إِلَّآ أَن يُهْدَىٰ ۖ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ
إِلَّا ظَنًّا ۚ إِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ ٱلْحَقِّ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

قورئان جارێکی تر دەگەڕێتەوە سەر رانواندنی دیاردەکانی دەسەڵاتی خـوا، ئەوەبوو لەئایەتی پێشوودا بەڵگەی زۆری هێنانەوە لەسەر یەکتاپەرستیو چەسپاندنی تاکو تەنهایی خودا لەئولوهییەتو ربوبییەتدا، دوابەدوای ئەو چەسپاندنو سەلماندنە دێتە سەر باسی چەسپاندنی هاتنی رۆژی قیامەتو زیندووبوونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوە. ئەمەش بەشێوەی پرسیارو وەڵام. هەرچەندە ئەو شتانەی لەم کۆمەڵە ئایەتەدا بەشێوەی پرسیار رایاندەنوێنێ (وەکوو زیندوو بوونەوەو سەرلەنوێ دروستکردنەوەو هیدایەتدانی خەڵک بۆ رێبازی حەق) لای کافرەکان وەکوو ئەو شتانەی لەئایەتەکانی پێشوودا باسی کردن، ئاشکراو نمایان نینو لایان موسەلەم نین، وەلێ بەپشت ئەستووری سەلماندنو چەسپاندنی شتەکانی پێشوو لێرەشدا پرسیاریان تێدا ئاراستە دەکا، چونکە ئەمانەش بەشێکن لەو شتانەی: کە ئولوهییەتو ربوبییەت داخوازیانن، لێرەدا پرسیارەکان ئاراستە دەکاو بەسەر عاقڵمەندەکاندا رایاندەنوێنێو داوای وەڵامیان لێ ناکا، چونکە هەر کاتێ (مقدمات)ەکانیان سەلماندن ئاکامەکان

ئاشکراو قبوولن. ئاشکراشە رونکردنەوەو بەڵگە هێنانەوە بەشێوەی پرسیار کاریگەرترە لەدڵو دەروندا.

دەفەرموێ: ﴿قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ؟﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو موشریکانە بڵێ: ئایا کێ لەو شەریکانەی ئێوە عیبادەتیان بۆ دەکەنو بەهاوەڵی خودایان دەزانن لەبتو صەنەمو ئەستێرەو جندۆکەو فریشتە...هتد. پێیان بڵێ: کێ وەکوو خودا لەنەبوەوە مەخلوقاتی بەدی هێناوە؟ کێ ئاسمانەکانو زەویو ئەوەی تێیاندایە دروست کردوە؟ کێ دەتوانێ پاش لەناوچون جارێکی تر سەرلەنوێ دروستیان بکاتەوە؟

جا کە ئەوان لەبەر سەررەقیو بڕوا نەکردنیان بەهاتنی قیامەتو زیندوبوونەوە وەڵامیان نەبوو، وەکوو لەوەڵامی پێنج پرسیارەکەی پێشوودا وەڵامیان دایەوە لێرە وەڵامیان نەدایەوە ئەوە تۆ خۆت وەڵام بدەرەوە: ﴿قُلِ اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ ئەی پێغەمبەر! بڵێ (الله) دەتوانێ. هەر خودای من دەسەڵاتی ئەوەی هەیە سەرەتا مەخلوقات دروست بکاو دواییش سەرلەنوێ جارێکی تر دروستیان بکاتەوە، چونکە کەسێک بتوانێ سەرەتا لەنەبوەوە شتێک دروست بکا، جارێکی تر دروستکردنەوەی بەلاوە ئاسانترە. هەر خودا دەتوانێ ئەوە بکاو کەسی تر ئەو توانایەی نیە.

بێگومان ئەو موشریکانە دانیان بەوەدا دەنا: کە دروستکارو دروستکەرەوە لەجیهانی گژوگیاو روەکو دارو دروختدا خودای تاکو تەنهایە، چونکە بەچاوی خۆیان دەیان بینی: کە گژوگیاو دارو درەخت بەهۆی باران لەوەرزی زستانو بەهاردا زیندوو دەبوەوەو لەوەرزی هاویندا دەمردو دووبارە لەوەرزی زستانو بەهاری داهاتوودا جارێکی تر زیندوو دەبوەوە. بەڵام ئینکاری زیندو بوونەوەی گیانلەبەرانیان دەکرد. ﴿فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ؟﴾ پێیان بڵێ: چۆن ئێوە لەرێگای حەق لادەدەن بۆ رێگای بەتاڵ؟ چۆن لەحەقو یەکتاپەرستی وازدێننو رودەکەنە هاوەڵدانان بۆ خوداو بتپەرستی!

بەکورتی، فیطرەتو عەقڵو هۆشو تێفکرینو سەرنجدانتان سەردەکێشێ بۆ ئەوە: کە خودا دوای مردنو وشکبوونەوە سەرلەنوێ گژوگیاو دارو دروخت زیندو دەکاتەوە، ئەدی بۆچی دان بەوەدا نانێنو ئیعتراف بەدەسەڵاتی خودا ناکەن: کە دەتوانێ پاش مردن سەرلەنوێ ئادەمیزادیزیندوو بکاتەوە؟ بێگومان ئەگەر ئیعتراف بەوە بکەن ئەوە سەردەکێشێ بۆ ئەوەی بڕوا بەزیندوو بوونەوەی قیامەتو پاداشو سزا وەرگرتنەوە بکەن.

ئەمجار بەڵگەیەکی تر دێنێتە گۆڕێ بۆبۆڕدانو ئیلزام دانیان، پرسیارێکی تریان ئاراستە دەکا دەربارەی لایەنێک لەلایەنەکانی پەیوەند بەربوبییەتی پەروەردگار کە داخوازی ئەوەیە ئەو زاتە شیاوی ئولوهییەتیش بێو بەتەنیا عیبادەت هەر بۆ ئەو بکرێ، دەفەرموێ: ﴿قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو موشریکانە بڵێ: ئایا یەکێک هەیە لەو شتانەی بەهاوەڵی خودایان دەزانن، بتوانێ هیدایەتی گومڕاو سەرلێشێواو بدا؟ کێیان دەتوانێ بەسروشتو غەریزە یان بەهۆی هەستو عەقڵو تێفکرینەوە، یان بەهۆی ناردنی کتێبی ئاسمانیو پێغەمبەرانەوە، گومڕاو سەرلێشێواوێک هیدایەت بدا؟ یان ئەوانەی ئێوە بەهاوەڵی خودایان دەزانن بێ دەسەڵاتو دەستەوەستانو هیچیان پێ ناکرێ.؟

بێگومان ئەوان هیچ وەڵامێکیان بەدەستەوە نیە، چونکە دەزانن: ئەوانەی کە ئەوان بەهاوەڵی خودایان دەزانن ناتوانن هیچ شتێک بەدی بهێنن، هیدایەتی بدەن، بەدیهێنانو هیدایەت (واتە: هیدایەتی تەشریعی) هەردوکیان بەدەست خودان. جا کەوابێ ﴿قُلْ: اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ﴾ ئەی پێغەمبەر! پێیان بڵێ: هەر خودا دەتوانێ هیدایەتی بەندەکانی بدا بۆ ڕێبازی حەقو ڕاست. هەر ئەو دەتوانێ نامەی ئاسمانی بنێرێ، پێغەمبەران بنێرێ، یاسا دانێ، خەڵک ڕووەو خێر ڕەها بکا، نیشانەو ئایاتی خۆی لەبوونەوەرو خودی ئادەمیزاددا ڕانوێنێ، دڵەکان بەئاگا بێنێتەوە، هەستە لەکارکەوتووەکان وە جموجۆڵ بخاتەوە، ئەوەتا وەکوو دەبینن خودا پێغەمبەری ناردوە، هەموو بەڵگەو نیشانەی ڕاستی ڕابەرایەتی

بەدەستەوەیەو بەئێوەی راگەیاندوە بۆ ئەوەی هیدایەتتان بدا بۆ رێبازی حەقو خوداپەرستی. عەقڵو هەستی پێ بەخشیون کە کلیلی زانیاریو تێگەیشتنو ئیمان هێنانن. بۆ ئەوەی بەکاریان بێننو سوودیان لێ وەربگرن.

ئیتر لەم (قضیە)وە (قضیە)یەکی تر سەر هەڵدەداو پرسیارو وەڵامێکی تر دێتە ئاراوەو دەفەرموێ: ﴿أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ؟ أَمْ مَنْ لَا يَهِدِّي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ﴾ ئایا کەسێک هیدایەتی بەندەکانی بدا بۆ رێگای حەقو راست، ئەو شیاوترە بەشوێنکەوتن، ئەو شیاوی ئەوەیە: کە بەندەکانی پەیڕەوی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی بکەن؟ یان کەسێک توانای هیدایەتدانی خودی خۆی نیەو نازانێ هیدایەتی خۆی بدا، مەگەر غەیری خۆی: کە خودایە ئەو هیدایەتی بدا؟! وەڵامی پرسیارەکە ئاشکراو نمایانە، کەسێک هیدایەتی بەندەکانی بۆ رێبازی حەق بدا، ئەو شیاوە بۆ بەندایەتی کردنو پەرستن ئەو شیاوترە لەکەسێک کە بۆخۆی دەسەڵاتی هیدایەتدانی خۆی نیە، مەگەر غەیری خۆی هیدایەتی بدا، جا ئەو شەریکو بەخودادانراوانە بتو صەنەم بن، یان فریشتەو مانگو خۆر بن یان ئادەمی د بن، تەنانەت حەزرەتی عیسا هەرچەندە پێغەمبەرەو نێردراوە بۆ رەهنومایی کردنی خەڵک بەڵام ئەو بۆ خۆی ئاتاجی هیدایەتی خودایەو بەبێ هیدایەتو تۆفیقی خودا هیچی پێ ناکرێ! جا کە ئەمە حاڵی عیسا بێ؟ دیارە شتەکانی تر باشتر ئەم راستییەی بەسەردا دەچەسپێ! دەی کەوابێ ﴿فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ؟﴾ چی وای لەئێوە کردوەو پاڵی پێوە ناون بۆ رەچاو کردنی رێبازی ئاوا چەوت؟ چۆن یەکسانیتان خستۆتە نێوان خوداوەندو بەندەکانیو حوکمتان کردوە بەوەی: کە رەوایە عیبادەتی غەیری خودا بکرێ؟ ئێوە چۆن مەزندەی شتەکان دەکەن، چۆن ئاوا لەحەقو راستی دوور دەکەونەوە؟ روو دەکەنە رێبازی بەتاڵو پووچ؟.

جا کە لەپرسیارو وەڵامەکان بووەوە، پرسیارەکانی ئاراستە کردنو وەڵامە خۆسەپێنەرەکانی هێنان، ئەمجار واقیعی حاڵی ئەو بەدبەختانە روون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا﴾ ئەوانەی لەو بیرو باوەڕدانەکە شەریک

بۆ خودا بەرەوا دەزانــو عیبادەتی غـەیری خـودا دەکـەن هیـچ بەڵگـەو دەلیلـی راستیان بەدەستەوە نیـە، بـەڵکوو هـەموویان شـوێن گومــانی لاواز کــەوتوون، لەوەهمو خەیاڵپلاو زیاتر هیچی تر نیە.

﴿إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾ بێگومـان ئـەو گومـانو خەیاڵپلاوانـە دادی هیچیان نادا، چونکە گومـانی بێ بناغـە هیـچ کـاتێکو لـەهیچ شـتێکدا لەشوێنی بەقینەدا دانانیشێو بێ سوودو قازانجە!

﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾ بێگومـان خـودا زانـاو ئاگـادارە بــەو کــارو کردەوانەی ئەنجامی دەدەن، بـەگوێرەی بـیرو بـاوەڕو گوفتـارو کرداریـان سـزایان دەداتەوە؛ لەسەر هەموو کردەوەیەکیان (بەدرۆخستنەوەی پێغەمبـەر، هەرچەندە بەڵگـەو دەلیلـی قـەطعیو بـەهێزی بەدەستەوەن.. شوێنکەوتنی بـاوکو باپـیران بەشێوەیەکی کوێرانەو بێ بەڵگەو دەلیل) سزایان دەداو تۆڵەیان لێ دەستێنێ.

بەراستی ئەمـە هەڕەشـەیەکی توندو تیـژە ئاڕاسـتەیان دەکـرێ، چونکـە پەروەردگار هەواڵی داوەو دەداو رایگەیاندوە کە بەتەواویو پڕاو پڕ سزایان دەدا.

سەیرە ئەوانە وا گومــان دەبـەن خـودا هـاوەڵو هاوبەشـی هـەن. کـەچی ئـەم گومانەیان شی ناکەنەوە، بەکردەوەو بەتێفکرینی عەقڵو هـۆش تـاقی ناکەنەوە! وا گومـان دەبەن: کە ئەم بتو صەنەمانە شیاوی پەرستنن بۆیە بـاوکو باپیرانیـان عیبادەتیان بۆ کردون، دەی نایەن بیرێک لەم خەرافییاتە بکەنەوە، عەقڵو هۆشی خۆیان لەکۆتو زنجیری ئەو جۆرە لاسایی کردنەوە گوماناویە بێ بناغـەیـە رەهـا ناکەن!

ئەوان وا گومان دەبـەن: کـە خـودا نیگـا بـۆ ئـادەمیزادێکی وەکـوو خۆیـان نـانێرێ، بـیر ناکەنـەوەو ناچنـە بنجو بنـاوانو بزانـن ئەمـە بۆچـی لەسـەر خـودا یاساغە؟! گومان دەبەن: قورئان دانراوی موحەممـەدەو خـۆی داینـاوە. بـیر لـەوە ناکەنەوە: کە موحەممەدیش وەکــوو ئـەوان ئـادەمیزادە کـە موحەممـەد بتـوانێ قورئان دابنێ، ئەدی ئەوان بۆچی ناتوانن کتێبی وەکوو قورئـان دابنێـن؟! تـ بـەم

جۆرە لەناو کۆمەڵێک گێژاوی گوماندا ژیان بەسەر دەبەن، کە لەهیچ رویەکەوە سودیان لێ نابینن و هیچ حەقیقەتو راستییەکیان بۆ رون ناکەنەوە.

ئایەتی ﴿إِنَّ الظَّنَّ لاَيُغْنِي مِنَ الْحَقِ شَيْئاً﴾ ئەوەی لێ وەردەگیرێ: کە لەبیرو باوەڕدا گومان کاری پێ ناکرێ، بیرو باوەڕێک کە لەسەر گومان بنیات بنرێ بەبیروباوەڕ حسێب ناکرێو پەسەند نیە، بەڵکوو پێویستە بیرو باوەڕ لەسەر بناغەی زانستو یەقین بنیات بنرێ، بنەمای ئیمانو باوەڕ شتی سەرەکین، دەبێ لەسەر یەقین بنییات بنرێن، ئیختلافیش لەئوصوولی دیندا دروست نیەو نابێ موسوڵمانان لەبنەماکانی ئایینیدا راجیاییان هەبێ.

قورئان نامەی خودایەو تەحەددای نەتەوەی عەرەبی پێ کردوە

وَمَا كَانَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ أَن يُفْتَرَىٰ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ مِّثْلِهِۦ وَٱدْعُوا۟ مَنِ ٱسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا۟ بِمَا لَمْ يُحِيطُوا۟ بِعِلْمِهِۦ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣٩﴾

لەوەپێش پەروەردگار باسی ئەوەی کرد: کە موشریکەکان داوایان لەپێغەمبەر کرد نیشانەو موعجیزەیەکی تر جگە لەقورئانیان لەخوداوە بۆ بێنێ، چونکە پێیان وابوو: قورئان موعجیزە نیەو موحەممەد بۆخۆی دایناوە، ئەمجار وەڵامی دانەوە: کە موحەممەدو غەیری موحەممەد ناتوانن بۆخۆیان وێنەی ئەم قورئانە بێنن، ئەمجار هاوەڵدانیانی بۆ خودا بەچەند بەڵگەیەک پووچ کردەوە.

ئەمجار لێرەدا دێتەوە سەر چەسپاندنی حەقیقەتێکی بنەڕەتیو سەرەکی، ئەویش ئەوەیە: کە قورئـان نیگـای خودایـەو لـەخوداوە بەسرووش بـۆ پێغەمبـەر هاتووە، موحەممەد بۆخۆی داینەناوە، دەفەرموێ: ﴿وَمَا كَانَ هَـٰذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ راست نیـەو نـاگونجێو عـەقڵ نـایگرێ: کـە ئـەم قورئانـە لەسەر خودا هەڵبەسترێ، کەس رایەی ناکەوێو ناتوانێ بۆخۆی کتێبێکـی ئـاوا دا بێنـێو پـاڵ خـودای بـدا، چونکـە قورئـان بـەو هـەموو رەوانبێـژیو فەصاحەتـەی تێیدایە، ئەو هەموو کورتبڕیو شـیرینکەلامییەی لـەخۆی گرتـووە، ئـەو هـەموو هەواڵو روداوە غەیبیانەی باسیان دەکـا، ئـەو شـەریعەتو یاسـا رێـکو پێـکەی هێناویـەتی، ئـەو هـەموو ئامۆژگـاریو نەصیحەتـە بەسـوودانەی کـە ئاراستەیان دەکا، گەواهی ئەوەن: کـە ئـەم کتێبـە هـەر دەبـێ لـەخوداوە هـاتبێو کەسـی تـر توانای دانانو هێنانی کتێبی ئاوای نیە.

بەکورتی قورئان کەلامی خودایەو لەکەلامی ئادەمیزاد ناچێ، جگە لـەخودا کەس ناتوانێ کتێبی ئاوا بخاتەڕو.

ئەوەش چەسپاوە: کە ئەبو جەهل وێڕای ئەو هەموو دژایەتیەی بۆ پێغەمبـەر ﷺ، وتی: (موحەممەد تائێستا بەدەم کەسەوە درۆی نەکردوە، ئەدی چـۆن بـەدەم خوداوە درۆ هەڵدەبەستێ؟!!)

﴿وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ﴾ بەڵکوو ئەم قورئانە گـەواهیدەری راسـتی ئـەو کتێبـە ئاسمانییانەیـە: کـە لـەوەپێش بـۆ پێغەمبـەران نـێردراون. بێگومـان زانیـاری قورئـان لەگـەڵ زانیـاری کتێبـە ئاسمانییـەکانی تـر: کـە لـەوە پێـش بـۆ پێغەمبەران نـێردراون یەکدەگرنـەوەو مووافیقـی ئەوانـە لەبانگـەوازیکردنیـدا بـۆ بنەمای ئایین لەیەکتاپەرستیدا، لـەبڕوا بـەخوداو بـەرۆژی قیامـەتو هـەڵنان بـۆ کاری چاکو رەوشـتی بـەرز، سەرباری ئـەوەش چ گۆڕنکـاریو دەست لێدانێکـی تێیاندایە ئاشکرایان دەکاو دەیانخاتـە ڕو وەکـوو لەشـوێنێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا

عَلَيْهِ﴾المائدة/٤٨، بەهۆی قورئانەوە دەزاندرێ تەوراتو ئینجیل چەند گۆڕانکارییان تێدا کراوە.

﴿وَتَفْصِيلَ ٱلْكِتَابِ﴾ قورئان روونکەرەوەی ئەحکامی شەریعەتە حەڵاڵو حەرام لێک جیا دەکاتەوە، پەندو ئامۆژگاری تێدایە، ئادابو ئەخلاقی کۆمەڵایەتی فێری ئادەمیزاد دەکا، دەرمانی هەموو دەردێکە، رێ پیشاندەرو چاورونکەرەوەیە.

﴿لَارَيْبَ فِيهِ﴾ هیچ شکو گومانی تێدانیە، ناگونجێ ئادەمیزادی عاقڵو هۆشمەند گومان لەقورئاندا پەیدا بکا، چونکە بەڵگەکانی ئاشکراو حەقو راستن ﴿مِن رَّبِّ ٱلْعَالَمِينَ﴾ لەلایەن خوداوە بەنیگاو سروش نێردراوە بۆ پێغەمبەر ﷺ کەلامی پەروەردگارەو دانراوی ئادەمیزاد نیە، چونکە کتێبێکە لەهەموو عەیبو رەخنەیەک سەلامەتە، چەواشەییو ئیختلافی تێدا نیە، ئەوەتا سەیری بکەنو بیخوێننەوە ئاخۆ رەخنەیەکی تێدایە؟! وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بۆ ئەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافاً كَثِيراً﴾النساء/٨٢.

پەروەردگار لەئایەتەکەدا پێنج صیفەتی بۆ قورئان هێناون:

١- دەفەرموێ: ناگونجێو راست نیە: کە ئەم قورئانە لەلایەن غەیری خوداوە هاتبێ؛ چونکە قورئان موعجیزەیەو لەتوانای ئادەمیزاددا نیە کەلامی وا دابنێ.

٢- پشتگیری کتێبە ئاسمانییەکانی پێش خۆی دەکاو گەواهی دەدا لەسەر راستیو دروستییان، موعجیزەیە چونکە هەواڵی روداوی رابوردوو داهاتوو دەدا؛ هەواڵی ئاکامی جەنگی فارسو رۆمی راگەیاندو راست دەرچوو. مژدەی رزگارکردنی شاری مەککەی‌دا بەپێغەمبەرو فەرمووی: ﴿لَقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّؤْيَا بِٱلْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ﴾الفتح/٢٧. مژدەی پەیدابوونی حکوومەتی ئیسلامی دا بەموسوڵمانانو فەرمووی: ﴿وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا ٱلصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ﴾النور/٥٥. هاتە دی. هەروا

گەلێ هەواڵی غەیبی تری وەکوو ﴿سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلۡخُرۡطُومِ﴾ی ڕاگەیاندو هاتە دی.

٣- شیکەرەوەو توێژەرەوەیە بۆ هەموو حوکمو یاسایەکی پێویست بۆ ژیانی دونیاو قیامەتی ئادەمیزاد، هەرچی زانیاری شەرعیو زانیاری هەمە جۆری تری ئایینیو دونیایی هەیە ئاماژەی بۆ کردوەو لەخۆی گرتوون.

٤- هیچ شکئو گومانی تێدا نیە.

لەلایەن خوداوە حەزرەتی جوبرائیل بەسروش هێناویەتیە سەر دڵی پێغەمبەر ﷺ ئەویش بەئەوپەڕی دڵسۆزیو لێهاتوویيو لێبوردەیی‌یەوە ڕایگەیاندوە.

ئەمجار دوا ئەوەی، ئەوەی ڕونکردەوە: کە قورئان زۆر لەوە بەرزترە ئادەمیزادو جندۆکەو فریشتە بتوانن کەلامی وا دابنێن، سیاقی باسەکە دەگوێزێتەوە بۆ ڕانواندنی بیرو بۆچوونی ئەو نەفامە سەرڕەقانەی دەیانگوت: موحەممەد بۆ خۆی ئەم قورئانە دادەنێو دانراوی خۆیەتیو بەدەم خوداوە هەڵیبەستووە! بیرو بۆچوونەکەیان پووچ دەکاتەوەو سەرسوورمانو تەعەجوب دەردەبڕێ لەهەڵسو کەوتیان، لەکردارو گوفتاریانو تەحەددایان دەکا کە بتوانن نموونەی ئەو قورئانە بخەنە ڕوو دەفەرموێ: ﴿أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰهُۖ﴾ واتە: بەڵکوو ئایا ئەوان دەڵێن: موحەممەد بۆخۆی ئەم قورئانەی هەڵبەستووە؟! ﴿قُلۡ: فَأۡتُواْ بِسُورَةٖ مِّثۡلِهِۦ﴾ ئەی پێغەمبەر! پێیان بڵێ: منیش وەکوو ئێوە ئادەمیزادم، جا کە بەقسەی ئێوە من خۆم ئەم قورئانەم دانابێ، دە ئێوە بتوانن سوڕەتێکی ئەم قورئانە بخەنە ڕو، تەنانەت ئەگەر کورتترین سورەتیش بێ، ئەوە عەرزو ئەوە گەز!! هەمووتان خەریک بن بتوانن سورەتێکی وەکوو قورئان لەشێوازو دەستەواژەو خۆشخوانیو ڕەوانبێژیو بەپێزیو سفتو لووسیو پتەویدا بێنن. چەندێکی دەتوانن بۆ ئەم کارە داوای یارمەتی لەئادەمیزادو جندۆکە بکەن! ﴿وَٱدۡعُواْ مَنِ ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ﴾ داوای کۆمەگی لەکێ دەکەن بیکەن، جگە لەخودا.

دەخۆتان بەتاقی بکەنەوە بزانن: ئاخۆ دەتوانن؟! بێگومان ناتوانن: چونکە هەموو مەخلووقات لەئاستی ئەم کارەدا دەستەوەسانو دۆش داماونو نەیانتوانیوەو ناتوانن.. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قُلْ: لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ، لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيراً﴾الأسراء/٨٨. ئەمە تەحەددایەکەو قورئان ئاراستەی ئەو موشریکانەی کردوەو هەمووی بۆڕداون. ماوەشی بۆ دانەناون، تەحەددایە کە بەردەوامو هەمەکاتە، بۆچینێکو دوو چین نیە، بۆ هەتا هەتایەیە!!

﴿إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ ئەگەر ئێوە راستگۆن لەئیدعاکەتاندا کە دەڵێن: قورئان دانراوی موحەممەدە، دە ئێوە بەهەمووتان؛ بەئادەمیزادو جەندۆکەتانەوە وێنەی ئەم قورئانە دابێنن.

بێگومان تەحەددا کردنی قورئان بۆ عەرەبەکان: کە بتوانن: وێنەی قورئان بخەنەڕو بەسێ قۆناغ ئەنجام دراوە:

١- ئەو تەحەددایەی: کە لەم ئایەتەدا ئاڕاستە کراوە، دەفەرموێ: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَ الْإِنْسُ وَ الْجِنّ...الآية﴾

٢- ئەو تەحەددایەی: کە دادەبەزێ بۆ هێنانی دەسوورەت، داوا دەکا: کە بتوانن دە سوورەت وەکوو هی قورئان بخەنەڕو. وەکوو دەفەرموێ: ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ، قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ، وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾هود/١٣.

٣- قۆناغی سێیەم دادەبەزێ بۆ تەحەدداکردن بەیەک سوورەت وەکوو لەئایەتەکەی ئێرەداو لەئایەتێکی سورەتی (البقرة)دا: کە دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا، فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ﴾البقرة/٢٣.

ئەمجار قورئان هەڵوێستی موشریکەکان دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ﴾ واتە: بەڵکوو ئەوانە بەخێراییو بێ لیوردبوونەوە قورئانیان بەدرۆ لەقەڵەمداو بەبێ ئەوەی لیی وردببنەوەو بزانن: چی تێدایەو

بەڵگەو نیشانەکانی چین، پێش ئەوەی بزانن: کە قورئان لەوو کتێبانە نیە بتوارێ لەلایەن غەیری خوداوە وێنەی بهێنرێ بەدرۆیان خستەوە.

﴿وَلَمَّا يأتِهِمْ تأويلُه﴾ هێشتا ئەو هەواڵە غەیبی‌یانەی قورئان هەواڵی پێ داون نەهاتوونو کاتی هاتنیان نەهاتووە، تا بۆیان روون ببێتەوە ئاخۆ راستن یان درۆن!

واتە: قورئان لەدوولاوە کتێبێکی موعجیزەیە، لەلایەکەوە ئوسلوبو شێوازی لێکدانو پێکهاتەی موعجیزەیە، لەلایەکی ترەوە، هەواڵدانی بەرود وی غەیبی موعجیزەیە. دەی ئەوان خێرا بەدرۆیان خستەوە، پێش ئەوەی لەئوسلوبو شێوازی وشەو رستەکانی وردببنەوەو، بزانن: ئاخۆ گەیشتۆتە پلەی ئیعجاز یان نا، هەروەها پێش ئەوەی هەواڵە غەیبی‌یەکانی بەتاقی بکەنەوە، بزانن: ئاخۆ راستن یان نا، هەر کە بەسەریاندا خوێندرایەوە بێ لێ وردبوونەوە یەکسەر بەدرۆیان خستەوە.

بەکارهێنانی وشەی (لمّا) لێرەدا ئەوە دەگەیەنێ: کە ئەو موشریکانە دوایی بەرزیو گرنگی قورئانیان بۆ روون بووەوەو زانییان کەلامێکی موعجیزەو سەرئاسایە، بەلام هەر لەسەر سەررەقیو ... ێستی خۆیان بەردەوام بوونو بەئەنقەست دەیانگوت: ئەمە کەلامی خودا نیە.

بەکورتی ئەوان سەرتاو پێش لێ وردبوونەوە قورئانیان بەدرۆ خستەوەو بەدرۆیان لەقەڵەم دا، چونکە تەقلیدی باوکو باپیرانیان کردو لاسایی کەرەوە بوون.

هەروەها پاش لێ ورد بوونەوەو دەرکەوتنی بەرزیو سەرئاسایی قورئانو دەستەوەسانی خۆیان لەبەرامبەریدا هەر بەدرۆیان خستەوە لەبەر سەررەقیو یاخی بوویی‌و حەسوودی!

﴿كذلك﴾ وەکوو ئەم بەدرۆخستنەوەی قورەیش بۆ قورئان پێش لێوردبوونەوە بەهۆی لاسایی کردنەوەی پێشینانیانو دوا تێفکرینو دەرکەوتنی

ئیعجازی لەهەموو رویێکەوە بەهۆی سەررەقیو لاساییانەوە ﴿كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ گەلە پێشینەکانی پێش ئەوانیش پێغەمبەرەکانیان بەدرۆ خستۆتەوە. ئەوانیش وەکوو ئەمان بەبێ لێ وردبوونەوەو تێفکرین، لاسایی باوکئو باپیرانی خۆیان کردەوەو بەبێ ویژدانانە پەیامی نێردراوانی خودایان بەدرۆ خستەوە، رانەوەستان بزانن: پەیامەکەیان چییەو چی نیە، چاوەڕوانی ئاکامی وادەو بەڵێنەکانی پێغەمبەرانیان نەکرد، یان پاش وردبوونەوەو تێفکرینیش بەسەررەقیو ئینکەبەری پەیامەکەیان رەت کردنەوەو بەدرۆیان خستنەوە.

﴿فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ﴾ ئەی پێغەمبەر! سەیر بکەو بزانە: سەرەنجامی ستەمکاران چۆن بوو چییان بەسەرهات، چۆن لەتۆڵەی بەدرۆخستنەوەیان بۆ پێغەمبەرەکانیانو دونیا ویستیانو وازهێنانیان لەئیش کردن بۆ قیامەت بەهیلاکمان بردنو لەناوچوون؛ ئێوەش ئەی گرۆهی موشریکئو کافران! بەخۆتاندا بچنەوە، واز لەسەر رەقیو ستەمکاریو بەدرۆ خستنەوەی پێغەمبەری ئیسلام بێنن، بترسن لەوەی ئێوەش بەدەردی ئەوان بچن، هاکا سزای ناگەهانی ریشە کێش کردنمان بۆ ناردن...! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَكُلاً أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ، فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِباً، وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ، وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الأَرْضَ، وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا، وَمَاكَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ، وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾العنكبوت/٤٠.

ئا بەم جۆرە پەروەردگار ئوممەتی حەزرەتی موحەممەد دەترسێنێ لەو عەزابو سزایانەی بەسەر نەتەوە پێشینەکان هاتو وریایان دەکاتەوەو داوایان لێ دەکا: کە بیر لەحاڵو سەرەنجامی خۆیان بکەنەوە. هەروەکوو چۆن دەیانترسێنێ لەسزای دۆزەخ!!

موشریکەکان دوای بیستنی قورئان دەبنە دوو تاقم هەیە ئیمان دێنیٚو هەیە بەکافری دەمێنێتەوە

وَمِنْهُم مَّن يُؤْمِنُ بِهِۦ وَمِنْهُم مَّن لَّا يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَرَبُّكَ
أَعْلَمُ بِٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾ وَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل لِّى عَمَلِى وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۖ
أَنتُم بَرِيٓـُٔونَ مِمَّآ أَعْمَلُ وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُم مَّن
يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا۟ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾
وَمِنْهُم مَّن يَنظُرُ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تَهْدِى ٱلْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا۟ لَا يُبْصِرُونَ
﴿٤٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَظْلِمُ ٱلنَّاسَ شَيْـًٔا وَلَٰكِنَّ ٱلنَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

لەئایەتەکانی پێشوودا پەروەردگار ئەوەی رونکردەوە: کە کافرەکان تانەیان لەپێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدو سروش دەدا، ئەمجار هەڕەشەی ئەوەی لێ کردن: کە ئەگەر بەردەوام بن لەسەر ئەو هەڵوێستەیان، دوور نیە وەکوو گەلو نەتەوەکانی رابردوو سزایان بۆ بێو بەدەردی ئەوان بچن!

ئەمجار لێرەدا ئەوە روون دەکاتەوە: کە لەواقیعدا ئەو موشریکانە لەئاست قورئاندا دوو تاقمو گرۆهن؛ کۆمەڵێکیان بڕوا بەوە دەکەن: کە قورئان لەخوداوە هاتووە، بەڵام هەر تینکەبەری دەکاو تەسلیم نابێ کۆمەڵێکیشیان بەهیچ جۆرێ بڕوا ناکەن قورئان کەلامی خودا بێ. سوورن لەسەر بەدرۆ خستنەوەیی‌و رەتکردنەوەی پەیامی پێغەمبەر ﷺ ئەمانە هیچ هومێدێک لەئیمانهێنانیاندا نیەو بەتەما هیدایەتو بڕوا کردنی ئەوان مەبن.

بەڵام کۆمەڵی یەکەم هیوای ئەوەیان لێ دەکرێ موسوڵمان بن، کەوابوو بەرژەوەندی لەوەدایە مۆڵەت بدرێن بۆ ماوەیەک نەک عەزابیان بۆ بێو ریشە کێش بکرێن.

دەفەرموێ: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ﴾ ئەو کافرانە هی وایـان هەیـە لـەناو دڵو دەروونی خۆیدا بڕوا دەکا: کە قورئان کەلامی خودایە. بەڵام بەئەنقەست بـەدرۆی دەخاتەوەو سەر رەقی دەنوێنێ.

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ لَايُؤْمِنُ بِهِ﴾ هی واشیان هەیە بەهیچ جۆرێ بڕوا ناکاو گومانی لەوە هەیە: کە قورئان کەلامی خودا بێو بەنیگا بۆ موحەممەد هاتبێ!

دەشگونجێ ماناکە بەم جـۆرە بـێ: ئـەی موحەممـەد! لـەو ئادەمیزادانـەی ئەتۆیان بۆ سەر رەوانە کراوی کەسانێکێ هەن ئیمان بەم قورئانـە دەهێنـنو شـوێن پەیامەکـەت دەکـەون، هـی واشیان تێدایـە ئیمـان نـاهێنێو بـەکافری دەمـرێو بەکافری زیندو دەکرێتەوە.

﴿وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ﴾ خـودای تـۆ لەهـەموو کـەس زانـاترە بەوانـەی شیاوی هیدایەتو شـارەزایی کردنـن، بەئەوانـەی شـیاوی گومڕایـیو سـەرگەردان بونن، ئەمانەش سەرپێچیکارو یاخی بووەکانن.

خودای تۆ زانایە بەو کەسانەی ئاشوبو فەساد لەسەر زەوی بـەرپا دەکـەنو ستەمکارو ملهوڕو لەڕێ دەرچوونو هومێدی موسوڵمانبوونیان لێ ناکرێ.

دەشگونجێ مانای ئایەتەکە بەمجۆرە بێ: بڕێکێ لەو موشریکانە لەمـەدووا بڕوا بـەقورئان دەکـەنو ئیمـان دەهێنـن، بڕێکیشیان سوور دەبـن لەسـەر کوفـرو بێدینیو ئیمان ناهێنن، خودای تۆ زانایە بەو گرۆهانەی شیاوی گومڕابونن بەهۆی فەسادی خۆیان.

ئا بەو جۆرەو لەڕوانگەی مانای ئەو دوو ئایەتانەی پێشەوە زانیمان: کە هۆی شکئو گومانو کوفری ئەوانـە سـتەمکاریو فەسادو ئاشـوبگێڕی خۆیانـە لەسـەر زەوی، جا کەسێکێ ستەمکار بێو کەسێکێ ئاژاوەچی بێ ئـەوە دەکەوێتـە شـکئو گومانەوە دەربارەی قورئانو بەدرۆی دەخاتـەوە. ئـەگینا قورئـان بۆخـۆی جێگـای گومان نیەو شکی تێـدا نیـە، چونکـە بەڵگـەی بـەهێزو حاشا هەڵنـەگری تێـدان، هـەموویان گـەواهی ئـەوە دەدەن کـە ئـەو کەلامـە لـەخوداوە هـاتووەو پـەیامی پەروەردگارە بۆ ئـادەمیزاد. لەفەرموودەیـەکی راستی پێغەمبـەردا هـاتووە: کـە

فەرموویەتی: (مَامِنْ نَبِيٍّ مِنَ الأَنْبِيَاءِ إِلاَّ وَقَدْ أُوتِيَ مِنَ الآيَاتِ مَاآمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَر، وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيتُهُ وَحْياً أَوْحَاهُ اللهُ إِلَيَّ، فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرُهُمْ تَابِعًا) پێغەمبەرەکانی پێشوو موعجیزەکانیان شایەد بوون لەسەر راستی پەیامەکەیان، بەلام پەیامی پێغەمبەری ئیسلام ﷺ قورئان راڤەکەریەتی، خودی موعجیزەکە لەقورئاندایە؛ دەی کەوابێ چۆن شکو گومان تێیدا بەرپادەبن.

ئەمجار پاش رونکردنەوەی هەڵوێستی کافرەکان دەربارەی قورئان خیطاب ئاراستەی پێغەمبەر ﷺ دەکا: کە دڵگران نەبێ بەهەڵوێستی موشریکەکانو بەدرۆخستنەوەکەیان، بەتەما ئیمانهێنانیان نەبێو دەستیان لێ بشواو یەخەی خۆی لەوان دابدرێو پاکانە لەهەڵوێستو کردەوەیان بکاو دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ كَذَّبُوكَ﴾ ئەگەر بەردەوام بوون لەسەر بەدرۆخستنەوەتو نائومێد بووی لەئیمانهێنانیانو بەهیچ کڵۆجێ بڕوایان پێ نەکردی، ئەوە بەرائەتو دوورەپەرێزی خۆت لەخۆیانو کردەوەیان رابگەیەنە.

﴿فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ﴾ پێیان بڵێ: کردەوەی خۆم بۆ خۆم، کردەوەی خۆتان بۆخۆتان، من راگەیاندنی پەیامی خودا بۆ ئێوەو ترساندنتان لەدۆزەخو موژدە پێدانتان بەبەهەشت بۆخۆمو خودا پاداشم دەداتەوە، ئێوەش ستەمکاریو شەریک دانانتانو ئاشووبگێڕیتان بۆ خۆتانو خودا سزاتان پڕاو پڕ دەداتەوە لەسەر کردەوەکانتان! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿هَلْ تُجْزَوْنَ إِلاَّ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ﴾یونس/٥٢. بەڵێ بەگوێرەی کردەوەکانتان سزا وەردەگرنەوە.

﴿أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ﴾ ئێوە لەکردەوەی من بەرپرسیار نین، منیش بەرپرسیار نیم لەکردەوەی ئێوە، ئەمە جۆرە جوڵاندنو خوراندنێکە بۆ ویژدانیان، بەوە کە جیایان دەکاتەوە خۆیانو کردەوەیان، واریان لێ دێنێ خۆیانو سەرەنجامی رەشیان، مەبەستەکە ترساندنو گێڕانەوەیانە لەو هەڵوێستو کردەوانەیان. لەهەمان کاتدا راگەیاندنی بەرپرسیارێتی هەموو ئادەمیزادێکە بەرامبەر خودی خۆیو چەسپاندنی ئەو مەبدەئە ئیسلامییەیە: کە

کەس لەسەر تاوانی یەکێکی تر سزا نادرێ. قورئانی پیرۆز چەند جار ئەم مەبدەئە پیرۆزەی دووبارە کردۆتەوە. دەفەرموێ: ﴿قُلْ: اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إجْرَامِي وَأنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ﴾هود/٣٥. یان ﴿قل: لاتسألون عما أجرمنا، ولا نسأل عما تجرمون﴾سبأ/٢٥. یان ﴿وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾الأنعام/١٦٤. یان ﴿فَاِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ: اِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ﴾الشعراء/٢١٦.

هەروا سییاقی ئایەتەکان بەردەوامن لەسەر رانواندنی هەڵوێستی بڕێ لەموشریکەکان بەرامبەر پەیامی پێغەمبەرو قورئان، بەرواڵەت گوێ لەقورئان دەگرن بەڵام دڵیان داخراوە، بەچاو سەیر دەکەن وەلێ بیناییان کوێرو کۆترەو بیستنو دیتنی رواڵەت بێ سوودە بۆیان. رێگای حەقو راست نادۆزنەوە.

کەوابێ ئەی پێغەمبەر! تۆ سەرت سوورنەمێنێ لەهەڵوێستو کردەوەی موشریکە بەدرۆخەرەوەکان، چونکە لەراستیدا ئەوانە کوێرو کەڕن. ئەوەتا: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ﴾ لەو موشریکو بەدبەختە نەفامانە، کەسانێک هەن گوێ دەگرن بۆ تۆ، کاتێ قورئان دەخوێنیەوەو راڤەی دەکەیو بنەمای ئایین روون دەکەیەوە، ئەوانە گوێچکەیان بۆ کلۆر کردووی، بەڵام ئەو کاتەی گوێیان راگرتووە نابیسن چونکە گوێچکەی دڵیان داخراوە، ئەوانە بیری لێ ناکەنەوەو تێناگەن چییان لێ داوا دەکرێو مەبەست چیە، بەڵکوو ئەوان: کە گوێ دەگرن گرنگی بەئاوازەیی نەظمو جەرەسی موسیقای خوێندنەوەکەی دەدەن، وەکوو کەسێک گوێ لەخوێندنی بولبولێک بگرێ بۆ لەززەت وەرگرتن لەمۆسیقای خوێندنەکەی نەک بۆ ئەوەی تێی بگا.

بێگومان قورئان لەچەند شوێنێکی تردا حاڵو چۆنیەتی ئەم موشریکانەی روون کردۆتەوە، وەکوو دەفەرموێ: ﴿مَايَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلاَّ اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ، لاَهِيَةً قُلُوبُهُمْ﴾الأنبياء/٢. یان دەفەرموێ: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقراً﴾الأنعام/٢٥.

دەی جا: کە ئەمە حاڵو وەزعیان بێ ﴿أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَايَعْقِلُونَ﴾ ئەی پێغەمبەر! تۆ تەماعی ئەوەت هەیە: بتوانی بیستن بەکەڕ ئەنجام بدەی؟ تەنانەت ئەگەر وێڕای کەڕییەکەیان بێ عەقڵو هۆشیش بن؟

واتە: ئەتۆ ناتوانی بیستنی بەسوود بخەیە گوێچکەی کەسانێکەوە کە گوێچکەیان کەڕە لەئاست ئاخاوتنی تۆو نایانەوێ گوێیان لەتۆ بێ، وێڕای ئەوەش عەقڵیان بەو شتە ناشکێ کە دەیبیستنو تێی ناگەن تا سوودی لێ وەربگرن! چونکە بیستنی بەسوود بۆ بیسەر ئەوەیە: تێی بگاو بەپێی تێگەیشتنەکەی هەنگاو بنێ، ئەگینا وەکوو کەڕو کوندی راستی دەبێ!

ئێستاش دەبینین زۆر لەموسوڵمانان گوێ لەخوێندنی قورئان دەگرن، ئەگەر قورئان خوێنەکە دەنگو صەدای خۆش بێ بەمەبەستی لەززەت وەرگرتن لەمۆسیقای خوێندنەکەی نەک بۆ سوود وەرگرتن لەپەندو ئامۆژگارییەکانیو تێگەیشتن لەحوکمو یاساکانی!!

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ﴾ ئەی پێغەمبەر! کەسانێک هەن لەو کاتەدا تۆ قورئان دەخوێنی بەسەر سامییەوە سەیرت دەکەن، بەڵام نووری ئیمانو قورئانو هیدایەتی نایبینو ئەخلاقی جوان نابینو فێر نابن، سەیری شێوەو روخسارت دەکەن، سەرنج دەدەن لەهێدیو هێمنیو بەڵگەی پێغەمبەرایەتیت، ئەوانە وەکوو باقی کەسانی تر سەیرت دەکەن، بەڵام لەو سەیرکردنە هیچ سوودیان پێ ناگا، موسوڵمانان بەچاوی ویقارو رێزەوە تەماشات دەکەن، ئەو کافرانە بەچاوی رقو کینەو ئیحتیقارەوە سەیرت دەکەن، کەوابێ چۆن ئیمانت پێ دەهێنن؟ چۆن سوود لەبینینو تەماشاکردنت دەبینن؟! خۆ ئەوان لەبەر کوێری چاوی دڵیان حەقیقەتی تۆ نابینن ﴿أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَايُبْصِرُونَ﴾ ئایا تۆ پێت وایە: کە دەتوانی هیدایەتی کەسانێک بدەی کە چاوی دڵیان کوێرە؟ تەنانەت ئەگەر وێڕای کوێری چاویان چاوی دڵیشیان کوێر بێ؟ چونکە کەسێک چاوی سەری کوێر بێ هەستی دەرک کردنی هەیەو لەوانەیە لەزۆر شت حاڵی بێ. بەڵام کوێری وێڕای ئەحمەقی ئەوە گەورەترین بەڵاو موصیبەتە.

بەکورتی: ئەتۆ ئەی موحەممەد! ناتوانی هیدایەتی ئەوانە بدەی، چونکە ئامادە باشییان تێدا نیە بۆ تێگەیشتنو هیدایەت، ئەوانە هەروەکوو کەسێک وان، کە هەستی بیستنو دیتنی فەوتابێ، چونکە گوێچکەو چاو بۆیە باشن کە سوودیان هەبێ، کاتێک سوودیان لێ نەبینرا وەکوو ئەوە وایە: کە هەر نەبووبن.

﴿اِنَّ ا للهَ لاَيَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئاً﴾ بێگومان پەروەردگار هەرگیزاو هەرگیز ستەمی نەکردووەو ناکا، هەستو شعوور لەکەس ناستێنێتەوە، قەت ڕێگای هیدایەتو ڕاست لەکەس ناگرێ، ﴿وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ وەلێ ئادەمیزادان بۆ خۆیان ستەمکارن، بۆخۆیان خۆیان وا لێ دەکەن کە شیاوی سزاو عیقاب بن. بۆخۆیان نیعمەتی عەقڵو هۆش فەرامۆش دەکەن، دان بەگرنگی هیدایەتی ئاییندا نانێن، پەیڕەوی ڕەهنومایی‌و ئامۆژگارییەکان ناکەن!

دونیا بێ بەقایەو زوو ڕادەبرێ

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ كَأَن لَّمۡ يَلۡبَثُوٓاْ إِلَّا سَاعَةٗ مِّنَ ٱلنَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيۡنَهُمۡۚ قَدۡ خَسِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِلِقَآءِ ٱللَّهِ وَمَا كَانُواْ مُهۡتَدِينَ ﴿٤٥﴾

لەوەپێش پەروەردگار وەصفی کافرەکانی بەوە کرد: کە تێنافکرنو گوێ ناگرن، قورئان بەدرۆ دەخەنەوەو پێغەمبەر بەدرۆزن حسێب دەکەن، ئەمجار بەشوێن ئەوەدا هەڕەشە لەکافران دەکا بەسزای قیامەت لەسەر کرداری دونیایانو دەفەرموێ: ﴿وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَمْ يَلْبَثُوا اِلاَّ سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەوە بۆ ئادەمیزادان باس بکەو لەو ڕۆژەیان بترسێنە کە پەروەردگار دوای مردن هەموویان لەگۆڕیانی مەحشەردا کۆدەکاتەوە بۆ حیسابو لێکۆڵینەوە، ئەو کاتە ئادەمیزادان هەموویان سەرنج دەدەنو بیر لەرابوردویان دەکەنەوە، وا دەزانن: لەدونیادا ماوەیەکی زۆر کورت ماونەوەو ژیانی دونیایان ماوەیەکی کەم بووەو تێپەڕیوە.

﴿يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ﴾ کە لەگۆڕەکانیان دێنە دەرەوە یەکتر دەناسنەوە پاشان لەترسانو لەعەیبەتان یەکتریان لەبیر دەچێتەوەو کەس وەسەر کەسی ناپرژێو کەس کەس ناناسێ!

مەزندەکردنی دونیا لەلای ئادەمیزادان لەو مەوقیفو نماییشگایانەدا بەکورتو کەمخایەن لەزۆر ئایەتی قورئاندا دووبارە بۆتەوە وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَايُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا اِلاَّ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ﴾الأحقاف/٤٦. یان ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا اِلاَّ عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا﴾النازعات/٥٥. یان ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَالَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ﴾الروم/٥٥. یان ﴿قَالَ: كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ؟ قَالُوا: لَبِثْنَا يَوْماً أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ، فَاسْأَلِ الْعَادِينَ، قَالَ: اِنْ لَبِثْتُمْ اِلاَّ قَلِيلاً لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾المؤمنون/١١٤.

ئەمجار پەروەردگار خەسارەتمەندیی گومڕایان رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللهِ﴾ بێگومان ئەو موشریکو کافرانە: کە بڕوایان بەزیندو بوونەوە نیە، هاتنی رۆژی قیامەتیان بەدرۆ دەزانی خەسارەتمەندبوونو پاداشی گەورەی بەهەشتیان لەکیس خۆدا، بڕواو ئیمانیان بەکوفر گۆڕییەوە، زەرەریان کرد، ﴿وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾ ئەوان رێگای قاز نجو سوودی خۆیان نەزانی، رویان کردە ئەنجامدانی کردەوەی چاک. ئای چەند خەسارەتمەندن؟ ئای چەند بەدبەختو ئاکام رەشن؟ ئەوانە ژیانی کەمخایەنی خەسیسیان بەژیانی نەبڕاوەی نەفیس گۆڕیوەتەوە.

هەڕەشە کردن لەکافرەکان بەسزادانیان لەدونیاو قیامەت دا

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ ٱلَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا
مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ ٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ
رَّسُولٌ فَإِذَا جَآءَ رَسُولُهُمْ قُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٨﴾ قُل
لَّآ أَمْلِكُ لِنَفْسِى ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ لِكُلِّ
أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَـْٔخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَتَىٰكُمْ عَذَابُهُۥ بَيَٰتًا أَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ
مِنْهُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾ أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ ءَامَنتُم بِهِۦٓ ءَآلْـَٰٔنَ وَقَدْ
كُنتُم بِهِۦ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْخُلْدِ
هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ ۞ وَيَسْتَنۢبِـُٔونَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ
إِى وَرَبِّىٓ إِنَّهُۥ لَحَقٌّ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾ وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ
ظَلَمَتْ مَا فِى ٱلْأَرْضِ لَٱفْتَدَتْ بِهِۦ وَأَسَرُّوا۟ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ

وَقُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ أَلَآ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْىِۦ
وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار خەسارەتمەندیی موشریکەکانی روون کردەوە لەم رووەوە کە بڕوایان بەزیندووبوونەوە نەبوو، رێگای هیدایەتو چاکەکارییان نەگرتەبەر، ئەوەشی راگەیاند: کە ئەوانە سزا دەدرێن، ئەمجار لەم ئایەتانەدا ئەوە روون دەکاتەوە: کە ئەو سزایە هەندێکی لەدونیادا دەبێو هەندێکی لەقیامەتدا دەبێ، لەرانواندنی ئەو دیمەنە سەرسوورهێنەرەی حەشرو ئەو چەند رۆژە کورتەی ژیانی دونیا: کە پێش زیندوو بوونەوە بووە، دەگوێزرێتەوە بۆ ئاخاوتن لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ دەربارەی هەڕەشە کردن لەموشریکو کافرەکانو بەجێهێنانی ئەو هەڕەشانە هەموویان یان هەندێکیان، ئەو هەڕەشە نادیارەی: کە نازانن کەی و چ کاتێ بەربینگیان پێ دەگرێ!؛ ئایا لەجیهاندا ئەو سزایە پەلاماریان دەدا، یان هەڵدەگیرێ بۆ رۆژی قیامەتو تا ئەو رۆژە هەرچاوەڕوان بن، بۆ ئەوەی وەکوو چەکوچی ئامادە هەموو کات بەسەر سەریانەوە بێو لێی بترسێن، بۆ ئەوەی موسوڵمان بنو لەخودا بترسنو رێگای هیدایەت بگرنە بەر!

ئەمجار سیاقی ئایەتەکان وردە وردە پێوە دەچن، هەتا ئەو باسو خواسەی بەهەڕەشە کردن لەکافرەکان دەستی پێ کردوەو دیمەنەکان یەک لەدوای یەک رادەنوێردرێن تا دەگاتە هاتنی رۆژی قیامەت کە لەو رۆژەدا فیدیەو بەرتیلو ئەم جۆرە شتانە هیچ کەڵکیان نیە، تەنانەت ئەگەر لەفەرزی مەحاڵدا سامانی زەوی هەموو هی ئەو بێو بەفیدیە بیدا سوودی نیە، لەو رۆژدە پەروەردگار بەعەدالەت دادگایی دەکاو ستەم لەکەس ناکا! ئەمەش ئوسلووبێکی قورئانە لەپێکەوە گرێدانی دونیا بەقیامەتەوە، ئەوەتا بەچەند وشەو رستەیەک ئاوا لێکی داونو رایاندەنوێنێو دەفەرموێ: ﴿وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ﴾ ئەگەر ئێمە برێ لەو هەڕەشانەی لێمان کردوون بەدییان بهێنینو پیشانی تۆیان بدەین ئەوە سزایەکە شیاوی خۆیانە.

موشریکەکان بڕوایان بەپێغەمبەر نەدەکرد، هەر کاتێکیش پێغەمبەر ﷺ هەڕەشەی بەهاتنی عەزاب لێ بکردنایە بەدرۆیان دەخستەوە، بەشێوەیەکی

گاڵتەجاڕیو قەشمەری ئامێزەوە پێیان دەگوت: ئەگەر راست دەکەی دەبەزوویی ئەو عەزابەی هەڕەشەمان پێ لێ دەکەی بۆمان بێنە!

لەهەمان کاتدا تەمەننای مردنی پێغەمبەریان دەکرد، بەو هیوایەی بەمردنی ئەو بانگەوازیەکەی لەناوبچێ ئیتر پەروەردگار وەڵامی دانەوەو فەرمووی: ئەی پێغەمبەر! ئەگەر ئێمە لەماوەی ژیانی تۆدا تۆڵەیان لێ بستێنینو داخی دڵی تۆیان پێ بڕێژین، وەکوو ئەو حاڵەی بەسەریان هات لەرۆژی بەدردا ئەوە ئەوان شیاوی ئەو سزایەنو سوچ سوچی خۆیانە.

بێگومان پەروەردگار زۆر لەو هەڕەشانەی لیّ کردن، پیشانی پێغەمبەری دان، برسیایەتیو گرانیو قاتو قڕیو تێشکانو کوژارنی زۆر لەو موشریکانەی نیشانی پێغەمبەری دا. ﴿أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ﴾ یان تۆ بمرێنین پێش ئەوەی ئەو سزایەی بۆمان داناون بیبینی، ئەوە لەهەردوو حاڵەکەدا سەرەنجام دەگەڕێنەوە بۆ لای ئێمە، ئەو کاتە سزای وادەپێدراویان تووش دێو بۆیان دەردەکەوێ: کە هەڕەشەکانمان راستنو چییان پێ گوتراوە: دەق دێتە جێ. لەهەمان کاتدا سزادانی ئەوان پیشانی تۆش دەدەینو دەبینی چۆن سزایان دەدەین.

﴿ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ﴾ پاش مردنی تۆ خودا ئاگادارە بەکردەوەو گوفتاریانو بەپێی کرداریان سزایان دەداتەوە، بەگوێرەی زانیاریو ئاگاداری خۆی بەحەقو دادپەروەری سزایان دەداتەوە وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾الروم/ ٦٠. یان ﴿وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ، أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ، فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ﴾الرعد/ ٤٠.

ئەمە ئاماژەیە بۆ ئەوە کە پەروەردگار جۆرەها ریسواییو زەلیلی کافرەکان نیشانی پێغەمبەر دەدا، دوای لەدونیا دەرچوونیشی هەر لەو سزایەیان زیاد دەکا.

﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ﴾ پەروەردگار لەروانگەی لوطفو بەزەیی خۆیەوە، هەروەها بۆ نەهێشتنی بەڵگەو بیانوو بەدەست ئادەمیزادەوە بۆ هەموو گەلو نەتەوەیەک لەو گەلو نەتەوانەی پێشوو لەکاتی پێویستدا پێغەمبەرانی بۆ

ناردوون، بۆ ئەوەی ڕێبازی ئایینیان بۆ روون بکەنەوە، باسو خواسی قیامەتیان پێ رابگەیەنن، هەڵیان بنێن بۆ ئیمانهێنانو ئەنجامدانی کردەوەی چاك بەجۆرێك خۆشبەختی دونیاو قیامەت بەدەست بێنن!

ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر ئەوە: کە پەروەردگار بۆ هەموو گەلو نەتەوەو کۆمەڵگایەك پێغەمبەرێکی ناردوە، هیچ گەلو نەتەوەیەکی پاشگوێ نەخستوە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلاَّ خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ﴾فاطر/٢٤. یان ﴿...وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً﴾الأسراء/١٥. کەوابێ: گەلی کوردیش وەکوو باقی گەلەکانی سەر زەوی پێغەمبەری تێدا رەوانە کراونو پێغەمبەری بۆ نێردراون، ئەمجار ئەم پێغەمبەرانە کێنو ناویان چیە؟ ئەوە گرنگ نیە، چونکە ئەگەر گرنگ بوایە قورئان ناوی دیاری دەکردنو وەکوو بڕێ لەپێغەمبەرانی بەنوئیسرائیل: کە ناوی تۆمار کردوون.

هەڵبەتە ئەو پێغەمبەرە کوردانە بەزوبانی کوردیش نێردراون وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ بِلِسَانِ قَوْمِهِ، لِيُبَيِّنَ لَهُمْ، فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ابراهيم/٤.

ئەمە راستییەکی مێژوویییەو قورئان بەئاشکراو نمایان چەسپاندویەتی، وێدەچێ ئەگەر لەکوردستاندا زەوی دۆزیو پشکنینو لێکۆڵینەوەی شوێنەوار ناسان بکەوێتە گەڕو ئەنجام بدرێ زانیاری کەم تا زۆر لەم بوارەدا بەدەست بکەوێ...!

﴿فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لاَيُظْلَمُونَ﴾ جا هەر کاتێ پێغەمبەرێك دەهاتە سەرگەلو نەتەوەیەکو ئەوەی لەسەر شانی پێویست بوو پێی رادەگەیاندن، ئیتر عوزرو بیانوویان بۆ نەدەمایەوە، بەڵام ئەو گەلو نەتەوانە بەدرۆیان دەخستنەوە، پەیامەکەیانیان رەت دەکردنەوە. جا لەرۆژی قیامەتدا خودا دادگاییان دەکا، دادپەروەرانە حیسابو لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ ئەنجام دەدا، تۆزقاڵێك ستەمیان لێ ناکرێ، چەند سزادان هەڵدەگرن ئەوەندە سزا دەدرێن.. ئەمە ئەگەر راناوی (بينهم) بگەڕێتەوە بۆ گەلو نەتەوەکان.

ئەگەر راناوەکە بگەڕێتەوە بۆ پێغەمبەرەکانو گەلەکان ئەو کاتە ئاوا مانا دەکرێ: (قُضِيَ اللَّهُ بَيْنَهُمْ) خودا بڕیارو دادگایی دەردەکا لەنێوان پێغەمبەرو گەلو نەتەوەکەیدا، واتە: دادگایی لەنێوان هەموو پێغەمبەرێکو گەلەکەیدا دەکا، پێغەمبەرو پەیڕەوکارانی رزگار دەکاو سەرپێچیکاران سزا دەدا، لەم دادگایی کردنەدا کەسیان ستەمی لێ ناکرێ، بەبێ تاوان کەس سزا نادرێ.

﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ واتە: کافرەکانی قورەیش لەروی بەدرۆ خستنەوەو گاڵتە پێکردنەوە بەپێغەمبەرو موسوڵمانان دەڵێن: ئەو هەڕەشانەی موحەممەد لێمان دەکا، ئەگەر راست دەکا: کەی دێتە دی؟ کەی خودا سزاو عیقاب بۆ ئێمە دەنێرێو تۆڵەمان لێ دەستێنێو موحەممەدو شوێنکەوتوانی بەسەر ئێمەدا زاڵ دەکا؟؟

ئەمجار پەروەردگار دەرزی پێغەمبەر دا دەدا کە وەلامیان بداتەوەو دەفەرموێ: ﴿قُلْ﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو موشریکانە بڵێ: کە پەلە لەهاتنی سزا دەکەن. ﴿لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرّاً وَلَا نَفْعاً إِلَّا مَاشَاءَ اللَّهُ﴾ من ئادەمیزادێکمو نیگام بۆ کراوە، بەندەیەکی خوداەو کراوم بەپێغەمبەر. بۆ خودی خۆم (چ جای بۆ کەسانی دیکە) توانای لابردنی سزاو هێنانی سوودم نیە، ناتوانم قازانجو زەرەر بەخۆمو غەیری خۆم بگەیەنم، بەلام ئەوەی خودا ئارەزۆی بکا لەناردنی سزا بۆ سەر موشریکەکانو سەرخستنی موسوڵمانان، هەر کاتێ ئارەزۆی کرد دێتە دی ئەمن نازانم کەی دێ!

واتە: نازڵکردنی عیقاب بۆ سەر دوژمنانی ئایینو سەرخستنی خودا پەرستان بەسەر کافراندا، جگە لەخودا بەکەسی تر ناکرێ، ئەوە کاری من نیەو بەدەست من نیە. ئەرکی سەرشانی من ئەوەیە: ئەوەی خودا نیگای بۆ کردوم بەگوێرەی پێویست بەئێوەی رابگەیەنم.

﴿لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ هەموو گەلو نەتەوەیەک لەوانەی سوورن لەسەر بەدرۆ خستنەوەی پێغەمبەرەکەیان، ماوەیەکی دیاریکراو هەیە بۆ هاتنی عەزاب بۆ سەریان، ئەو

عەزابە دێتە سەریانو گەلو نەتەوەیەکی تر ناگرێتەوە، جا کە ئەو عەزابە نازڵ بوو، ئیتر نەپێغەمبەرەکەیانو نەغەیری پێغەمبەر، هیچیان توانای ئەوەی نیە ساتە وەختێک دوای بخەن یان پێشی بخەن!

خاوەنی تەفسیری مەراغی دەڵێ: خاوەنی (فتح البیان) لەفەتحولبەیاندا دەڵێ: (ئەم ئایەتە گەورەترین ئامۆژگاریکەرە بۆ ئەوانەی بۆ ئەنجامدانی هەموو کارێک هاوار دەکەنە پێغەمبەر ﷺ وا خویان پێوە گرتووە: لەکاتی نازڵبوونی بەلاو موصیبەتدا لەپێغەمبەر ﷺ بپارێنەوە، یان داوا لەپێغەمبەر دەکەن کە سوودیان پێ بگەیەنێ، لەکاتێکدا ئەم شتانە هەر بەخودا ئەنجام دەدرێنو لەتوانای زاتی ئەودایەو بەس!)

ئەمە پلەو پایەی پەروەردگارەو تایبەتە بەخۆیەوە، ئەو خودایەی پێغەمبەرو پیاو چاکو هەموو بوونەوەری بەدیهێناوە، گیانی پێ بەخشیونو رزقو رۆژییان دەداو داوە. دەی چۆن دەگونجێو رەوایە: کە داوا لەپێغەمبەرێک لەپێغەمبەران، یان فریشتەیەک لەفریشتان، یان لەپیاو چاکێک لەپیاوچاکان بکرێ شتێک ئەنجام بدەن: کە لەتوانایاندا نیە، داوا لەخودای بەتواناو زانا نەکرێ داوا لەوانە بکرێ.

داوا لەخودای بەدیهێنەرو رزقو رۆژیدەر نەکرێ داوا لەو بەندانە بکرێ کە هیچ شتێکیان لەم بارەوە بەدەست نیە!!

بەراستی ئەم ئایەتە کیفایەتەو پەندو ئامۆژگاری تەواوە بۆ ئادەمیزاد.. ئەوەتا: گەورەی ئادەمیزاد سەردارو پێشەوای پێغەمبەران، خودا فەرمانی پێ دەکا: کە بەئادەمیزادان بڵێ: ﴿لاَ أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَراً وَلاَ نَفْعاً﴾.

بەراستی جێگای سەرسوورمانە کەسانێک هەبن لەسەر گۆڕی مردوان خۆکوشمەڵە بکەن، یان بەدەوریاندا بخولێنەوە، ئەوانە لەژێر گڵو خۆڵدا پۆڵکاونو ئەمان داوای جێ بەجێ کردنی شتێکیان لێ دەکەن کە ناتوانن

ئەنجامی بدەن! چۆن پەند ئامێز نابن‌و نازانن: کە ئەوە شیرکەو سەرپێچی مانای (لا اله الا الله)یە. لەگەڵ مانای (قل هو الله أحد) یەک ناگرنەوە! [1]

ئەمجار پەروەردگار وەڵامێکی تریان دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿قُلْ﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: ﴿أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتاً أَوْ نَهَاراً﴾ هەواڵم پێ بدەن‌و پێم بڵێن: حاڵ‌و وەزعتان چۆن دەبێ‌و چی دەتوانن بکەن ئەگەر عەزابی خوداتان بۆ هات بەشەوو لەکاتی نوستندا، یان بەرۆژو لەکاتی ئیش کردنتاندا، لەو کاتانەدا: کە سەرگەرمی کارو کاسبی یان رابواردن‌و گاڵتەو سەیرانن!!

﴿مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ؟﴾ چ جۆرە سزاو عیقابێک داوا دەکەن‌و پەلەیان بۆ هاتنی کامەیانە؟ داوای سزای دونیا یان سزای قیامەت دەکەن؟ هەردوو سزاکە دێن‌و بەئازاریشن، هەرکامێکیان داوا بکەن‌و پەلەیان لێ بێ نیشانەی نەفامی‌و ئەحمەقییانە، چ سوودێکی لێ دەبینن؟

﴿أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنْتُمْ بِهِ؟﴾ خۆ ئەگەر بڵێن: کاتی هاتنی عەزابەکە ئیمان دەهێنین، ئەوە بەهەڵەچوون، چونکە ئیمانهێنانی کاتی هاتنی عەزاب‌و ناهومێد بون لەژیان، بێ سوودە. سزای نزیک سزای دونیایە، بەدوا سزای دونیادا سزای قیامەت هەیە زۆر لەسزای دونیا بەشیدەت ترە.

واتە: ئایا ئێوە چاوەڕوانی هاتنی سزا دەکەن بۆ ئیمانهێنان، جا کە هات ئیمان دەهێنن لەکاتێکدا ئیمانهێنان سوودی نابێ. بەقەشمەری‌و لاقرتێ‌و شێوەی گاڵتە ئامێزەوە پێتان دەگوترێ: ﴿آلآنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ؟﴾ ئەوە تازە ئیمان بەخوداو بەپێغەمبەر دەهێنن‌و بەناچاری‌و لەترسان‌و بەزۆر بڕوا دەکەن؟ لەکاتێکا ئێوە لەوەپێش بەشێوەی گاڵتەجاری‌و بەمەبەستی بەدرۆخستنەوەو خۆ بەزلزان پەلەی هاتنی سزاتان دەکرد، دەتانگوت کوانێ‌و کەی ئەو سزاو عیقابە دێن؟!

(١) تەفسیری مەراغی ج١١/١١٧.

﴿ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ﴾ پاشان بەوانە دەگوترێ: کە ستەمیان لەخودی خۆیان کردوە بەکوفرو یاخی بوون، ستەمیان لەخۆیان کردوە لەم روەوە: کە بڕوایان بەپێغەمبەرایەتیو وادەو هەڕەشەکانی پەروەردگار نەکردوە، پێیان دەڵێن: دەبچێژن سزای خودا بۆ هەتا هەتایە، سزایەک بچێژن کە بڕانەوەی نیەو کۆتایی نایە. ئەمجار ئەوە رون دەکاتەوە: کە ئەمە سزای کردەوەکانی جیهانیانەو دەفەرموێ: ﴿هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ؟﴾ ئایا سزا دەدرێنەوە ئیللا بەگوێرەی کردەوەکانتان. ئێوە بەویستی خۆتان کوفرو ستەمکردنتان هەڵبژاردوە، سوور بوون لەسەر بەردەوام بوون لەسەر کوفرو ستەمکاریی، کەوابێ ئەم عیقابو سزایە هیچ جۆرە ستەمکارییەکی تێدا نیە، بەڵکوو سزایەکی پڕاو پەڕە.

جا هەرچەندە لەوەپێش پەروەردگار وەڵامی پرسیاری کافرەکانی دایەوە: کە دەیانگوت: ﴿مَتَى هَذَا الْوَعْدُ؟﴾.

بەڵام پەروەردگار لێرەدا ئەوەمان بۆ شی دەکاتەوە: کە جارێکی تر کافرەکان پرسیارێکی تری لەم جۆرەیان ئاراستەی پێغەمبەر ﷺ کردۆتەوە دەفەرموێ: ﴿وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ؟﴾ ئەی پێغەمبەر ئەو موشریکانە داوای خەبەرو هەواڵت لێ دەکەن، داوات لێ دەکەن خەبەریان دەربارەی عەزابی دونیاو قیامەت پێ بدەی، ئایا حەقو راستە؟ دێتە دی؟ یان چاوو راوو هەڕەشەو ترساندنە؟

﴿قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: بەڵێ سوێندم بەخودا ئەو عەزابەی هەڕەشەتان پێی لێ کراوە حەقو راستەو پەیدا دەبێ، کە هات کەس نیە بیگێڕێتەوە، کەس ناتوانێ بەرگری بکاو نەهێڵێ نەیە ﴿وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ﴾ ئێوە ناتوانن خۆتان لەچنگ ئەم سزایە قوتار بکەن، ئێوە خودا دەسەوەسان ناکەن، بونتان بەگڵو خۆڵ نابێتە کۆسپو تەگەرە لەبەردەم خودادا کە نەتوانێ دروستتان بکاتەوە، بەڵکوو چۆن لەسەرەتادا لەنەبوونەوە ئێوەی هێناوەتە گۆڕەپانی ژیانەوە، ئاواش دووای مردنتانو دوای بوونتان بەگڵو خۆڵ جارێکی تر زیندوتان دەکاتەوەو ئەو سزایەتان بەسەرا دەداو دەتانجەڕێنێ!! ئەمە بۆ خودا

کارێکی ئاسانە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفـەرموێ: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾یس/٨٢.

لەقورئاندا دوو ئایەتی تر بەم جۆرە هاتوون:

یـەکێکیان ﴿وَقَالَ الذِينَ كَفَرُوا: لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ، قُلْ: بَلَى وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ﴾السبأ/٣. ئەویتریان ﴿زَعَمَ الذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا، قُلْ: بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ، ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ، وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾التغابن/٧.

جا لەکاتێکا ئێمە لەگـەڵ ئـەو موشـریکانە سـەرگەرمی پرسیارو وەڵامـینو واین لەسەر زەویو هەوای ژیـان هـەڵدەمژین، لـەپڕێکا لەگـەڵ سیاقو ئوسلووبی قورئـان ئێمــە خۆمــان لــەگۆڕەپانی حەشــرو نەشــرو حیســابو لێکۆڵینــەوەدا دەبینینەوە، زۆرجار قورئـان ئوسلووبی ئـاوا بـەکار دەهێنـێو لـەپڕێکا لەسیاقو روداوێکەوە دەگوێزێتەوە بۆ سیاقو روداوێکی تر، بـەجۆرێک هەستی ئـادەمیزاد بهەژێنێو سەرنجی رابکێشێو دیمەنە جۆراو جۆرەکـانی رابنوێنـێ بـەبێ ئـەوەی هەست بەکۆسپو لەدەستدانی بەلاغـەتو فەصاحەتو چەواشەیی لەئوسلووبەکەدا بکرێ!

ئەوەتا: لەو کاتەدا لەژیانی دونیادا دیمــەنی پرسـیار کردنـی موشـریکەکانو وەڵامـی پێغەمبـەر را دەنوێنـێ لـەپڕێکا گواستییەوە بـۆ رۆژی حیسـابو سـزاو پاداشو بڕی تەنگو چەڵەمەی رۆژی قیامەت دەخاتە ڕوو دەفـەرموێ: ﴿وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ﴾ ئەگەر لەفەرزی مەحاڵدا، بۆ هـەر نەفسێک کەستەمی لەخۆی کردوەو ئیمانی نەهێناوەو بڕوای بەپەیامی پێغەمبـەر نەکردوە، چی لەزەویدا هەیە لەماڵو سامانو تواناو دەسەڵات هەمووی هـی ئـەو بێ، بتوانێ بیکاتە فیدیەو قوربانی بۆ خۆیو رزگـاربوونی لەسزای بـەئێش، ئـەوە بێگومان بەبێ سێو دوو هەر هەمووی دەکرێـە فیدیەو هیچی لێ نەدەهیشـتەوە، خۆشی بەسوودمەند دەزانێ!

بەڵام لەفەرزێکدا هەموو ئەو مڵکو سامانەی هەبێو بیدا بەفیدیە لێی وەرناگیرێ!

﴿وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ﴾ جا ئەو کاتەی سزای بەئێش دەبینن پەشیمانی خۆیان دەشارنەوە، سەرگەردانو سەرسامو لاڵو پاڵ دەبن، دەتاسێنو کەڕو کاس هیچیان پێ ناگوترێ، نازانن بڵێن چی، چاویان بەملۆق دەوەستێو رەنگیان رەش دادەگیرسێ!

جاری وایش دەبێ پەشیمانی خۆیان رادەگەیەنن وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿یاحَسْرَتَا عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ﴾الزمر/٥٦.

بەکورتی ئەوان کە ئاگری دۆزەخ دەبینن، بانگی پەشیمانی خۆیان هەڵدەدەن پێیان وایە: ئەو هاوارو گریانو پەشیمان بوونەوە سوودی هەیە، کە دەزانن: بێ سوودە، پەشیمانیەکەیان دەشارنەوە، بۆ ئەوەی کەسانی دیکە پێیان خۆش نەبێ.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ: کە لەو رۆژەدا هیچ زۆرو ستەمێک نیەو بەندەکان بەگوێرەی کردەوەکانیان سزاو پاداش وەردەگرنەوە. دەفەرموێ: ﴿وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَايُظْلَمُونَ﴾ پەروەردگار دادگایی نێوان ئادەمیزادان دادپەروەرانە ئەنجام دەدا، بڕیاری عادڵانە دەردەکا، دادگایی نێوان پێغەمبەرانو گەلە ستەمکارو کافرەکانیان ئەنجام دەدا، دادگایی نێوان گومڕاکەرانو گومڕاکراوان دەکا، بەم دادگایی کردنەش تۆزێ سزای گومڕاکەران زیاد دەبێو سزای گومڕاکراوانیش سووک دەکرێ!

ئەمجار بەڵگە لەسەر ئەوە دێنێتەوە: کە حوکمی رەوایەو وادەو هەڕەشەی دێنەجێو ستەمکاران لەدەستی قودرەتی رزگاریان نابێو رێگای هەڵاتنیان نابێ. دەفەرموێ:

﴿أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَافِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ئاگادار ببنەوە؛ بێگومان هەر بۆ خودایە چی لەئاسمانەکانو زەویدا هەیە، هەمووی مڵکی خودایە، کەوابێ کافرەکان لەو رۆژەدا هیچیان دەست ناکەوێ بیکەنە فیدیەو قوربانیو خۆیانی پێ

لەئاگری دۆزەخ رزگار بکەن! ئەگەر لەفەرزی مەحاڵدا دەستیشیان بکەوێ سوودی نیە!

بەڵکوو هەموو شتێک بۆ خودایەو، سزادانو تۆڵەستاندنەوە هەر بەدەست ئەوە، چۆنی بوێ ئاوا سزایان دەداو تۆڵەیان لێ دەستێنێ؛ هەموو ویستو بڕیارو فەرمانێکی عەدالکارییەو ستەمی تێدا نیە.. بەکورتی کەسێک لەیادی چووە بابیر بکاتەوە، بێ ئاگاو غافڵ با بەهۆش خۆ بێنەوە، با نەزانو نەفام فێر ببنو بزانن: کە مڵکی دونیاو قیامەت هەر بۆ خودایەو بەس! عالەمی بالاو عالەمی سەرزەمینو ناو زەوی هەمووی هی خۆیەتی. چۆنی بوێ ئاوا هەڵیاندەسوڕێنێ، کەس خاوەنی هیچ نیەو دارایی هیچ نیە. کە لەدونیادا بەڕواڵەت ئادەمیزاد خاوەنیەتیەکی مەجازی هەبێ ئەوە لەقیامەتدا هیچی نیەو هیچی دەست ناکەوێ بیکاتە فیدیەو قوربانی.

ئەمجار جەخت لەسەر مانای پێشوو دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿اَلاَ اِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَايَعْلَمُونَ﴾ ئاگادار بینەوەو بزانن: کە بێگومان وادەو هەڕەشەی خودا حەقو راستنو دێنە جێ، وەلێ زوربەی ئەو ئادەمیزادانە، زوربەی ئەو موشریکانەی بڕوایان بەزیندوبوونەوە نیە، لەبەر بێ ئاگاییو نەفامیو کورتبینیو نەزانییان کاروباری قیامەت نازانن: نازانن روداوەکانی چۆنن!!

ئەمجار بەڵگە لەسەر تواناو دەسەلاتی رەهای خۆی دەهێنێتەوەو دەفەرموێ: ﴿هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ هەر خودا خۆی ژیان دەبەخشێو دەمرێنێ، هەرچی بیەوێ زیندوی بکا یان مردنی بەسەردا بدا فەرمانی رەوایەو کەس نیە بەرگری بکاو ببێتە کۆسپو تەگەرە، پاش مردن زیندوتان دەکاتەوەو راپێچی دەشتی مەحشەرتان دەکا بۆ حیسابو لێکۆڵینەوەو سزادانو پاداش دانەوەتان لەسەر کردارو گوفتارتان!!

مەبەستە سەرەکییەکانی قورئانی پیرۆز

یَـٰٓأَیُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَتۡكُم مَّوۡعِظَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَشِفَآءٞ لِّمَا فِی ٱلصُّدُورِ
وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِینَ ﴿٥٧﴾ قُلۡ بِفَضۡلِ ٱللَّهِ وَبِرَحۡمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ
فَلۡیَفۡرَحُواْ هُوَ خَیۡرٞ مِّمَّا یَجۡمَعُونَ ﴿٥٨﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار لەئایەتەکانی پێشوودا بەڵگەی لەسەر سێ بنەما سەرەکییەکانی ئایینی ئیسلام هێنایەوە: کە بریتی بوون لە (یەکتاپەرستی، پێغەمبەرایەتی، زیندوبوونەوە) ئەمجار پەروەردگار باسی تەشریعی عەمەلی: کە قورئانی پیرۆزە، دەکاو چوار مەبەستی سەرەکی ئەو نامە ئاسمانییە پیرۆزە شی دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿یَا أَیُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! بەو خەڵکە رابگەیەنە، بڵێ: ئەی ئادەمیزادینە! دڵنیا بن نامەیەکی ئاسمانی گرنگتان بۆ هاتووە، هەموو ئامۆژگاریو راسپاردەی جوانی لەخۆ گرتوون، فێری رەوشتی بەرزو کرداری چاکئو گفتاری باشتان دەکا، جڵەوگیریتان لێ دەکا لەخراپەکاری دەتانگێڕێتەوە، دەرمانی دەردی دڵو دەروون دەکا، شارەزاییتان دەکا بۆ رێبازی حەقو راست: کە دەتانگەیەنێتە بەختەوەری دونیا قیامەت!

ئەمەش ئەو چوار رەوشتە تایبەتمەندییە یان چوار مەبەستە سەرەکییەی قورئانن:

١- ﴿مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ قورئان ئامۆژگارییکەرێکی باشە لەخوداوە نێردراوە بۆ سەر ئادەمیزاد ترساندن لەسزاو بەتەماکردنی پاداشی لەخۆگرتووە، ئادەمیزاد هەڵدەنێ بۆ ئەنجامدانی کاری باشو وازهێنان لەکاری خراپ.

٢- ﴿وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ﴾ دەرمانی دەردی دڵو دەروونە، شوبهەو گومانو دووڕوویی کوفرو ئیلحاد لادەبا، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَنُنَزِّلُ

مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ، وَلاَ يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلاَّ خَسَاراً﴾الأسراء/٨٢.

٣- ﴿وَهُدىً﴾ شارەزایی دەکا بۆ ڕێبازی حەقو یەقین، ڕێبازی ژیانی خۆشبەختیو کامەرانی هەردوو جیهان دیاری دەکا. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قُلْ: هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدىً وَشِفَاءٌ﴾فصلت/٤٤.

٤- ﴿وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ بەخششو ڕەحمەتێکی تایبەتییە بۆ بڕواداران، لەتاریکایی گومڕایی ڕزگاریان دەکاو بەرەو نووری ئیمان ڕەهایان دەکا، ئاگری دۆزەخیان لێ دوور دەخاتەوەو پلەو پایەی بەهەشتی بەرینیان دەداتێ. بۆیەش ڕەحمەتەکەی تایبەت کرد بەبڕوادارانەوە چونکە هەر ئەوان سوود لەئیمان وەردەگرن.

ئەمجار فەرمان بەپێغەمبەر دەکا، کە بەموسوڵمانان ڕابگەیەنێ: کە ئەوان شیاوی ئەوەن بەبەخششو فەضلی خودا کەیفخۆش بنو دەفەرموێ: ﴿قُلْ﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: ﴿بِفَضْلِ اللهِ وَرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا﴾ با بەبەخششو فەضلو ڕەحمەتی خودا کەیف خۆش بن، واتە: ئەگەر شتێک هەبێ لەجیهاندا شیاوی دڵ پێ خۆش بوون بێ، ئەوە ڕەحمەتو فەضلو بەخششی خودایە!

ئیبنو مەردەوەیهیو ئەبو ششەیخ: ئیبنو حەییانی ئەلئەنصاری لەئەنەسەوە بەمەرفوعی فەرموودەیەکی هێناوە دەفەرموێ: (فضل)ی خودا بریتییە لەقورئان ڕەحمەتەکەشی ئەوەیە: کە بەئێوەی ڕەوا دیوەو ئێوەی کردوە بەئەهلی ڕەحمەتەکە!

حەسەنی بەصریو ضەحاکو قەتادەو موجاهید دەفەرموون: فەضلی خودا: بریتییە لەئیمان، ڕەحمەتەکەشی قورئانە!

﴿هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ﴾ واتە: دڵ خۆش بوون بەفەضلو ڕەحمەتی خودا باشترو بەسوودترە لەهەموو ئەو زێڕو زیوو ئاژەڵو ماڵو سامانە جۆراو جۆرەی کۆی دەکەنەوە، چونکە ماڵو سامان لەوانەیە ببنە هۆی خۆشبەختی دونیا بۆ

ماوەیەکی کەمو کورت خایەن، بەڵام فەضلو رەحمەتی خودا هۆی خۆشبەختی هەردوو جیهانەو بەختەوەری قیامەتەبڕوانەوەی نیە.

موشریکەکان لەخۆیانەوە هەندێ شت حەلاڵ و هەندێکی تر حەرام دەکەن

قُلْ أَرَءَيْتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَٰلًا قُلْ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى ٱللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ ٱلَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار لەسەرەتای سورەتەکەدا باسی نیگاو سروشتی کرد، بەبەڵگەی حاشا هەڵنەگر چەسپاندی، ئەمجار لەرویەکی ترەوە راستی پێغەمبەرایەتی دەچەسپێنیو ئەوە رادەگەینێ کە تەحلیلو تەحریم بەدەست خودایەو بەس! کەسی تر مافی تەشریع دانانی نیە، هەروەها هەموو شتێک لەبنەمادا موباحو حەلاڵە بەمەرجێک بەڵگە لەسەر حەرامبوونی نەهاتبێ، کەوابوو حەرامکردنی بڕێ شتو حەلاڵکردنی هەندێکی تر: کە سوودو رەوشتو دیاردەیان وەکوو یەک وایە بەڵگەیە لەسەر دان پیانانتان بەراستی پێغەمبەرایەتیو سروش، چونکە بەڵگەیەکی عەقلی یان نەقلیتان بەدەستەوە نیە لەسەر ئەو جوداوازییە، بەهەوانتە ئەمیان حەلاڵ دەکەنو ئەویان بەحەرام لەقەڵەم دەدەن، ئەمەش پەیڕەوو پرۆگرامێکی بەتاڵو پوچو ناحەقە، رێبازی پێغەمبەران حەقو راستو پڕ سوودە!

ئەوەتا لەم ئایەتەدا پەروەردگار خیطاب ئاراستەی پێغەمبەر ﷺ دەکاو دەفەرموێ: ﴿قُلْ: أَرَأَيْتُمْ مَاأَنْزَلَ اللهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَاماً وَحَلَالاً﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو موشریکو بێ بڕوایانە بڵێ: بەو نەفامانە بڵێ: کە

بڕوایان بەنیگاو پێغەمبەرایەتی نیە، پێیان بڵێ: ئێوە بیرو راتان دەربارەی ئەو رزقو رۆژییەی خۆدا بۆی ناردوونە خوارێ چۆنەو چیە؟ (ئاشکرایە هەموو رزقو رۆژییەکێ لەخوداوەیە) پێیان بڵێ: راتان چیە دەربارەی ئەو رزقو رۆژییەی: کە خودا پێی بەخشیون بۆ ئەوەی بەگوێرەی شەریعەتو یاسای ئەو هەڵسو کەوتی تێدا بکەن، کەچی ئێوە بەپێچەوانەوە لەخۆتانەوەو بەهەوانتە، بەبێ ئیزنو شەرعی خودا، هەندێکتان حەرام کردوەو هەندێکتان بەحەلاڵ داناوە، هەڵبەتە حەرامکردنو حەلاڵکردن تەشریعو یاسا دانانە، تەشریعو یاسادانان فەرمانڕەواییو حاکمییەتە، حاکمییەتیش ربووبییەتەو تایبەتە بەخوداوە هیچ کەسی تر مافی ئەوەی نیە، دەی ئێوە بۆ خۆتان صەلاحییەتی ئەو تەشریع دانانو حاکمییەتەتان بەخۆتان داوە!!

ئەوەتا بەهەوانتەو بەبێ بەڵگە (بەحیرەو سائیبەو وصیلە)تان حەرام کردوە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلُوا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالأَنْعَامِ نَصِيباً، فَقَالُوا: هَذا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ، وَهَذا لِشُرَكَائِنا﴾الأنعام/١٣٦. یان دەفەرموێ: ﴿وَقَالُوا: هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لاَيَطْعَمُهَا إِلاَّ مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ﴾الأنعام/١٣٨. یان ﴿وَقَالُوا: مَافِي بُطُونِ هَذِهِ الأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا﴾الأنعام/١٣٩. یان ﴿ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ، قُلْ: آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَوِ الأُنْثَيَيْنِ، أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الأُنْثَيَيْنِ﴾الأنعام/١٤٤.

جا پەروەردگار رەددی بۆچونو تەشریع دانانەکەی داوەتەوەو فەرموی: ﴿مَاجَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلاَ سَائِبَةٍ وَلاَ وَصِيلَةٍ وَلاَ حَامٍ وَلَكِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ﴾المائدة/١٠٣.

﴿قل﴾ ئەی پێغەمبەر پێیان بڵێ: هەواڵم پێ بدەن دەربارەی ئەو رزقو رۆژییە حەلاڵەی خودا بۆی ناردوونە خوارێ بۆ ئەوەی سوودی لێ ببینن، کەچی ئێوە بەشبەشتان کردوەو دەڵێن: ئەم بەشە حەلاڵو ئەو بەشەی حەرامە، هەواڵم پێ بدەن: ﴿آللّٰهُ أَذِنَ لَكُمْ﴾ ئایا خودا ئیزنی داون کە هەندێک لەو رزقو رۆژیو

ئاژەڵانە حەرام بکەنو هەندێکی حەڵاڵ بکەن؟ ئێوە ئەو تەشریعو یاسایە بەئیزنو رەزامەندی خودا دادەنێن؟ ﴿أَمْ عَلَى اللهِ تَفْتَرُونَ﴾ یان ئێوە درۆ بەدەم خوداوە هەڵدەبەستنو پێتان وایە: ئەوەی حەرامی دەکەن حەرامەو ئەوەی حەڵاڵی دەکەن حەڵاڵە؟؟

بەکورتی چارتان ناچارە دەبێ دان بەیەکێک لەم دوو لایەنەدا بنێن یان دەبێ بڵێن: خودا ئیزنی داوین بەتەحریم کردنو تەحلیل کردن، ئەوەش سەردەکێشێ بۆ ئەوە ئیعتیراف بەنیگاو سروش بکەن لەکاتێکدا ئێوە ئینکاری پێغەمبەرایەتیو سروش دەکەنو پێتان وایە: محاڵە خودا سروش بۆ ئادەمیزادێک بکا. جا ئەگەر ئینکاری ئەمە بکەن دەبێ دان بەوەدا بنێن کە درۆ بەدەم خوداوە هەڵدەبەستن.

ئەمجار کە پەروەردگار تاوانی درۆهەڵبەستنی لەسەر تۆمار کردن، بەشوێن ئەوەدا هەڕەشەی توندیان ئاراستە دەکاو ئاماژە بۆ ئەوەش دەکا کە ئەوان رۆژی قیامەت سزایان توندو عیقابیان سامناکە! دەفەرموێ: ﴿وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟﴾ ئەوانە کە درۆ بەدەم خوداوە هەڵدەبەستن دەبێ گومانیان چۆن بێ؟ دەبێ بەخەیاڵی خۆیان رۆژی قیامەت بەچ شێوەیەک هەڵسو کەوتیان لەگەڵ بکرێ؟ ئایا پێیان وایە: ئەوان ئاوا بەبێ سزاو عیقاب لەسەر تاوانی درۆهەڵبەستن لەسەر خودا رزگاریان دەبێ؟ ئایا وا دەزانن: خودا لەسەر ئەو تاوانە گەورەیە سزایان نادا؟!

بێگومان ئەمە هەڕەشەیەکی گەورەو سامناکە، چونکە ئاوا بەشێوەی پرسیارئامێز هەڕەشەکە ئاراستە دەکاو جۆری سزاکەش بەنادیاری رادەنوێنێ

دەبێ ئەو بوختانکەرانە رۆژی قیامەت حاڵیان چۆن بێو بەتەما چی بن، دەبێ بەخەیاڵی خۆیان چییان لەگەڵ بکرێ؟؟

یان دەبێ وا بزانن: کە تکاکاریان هەنو تکایان بۆ دەکەنو لەو سزا گەورەیە رزگاریان دەکەن؟!

وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَالَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ﴾الشوری/٢١.

ئەوانە بوختان دەکەنو درۆ بەدەم خوداوە هەڵدەبەستن دەبێ پێیان وابێ خودا رۆژی قیامەت چییان لەگەڵ دەکا؟؟!

بەراستی هەرەشەیەکە، کێوی قایمو قوڵو شاخی گەورەو سەخت دەتوێنێتەوە، هەرەشەیەکە، جیهان وەلەرزە دێنێ زمان لاڵ دەکاو هەستو شعوور دەتاسێنێ، بەڵام دڵی کافر لەبەرد رەق ترەو لەشاخ سەخت ترە!!

﴿إِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ﴾ بێگومان خودا خاوەنی فەضلو بەخششی زۆرو زەبەندەیە بەسەر ئادەمیزاداندا؛ نیعمەتی عەقڵو ئاوەزی پێ بەخشیون، نیگای بۆ پێغەمبەر کردوە پێیان رابگەیەنێ، حەڵاڵو حەرامی بۆ دیاری کردون، یاسای ژیانی بۆ داناون، بەفەضلو رەحمەتی خۆی رزقو رۆژی بەسەردا رشتون، سوود لێ بینینی بۆ حەڵاڵ کردون، مافی حەڵاڵکردنو حەرام کردنی تایبەتە کردوە بەخۆیەوە، بۆ ئەوەی کەسانی هەلپەرست نەیقۆزنەوە، وەکوو مالمو قەشەکان: کە بەئارەزۆو هەوەسی خۆیان شتیان حەرامو حەڵاڵ دەکرد، خۆیان دەکردە هاوەڵی خودا!

پەروەردگار لەو رزقو رۆژیەی پێی بەخشیونو بۆی باراندون زوربەی زۆری بۆ حەڵاڵ کردون، ئەوەی لێی قەدەغە کردون زیانی دونیاو قیامەتی تێدایە بۆیان بۆیە لێی حەرام کردون.

﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَايَشْكُرُونَ﴾ وەلێ زوربەی زۆری ئەو خەڵکە سوپاسی ئەم نیعمەتانەی خودا ناکەن، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ﴾سبأ/١٣. شوێن پەیامی خودا ناکەون، بەڵکوو ئەو رزقو رۆژیو نیعمەتانەی خودا پێی بەخشیون لەخۆیانی حەرام دەکەن، رێبازی فراوان لەخۆیان تەسکو تەنگ دەکەنەوە، خودا بەفەضلو رەحمەتی خۆی رزقو رۆژی بەسەردا رشتوون کەچی ئەمان لەجیاتی سوپاس هاتوون هەندێکیان لەخۆیان حەرام کردوە، هەندێکیان بەحەڵاڵی هێشتۆتەوە؛

ئەم حەڵاڵکردنو حەرامکردنە تاوانێکی گەلێک گەورەیەو هاوەڵدانانە بۆ خودا، موشریکەکان بۆخۆیانیان کردوە بەشەریعەتو یاسا، خاوەن نامەکانیش

خستویانەتە ناو ئایینی خۆیانەوە بەناوی ئایینەوە بەناو پەیڕەوکارانی ئاییندا بڵاویان کردەوە، بڕێ جار هەندێ موسوڵمانیش کەوتوونە ئەم هەڵە گەورەوە، بەناوی زوهدو دونیا نەویستی‌یەوە رزقو رۆژی پاکو خاوێنیان لەخۆیان حەرام کردوە، یان بەپێچەوانەوە زێدە ڕەوی دەکەن لەخواردنو خواردنەوەو پۆشینو رازاندنەوەدا، پێچەوانەی مەنهەجو پرۆگرامی ئایینی ئیسلام هەڵسو کەوت دەکەن، گوێ نادەنە میانەڕەوی ئیسلامی‌و پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی نابن!!

ئایینی ئیسلام لەهەموو بوارێکی ژیاندا فەرمانی بەمیانەڕەوی کردوە لەهیچ شتێکدا زێدەڕەوی بەلاوە پەسەند نیە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: **﴿وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ، فَتَقْعُدَ مَلُوماً مَحْسُوراً﴾الأسراء/٢٩**. یان دەفەرموێ: **﴿لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ، وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ، لاَ يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْساً إِلاَّ مَا آتَاهَا﴾الطلاق/٧**.

ئیمامی ئەحمەد لەئەبولئەحوەصەوە ئەویش لەباوکییەوە، دەگێڕێتەوە دەڵێ: (هاتمە خزمەت پێغەمبەر ﷺ پۆشاکەکەم شڕو پیسو پۆخەڵ بوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەرێ ئەتۆماڵو سامانت هەس؟ وتم: بەڵێ، فەرمووی: چ ماڵێکت هەیە؟ عەرزم کرد لەهەموو ماڵو سامانێک هەمە؛ وشتر، کۆیلە، ئەسپو مەڕو بزنو گاو مانگا، ئەمجار فەرمووی: کە خودا ماڵێکی پێ بەخشی پێی خۆشە ئاثاری نیعمەتەکانی بەسەرتەوە ببینرێن..).

ئیمامی بوخاری‌و طەبەرانی لەزهەیری کوڕی ئەبو عەلقەمەوە بەمەرفوعی فەرموودەیەکیان ریوایەت کردوە دەفەرموێ: (هەرکاتێ خودا ماڵێکی پێ بەخشی، با نیشانەی ئەو سامانداریيە بەسەرتەوە ببینرێ، چونکە خودا پێی خۆشە نیعمەتەکانی بەسەر بەندەکانی‌یەوە ببینرێن، شڕو شۆڕی‌و شپرێوی‌و روتی‌و رەجاڵی پێ ناخۆشە، خۆ بەشپرێو پیشاندانی پێ ناخۆشە.)

زانست و زانیاری خودا هەموو کاروبارو هەڵسوکەوتی ئادەمیزادنی لەخۆگرتوە، ئاگای لەهەموو بوونەوەرە

وَمَا تَكُونُ فِى شَأْنٍ وَمَا تَتْلُواْ مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِى ٱلسَّمَآءِ وَلَآ أَصْغَرَ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرَ إِلَّا فِى كِتَـٰبٍ مُّبِينٍ

پاش ئەوەی پەروەردگار لەئایەتەکانی پێشوودا باسی زۆری فەضلو رەحمەتی خۆی کرد بەسەر بەندەکانی‌دا، ئەوەی راگەیاند: کە پێویستە هەموویان بەلێبڕانو دڵسۆزییەوە سوپاسی خودا بکەن، بەردەوام بن لەسەر طاعەتکردنی پەروەردگارو وازهێنان لەسەر پێچی فەرمانەکانی، ئەوەشی راگەیاند: کە کەمێک لەبەندەکانی شوکری خودا ئەنجام دەدەن!

بەشوێن ئەوەدا وەبیری بەندەکانی دەهێنێتەوە: کە زانیاری خودا هەموو کارو کردەوەو هەڵسو کەوتێکی ئەوانی بەپچووکو گەورەوە بەنهێنیو ئاشکرایانەوە، لەخۆگرتووە، بەڵکوو ئاگاداری هەموو وردو درشتی بوونەوەرە لەئاسمانەکانو زەوی‌دا، بۆ ئەوەی هەڵیان بنێ بۆ سوپاسکردنو بەندایەتی کردن بۆ خوداو وازهێنان لەسەرپێچکردنی فەرمانەکانی، دەی با بۆ خۆیان دادگایی خۆیان بکەنو کردارو گوفتاری خۆیان هەڵبسەنگێننو رێبازی بەختەوەریی بگرنە بەر.

دەفەرموێ: ﴿وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەوەی روودەدا لەکاروباری خۆت تایبەتی بێ یان گشتی بێ، پەیوەندی بەخودی خۆتەوە هەبێ، یان پەیوەندی بەبانگەوازیو بەرژەوەندی پەیڕەوانی رێبازی ئیسلامو کاروباری

گشتی‌یەوە هەبێ، موژدەو وادەپێدان بێ، یان ترساندنو هەڕەشە کردن بێ، کردار بێ یان گوفتار بێ!

﴿وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ﴾ هەروەها ئەوەی دەیخوێنیەوە بۆ ئەنجامدانی ئەو شتە گرنگە لەو قورئانەی نێردراوەتە سەرت بۆ پەیڕەوی کردنو راگەیاندنو بڵاوکردنەوەی بانگەوازی ئیسلامی بەناو مەردومدا ئێمە ئاگامان لێیەو پێی دەزانین.

کە پەروەردگار وشەی (شأن)ی لێرەدا بەکار هێناوە، ئاماژەیە بەوە: کە هەموو کاروبارێکی پێغەمبەر ﷺ هەموو هەڵسو کەوتێکی گرنگەو بایەخدارە، چونکە پێشەواو رابەرو مامۆستایە، هەموو شتێکی سەرمەشقە بۆ موسوڵمانان.

ئەمجار دوای خیطاب لەگەڵ پێغەمبەر دەگوێزێتەوە بۆ خیطاب لەگەڵ ئوممەتەکەی بەگشتیو دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ﴾ ئێوە ئەی ئادەمیزادینە؛ ئەی ئوممەتی پێغەمبەر! هیچ کردەوەیەک ئەنجام نادەن گەورە بێ یان بچووک بێ، خێر بێ یان شەڕ، شوکرو سوپاس بێ یان سپڵەییو کوفرانی نیعمەت بێ، هەرچەندە پچووکو بێ بایەخیش بێ، ئیللا ئێمە چاودێریو شاهیدین بەسەرتانەوە ئاگامان لێیەو چۆنی ئەنجام دەدەنو مەبەستتان لەئەنجامدانی‌دا چیە، لەسەرتانی دەنووسینو سزاو پاداشتانی لەسەر دەدەینەوە. ﴿وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ﴾ هیچ شتێک لەژێر زانستی خودا دەرناچێ تەنانەت ئەگەر بەئەندازەی گەردیلەیەکیش بێ لەزەویو ئاسماندا یان بچووکتر بێ، خودا پێی دەزانێو ئاگای لێیە. ﴿وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ هیچ شتێک لەژێر تیشکی زانیاری خودا دەرناچێ، تەنانەت ئەگەر لەگەردیلە بچوکتر یان زلتر بێ، دیار بێ یان نادیار بێ، لەعالەمی باڵا بێ، یان لەعالەمی سوفلا بێ، ببیندرێ یان نەبیندرێ، ئیلا لای پەروەردگار سەرژمێرکراونو ئەندازەو چۆنیەتیو چەندایەتیان نمایانەو لەدەفتەری تایبەتی خۆیدا تۆمار کراون؛ لە لەوحولمەحفوظدا چەسپێندراون!

مثقالـه ذەڕە: پچوکـترین قەبارەیـە : کـە نموونـەی پـێ دەهێنرێتـەوە بـۆ پچووکی، کە دەفەرموێ: ﴿وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ﴾ ئاماژەیە: بۆ ئەو بەشانەی کە گەردیلەیان لێ پێک دێ وەکوو (ئەلـەکترۆن، پرۆتۆن، نیـترۆن). بەمـەش ئامـاژە دەکا بۆ بنەمای کەرتبوونی گەردیلەو هەبوونو دەرخستنی پارچەکانی!

کە دەفەرموێ: ﴿وَلَا أَكْبَرَ﴾ ئاماژە دەکا: بۆ گەورەترین قەبارەی بوونـەوەر کە عەرشی پەروەردگار.

بـەکورتی زانیـاری خـودا هـەموو شتێک دەگرێتـەوە، هـەر لـەذەڕە تـاکو مەجەڕە، بەڵکوو لەگەردیلەش پچوکترو بێ نموود تر: کە ئەلەکترۆن، یان پرۆتۆن، یـان نیوترۆنـە، هـەروەها لەمەجـەڕەش زەبـەلاحترو گـەورەترین شـت عـەرشـی پەروەردگارەو گەورەترین دروسـتکراوە، چۆنیـەتیو چەندایيـەتیان لای خـودا رونو ئاشکرایە. بەڕاستی ئەم ئایاتـە بەڵگەیـەکی بـەهێزە لەسـەر سەرئاسـایی زانسـتی قورئان، ئەوەتا پێش چواردە سەدە زیـاترە ئامـاژەی بـۆ پچوکرتـین شـتی هـەبوو لەبوونەوەردا کردوە، ئاماژەی بۆ شـتی پچوکـی وا کـردوە: کـە بـەچاوی عـادەتی نابیندرێ، بەڵکوو پێویستە بۆ ئەوەی چاو قەبارەی ببینێ دەبێ سەدان جار، یـان هەزاران جار هێندەی خۆی گەورە بکرێو بەزەڕەبینو ئامێری گەورەکـەر ببینـرێ. بۆ نموونە پارچەی زەرەو ڤایرۆس ئەگـەر سـەدانو هـەزاران جـار هێنـدەی خۆیـان گەورە نەکرێن چاو نایانبینێ.

هـەروەکوو چـۆن قـەبارەی گـەورە گـەورەی وا هـەن زۆر لــەزەویو ئاسمـان زەبەلاحترن، ئەستێرەی زەبەلاحی وا هەیە بەملیونەها جار لەمانگو خـۆرو زەوی گەورەترە. لەبەر دوورییان لەئێمە نایان بینین. عەرشـی پـەروەردگاریش لەهـەموو دروستکراوان گەورە ترە، دەی زانیاری پەروەردگار هەموو بوونەوەری لەخۆگرتووە لەپچووکترین شتەوە تا گەورەترین شـت لەبـەر تیشـکی زانیـاری ئـەودا ئاشـکراو عـەیانە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ، وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ، وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا، وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ، وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾الأنعام/٥٩.

خۆشەویستانی خودا؛ ڕەوشت و پاداشیان

أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾
ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ ٱلْبُشْرَىٰ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا
وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ ۚ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار ئەوەی ڕاگەیاند: کە زانیاری خۆی هەموو کارو کردەوەی بەندەکانیو هەموو بوونەوەری لەخۆ گرتووە، بۆ ئەوەی هەڵیان بنێ لەسەر بەندایەتیکرنو سوپاسگوزاریی، ئەمجار حاڵو وەزعی سوپاسگوزارنو لەخودا ترسان دیاری دەکاو پاداشی باشیان لەقیامەتدا ڕادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿اَلاَ اِنَّ أَوْلِيَاءَ اللهِ لاَخَوْفٌ عَلَيْهِمْ﴾ ئاگادار ببنەوە: کە خۆشەویستانی خودا؛ ئەوانەی بەندایەتیکردنو تاعەت هەر بۆ خودا ئەنجام دەدەن، خودایش ڕێزو نرخیان دەداتێ، ئەوانەی بەدڵسۆزیی بەندایەتی بۆ خودا دەکەنو تەوەکولیان هەر لەسەر خودایە، هاوەڵی بۆ دانانێن، پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی دەبن، بەموو لەرێبازی خودا لانادەن! ئەوانە خۆشەویستو وەلی خودان، ئیمانی ڕاستو تەقوایان هەیە، ئەوانە لەجیهاندا جگە لەخودا لەهیچ شتێک ناترسن، باکیان لەهیچ ناخۆشیو تەنگو چەڵەمەیەک نیە، ترسیان لەقوتابیانی شەیتانو ملهوڕان نیە. هەر لەخودا دەترسن، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَلاَ تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾آل‌عمران/١٧٥.

هەروەها لەقیامەتیشدا ترسیان لەسەر نیە، ئەوەی کافرو لەخودا یاخی بووەکان ترسیان لێیەتی ئەوان لێی ناترسێن، لەقۆناغو وێستگاکانی قیامەت باکیان نیە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿لاَ يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الأَكْبَرُ﴾الأنبیاء/١٠٣.

﴿ولا هم یحزنون﴾ هەروەها لەدونیادا خەمو خەفەتی لەکیس چوونی شتێکیان نیە بەهیوای بووبن، یان ناخۆشییەکیان پێ بگا، یان خۆشەویستێکیان لەدەسدا بێ، چونکە ئەوان بڕوایان بەقەزاو قەدەر هەیە، هەوڵی بەدەستهێنانی رەزامەندی خودا دەدەن، هەروەها لەقیامەتدا غەمو پەژارەیان نیە.

بۆ بترسن؟ بۆچی غەمو پەژارە دایانگرێ؟ ئەوان پەیوەندییان بەخوداوە هەیە، چونکە خۆشەویستی ئەون!

بۆ خەفەتیان هەبێ؟ لەچی بترسن؟ لەکاتێکدا ئەوان مزگێنیان پێدراوە لەدونیاو قیامەتدا خودا وادەی پێ داون، وادەی خوداش حەقو بەجێیەو گۆڕانکاری تێدا ناکرێ.

جا وەکوو پێناسە کردنێکی وەلیو ناساندنی فەمووی: ﴿الَّذِینَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾ خۆشەویستانی خودا ئەو کەسانەن: کە بڕوایان هێناوەو تەقواکار بوون. بڕوایان بەتاکو تەنهایی خوداو پێغەمبەرایەتی پێغەمبەرانو هاتنی رۆژی قیامەت هێناوە، خۆیان لەهەموو سەرپێچیەک پاراستووە، هەر شتێک خودا پێی ناخۆشبێ خۆیان لێ پاراستووە، ئیمانی راستو تەقوای تەواویان تێدا کۆبۆتەوە، بەگوێرەی دابو نەریتی باوی خودا هەڵسو کەوت دەکەن، هەوڵ دەدەن هۆکارەکانی تەندروستیو بەتواناییو بەرگریو ئازادیو سەرکەوتن دەستەبەر بکەن، ئەرگی سەرشانی خۆیان ئەنجام دەدەن، فەرمان بەچاکەو نەهی لەخراپەیان لێ بۆتە خویەکی سروشتیو بەگوێرەی توانا ئەنجامی دەدەن! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەربارەی خۆشەویستانی خۆی دەفەرموێ: ﴿وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ، وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ، وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾الحج/٤١.

ئەوانە: کە ئەوە رەوشتو کرداریانە ﴿لهم البشرى في الحياة الدنيا وفي الآخرة﴾ لەدونیادا مزگێنی سەرکەوتنو ئاکام باشییان پێ دراوە لەهەموو کاروبارێکیاندا. خودا مزگێنی داونێ کە دەیانکاتە جێگری خۆیو خاوەنیەتیی زەوییان پێ دەبەخشێ بەمەرجێ پابەندی شەریعەتی خودا بنو بەگوێرەی سونەنو

دابو نەریتی خودا لەبوونەوەردا هەڵسو کەوت بکەن! یارمەتی ئایینی خردا بدەن، هەوڵ بدەن ئاڵای ئیسلام شەکاوەبێ. ئەی ئەوەنیە لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الذينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الأَرْضِ﴾النور/٥٥. بەشێک لەمزگێنی دونیایان بینینی خەونی راستە، پێغەمبەر ﷺ: کە لێیان پرسی: ﴿لَهُمُ ٱلْبُشْرَى فِي ٱلْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ چیە؟ فەرمووی: (هِيَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ، يَرَاهَا الْمُسْلِمُ أَوْ تُرَى لَهُ) مزگێنیەکە: بریتییە لەخەونی راست، موسوڵمان دەیبینێ، یان پێیەوە دەبینرێ.

هەروەها بەشێک لەمزگێنی دونیایان مژدە پێدانیانە لەلایەن فریشتەکانەوە لەکاتی گیانکێشاندا. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿الذينَ تَتَوَفَّاهُمُ ٱلْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ: سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾النحل/٣٢.

هەروەها مزگێنیان لەژیانی قیامەتدا بەوە پێ دەدرێ: کە ئاکام باشو پاداش چاکن، ئەوابو لەززەتو مانەوەی هەتاییان لەبەهەشتدا بۆ دەستەبەر دەبێ؛ وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ﴾التوبة/٢١.

فریشتە تووشیان دەبنو مژدەی بەهەشتیان دەدەنێ وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الذينَ قالُوا: رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ ٱلْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا، وَ أَبْشِرُوا بِٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ. نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي ٱلْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي ٱلآخِرَةِ، وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ، وَلَكُمْ فِيهَا مَاتَدَّعُونَ، نُزُلاً مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ﴾فصلت/٣٢.

پەروەردگار وادە راستو دروستە ﴿لاَ تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ ا للهِ﴾ گۆڕانو خیلاف وادەیی لەوادەو بەڵێنی خودادا نیە. کە مژدەی بەهەشتی بەموسوڵمانان داوە وادەی خۆی بەجێ دێنێو گۆڕان لەوادەو بەڵێنیدا نیە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ﴾ق/٢٩.

﴿ذلك﴾ ئەوەی باس کرا لەموژدە پێدانو وادە پێدانی خۆشبەختیو کامەڕانی لەدونیاو قیامەتدا بەمرازگەییشتنێکی گەورەو فرە مەزنە، خۆشی لەوە گەورە تر نیە!!.

تێبینی :

ئەم ئایەتە پیرۆزانە بەشێوەیەکی راستو رەوان پێناسەی وەلیو خۆشەویستانی خودایان بۆ کردین، تێیان گەیاندین کە (ئەولیاء)ەکانی خودا ئەوانەن بڕوای تەواویان هەیەو تەقواکارن؛ خۆیان لەسەرپێچی کردنی فەرمانەکانی ئایین دەپارێزن.

سەعیدی کوڕی جوبەیر دەفەرموێ:: پرسیار لەپێغەمبەر کرا وەلیو خۆشەویستانی خودا کێنو چ کەسن؟ پێغەمبەر ﷺ وەڵامدا فەرمووی: (اَلَّذِينَ يُذكُرونَ الـلهَ بِرُؤْيَتِهِمْ) خۆشەویستانی خودا ئەوانەن کە بەچاوپێکەوتنیان خوداتان بیر بکەوێتەوە..

عومەری کوڕی خەتتاب دەفەرموێ: لەپێغەمبەری خودام ژنەوت دەیفەرموو: (اِنَّ مِنْ عِبَادِ الـلهِ مَاهُمْ بِأَنْبِيَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ، تَغْبِطُهُمُ الأَنْبِيَاءُ وَالشُّهَدَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِمَكَانِهِمْ مِنَ الـلهِ تَعَالى) لەناوبەندەکانی خودادا کەسانێک هەن، نەپێغەمبەرنو نەشەهیدن، کەچی لەبەر پلەو پایەیان لای خودا پێغەمبەرانو شەهیدان خۆزگەیان پێ دەخوازن. عەرزی پێغەمبەریان کرد وتیان: ئەی رەوانەکراوی خودا! پێمان بڵێ: ئەوان کێنو کردەوەکانیان چیە بەڵکو خۆشمان بوێنو وەکوو ئەوان بکەین؟ فەرمووی: (هُمْ قَوْمٌ تَحَابُّوا فِي الـلهِ عَلَى غَيْرِ أَرْحَامٍ بَيْنَهُمْ وَلَا أَمْوَالٍ يَتَعَاطَوْنَ بِهَا فَوَ اللهِ، اِنَّ وُجُوهَهُمْ لَنُورٌ، وَاِنَّهُمْ عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ، لَايَخَافُونَ اِذَا خَافَ النَّاسُ وَلَا يَحْزَنُونَ اِذَا حَزِنَ النَّاسُ، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿اَلَا اِنَّ أَوْلِيَاءَ اللهِ لَاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾) ئەوانە کەسانێکن لەبەرخاتری خودا یەکتریان خۆش دەوێ، نەک لەخزمایەتیو بەرژەوەندی مادی یەکتریان خۆش بوێ، بەڵکوو بۆ رەزامەندی خودا یەکتریان

خۆش دەوێ. سوێندم بەخودا ئەوانە دەمو چاویان لەنوورە، لەسەر مینبەرو کورسی نوورانی دادەنیشن، ئەو کاتەی خەڵک ترسیان هەیە ئەوان ناترسن، کە خەڵک غەمو پەژارەیان هەیە ئەوان بێ خەمن، ئەمجار ئایەتی ﴿أَلاَ إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللّهِ لاَخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ی خوێندەوە.

عیززەت و خاوەنیەتی راستی هەر بۆ خودایە، هەر خودا شەوو رۆژ بەدی دێنێ

وَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ ٱلْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۚ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَمَا يَتَّبِعُ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُرَكَآءَ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِتَسْكُنُوا۟ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار لەئایەتەکانی پێشوودا جۆرەها شوبهەی موشریکەکانی رانواندنو یەکە یەکە رەتی کردنەوە، ئەمجار لێرەدا باسی ئەوە دەکا: کە ئەو موشریکانە رێبازێکی تریان گرتووە؛ ئەویش رێبازی هەڕەشەو هاتو هوش کردنە، هەڕەشەی ئەوە دەکەن: کە ئەوان خاوەنی دەسەڵاتو داراییىو دەتوانن زیانت پێ بگەیەنن!! ئیتر پەروەردگار وەڵامیان دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَلاَ يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ﴾ با قسەو هەڕەشەو هاشو هۆشی ئەوان تۆ غەمناک نەکا، گوێ مەدەرە ئەو قسەو قسەلۆکانەیان: کە دەڵێن: تۆ پێغەمبەر نی، بەدرۆت دەخەنەوە، هەڕەشەت لێ دەکەن بەوە کە ئەوان خاوەن ماڵو داراییو دەسەڵاتن، هیچ باکت لێیان نەبێ، پشت بەخودا ببەستەو تەوەکولت لەسەر ئەوبێ، ﴿إِنَّ الْعِزَّةَ لِلّهِ جَمِيعاً﴾ چونکە هەموو هێزو توانایەکی راستیو

سەرکەوتنو دەسەڵات بۆ خودایەو بەس، کەسی تر دارایی هێزو توانا نیە، هەر خودا خاوەنی دەسەڵاتە، سەرکەوتن دەدا بەکەسانێک بیەوێ بیانداتێ، هەر بەویستی خۆیشی سەرکەوتنو ماڵو دارایی لەکەسێکی تر دەگرێتەوە، سەرکەوتنو زاڵبوون بەزۆری نیە، بەڵکوو زۆر جار تاقمی کەم (بەڵام پشت بەستوو بەخودا) بەسەر تاقمو کۆمەڵی زۆری کافرو خوانەناساندا زاڵ دەکا، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ / .

کە لەئایەتێکی تردا عیززەتو دەسەڵات بۆ پێغەمبەرو موسوڵمانان دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ﴾المنافقون/٨. ئەوە لەراستیدا عیززەتو دەسەڵاتە کە هەر هی خودایە بەحەقیقی، بۆ پێغەمبەرو موسوڵمانان مەجازە!!

﴿هُوَ السَّمِيعُ﴾ پەروەردگار شنەوایە بۆ قسەو وتەی بەندەکانی، کە بەشێک لەو قسانەیان بەدرۆ خستنەوەی حەقو پێغەمبەرایەتییەو هاوەڵدانانە بۆ خودا، ﴿الْعَلِيمُ﴾ زاناو ئاگادارە بەحاڵو چۆنیەتی بەندەکانیو ئاگادارە بەو هەڵسو کەوتو کردەوانەی دەیکەن؛ لەئەزیەتدانو فرتو فێڵ کردن، سزاو تۆڵەیان لێدەستێنێ، هیچ گرنگی مەدە بەفرتو فێڵیان.. لەمەشدا دڵدانەوەی پێغەمبەری تێدایە لەسەر ئەو ئەزیەتو تەنگ پێ هەڵچنینەی لەنەتەوەکەیەوە تووشی دەهات. لەهەمان کاتدا مژدەی سەرکەوتنو زاڵبوونی پێغەمبەرو موسوڵمانانی تێدایە بەسەر کافرەکاندا.

ئەمجار پەروەردگار جەخت لەسەر خاوەنیەتیو دەسەڵاتداری خۆی دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ﴾ ئاگاداربینەوە هەر بۆ خودایە چی لەئاسمانەکانو زەویدا هەیە، هەموویان بەندەو مڵکی خودان، کەسی تر خاوەنیەتی راستەقینەی نیە، دەی کەوابێ چۆن ئەو بتو صەنەمانە بەخودا حسێب دەکرێن؟ لەکاتێکدا ئەوان بۆخۆیان مڵکی عیبادەتکەرەکانن، هەر بتێک لەو بتانە مڵکی یەکێکە!

﴿وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ شُرَكَاءَ﴾ ئەو موشریکانە لەحەقیقەتو راستیدا عیبادەت بۆ هاوەڵی خودا ناکەن، چونکە خودا شەریکی حەقیقی نیە، ئەو بتو صەنەمانەی: کە ئەو نەفامانە بەهاوەڵی خودایان دەزانن هیچیان پێ ناکری، هیچ دەسەلاتێکیان نیە، بەڵکوو ئەوانە ناتوانن زیان لەخۆیان دوور بخەنەوە، دارایی ئەوەیان نیە سوود بەخودی خۆیان بگەیەنن.

﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُونَ﴾ ئەو نەفامانە لەحەقیقەتدا جگە لەشکو گومان شوێن هیچی تر نەکەوتوون. هەر بەخەیاڵو گومان لافی ئەوە لێ دەدەن: کە ئەو بتانە خۆشەویستی خوداو تکاکارن بۆیان لای خودا، ئەوانە پێیان وایە: پەروەردگار (جل جلالە) وەکوو پاشا ملهوڕەکانی دونیا وەهایە، بەبێ واسیتەو ناوەندو تکاکارو وەزیرو دەستو پێوەند نەبێ، کەس نایگاتێ، ئەوان لەم بۆچوونەدا شوێن گومانی پووچو چەواشە کەوتوون، کەوتوونە هەڵەیەکی گەورەوە.

ئەوانە لەشوێنکەوتنی گومانەکەیاندا درۆزنو گۆترەکارن، لەخۆیانەوە، بەبێ بەڵگەی زانستی تەخمین دەکەنو لەخۆیانەوە دەیڵێنو شت هەڵدەبەستن.

پەروەردگار بەم ئایەتانە جەخت لەسەر ئەو حەقیقەتە دەکاتەوە. کە نەفریشتەو نەمەسیحو نەغەیری ئەوانیش، بەکەڵکی خودایەتی نایەنو رایەی ئەوەیان ناکەوێ پلەو پایەی خودایەتییان بدرێتێ! تەنانەت بەکەڵکی ئەوە نایەن بکرێن بەواسیتەو ناوەندو تکاکارو کاریگەر لەئیشو کاری خودادا، چونکە خودا بێ باکو بێ ئاتاجە، پێویستی بەکەس نیە، وەکوو کاربەدەستو ملهوڕەکانی ئادەمیزاد نیە؛ دەستو پێوەندو وەزیرو پیاوانی دەرباریان کاریان تێبکەنو بەهۆی ئەوان نەبێ ئیشو کاریان بۆ هەڵنەسوڕێ. بەڵکوو هەرچی لەئاسمانەکانو زەویدا هەیە بەندەو مڵکی خودان وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا﴾مریم/٩٣.

ئەمجار پەروەردگار بەڵگە لەسەر ئەوە دەهێنێتەوە کە هەموو عیززەتو شانو شکۆمەندییەکێ هەر بۆ خودایەو، هیچ کەسی تر هیچ رۆڵێکی نیە لەبارەی خەڵقو تەقدیرو بەڕێوە بردنو هەڵسوڕانو کارلێکردنو ئەو جۆرە شتانەی کە تایبەتی خودایەتین؛ دەفەرموێ: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِراً﴾ ئەو خودایەکی وەهایە، بەبێ یارمەتیدەرو تکاکار، کاتی ئێوەی دابەش کردوە، بەشێک لەکاتی ئێوەی کردوە بەشەوو تاریکی داهێناوە؛ بۆ ئەوەی ئارامی تێدا بگرن، دوای ماندوبوونو هەوڵدان بۆ دەستەبەرکردنی پێویستیاتی ژیان تێیدا بحەسێنەوە، بەشێکیشی کردوە بەرۆژی روناکو شتی تێدا دەبینن، بۆ ئەوەی لەم کاتەدا بەناو زەویدا بڵاو ببنەوە، کاروباری خۆتان ئەنجام بدەن، کارو کاسبی تێدا رەدام بێننو، شوکرو سوپاسی خودای پەروەردگاری تێدا بکەن!

وەکوو لەشوێنێکی تردا لەم بارەوە دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتاً، وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاساً، وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشاً﴾النبأ/٩-١١. یان دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ، فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ، وَجَعَلْنَا آيةَ النَّهارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ، وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِنِينَ وَالْحِسَاب﴾الأسراء/١٢.

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾ بێگومان لەم گۆڕانی شەوو رۆژەدا: کە بەو شێوە ئاڵو گۆڕیان پێ دەکەینو، حاڵو چۆنیەتی زیندەوەران لەشەوو رۆژداو، دیاردەو هەڵسو کەوتیان لەو دوو کاتەدا، لەهەموو ئەمانەدا بەڵگەو نیشانەی یەهێز هەن لەسەر هەبوونو بەتواناییو خاوەنیەتیو تاکو تەنهایی خودایەکی زاناو باڵادەستو هەمیشە زیندو، گۆڕانی شەوو رۆژ بەڵگەن لەسەر ئەوەی: کە پەرستراوی حەقو راست ئەو کەسەیە: شەوو رۆژی داهێناون جوداوازی خستۆتە نێوانیانەوە، گۆڕانی شەوو رۆژ بەڵگەو نیشانەن بۆ کەسانێک ببیسنو پەندو عیبرەت وەربگرنو تێفکرن لەو بەڵگەو نیشانانەی دەیانبیسن!

نیسبەتدانی منداڵ بۆ خودا شیرکە، پەروەردگار دوروو بەرزو پیرۆزە لەوەی منداڵی هەبێ

قَالُواْ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدًاۗ سُبۡحَٰنَهُۥۖ هُوَ ٱلۡغَنِيُّۖ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي
ٱلۡأَرۡضِۚ إِنۡ عِندَكُم مِّن سُلۡطَٰنِۭ بِهَٰذَآۚ أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ
﴿٦٨﴾ قُلۡ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ لَا يُفۡلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَٰعٞ فِي
ٱلدُّنۡيَا ثُمَّ إِلَيۡنَا مَرۡجِعُهُمۡ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ ٱلۡعَذَابَ ٱلشَّدِيدَ بِمَا كَانُواْ يَكۡفُرُونَ
﴿٧٠﴾

دوای ئەوەی خودای گەورەو مەزن لەئایەتەکانی پێشوودا هەندێ هەڵوێستو بیرو باوەڕی موشریکەکانی باس کرد، ئەوەی لێوە گێڕانەوە: کە بتو صەنەم دەکەنە تکاکارو هیوایان وایە: ئەو دارو بەردە تاشراوانە شەفاعەتیان بۆ بکەن! ئەمجار ڕەددی دانەوە بەرەددێکی موقنیعو دڵنیاکەر، ئیتر لێرەدا جۆرێکی تر لەبڕوا پووچەکانیان باس دەکا: ئەویش منداڵ وەپاڵدانە بۆ خوداو دەڵێن: خودا منداڵی هەیە! ئەمەش هەموو ئەو موشریکانە دەگرێتەوە کە دەڵێن: فریشتە کچی خودانو ئەو جولەکانەی کە دەڵێن: عوزەیر کوڕی خودایەو ئەو مەسیحیانەی دەڵێن: عیسا کوڕی خودایە:

﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللّهُ وَلَداً سُبْحَانَهُ﴾ موشریکەکان دەڵێنو وتوویانە فریشتەکان کچی خودان، جولەکەکان دەڵێنو وتوویانە: عوزەیر کوڕی خودایە، مەسیحیەکانیش پێیان وایە عیسا کوڕی خودایە!!

خودا پاکو بەرییە لەوەی وەپاڵی دەدەن، بۆچوونەکەیان سەیرو جێگای سەرسووڕمانە، چونکە وەپاڵدانی منداڵ بۆ لای کەسێک دەبێ بگونجێ منداڵی

هەبێ، دەی خۆ پەروەردگار نەلەکەس بووەو نەکەسیشی لێ بووە، نەخۆی منداڵی کەسە نەمنداڵیشی بووە!!

﴿هُوَ ٱلۡغَنِيُّ﴾ خودا بۆ خۆی بێ ئاتاجە، بۆ خۆی پێویستی بەکەس نیەو هەموو کەسێکو هەموو شتێک پێویستی بەئەو هەیە، منداڵ بۆ کەسێکە پێویستی پێ بێ، دەی خودا پێویستی بەکەس نیە.

﴿لَهُ مَافِي ٱلسَّمَوَاتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِ﴾ هەر بۆ خودایە، چی لەئاسمانەکانو زەویدا هەیە، هەموو شتێکی بوونەوەر ملکو بەندەی خودایە، خودا بەدیهێنەرو دروستکاری ئاسمانەکانو زەوییە، چی تێیاندا هەیە، ئەو دروستی کردون، خودا لەکەس ناچێو هیچ مەخلوقێک لەئەو ناچێ، هیچ ئاتاجی بەکەس نیەو هەموو کەس ئاتاجی بەئەو هەیە، هەرچی لەئاسمانەکانو زەویدا هەیە، هی خودایەو ئەو بەدی هێناونو ئەو خاوەنیانەو بەڕێوەیان دەبا، کەس هاوکارو هاوبەشی خودا نیە تێیاندا. دەی چۆن دەگونجێ خوداوەندێک ئەوە دەسەلاتو زاتو صیفاتی بێ، بەو جۆرە بەدیهێنەرو ژیانبەخش بێ، پێداویستی هەموو کەس جێ بەجێ بکا، چۆن دەگونجێ دروستکراوێکی خۆی بکاتە منداڵی خۆی!؟ چۆن دەگونجێ ئاتاجی بەندەیەکی خۆی بێ!

﴿إِنۡ عِندَكُم مِّن سُلۡطَٰنِۢ بِهَٰذَآ﴾ هیچ بەڵگەیەکتان بەدەستەوە نیە لەسەر ئەو ئیدیعاو بۆچوونەتان، هیچتان بەدەستەوە نیە، قسەو بۆچوونەکانتان بچەسپێنێ، ئەوەی کە دەیڵێن: درۆو بوختانو هەڵبەستە.

﴿أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَالَا تَعۡلَمُونَ﴾ ئایا ئێوە لەسەر خودا شتێک دەڵێن: کە نایزانن، شتێک بەدەم خوداوە هەڵدەبەستن کە هیچ حەقیقەتێکی نیە، شتێک وەپاڵ خودا دەدەن کە عەقڵ نایسەلمێنێو وەری ناگرێ!

ئەم رستەیەی بەشێوەیەکی پرسیار ئامێز هێناوە، مەبەست لەم شێوەو ئوسلووبە سەرزەنشتو تانەو تەشەرە، دەربڕینی نارەزامەندیو هەڕەشە کردنە لەبوختانکەران. ئایەتەکە ئاماژە بۆ ئەوە دەکا: کە هەر وتەیەک هەر راو بیرو بۆچوونێک بەڵگەی لەپشتەوە نەبێ، نەفامیو نەزانییە عەقیدەو بیرو باوەڕ

پێویستە بەڵگەی حاشا هەڵنەگرو بەهێز پشتگیری بکەن، لاسایی کردنەوەو شوێنکەوتنی کوێرانە کارێکی هەڵەیەو نادروستە!

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿**وقالوا اتخذ الرحمن ولداً، لقد جئتم شيئاً ادّا، تكاد السموات يتفطرن منه، وتنشق الأرض، وتخر الجبال هدّاً، ان دعوا للرحمن ولداً، وما ينبغي للرحمن أن يتخذ ولداً ان كل من في السموات والأرض الا آتي الرحمن عبدا، لقد احصاها وعدهم عدّ، وكلهم آتيه يوم القيامة فرداً**﴾مريم/٨٨-٩٥.

ئادەمیزاد لەخۆیەوە قسەیەک هەڵبەستێ نیشانەی نەفامیو نەزانییە. درۆ هەڵبەستن شیاوی ئادەمیزاد نیە، جا ئەگەر قسە هەڵبەستنەکە لەسەر خودا بێو بەبێ بەڵگە بێ، ئەوە تاوانێکە لەهەموو تاوانان گەورە ترە. چونکە یەکەم پێچەوانەی ئەو ڕێزو پیرۆزییەیە کە پێویستە بۆ خودا دابنرێ، وەصف کردنیەتی بەصیفاتی دەسەوەسانیو بێ توانایی‌و دەست کورتی. دەی خۆ خودا لەم ڕەوشتانە دوورو پاکو مونەزەهە. هەروەها ڕێ لیٚتێکچوونو گومڕاییە لەدەست نیشانکردنی پەیوەندی نێوان خوداو بەندەکانی. هەر لەروانگەی ئەم ڕێ لیٚتێکچوونەوە تەصەوور کردنی هەر پەیوەندییەکی تری ئادەمیزادان پەیوەندییەکی گومڕایانەو سەرلیٚشێواوانە دەبێ.

بۆ نموونە هەر ڕێبازو یاسایەک کاهینو ئاڵگرەوەکان بۆ خۆیان دایانهێنابێ، هەر دەسەڵاتو صەلاحییەتیەک کە کەنیسە بۆ خۆی بەرەوا زانیو بوو بەمایەی گومڕایی ئادەمیزاد، هەمووی لەو بیرو باوەڕە پووچو بێ بناغانەوە سەری هەڵدا کە وتیان: فریشتە کچی خودان، عوزەیر کوڕی خودایە، عیسا کوڕی خودایە! هەر لەم بیرو بۆچوونە دەست هەڵبەستانەوە مەوزوعی تاوانو مەوزوعی دان پیانان (الأعتراف)و (صكوك غفران) چەکی لیٚخۆشبوونو پاکبوونەوە...هتد سەری هەڵدا، هەموو ئەم زینجیرە بیرو بۆچوونە هەڵانە لەنەزانینی ڕاستی پەیوەندی نێوان خوداو بەندەوە سەری هەڵدا.

مەسەلەکە هەر مەسەلەی سەرلیٚشیٚواوی نیە لەبیرو باوەڕدا، بەڵکوو مەسەلەی ژیانە بەهەموو بوارەکانیەوە، هەرچی رویدا لەنیٚوان کەنیسەو زاناکاندا، هەر دژایەتیو ناکۆکییەک پەیدا بوو لەنیٚوان پیاوانی کەنیسەو زاناو عاقڵمەندەکاندا، ئاکامەکەی بەوە تەواو بوو، کۆمەڵگا لەدەست دەسەلاتی کەنیسە رزگاری بوو بەمەش لەچنگ دەسەلاتی ئایینی گۆڕدراو رزگاریان بوو، بەشیٚواندنی ئایینو ئەمجار بەوەلانانیو دوور خستنەوەی لەژیاندا ئەو هەموو شەڕو نەگبەتییانە هاتنە کایەوە. ئەو هەموو بەدرەوشتیو روخانی دەروونیو چەواشەیی لەبیرو باوەڕدا پەیدا بوو: کە تا ئیٚستاش جیهان پیٚیانەوە دەناڵیٚنیٚ!!!

ئەمجار پەروەردگار هەڕەشەی توند لەرۆزنو بوختانکەرەکان دەکا، هەڕەشەیان لیٚ دەکا بەوە: کە ئەوانەی بەدەم خوداوە درۆ هەڵدەبەستنو شتیٚکی وای وەپاڵ دەدەن کە ناگونجیٚو ناشیٚ وەپاڵی بدریٚ سەرکەوتوو نابنو دەفەرمویٚ: ﴿قُلْ اِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ لاَيُفْلِحُونَ﴾ ئەی پیٚغەمبەر! پیٚیان بڵیٚ: ئەوانەی بەدەم خوداوە شت هەڵدەبەستنو هاوەڵی بۆ دادەنیٚن، کوڕو کچی وەپاڵ دەدەن، درۆ بەدەم خوداوە دەکەن سەرکەوتوو نابن، قەت بەمراز ناگەنو لەدونیاو قیامەتدا ئۆخەی لەگیانی خۆیان ناکەن، سەرلیٚشیٚواوو ماڵویٚرانو ئاکام نەگبەتن. لەسزای قیامەت رزگاریان نابیٚ.

﴿مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا﴾ ئەوانە لەدونیادا مەتاعو خۆشی‌یەکی کەمو بیٚ بایەخیان هەیە، لەژیانیٚکی کورتو تەمەنیٚکی کەمدا پیٚوەی رادەبویٚرنو لەپڕیٚکا دەبڕیٚتەوەو بەرەو سزای سەخت کیٚش دەکریٚن، ﴿ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ﴾ پاشان گەڕانەوەیان بۆلای ئیٚمەیە، لەقیامەتدا زیندویان دەکەینەوەو راپیٚچی دەشتی مەحشەریان دەکەین، حیسابو لیٚکۆڵینەوەیان لەگەڵ ئەنجام دەدەین ﴿ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ پاشان سزای بەئیٚشی دۆزەخیان پیٚ دەچیٚژین، لەناو ئاگردا جۆرەها سزای سەختیان دەدەین، بەهۆی کافربوونیانو درۆ هەڵبەستن بەدەم خوداوە، ئەمە بەڵگەیەکی بەهیٚزو ئاشکراو روونە لەسەر خەسارەتمەندی کافرەکان، چونکە ئەو شتەی کە بەخەیاڵ پیٚیان وایە: لەدونیادا دەبیٚتە مایەی

سەرکەوتنو خۆشبەختی، لەئاستی ئەو بەختەوەرییەی قیامەتیان: کە لەکیسیان چووە، ئەو خێرو بێرو نازو نیعمەتەی لەدەستیان داوە چ نرخو بەهایەکی نیە. چونکە دونیا لای خودا نرخی باڵە مێشوولەیەکی نیە.

چیرۆکی حەزرەتی نوح ﷺ لەگەڵ نەتەوەکەدا

﴿وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ نُوحٍ إِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهِۦ يَٰقَوۡمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيۡكُم مَّقَامِي وَتَذۡكِيرِي بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَعَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلۡتُ فَأَجۡمِعُوٓاْ أَمۡرَكُمۡ وَشُرَكَآءَكُمۡ ثُمَّ لَا يَكُنۡ أَمۡرُكُمۡ عَلَيۡكُمۡ غُمَّةٗ ثُمَّ ٱقۡضُوٓاْ إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَإِن تَوَلَّيۡتُمۡ فَمَا سَأَلۡتُكُم مِّنۡ أَجۡرٍۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِۖ وَأُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيۡنَٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِي ٱلۡفُلۡكِ وَجَعَلۡنَٰهُمۡ خَلَٰٓئِفَ وَأَغۡرَقۡنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَاۖ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾

لەوەپێش لەم سورەتەدا ئاماژەی بۆ بەسەرهاتو چیرۆکی گەلو نەتەوە پێشینەکان کرد، ئاکامو سەرەنجامی سەرپێچیو بەدرۆ خستنەوەیانی رون کردەوە، هەروەها ئاماژەشی بۆ ئەوە کرد: کە بۆ هەموو گەلو نەوەتەوەیەک پێغەمبەر نێردراوە، کە پێغەمبەرەکە هاتووە بۆ سەریان خودا حوکمی نێوانیانی بەعەداڵەتکاری ئەنجام داوە.

ئەمجار لێرەدا سیاقی ئایەتەکان جەولەیەکی دورو درێژ لەبارەی ئەو دوو ئاماژەپێکراوانە ئەنجام دەدا، لایەنێکی چیرۆکو بەسەرهاتی حەزرەتی موسا لەگەڵ فیرعەونو تاقمەکەیدا رادەنێوێنێ. تێیاندا سەرەنجامی بەدرۆخەرەوەکان

دەست نیشان دەکا، بڕیاری یەزدانیی دەبارەی ئاکامی گەلو نەتەوەکان پاش هاتنی پێغەمبەرەکانیان بۆ ناویان ئاشکرا دەکا.

لەلایەکی ترەوە لەوەپێش پەروەردگار بەڵگەی جۆراو جۆری هێنانەوە لەسەر تاکئو تەنهایی خوداو راستی پێغەمبەرایەتیو هاتنی رۆژی قیامەتو زیندوو بوونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوەو پاداشو سزا. شوبهەو گومانی موشریکەکانی رەت کردەوە، سەررەقی ئەو موشریکانەی خستەڕوو.

ئەمجار لێرەدا برێ چیرۆکی پێغەمبەران باس دەکا، بۆ ئەوەی پێغەمبەر تەسەللای بێو چاو لەپێغەمبەرانی پێشوو بکا، ئەزیەتو ناڕەحەتی لەسەر شان سووک بێ، باکی لەفرتو فێڵی موشریکەکانی عەرەب نەبێ، لەهەمان کاتدا ئەوەش وەبیر موشریکەکان بێنێتەوە: کە ئەگەر ئەوانیش سوور بن لەسەر هەڵوێستی خۆیانو واز لەبەدرۆخستنەوە نەهێنن ئەوە هەمان سەرەنجامی گەلەپێشینەکان چاوەڕوانی ئەوان دەکا. دەفەرموێ:

﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! چیرۆکئو بەسەرهاتی نوح لەگەڵ نەتەوەکەیدا بەسەر کافرەکانی مەککەو هەموو ئەوانەدا کە سەرپێچیت دەکەن، بخوێنەوە، بۆیان شی بکەرەوە: چۆن خودا بەهیلاکی بردنو بەتۆفان خنکاندنیو لەبێخی دەرهێنان، بۆ ئەوەی ئەو موشریکئو خودا نەناسانە بترسن لەئاکامی خۆیان؛ بترسن: کە ئەگەر ئەوانیش واز لەسەر رەقی خۆیان نەهێنن بەدەردی ئەوان دەچن.

ئەوەیان بۆ باس بکە ﴿إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللهِ فَعَلَى اللهِ تَوَكَّلْتُ﴾ کە نوح بەنەتەوەکەی وت: ئەی نەتەوەکەم! ئەگەر مانەوەم لەناو ئێوەدا، ئامۆژگاری کردنم بۆتان، بانگەوازیکردنتان لەلایەن منەوە بۆ بڕواهێنانو موسوڵمانبوون لەسەر شان قورسەو بەلاتانەوە ناخۆشە: کە من ئایاتی خوداتان بۆ شی بکەمەوە، بەڵگەو نیشانەی تاکئو تەنهایی خوداتان بۆ رون بکەمەوە، پێتان رابگەیەنم: کە پەرستنو بەندایەتی کردنتان بۆ خودا پێویستەو فەرزە لەسەرتان، ئەگەر ئەم شتانەتان پێ

ناخۆشەو لەسەرشانتان قورسە، ئەوە بزانن: کە من باکم نیە، پشتم بەخودا بەستووەو ئیقەم لەسەر ئەوەو واز لەبانگەوازی خۆم ناهێنمو پەیامی پیرۆزی خۆم »گەیەنمو پێتان خۆش بێ پێتان ناخۆش بێ من ئەرکی سەرشانی خۆم ئەنجام دەدەم!

بێ منەت بن ﴿فَاَجْمِعُوا أمْرَكُمْ وَشُرَكَاءكُمْ﴾ خۆتان ئامادە بکەنو عەزمتان جەزم بێ لەسەر ئەنجام دانی ئەو کارەی دەتانەوێ بیکەن بەرامبەر بەمن، خۆتان ئەو شتانەی بەهاوەڵی خودایان دەزانن‌و بەندایەتییان بۆ دەکەن بەکدیگیر بن‌و چیتان لەدەس دێ بەرامبەر من ئەنجامی بدەن! ﴿ثُمَّ لَايَكُنْ أمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً﴾ پاشان ئەوەی دەتانەوێ دەرحەق بەمن ئەنجامی بدەن با ئاشکرا بێ‌و مەیشێرنەوە، رەپو رەوان بێ پێچ‌و پەنا چیتان دەوێ بیخەنە ڕوو، کاری خۆتان لەگەڵ من یەکالا بکەنەوە، بەوردی پیلانی خۆتان دارێژن‌و بەرەو مەبەستی خۆتان هەنگاو هەڵێنن!

﴿ثُمَّ اقْضُوا اِلَيَّ وَلاَ تُنْظِرُونَ﴾ جا ئەگەر پێتان وایە ئێوە لەسەر حەقن، ئەو کارەی عەزمتان لەسەر جەزم بووە ئەنجامی بدەن، ساتە وەختێک پاشی مەخەن، هیچ مۆڵەتم مەدەن، بێ منەت بن! چونکە من چ گرنگی بەو هەڵوێستەتان نادەم‌و باکم نیەو لێتان ناترسم، ئێوە لەسەر رێبازی ناحەق‌و من لەسەر شەقامە رێبازی حەقم، هەموو کاتێکیش هەر حەق‌و راستی سەرکەوتووە!

بەراستی ئەم هەڵوێستەی حەزرەتی نوح ﷺ کەوەندە بتمانەی بەپەیامی خۆی هەبوو، ئەوەندە دڵنیا بوو لەسەر سەرکەوتن‌و یارمەتیدانی خودا بۆی، دەق دەشوبهێتە هەڵوێستی حەزرەتی هود: کە بەنەتەوەکەی خۆی فەرموو: ﴿اِنِّي اُشْهِدُ اللّهَ وَاشْهَدُوا اَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ، مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعاً، ثُمَّ لاَتُنْظِرُونَ. اِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ...الآية﴾هود/٥٤-٥٦.

ئا بەو شێوە، جوداوازی نێوان هەڵوێستی موسوڵمانی بڕوا پۆلایین‌و هەڵوێستی کافری خودانەناس‌و بڕوا لاوازو زەبوونمان بۆ دەردەکەوێ. موسوڵمان بڕواو پتەوو پشت بەستوو بەخوداو بەرچاو روناکو بتمانە بەهێزە، کافر هەمیشە

ڕاڕاو بڕوا لاوازو بێ بتمانەیە، پشت بەشتی خەیاڵی‌و بێ بناغەو پـووچ دەبەستێ. ڕەش بینو ورە ڕوخاوە.

بەکورتی حەزرەتی نوح بەبڕوایـەکی پتـەوەوە بـەرنگاری نەتەوەکـەی بـوەوە، دوای ئەو هەموو ماوە دورو درێژە، دوای ئەو هەموو ئاگادار کردنـەوەو هەڕەشـە لێ کردنــە دورو درێــژە، دوای ئــەو هــەموو بــەدرۆ خسـتنەوەی کــە لەلایــەن نەتەوەکەیەوە ئاڕاستەی کرا، تەحـەددای هـەموو نەتەوەکـەی دەکـاو دەفـەرموێ: ئەگــەر بەبانگــەوازی مــن تەنگــەتاونو پێتــان ناخۆشــە مــن لــەناوتاندا بمو ئامۆژگاریتـان بکـەن، دەچیتـان لـەدەس دێ دژی مـن ئـەنجامی بدەن، مــن واز لەرێبازی خۆم ناهێنمو سوورمو سوور دەبم لەسەر هەڵوێسـتی خۆمو پشتیوانیشم هەر خودایــەو بــەس، یارمــەتیدانی ئــەوم بەسـەو حەوێجـەم بەکەسـی تـر نیـە، دە بێ‌منەت بنو مەهێڵن دەست بەکاربم!!

بەراستی ئەمە تەحەددایەکی سەرنج ڕاکێشەو کەسێک تەحـەددای وا دەکـا هەردو دەسـتی پڕبـن لـەهێزو توانـا، هـەموو متمانەیـەکی بـەهێزو توانـای خۆی هەبێ، تەنانەت تەحەدای وەها ئاڕاستەی دوژمنانی دەکا هەڵیان بنــێ بـۆ ئـەوەی پەلاماری بدەن! دەی حەزرەتی نوح چ هێزو توانایەکی لەپشت بوو؟ لەهێزو توانای سەرزەوی چی لەگەڵ دابوو؟

بێگومان بڕوای پتەوی هەبوو، ئیمانی لەگەڵدا بوو، هێزو توانایەکی لەپشـت بوو هەموو هێزو تواناکان لەبەردەمیا بەچۆک دادێن، هێزو توانایەکی لەپشت بـوو هەموو هێزو توانا ڕاواڵەتیەکان لەئاستیا پوچو بێ وەجن. ئەو خودای لەپشت بوو: کە هەرگیز ناهێڵێ خۆشەویستانی بکەونە ژێر ڕکێفی تاقمو کۆمەڵی شەیتان. ئەوە هەڵوێستی پیاوی پشت بەخودا بەستووە، بڕوا بەخودایە ئادەمیزاد دەگەیەنێتە ئەو ئاستەو ئاوا پەیوەست دەبێ بەسەرچاوەی هێزو تواناوە.

ئەم تەحەدداکردنە غورورو لەخۆبایی بوون نیە، زێدە ڕەویو تێکڕوخـان نیـە، بەخۆ فەوتاندنو ئینتیحار ناژمێردرێ، بەڵکوو ئەوە تەحــەدداکردنی هــێزو توانـای

حەقیقی‌یە بەرامبەر هێزو توانای لەرزۆکو قرچۆک، رەوشتو باوەڕی بڕوادارانە بەخوداو هەڵوێستی پشت بەخودا بەستوانە.

ئەوانەی ئەرکی بانگەوازیو جیهاد لەپێناو ئایینی خودادا دەخەنە سەرشانی خۆیان پێویستە ئەو پێغەمبەرانە بکەنە سەرمەشقی خۆیان، پێویستە دڵو دەروونیان بەمتمانە بەخودا ئەوەندە پڕبیێ سەرڕێژ بکا، پێویستە تەنها تەوەکولیان لەسەر خودا بێو بەس! بەو جۆرە بەرەنگاری ملهوڕان بکەنو ئاوا رووبەڕوویان ببنەوە.

ملهوڕان جگە لەئەزیەتدانیان چیدییان پێ ناکرێ، ئەویش تاقیکردنەوەو ئیمتیحانە لەخوداوە بۆ تێکۆشەرانی رێبازی حەقو راستی، هەرگیز خودا تێکۆشەرانی رێبازی حەقو راستی ناداتە دەست دوژمنانی، بەڵکوو بەتاقبیان دەکاتەوە، بۆ ئەوەی رێڕەوانی رێبازی خودا ریزەکانی خۆیان یەک بخەنو پتەویان بکەنو دڵو دەروونەکانیان مشتوماڵ بکەنو پاڵفتەیان بکەنەوە، خەباتو تێکۆشانیان بخەنەوە گەڕ!

جا پەروەردگار بەردەوامە لەسەر گێڕانەوەی چیرۆکی بەندەی راستاڵی خۆی؛ نوح پێغەمبەرو شێوەی تەحەدداکردنی بۆ ملهوڕانی سەردەمی خۆیو با بزانین چۆن چیرۆکەکە بەکۆتا دێ!؟

﴿فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ﴾ ئەگەر ئێوە پشتتان هەڵکردوو رووتان وەرگێڕا لەپەیامی منو بەدرۆتان خستمەوەو بەردەوام بوون لەسەر بەدرۆخستنەوەمو بڕواتان بەپێغەمبەرایەتی من نەکردو پابەندی ئامۆژگارییەکانم نەبوونو ئایینی حەقو راستتان وەرنەگرت، ئەوە بزانن من لەپێناو بانگەوازییەکەمدا داوای کاریو شوکرو سوپاستان لێ ناکەم، بەتەمای پاداشو چاکە دانەوەی ئێوە نیم. ﴿اِنْ أَجْرِيَ اِلاَّ عَلَى اللهِ﴾ پاداشو کرێی من تەنها لای خودایەو ئەو پاداشم دەداتەوە، ئەو منی کردوە بەپێغەمبەرو رەوانەی کردوم بۆ سەر ئێوە، هەر ئەویش پاداشو جەزای کردەوەکانم دەداتەوە، ﴿وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ هەروەها خودا فەرمانی پێ کردوم: کە من لەتاقمو پێڕی

موسوڵمانان بم، گەردنکەچو فەرمانبەرداربم بۆ هەر فەرمانێک کە پێم دەکرێ، هەر شتێک پەیوەندی بەبانگەوازییەکەمەوە هەبێ بەوپەڕی لێبڕانو لێبوردوییەوە ئەنجامی دەدەم. گەردنکەچو گوێڕایەڵی فەرمانی پەروەردگارم.

ئیسلام ئایینی هەموو پێغەمبەران بووە هەر لەیەکەم پێغەمبەرەوە تا پێغەمبەری ئاخیر زەمان: کە حەزرەتی موحەممەدە ﷺ هەموویان لەسەر رێو رەسمی ئایینی ئیسلام بوون. هەموویان لەبنەما سەرەکییەکانی ئایینی ئیسلامدا هاوبەشن، هەرچەندە لەشەریعەتو یاسا تەفصیلیەکانیاندا جوداوازییان هەبوە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجاً**﴾**المائدة**/٤٨. بنەمای ئایینەکانیان یەکەو سەرچاوەی ئایینەکانیان یەک سەرچاوەیە.

بوخاریو موسلیمو ئەحمەدو ئەبوداود فەرموودەیەکی پێغەمبەریان ریوایەت کردوە: فەرموویەتی: ﴿**الأنبياءُ أولادُ عِلاّت**﴾ واتە: ئێمەی پێغەمبەران هەموومان وەچەی چەند دایکێکینو باکمان یەکە. ئایینو بیرو باوەڕمان یەکە: کە بریتییە لەبەندایەتیکردن بۆ پەروەردگارو یەکتاپەرستی.[1] وێڕای ئەو هەموو

---

[1] ئەوەتا حەزرەتی نوح فەرمووی: ﴿**وامرت أن اكون من المسلمين**﴾.

لەبارەی ئیبراهیمیشەوە پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿**قال له ربه أسلم، قال اسلمت لرب العالمين. ووصّى بها ابراهيم بنيه ويعقوب، يابني ان الله اصطفى لكم الدين، فلا تموتن الا وانتم مسلمون**﴾**البقرة**/١٣٢.

حەزرەتی یوسفیش فەرمووی: ﴿**رب قد آتيتني من الملك وعلمتني من تأويل الأحاديث، فاطر السموات والأرض انت وليي في الدنيا والآخرة، توفني مسلماً والحقني بالصالحين**﴾**يوسف**/١٠.

حەزرەتی موساش دەفەرموێ: ﴿**ياقوم ان كنتم آمنتم بالله فعليه توكلوا ان كنتم مسلمين**﴾**يونس**/٨٤.

سیحر بازەکانیش وتیان: ﴿**ربنا افرغ علينا صبراً وتوفنا مسلمين**﴾**الأعراف**/١٢٦.

بەلقیسیش وتی: ﴿**رب اني ظلمت نفسي، واسلمت مع سليمان لله رب العالمين**﴾**النمل**/٤٤.

بانگەوازیو هەوڵو تێکۆشانەی حەزرەتی نوح، لەجیاتی ئەوەی ئیمانی پێ بهێننو پابەندی ئامۆژگارییەکانی بن، کەچی ﴿فَكَذَّبُوهُ﴾ هەر سوور بوون لەسەر بەدرۆ خستنەوەی حەزرەتی نوحو گوێ پێ نەدانی پەیامەکەی. ﴿فَنَجَّيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ﴾ نوحو ئەوانەی لەگەڵیدا بوون، لەکەشتیدا رزگارمان کردن، فەرمانمان پێ کرد گەمێ دروست بکاو هەر کاتێ تۆفان هەڵسا خۆیو بڕوادارانو لەهەموو رەگەزێک نێرو مێیەک بخاتە ناو کەشتییەکەوە، ئەویش پابەندی فەرمانی ئێمە بوو: بەکەشتی خۆیو پەیڕەوکارانیمان رزگار کردن...

﴿وَجَعَلْنَاهُمْ خَلاَئِفَ، وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ ئەوانەی لەتەک نوحدا لەکەشتییەکەدا رزگارمان کردن، کردمانن بەجێنشینو جێگری ئەوانەی لەناومان بردن، کردمانن بەئاوەدانکەرەوەو سەروکاری کردنی زەویو لەشوێنی لەناوچووەکان جێنشینمان کردن، سەرپێچیکارانو بەدرۆ خەرەوەکانمان خنکاندن! ﴿فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست بەچاوی دڵ بڕوانە، بەعەقڵ تێبفکرەو سەرنج بدە سەرەنجامی ئەو نەتەوە چۆن بوو: کە پێغەمبەرەکەیان ترساندنیو هەڕەشەی بەهاتنی عەزاب لێ کردنو ئەوان بەند ئامێز نەبوونو سوور بوون لەسەر هەڵوێستی ناراستی خۆیانو وازیان لەبەدرۆخستنەوەی پێغەمبەر نەهێنا!

سەرنجامی هەموو گەلو نەتەوەیەکی بەدرۆخەرەوە بەو جۆرە دەبێ، ئەو گرۆهانەی لەنەتەوەی تۆش ئەی پێغەمبەر! هەڵوێستی ئاوا بنوێنن بەدەردی ئەوان دەچن.

پەروەردگار باسی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەران دەکاو دەفەرموێ: ﴿**انا انزلنا التورات فيها هدىً ونور يحكم به النبيون الذين أسلموا**﴾**المائدة/٤٤.**

دەربارەی حەوارییەکانی عیساش دەفەرموێ: ﴿**واذ أوحيت الى الحواريين: ان آمنوا بي وبرسولي، قالوا آمنا واشهد بأننا مسلمون**﴾**المائدة/١١١.**

پێغەمبەری خۆشەویستمان دەفەرموێ: ﴿**ان صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين، لاشريك له وبذلك امرت وأنا أول المسلمين**﴾**الأنعام/١٦٣.**

ئەمە دابو نەرێتی پەروەردگارە لەسەر زەوی، ئەمــە وادەو بــەڵێنی خودایــە بــۆ بــەندەکانی، بــۆ خۆشەویســتانی، جــا ئەگــەر جــارێک لـــەجاران لەبـــەر بەرژەوەندییەک کە خودا بۆخۆی دەزانێ بەجێهێنانی وادەو بەڵێنەکان دواکـەوتن، ئەوە نابێ خودا پەرستان نائومێد بن، بەڵکوو پێویستە ئەوە بزانن: کە ئەوە دابـو نەرێتی خودایــە، دەبێ دڵنیـا بـن کـە لـەئاکامو سـەرئەنجامدا جێنشینی هـەر بـۆ موسوڵمانانە، نابێ پەلە لەبەجێهێنانی وادەو بەڵێنەکان بکەن، دەبێ ئـەوە بزانـن: کە خودا خۆشەویستانی خۆی هەڵناخەڵەتێنێو قـەت دەستەوەستان نـابێ لـەوەی یارمەتی خۆشەویستانی خۆی بدا، هـەرگیز پـەروەردگار خۆشەویستانی ناسپێرێ بەدوژمنان، بەڵکوو وەغرانی هاتنی یارمـەتی خودایی بۆ تاقیکردنەوەو راهێنـانو فێرکردنە!

دابو نەرێتی گەلو نەتەوەکان لەبارەی بەدرۆ خستنەوەی پێغەمبەران

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار بەســەرهاتی حـەزرەتی نوحـی لەگـەڵ نەتەوەکـەیدا رونکردەوە، ســەرەنجامو ئاکـامی خوداپەرسـتان: کـە سـەرکەوتنو رزگـار بوونـە، هەروا ئاکامی سەرپێچیکاران: کە فەوتانو لەناوچوونە، دەست نیشان کرد، باســی چـیرۆکو بەسـەرهاتێکی تـر دەخاتـە ڕو.. باسـی مێـژووی نەتـــەوەی تـر لەگـەڵ پێغەمبەرەکانیان دەکا، ئەو نەتەوانەی کە پێغەمبەرەکانیان بەدرۆ خستنەوە خودا سزای دانو لەناوی بردن.

جا وەکوو خودا دڵی ئەو نەتەوانەی مۆر کردوەو ئیمانیان نەهێناو پێغەمبەرانیان بەدرۆ خستنەوە، دڵی کەسانی دیکەش مۆر دەکا، بۆیە پێویستە دانیشتوانی شاری مەککە پەند لەئاکامو سەرەنجامی نەتەوە پێشینەکان وەربگرنو خۆیان بپارێزن لەهۆکاری ئەو لەناوچوونو بەفتارەچوونە.

بۆیە لێرەدا بەشێوەیەکی کورتو چڕو پڕ، سیباقی ئایەتەکان ئاماژە بۆ بەسەرهاتی ئەو پێغەمبەرانەی دوا حەزرەتی نوح رەوانە کراون دەکاو باسی بەڵگەو موعجیزەکانیان دەکاو، بەپیرەوە چوونی بەدرۆخەرەوەکانو گومراکان دیاری دەکا. دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلاً اِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ لەدوای نوح چەند پێغەمبەرێکی ترمان ناردن بۆ سەر نەتەوەکانیان، لەوانە: هود، صالح، ئیبراهیم، لووط، شووعەیب سەلامی خودا لەسەر پێغەمبەری ئێمەو ئەوانیش بێ، ئەم پێغەمبەرە بەرێزانە هاتنە سەر گەلەکانیان بەبەڵگەی ئاشکراو موعجیزەی گەورە گەورەو بەڵگەو بورهانی عەقڵیو حیسسی لەسەر راستی ئەو پەیامەی پێی نێردراون، ﴿فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ﴾ هیچ گەلو نەتەوەیەک لەو گەلو نەتەوانە ئیمانیان نەهێنا بەپەیامی پێغەمبەرەکانیان لەیەکەم رۆژی بانگەوازی کردنیان بۆ گەلەکانیان، واتە ئەو نەتەوانە وەکوو چۆن پێش هێنانی موعجیزەو بەڵگەو نیشانەکانیان بڕوایان بەپێغەمبەرەکانیان نەکردو بەدرۆیان خستنەوە، پاش هێنانی موعجیزەو بەڵگە ئاشکراکانیشیان هەر بڕوایان پێ نەکردن، بەکافریو سەرپێچیکار مانەوە! موعجیزەو ئایەتەکان ئەوانی لەسەرپێچیو یاخی بوون نەگێرایەوە.

یان دەتوانین بەو جۆرە راڤەکە بکەینو بڵێین: هیچ کامێ لەوەچەو پاشینەی نەتەوەکان ئیمانیان نەهێنا بەو پەیامەی کە باوکو باپیرو پێشینەکانیان بڕوایان پێ نەکردو بەدرۆیان خستبوەوە، ئەو هۆکارەی ببوە هۆی ئیمان نەهێنانی پێشینەکانیان هەمان هۆکار بووە هۆی ئیمان نەهێنانی پاشینەکانیان، لەهەموو چەرخو رۆژگارێکدا ملهوڕیو سەرڕەقیو چاولێکەریو لاسایی کردنەوە هۆکارێکی سەرەکی بووە بۆ بڕوانەکردنو بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەران.

﴿كذلكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلوُبِ ٱلمُعْتَدِينَ﴾ هەر بەو جۆرەی کە دڵی ئەوانەمان مۆر کرد بەهۆی سەرڕەقیو بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەرەکانیان، دڵی ئەو نەفامانەی گەلی تۆیش (ئەی پێغەمبەر!) مۆر دەکەین کە دەشوبهێتە ئەو نەفامو سەرڕەقانەی پێشوو، ئەمە هەرەشەیەکی گەورەو سامناکە لەو کەسانەی پێغەمبەری ئیسلام بەدرۆ دەخەنەوەو بروا بەقورئانو پەیامەکەی ناکەنو پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی نابن، چونکە لەکاتێکدا پەروەردگار بەو جۆرە گەلو نەتەوە سەرڕەقەکانی پێشووی لەناو بردن لەسەر ئەو تاوانانەی ئەنجامیان دان، ئەی دەبێ کەسێک تاوانی گەورە تر بکاو پێغەمبەری گەورە تر بەدرۆ بخاتەوە دەبێ حاڵی چۆن بێ؟!

ئەمە دابو نەرێتی خودایە لەمەخلووقاتی خۆیدا، هەر دڵو دەروونێک خاوەنەکەی بۆ خۆی دای بخاو لەکاری بکا، لەسەر ئەو بارە بار دەگرێو رەق دەبێو بەکەڵکی وەرگرتنی پەیامی پێغەمبەران نایەو هیدایەت وەرناگرێ، مانای ئەوە نیە: کە خودا دڵەکان دادەخاو لەسەرەتاوە ناهێڵێ ئیمانیان تێ بچێ!!

چیرۆکی حەزرەتی موساو حەزرەتی هارون لەگەڵ فیرعەونو تاقمەکەی

ئەم چیرۆکە دووەم چیرۆکی سورەتی (یونس)ە ئەویش چیرۆکی حەزرەتی موساو حەزرەتی هاروونە لەگەڵ فیرعەونو تاقمەکەیدا شایانی باسە: کە بەسەرهاتی حەزرەتی موساو هاروون لەگەڵ فیرعەونو قەومەکەیدا چەند جارێک لەقورئاندا دوبارە بۆتەوە، بۆ ئەوەی بەڵگەبێ لەسەر ئەوەی: کە هێزی حەقو دەنگی پێغەمبەرایەتی هەمیشە سەرکەوتوون بەسەر ئەوانەی لافی پاشایەتیو دەسەڵاتو فرمانڕەوایی لێ دەدەن، هیچ کاتێ ملهوڕیو تەختو بەختی پاشایان خۆیان لەبەر تیشکی نووری حەقدا ناگرنو لەئاستی حەقدا نموودیان نیە.

ئەم چیرۆکە لەپێنج بەش پێک دێ:

١– بەشی یەکەم حیوارو گفتوگۆی نێوان حەزرەتی مووساو فیرعەون

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ وَهَٰرُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦ بِـَٔايَٰتِنَا فَٱسْتَكْبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ مِنْ عِندِنَا قَالُوٓا۟ إِنَّ هَٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسَىٰٓ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ۖ أَسِحْرٌ هَٰذَا وَلَا يُفْلِحُ ٱلسَّٰحِرُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

﴿ثُمَّ بَعَثْنَا مِن بَعْدِهِمْ مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ بِآيَاتِنَا﴾ واتە: پاش ناردنی ئەو پێغەمبەرە ڕێزدارانە (موساو هارون)مان کردنە پێغەمبەرو بۆلای فیرعەونو دارو دەستەکەی ڕەوانەمان کردن، بەبەڵگەو نیشانەی ئاشکراو بەهێزەوە ناردمانن بۆ سەر فیرعەونو تاقمو کۆمەڵی، کە ئەو کاتە فیرعەون پاشای میصر بوو، دارو دەستەکەشی خۆیان بەئەشرافو پیاوماقوڵی نەتەوەی قیبطی دەزانی بۆیەش بەتایبەتی هەر ناوی ئەوانی هێناوە، چونکە باقی خەڵکەکەی تر شوێنکەوتوو پابەندی فەرمانی ئەوان بوون. ئەگەر فیرعەونو تاقمەکەی ئیمانیان بهێنایە، مەردومگەلەکەی یەکسەر ئیمانیان دەهێنا (موساو هارون)مان بەئایاتو نیشانەی ئاشکراو گەورە ڕەوانە کردن: وەکوو لەسوورەتی (الأعراف/١٣٣) لەشوێنی تریش ئاماژەیان بۆ کراوە.

کەچی فیرعەونو دارو دەستەکەی لەجیاتی ئەوەی بڕوا بکەنو ئیمان بهێنن ﴿فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْماً مُجْرِمِينَ﴾ لوتبەرزییان نواند، شوێن ڕێبازی حەق

نەکەوتنو ملکەچی شەریعەتی خودا نەبوون، ئیمانیان بەپەیامی حەزرەتی موساو هارون نەهێنا، بەراستی ئەوانە گەلو نەتەوەیەکی تاوانکار بوونو تاوانکارییان لێ ببوە خویەکی سروشتیو باریان بەتاوانەوە گرتبوو، تاوانی گەورە گەورەو کەم وێنەیان ئەنجام دەدان، لەستەمکاریو تاوانکاریو ئاشوبنانەوەدا دەستێکی بالآیان هەبوو، لەهەموو تاوانێکیشیان گەورەتر بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەرانی خوداو رەتکردنەوەی پەیامەکەیان بوو!!

﴿فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِندِنَا﴾ کاتێک موسا هاتە سەریان بەبەڵگەو نیشانەی ئاشکراوە، زۆر موعجیزەو نیشانەی وای نیشان دان کە راستی پێغەمبەرایەتی ئەوو تاکو تەنهایی خودایان دەچەسپاند، رەوانە کردنی موساو هارونو بەدیهێنانی موعجیزەکانیان لەلایەن ئێمەوە بوو، ئەو پەیامە حەقو راستە لەئێمەوە نێردرابوو: کەچی ئەوان لەجیاتی ئیمان هێنان ﴿قَالُوا: إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ﴾ لەروی سەرڕەقیو خۆبەزلزانیو لوتبەرزیو هەوا پەرستییەوە وتیان: بەراستی ئەمە سیحرێکی ئاشکراو نمایانە، بەشێوەیەکی جەخت لەسەر کراوو دڵنیاییەوە موعجیزەکانی موسایان بەسیحر لەقەڵەم دان، لەکاتێکدا بۆخۆیان لەدڵی خۆیاندا لێیان روون بوو کە ئەوەی وتویانە درۆو بوختانەو بێ ئەصلو بناغەیە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْماً وَعُلُواً. فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ﴾النمل/١٤.

ئاوا بەبێ شەرمانە، بەبێ بەڵگەو نیشانە موعجیزەی پێغەمبەران بەسیحر لەقەڵەم دەدەن، کافرەکانی قورەیشیش وەکوو لەسەرەتای سورەتەکەدا زانیمان هەمان بوختانیان بەقورئانو پەیامی پێغەمبەر ﷺ کردو ئەوانیش وتیان: ﴿إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ﴾ سوبحانەڵلا دەڵێی ئەم رستەیە، هەموو کافرو بەدرۆخەرەوەکان لەهەمو کاتو سەردەمێکدا لێکیان گێڕاوەتەوە، هەر گەلو نەتەوەیەک پێغەمبەری بۆسەرنێردرابێو موعجیزەیان نیشان درابێ لەباتی ئەوەی ئیمانیان هێنا بێ، ئەو بوختانەیان بەپێغەمبەرەکە کردوە!.

﴿قالَ مُوسَى أتقولوُنَ لِلْحَقِ لَمَّا جَاءَكُمْ أسِحْرُ هٰذا؟ وَلا يُفْلِحُ السّاحِرُونَ﴾
موسا بەشێوەیەکی ناڕەزایی دەربڕینو سەرزەنشت کردنی ئەو نەفامو لوتبەرزانە وتی: ئایا ئێوە بەحەقی ئاشکراو رونو دوور لەسیحری بەتاڵ، یەژن ئەمە سیحرو جادوە؟ بەراستی عەجایەبو سەرسوڕهێنەرە بۆ ئێوە چۆن بەم پەیامو موعجیزانە دەڵێن: سیحر!؟ ئایا ئەمە سیحرە؟! چۆن رێگا بەخۆتان دەدەن بڵێن: ئەمە سیحرە؟ لەحاڵێکدا ئێوە بۆخۆتان دەزانن سیحر چاوبەستەکیو روکەش کردنە، ئەگەر ئەمە سیحر بوایە زو دەپوکایەوە، سیحری ساحیرەکانی بەتاڵ نەدەکردەوە!! هەرگیزاو هەرگیز ساحیرەکان لەگۆڕەپانی روبەڕو بوونەوەی حەقائیقدا سەرکەوتوو نابن، قەت بەسیحر ئایین ناچەسپێ بنەمای ژیان رێک ناخرێ، سەڵتەنەتو پاشایی پێ دەستەبەر نابێ، چونکە سیحرو جادوبازی بریتییە لەشەعوەزەو چاویەستەکیو دەست سووکی، هیچ شتێک لەحەقائیق ناگۆڕێ. دەی ئەوەی ئێوە بەچاوی خۆتان لەو موعجیزەو نیشانانەی: کە خودا بەمنی داوەو کردونی بەبەڵگە لەسەر راستی پێغەمبەرایەتی من دەبینن‌و دڵتان بەلەرزە دەکەوێ! چۆن ئەوە بەسیحر دادەنرێ!؟

ئیتر دوا ئەوەی حەزرەتی موسا بەو جۆرە بۆڕی دانو بەڵگە کوتی کردنو هیچ رەدێکی وێچوویان بەدەستەوە نەبوو بەربەرەکانی موسای پێ بکەن، پەنایان بۆ بەڵگەیەکی زۆر لاوازو هیچو پووچ برد: ﴿قَالُوا: أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا﴾ وتیان: ئەی موسا! ئایا تۆ بۆ ئەوە هاتووی ئێمە لەئایینی باوکو باپیرانمان لابدەی؟ دەتەوێ ئێمە واز لەئایینی باوکو باپیرانمان بێنین؟ ﴿وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ﴾ هەروەها دەتانەوێ ئەتۆو هارونی برات ببنە کاربەدەستو خاوەن دەسەلات لەسەر زەوی؟ دەتانەوێ سەرۆکایەتی ئایینی دونیایی بۆخۆتان دەستەبەر بکەن؟ دەتانەوێ شانو شکۆو پلەو پایەو مڵکو دەسەلات بۆخۆتان پەیدا بکەن؟ ﴿وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ﴾ باش بزانن ئێمە هەرگیزاو هەرگیز بڕوات پێ ناکەینو نایەینە سەر ئایینی ئێوە: کە جیاوازە لەئایینی باوکو باپیرو پێشینەکانمان.

تێبینی ئەوە دەکرێ: کە لەسەرەتاوە خیطابەکانیان ئاڕاستەی حەزرەتی موسا کرد، چونکە ئەو بانگەوازی کردن بۆ ئیمانهێنانو یەکتاپەرستیو وازهێنان لەبتپەرستی، ئەمجار لەکۆتایی ئایەتەکەدا حەزرەتی هارونیشی رەگەڵ خست، لەم روەوە کە ئەویش لەبەروبوومی بانگەوازییەکە بەهرەمەند دەبێو پلەو پایەو شکۆمەندی دەست دەکەوێ!!

٢- بەشی دووەم ئامادەکردنی سیحربازەکان لەلایەن فیرعەونەوە بۆ بەرەنگاریکردنی بانگەوازیی موسا

وَقَالَ فِرۡعَوۡنُ ٱئۡتُونِي بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٖ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَآءَ ٱلسَّحَرَةُ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰٓ أَلۡقُواْ مَآ أَنتُم مُّلۡقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّآ أَلۡقَوۡاْ قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئۡتُم بِهِ ٱلسِّحۡرُۖ إِنَّ ٱللَّهَ سَيُبۡطِلُهُۥٓۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُصۡلِحُ عَمَلَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ ٱللَّهُ ٱلۡحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴿٨٢﴾

ئەمە بەشی دووەمی چیرۆکی حەزرەتی موسایە لەگەڵ فیرعەوندا، بێگومان فیرعەون ویستی پەنا بۆ سیحربازەکان بەرێو لەرێگەی ئەوانەوە بەربەرەکانی حەزرەتی موسا بکا، فەرمانی بەپیاوانی دەرباری خۆی کرد: کە سیحربازە کارامەکان کۆبکەنەوەو ئامادیان بکەن بۆ ڤیستیڤاڵێکی جەماوەری، بۆ ئەوەی بۆ خەڵکی دەربخا: کە ئەوەی موسا لافی پێوە لێ دەداو بەموعجیزەی داناوە جۆرێکە لەسیحرو، نەهێڵێ خەڵکەکە شوێنی بکەون.

فیرعەون دەیویست بەهەر نرخێک بێ جەماوەر واتێ بگەیەنێ: کە موسا ساحیرە، بۆیە فەرمانی دا کۆڕێکی جەماوەری بگێڕێ بۆ سیحربازەکانو بەربەرەکانی موساو موعجیزەکانی بکەن، بۆ ئەوەی لەسەرنجامدا بەجەماوەرەکەی بسەلمێنێ: کە موسا سیحربازێکی کارامایەو بەس! کە

ئەمەشی بۆ چەسپا ئیتر خەتەر لەسەر بیرو باوەڕی کەلەپوور ئاساو دەسەڵاتی خۆیو دارو دەستەکەی لەسەر زەوی نامێنێ.

هەر ئەوەش گرنگتو مەبەستە. وا دیارە مەبەستی سەرەکی فیرعەون بۆ بەستنی ئەو کۆڕە بەربڵاوە بۆ سیحربازەکان، هەر ئەوە بووە: کە سیحربازی وەپاڵ حەزرەتی موسا بداو بیکاتە ساحیرێکی کارامەو لێزان. ئەمەش کاتێک بوو: کە نەتەوەکەی هەستی خۆیان دەربڕیو فیرعەونیان لەخەتەری چاوەڕوانکراو ترساند بۆیە فیرعەون بۆ چارەسەر کردنی ئەو خەتەرە بڕیاری دا کە لەهەموو لایەکەوە سیحربازە کاراماو لێهاتوەکان کۆبکەنەوەو کۆڕێکی فراوانیان بۆ بگرێ: ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ﴾ فیرعەون بەدارو دەستەکەی دەباری خۆی گوت: هەوڵ بدەن لەهەموو لایەکەوە ساحیرە زاناو لێهاتوەکانم بۆ ئامادە بکەن.. فیرعەون کاتێک ئەمەی گوت: کە عەصاو دەستی نوورانی موسای بینیو بیی وابوو: کە موساو هاروون دوو کەڵەساحیری لێهاتوو شارەزان لەبواری سیحربازیدا، چونکە فیرعەونو تاقمەکەی پێیان وابوو: چ جوداوازییەک نیە لەنێوان موعجیزەی خوداییو سیحردا، جا بۆ جێ بەجێ کردنی فەرمانی فیرعەون ساحیرە زۆرزانەکانیان هێنانو کۆیان کردنەوەو هێنایاننە لای فیرعەونو لەوێوە بۆ جێی مەبەستو شوێنی کۆڕو فیستیڤاڵ راپێچ کران.

﴿فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ﴾ کاتێک ساحیرەکان هاتنە شوێنی کۆبوونەوەو لەگەڵ حەزرەتی موسادا روبەڕو بوونەوە، موسا پاش ئەوەی ساحیرەکانی سەرپشک کردن لەنێوان ئەوەدا سەرتا ئەو عەصای خۆی بهاوێژێ یان ئەوان گوریسی جیوە تێکراوی خۆیان بهاون ﴿قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ﴾ موسا پێیانی گوت: ئێوە ئەوەی دەتانەوێ بیهاون بیهاون، چیتان لەدەس دێ ئەنجامی بدەن، ئێوە دەست پێشخەر بن.

هەڵبەتە حەرزەتی موسا ویستی دەست پێشخەری لەوانەوە بێ، تا خەڵکی بزانن: ئەو سیحربازانە چی دەکەن، هەروەها بۆ ئەوەی هەرچی هێزو توانایان هەیە بەکاری بێننو چ خیبرەو فرتو فێڵیان هەیە بیخەنە کار. ئەمجار موسا

موعجیزەی خودایی حەقو راست بخاتە گەڕو عەصای خۆی بهاوێ، سیحرو جادویان بەتاڵ بکاتەوە.

هەڵبەتە سیحری ساحیرەکان سەرنج راکێشو ترسناک بوو: کە گوریسەکانیان هاویشتن خەڵکیان سەرسام کردو ترساندیانو سیحرو جادوێکی مەزنیان ئەنجام دا، تەنانەت حەزرەتی موساش ترسێکی کەوتە دڵەوە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى، قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى، وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا، إِنَّ مَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ، وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى﴾طه/٦٧-٦٩.

جا ﴿فَلَمَّا أَلْقَوْا﴾ کاتێک ساحیرەکان دەست پێشخەریان کردو گوریسەکانیان هاویشت، موسا دڵنیا کرابوو ترسی لێ رەوێندرابووەوە، بتمانەی تەواوی بەراستی پەیامی خۆیو یارمەتی خودایی هەبوو ﴿قَالَ مُوسَى: مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ﴾ موسا پێی گوتن ئەوەی ئێوە دەیکەن سیحرو جادوبازییەو چاوبەستو فرتو فێڵە، نەک ئەوەی من هێناومە لەخوداوە. ئەوەی من موعجیزەیەو لەخوداوە هاتووە کەچی فیرعەون بەسیحری دادەنێو دەیباتە ریزی سیحری ئێوەوە. بەڵام دڵنیابن ئەمەی من موعجیزەیەو حەقەو ئەوەی ئێوە سیحرو جادوبازییە، ﴿إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ﴾ بێگومان خودا ئەو سیحرەی ئێوە دەینوێنن بەتاڵی دەکاتەوەو بێ بناغەییو پووچی سیحرەکەتان بۆ خەڵکی دەردەخاو پێیان دەسەلمێنێ کە کارەکەتان چاوبەستەو فڕی بەسەر راستییەوە نیە. چونکە ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ﴾ بێگومان خودا کارو کردەوەی ئاشوبگێڕان بەرقەرار ناکاو هێزو پێزیان ناداتێو وا ناکا کارەکەیان بەکەڵکی مانەوە بێ، ﴿وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ﴾ ویستی خودا وەهایە: کە حەقو راستی بەردەوام بکا، ئەو حەقە بچەسپێنێ کە بەرژەوەندی مەخلوقاتی تێدایە، بەهێزی بکاو بەسەر بەتاڵدا زاڵی بکا، هەر لەم روانگەوە یارمەتی موسا دەداو بەسەر فیرعەونۆدا زاڵی دەکاو نەتەوەکەشی لەژێر چنگی فیرعەون دەردێنێو لەژێر دەستەییو کۆیلەیی رزگاریان دەکا.

﴿ولو كره المجرمون﴾ با تاوانبارانی وەکوو فیرعەونو دارو دەستەکەی سەرخستنی حەقو راستییان بەسەر بەتاڵدا پێ ناخۆش بێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَوَقَعَ ٱلحَقُّ وَبَطَلَ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ﴾الأعراف/١١٨. یان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ مَاصَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ، وَلاَ يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى﴾طه/٦٩.

بەڵێ ئەمە زۆرانبازی نێوان حەقو بەتاڵ بوو، بەربەرەکانی موعجیزە بوو لەبەرامبەر سیحردا!!

موعجیزە نیشانەیەکی خودایییەو سەرئاسایەو لەعادەت بەدەرە، خودا دەیدا بەو کەسانە ئیدیعای پێغەمبەرایەتی دەکەن، بۆ ئەوەی خەڵک بڕوایان پێ بکەنو شوێن بانگەوازییەکەیان بکەون، بەڵام سیحر چاوبەستەکیو روکەش کردنو شاردنەوەی حەقیقەتە، هەر شتێکیش ئاوابێ بەرەنگاری موعجیزەی خودایی پێ ناکرێ.

٣- بڕوا کردنی کۆمەڵێک لەنەوەی ئیسرائیل بەپەیامی حەزرەتی موسا

فَمَآ ءَامَنَ لِمُوسَىٰٓ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوۡمِهِۦ عَلَىٰ خَوۡفٍ مِّن فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِيْهِمۡ أَن
يَفۡتِنَهُمۡۚ وَإِنَّ فِرۡعَوۡنَ لَعَالٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ
مُوسَىٰ يَٰقَوۡمِ إِن كُنتُمۡ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ فَعَلَيۡهِ تَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّسۡلِمِينَ
﴿٨٤﴾ فَقَالُواْ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلۡنَا رَبَّنَا لَا تَجۡعَلۡنَا فِتۡنَةً لِّلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٥﴾
وَنَجِّنَا بِرَحۡمَتِكَ مِنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ
أَن تَبَوَّءَا لِقَوۡمِكُمَا بِمِصۡرَ بُيُوتًا وَٱجۡعَلُواْ بُيُوتَكُمۡ قِبۡلَةً وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَۗ
وَبَشِّرِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٨٧﴾

دوای ئەوی پەروەردگار هەڵوێستو کرداری فیرعەونی رون کردەوە دەربارەی بەرەنگاریکردنی پەیامی حەزرەتی موسا ﷺ بەشوێن ئەوەدا باسی ئیمانیهێنانی کۆمەڵێک لەگەنجو لاوی بەنو ئیسرائیلی دەکا، ئەمەش وەکوو رێخۆشکردنێک وا بوو بۆ چوونە دەریان لەناخی میصرو رزگار بوونیان لەچنگی فیرعەون. هەڵبەتە ئەمە دڵدانەوەی پێغەمبەری تێدایە، بۆ ئەوەی دڵتەنگ نەبێ، چونکە پێغەمبەر بەپشت هەڵکردنی قورەیشییەکان دڵتەنگو غەمبار دەبوو، پێی ناخۆش بوو سوور بن لەسەر کوفر. دەفەرموێ: ﴿فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلاَّ ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ﴾ پەروەردگار ئەوەمان بۆ روون دەکاتەوە: کە لەسەرەتاوە تاقمێکی کەم نەبێ لەگەنجو لاوەکانی بەنو ئیسرائیلی کەسی تر ئیمانی بەموسا نەهێنا؛ هەرچەندە حەزرەتی موسا بەڵگەو نیشانەو موعجیزەی ئاشکراو گرنگی نیشانی بەنو ئیسرائیلو فیرعەونو دارو دەستەکەی داو بانگەوازی کردن بۆ ئیمانهێنان، کۆمەڵێکی کەم نەبێ لەگەنجو تازە رەسیدەکانی نەتەوەی ئیسرائیل کەسیکە ئیمانی نەهێنا، ئەوانیش کە ئیمانیان هێنا ترسو بیمی ئەوەیان هەبوو فیرعەون پێیان بزانێو بیانگێڕێتەوە بۆ سەر کوفرو بێدینی، چونکە سوور بوونی فیرعەون لەسەر کوفرو ملهوڕی بەتایبەتی دوای ئەوەی ساحیرەکان بۆڕیان خواردو فیرعەون لێیان نائومێد بوو، گەیشتبوە ئەوپەڕی یاخی بوونو سەرپێچیکاری، ئەوەبوو: بڕیاری دا حەزرەتی موسا لەناوبەرێو نەهێڵێ پەیامەکەی بڵاوبێتەوە وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الأَرْضِ الْفَسَادَ﴾غافر/٢٦.

ئا ئەم هەڵوێستانەی فیرعەون وای لەنەتەوەی ئیسرائیل کرد: کە بترسن لەوەی فیرعەون ئەگەر پێیان بزانێ تووشی ناڕەحەتییان بکاو ژێوانیان بکاتەوە، بەتایبەتی کە ئەو ملهوڕە تا بڵێی سەرڕەقو یاخیو زێدەڕو بوو لەستەمکاریو ئاشوبگێڕاندا، تەنانەت ملهوڕیی گەیشتبوە ئاستێک لافی خودایەتی لێ دەداو نەوەو وەچەی پێغەمبەرانی کردبوون بەکۆیلەو دەیچەوساندنەوە؛ زەبرو زەنگێکی

وای دژ بەژێردەستەکانی بەکار دەهێنا خەریک بوو زەندەقیان لێ بچێ لەترسانی حەجمینیان لێ بڕا بوو.

راناو لە(قومه)ی دا دەگەڕێتەوە بۆ بەنوئیسرائیل (نەتەوەی موسا) چونکە راناو دەگەڕێتە بۆ نزیکترین مەرجەع.

هەندێکیش دەڵێن: راناوەکە دەگەڕێتەوە بۆ فیرعەون. مەبەستیش بە(ذریة) لەئایەتەکەدا کابرا موسوڵمانەکەی تاقمی فیرعەون (مؤمن آلفرعون)ە هەروەها ئاسییەی خێزانی فیرعەونو خەزنەدارەکەیو خێزانی خەزنەدارو دەلاکەکەی فیرعەونن.

راناوی (مثلهم)یش دەگەڕێتەوە بۆ فیرعەونو بەمانا ئالی فیرعەونە.

ئەمجار قورئان پاساو بۆ ترسو بیمی ئەو کۆمەڵە گەنجە دەهێنێتەوە کە ئیمانیان بەموسا هێنابوو دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ﴾ بێگومان فیرعەون لوتبەرزو خۆبەزلزانو ستەمکارو یاخیو سەرڕەقو سنووربەزێن بوو لەخۆبەزلزانیدا، بەجۆرێک خۆی بەخودا دادەناو پێی وابوو: کەس لەخۆی گەورەتر نیە، جگە لەخۆی کەس خاوەنی مڵکی میصر نیە. بەراستی نابراو لەهەرە ملهوڕە تەجاوەزکارەکان بوو، بەتەواوی سنووری بەزاندبوو لەخۆی بایی بوبوو.

﴿وَقَالَ مُوسَى يَا قَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ﴾

موسا: کە بینی ئەو کۆمەڵەی ئیمانیان پێ هێناوە ترسی زۆریان لەوە هەیە فیرعەون تووشی کێشەو سزایان بکا، وتی: ئەی نەتەوەکەم! ئەگەر ئێوە ئیمانتان بەخودا هێناوەو بڕواتان بەئایاتی پەروەردگار پتەوە، ئەوە پشت بەخودا ببەستنو ئیعتمادتان لەسەر زاتی پاکی بێ، بتمانەی پێ بکەنو دڵنیابن کە ئەو وادەو بەڵێنانەی پێی داوین بەجێیان دێنێو سەرکەوتوومان دەکا. ئەگەر ئێوە گەردنکەچو پابەندی فەرمانی خودان، ئەگەر خۆتان داوەتە دەس قەزاو قەدەری خوداو گەردنکەچو دڵسۆزی ئەون ئەوە بتمانەتان بەخودا هەبێو ترسو بیمتان لەفیرعەون نەبێ.

پشت بەستن بەخودا، نیشانەی ئیمانی بەهێزە، پشت بەستن بەخودا داخوازییەکی بەهێزی ئیمانە، لایەنێکی هێزو توانایە دەبێتە رەصیدو ورە بەخش بۆ کۆمەڵی زەعیفو بێ دەسەلات لەبەرامبەر جەبەڕوتی ملهوڕاندا، بەجۆرێک: کە ئەو بێ دەسەلاتو لاوازانە بەهۆی پشت بەستنیان بەخوداوە دەبنە هێزێکی پتەوو خۆڕاگرو تەنگ بەملهوڕان هەڵدەچنن.

حەزرەتی موسا باسی گرنگی ئیمانو ئیسلامی بۆ گەلەکەی کردو پشت بەستنی بەخودا کردە نیشانەی پتەوی ئیمانو ئیسلام.

بەکورتیو کوردی ئیمان بریتییە لەوەی دڵو دەروون بگەنە ئاستێک بزانێ: کە پەروەردگار هەبوونی شتێکی حەتمیو پێویستە، بوونەوەر بێ خودایەکی بەدیهێنەر تەصەوور ناکرێ، خودا (واجب الوجود)ەو تاکو تەنهاو بێ هاوەڵە. جگە لەپەروەردگار هەموو شتەکانی تر بەدیهێنراوی خودانو هەموویان لەژێر رکێفی زاتی پاکیدان، چۆنی بوێ ئاوا هەڵیاندەسوڕێنێ. ئیسلام: بریتییە لەگەردنکەچیو پابەند بوون بۆ هەموو ئەرکو فەرمانێک کە لەو زاتەوە دەردەچێ.

﴿فَقَالُوا: عَلَى اللّهِ تَوَكَّلْنَا﴾ دوای ئەم فەرموودانەی حەزرەتی موسا بڕوادارەکان یەکسەر وتیان: ئێمە پشت بەخودا دەبەستینو بتمانەمان هەر بەئەوە، ئەمجار دەستیان کرد بەنزاو پاڕانەوە لەخوداو وتیان: ﴿رَبَّنَا لاَتَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ پەروەردگارا! ئەی خودای ئێمە! مەمانکەرە فیتنە بۆ گەلو نەتەوەی ستەمکار، خودایە!، وا مەکە ستەمکاران بەسەرماندا زاڵ ببنو خەڵکی پێ لەخشتە بچێو وا گومان بەرن ئەوان لەسەر حەقن، بۆیە بەسەر ئێمەی موسوڵماندا زاڵ بوون، خودایە! وامەکە ئادەمیزادان بەهۆی ژێرکەوتنی ئێمەوە هەڵبخەڵەتێنو بڵێن: ئەگەر ئەمانە لەسەر حەق بوونایە، فیرعەونو تاقمەکەی بەسەریاندا زاڵ دەبوون!

یان خودایە! مەمانکەرە شوێنی فیتنە بۆ ستەمکاران، بەمجۆرە ئەوان ئێمە لەئایین بگێڕنەوەو تۆیش لەتۆڵەی ئەوەدا سزایان بدەی.

﴿وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ ئەی پەروەردگار! بەرەحمەتو چاکەکاری خۆت بەلوتفو کەرەمی خۆت رزگارمان بکە لەبالا دەستی ئەوانەی کافرن، بڕوایان بەتاکو تەنهایی زاتی پاکت نیە، ستەمکارو ملهوڕن، بڕوایان بەحەقو راستی نیە، حەق پەردەپۆش دەکەنو گوێی پێ نادەن، ئێمە بڕوامان بەتاکو تەنهایی تۆ هەیە، پشتمان بەهێزو توانای تۆ بەستووە. ئەوان بەم شێوە نزاو پاڕانەوەیە لەخودا پاڕانەوە، چونکە تەوەکول لەسەر خودا کە گەورەترین نیشانەی ئیمانە بەبێ صەبرو خۆڕاگریی لەسەر ناخۆشی تەواو نابێ.

دوعاو پاڕانەوەش گیرا نابێ تا تاعەتو خوداپەرستی لەگەڵدا نەبێ، دەبێ کەسێک بەتەمای گیرابوونی دوعا بێ کە خودا پەرست بێو هۆکارە رواڵەتیەکانیشی جێبەجێ کردبن. ئیتر ئەو کاتە، تەوەکول لەسەر خودا رۆڵی کاریگەری خۆی هەیە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾الطلاق/٣.

زۆرجار لەقورئاندا خوداپەرستیو تاعەت خراونە پاڵ تەوەکولو پشت بەستن بەخودا، وەکوو دەفەرموێ: ﴿فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ﴾هود/١٢٣. یان دەفەرموێ: ﴿قل: هُوَ الرَّحْمَنُ آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا﴾الملك/٢٩. یان دەفەرموێ: ﴿رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلاً﴾المزمل/٩.

ئەمجار پەروەردگار هۆکاری رزگار کردنی بەنوئیسرائیل لەفیرعەونو دەستەکەی بەیان دەکاو چۆنیەتی قوتار بوونیان شی دەکاتەوە دەفەرموێ: ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا﴾ نیگامان بۆ موساو هارونی برای کرد: کە لەمیصردا شوێنی حەوانەوەو خۆحەشاردان بنیات بنێن. یان لەمیصردا مزگەوتو شوێنی بەجێهێنانی نوێژو خوداپەرستی دروست بکەن!

واتە: پاش ئیمانهێنانی ئەو کۆمەڵە گەنجو نەورەسیدانەو جیابوونەوەیان لەکافرو ملهوڕەکان پەروەردگار نیگای بۆ موساو هارونی برای کرد: کە خانوی تایبەتی بۆ بەنوئیسرائیلیەکان دیاری بکەن، بۆ ئەوەی جیایان بکەنەوەو رێکیان بخەنو ئامادەیان بکەن بۆ بەرەنگاربوونەوە، خۆئامادە بکەن بۆ رەوکردن

لەمیصرو بەجێهێشتنی لەکاتی گونجاودا، داوای لێ کردن کە ماڵو ناوماڵی خۆیان پاک بکەنەوە دڵو دەروونی خۆیان مشتو ماڵ بکەنو چاوەڕوانی کۆمەگیو یارمەتی خودایی بن.

پەروەردگار فەرمانی بەموساو هاروون کرد: کە لەگەڵ نەتەوەکەیاندا خانوەکانیان بکەنە مزگەوتو شوێنی خودا پەرستی! دەفەرموێ: ﴿وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً﴾ خانوەکانتان روبکەنە قیبلەو لەماڵی خۆتاندا بەرەو رۆگە نوێژ بکەن؛ چونکە دەترسان خوانەناسان زیانیان پێ بگەیەنن!

قەتادەو ضەحاکو سەعیدی کوڕی جوبەیر دەڵێن: مانای ﴿وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً﴾ واتە: ماڵەکانتان وا دروست بکەن رویان لەیەکتر بێ، وەلێ قورطوبی دەفەرموێ: مانای پێشوو وێچووترە. واتە: مزگەوتەکانتان رووەو قیبلە بنیات بنێنو رویان بکەنە (بەیتول مەقدیس) کە ئەمڕۆش ئەو (بەیتولمەقدیسە) رۆگەی جولەکەیە.

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ لەو مزگەوتانەدا، لەماڵەکانتاندا نوێژەکانتان ئەنجام بدەنو هەمووتان روبکەنە قودسو یەک رۆگەتان هەبێ، چونکە یەکیەتی لەقیبلەدا دەبێتە هۆی یەکیەتی دڵو دەروون.

بێگومان لەسەرەتاوە فەرمانیان پێ کرا: کە هەر کەسە لەماڵی خۆیدا نوێژەکانیان ئەنجام بدەن، بۆ ئەوەی دوژمن پێیان نەزانێو زیانیان پێ نەگەیەننو لەئایینەکەیان ژێوانیان نەکەنەوە.

﴿وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ئەی موسا! مزگێنی بەخودا پەرستان بدە: بەوە: کە خودا دەیانپارێزێو بەسەر دوژمندا زاڵیان دەکاو لەقیامەتیشدا دەیانخاتە بەهەشتی بەرینەوە.

مەراغی دەفەرموێ: بۆیە ئیسنادی مژدەدانەکە پاڵ حەزرەتی موسا دراوە، چونکە مزگێنی دان وەظیفەی خاوەن شەریعەتە، بەڵام لەبارەی رێکخستنی مزگەوتو پەیوەندی نێوان خاوەن بڕواکان هارونیشی کردوە بەیارمەتیدەر، چونکە

ئەوە رێکخستنو تەنظیمە، ئەگبیرو موشاوەرەیە، بەڕواڵەتیش بۆ ئەم جۆرە شتانە فەرماندەو وەزیرو یارمەتیدەرانی پێکەوە نەخشەی بۆ دەکێشن!

ماموٚستا سەیید لەراڤەی ئەم ئایەتەدا دەفەرموێ: ئەم تەعبیئە گیانی‌یە وێڕای تەعبیئەی نیظامی بەیەکەوە پێویستی‌یەکی سەرەکین بۆ تاکو کۆمەڵ. بەتایبەتی پێش روبەڕوبوونەوەو هەڵگیرسانی شەڕو هەرا، وێ دەچێ هەندێ کەس ئەم تەعبیئە گیانی‌یە بەشتێکی گرنگ نەزانن، بەڵام تاقیکردنەوەکانو روداوەکان تا ئێستاش ئاماژە بەئەوە دەکەن: کە عەقیدەو بیرو باوەڕ چەکی هەرە کاریگەرە بۆ جەنگو روبەڕوبوونەوە، چونکە چەکو ئامێری جەنگ لەدەستی سەربازێکی بێ بیرو باوەڕدا لەکاتی تەنگانەو شەڕدا هیچ بایەخێکی نیە.

ئەم تەجروبەو تاقیکردنەوەیەی پەروەردگار رای دەنوێنێ بەسەر تاقمی خاوەن باوەڕدا، بۆ ئەوەی بیکەنە سەرمەشق بۆخۆیان تایبەت نیە بەنەتەوەی ئیسرائیلەوە، بەڵکوو ئەمە تاقیکردنەوەیەکی ئیمانی پوختە، هەموو گورۆهێکی خاوەن باوەڕ دەگرێتەوە.

وێدەچێ موسوڵمانانی ئەمڕۆ یان سبەی لەوڵاتێک یان لەزۆر وڵاتدا وایان لێ بێ راوەدو بنرێنو بکەونە بارودۆخێکی واوە نەوێرن بەئاشکرا شەعائیری ئایینی‌خۆیان ئەنجام بدەن، وەکوو چۆن لەسەردەمی فیرعەوندا باو بووە. بۆیە پەروەردگار موسوڵمانان شارەزا دەکا بۆ چەند هەڵوێستو کردەوەیەک:

١- گۆشەگیریی لەکۆمەڵگای نەفامی بەهەموو پیسی‌و بۆگەنی‌یەوە.

٢- موسوڵمانان خۆیان رێک بخەنو دڵو دەروونی خۆیان پاک بکەنەوەو خۆیان رابێننو چاوەڕوانی وادەو بەڵێنی خودا بن!

٣- خۆیان لەپەرستگای نەفامان بپارێزنو ماڵی موسوڵمانان بکەنە مزگەوتو خوداپەرستی تێدا بکەنو وێڕای ئەم گۆشەگیری‌و خۆ جیاکردنەوە لەکۆمەڵگای نەفامی‌و جاهیلی، جۆرە تەنظیمو رێکخستنێکی ناوخۆیان ئەنجام بدەن!

تێبینی:

کە دەفەرموێ: ﴿**واجعلوا بيوتكم قبلة وأقيموا الصلاة**﴾ ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە پەروەردگار فەرمانی بەخاوەن باوەڕان کردوە: کە ماڵەکانیان لەبارو دۆخێکی تایبەتی‌دا بکەنە مزگەوت، بۆ ئەوەی فیرعەون زیان بەنوێژکەرەکان نەگەیەنێ؛ چونکە بەنوئیسرائلی‌یەکان پێش ئەو کاتە دەبوایە لەمزگەوتو کەنیسەکانیاندا نوێژەکانیان ئەنجام بدەن، فیرعەون پەرستگاکانی روخاندو لەبەجێهێنانی نوێژ مەنعی کردن، ئەمجار پەروەردگار نیگای بۆ موساو هارون کرد: کە چەند ماڵێک هەڵبژێرن لەمیصرداو بیکەنە شوێنی نوێژو خودا پەرستی‌و روبکەنە بەیتولمەقدیس. ئەمە نیشانەی ئەوەیەو ئەوە دەگەیەنێ کە روکردنە قیبلە لەنوێژدا لەشەرعی موسادا هەبوە.

زانایانی ئیسلامو شەرعزانەکان لەم ئایەتە ئەوەیان دەرهێناوە: کە دروستە موسوڵمان نوێژ لەماڵەوە بکا، کەسێک بیانووی هەبوو بەمجۆرە نەخۆش بوو، یان ترسی هەبوو بەچوونی بۆ جەماعەتو جومعە نەخۆشی‌یەکەی زیاد دەکا، یان ترسی ستەمی کاربەدەستانی هەبوو، دەترسا زیانی ماڵی یان جەستەیی پێ بگەیەندرێ، یان بارانو زریانو قوڕو چڵپاو یان بەفرو بەستەڵەک بوو، یان کابرا نەخۆشێکی لابوو، خەریکی گیانکێشان بوو، کەسی تر نەبوو ئاگای لێ بێ، ئالەم حاڵانەدا یان بەم جۆرە بیانوانەوە موسوڵمان دەتوانێ نەچێ بۆ مزگەوتو لەماڵەوە نوێژەکانی ئەنجام بدا.

هەر بەم بۆنەوە زانایانی شەرع راجیایی‌و خیلافێکی تریان خستۆتە ڕو دەربارەی نوێژی تەراوێح لەشەوانی رەمەزاندا ئایا لەماڵەوە بکرێن باشترە یان لەمزگەوتدا.؟؟

ئیمامی مالیکو ئەبو یوسوفو برێک لەشافیعیەکان پێیان وایە: نوێژی تەراوێح؛ تەنانەت بۆ ئەوانەی تواناشیان هەیە بچنە مزگەوتو بیانووی شەرعییان نیە، هەر لەماڵەوە بیکەن خێری زیاترە، بەڵگەشیان ئەو فەرموودەیەیە کە بوخاری ریوایەتی کردوە: دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (**فعليكم بالصلاة**

فِي بِيُوتِكُمْ، فَإِنَّ خَيْرَ الصَّلاَةِ صَلاَةُ الْمَرْأِ فِي بَيْتِهِ إِلاَّ الْمَكْتُوبَةَ). بەلام زوربەی زانایان فەرموویانە: ئەنجامدانی تەراوێح بەجەماعەت باشترو گەورەترە، چونکە پێغەمبەر ﷺ لەمزگەوتدا بەجەماعەت ئەنجامی داون، پاشان فەرمووی دەترسم لەسەرتان فەرض بکرێو ئەنجامدانی تەراوێح بەجەماعەت ببێتە فەرزی عەین، ئیتر وازی لەئەنجامدانی تەراوێح بەجەماعەت هێناو فەرمووی: (فَعَلَيْكُمْ بِالصَّلاَةِ فِي بِيُوتِكُمْ).

لەلایەکی ترەوە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ دوای لەدونیا دەرچوونی پێغەمبەر ﷺ لەمزگەوتدا بەجیا جیا نوێژی تەراوێحیان دەکرد، ئەمجار حەرزەتی عومەر کۆی کردنەوە ئەنجامدانی تەراوێحی بەکۆمەڵ هێنایە کایەوە، ئیتر لەسەر ئەمە کار چەسپاو کۆڕا دامەزرا.

٤- دوعا کردنی موسا لەفیرعەونو تاقمەکەی

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَآ إِنَّكَ ءَاتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُۥ زِينَةً وَأَمْوَٰلًا فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا۟ عَن سَبِيلِكَ رَبَّنَا ٱطْمِسْ عَلَىٰٓ أَمْوَٰلِهِمْ وَٱشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا۟ حَتَّىٰ يَرَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾ قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا فَٱسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

دوای ئەوەی حەزرەتی موسا موعجیزەی جۆراو جۆری نیشان دانو بەڵگەی راستی پێغەمبەرایەتی خۆی چەسپاند، کەچی هەستی کرد: کە فیرعەونو تاقمەکەی سوورن لەسەر ئینکاریو ئیمان نەهێنان، ئیتر دوعای لەفیرعەونو دارو دەستەکەی کردو وتی: خودایە! ئەوانە سوورن لەسەر مانەوە لەسەر کوفرو

دونیایـان خـۆش دەوێ، نـازو نیعمـەتی زۆرت پـێ داونو لەخۆشـیو رابـواردندا دەتلێنەوەو غەرابوونو گوێ بەبانگەوازی من نادەن.

ئیبنو کەثیر دەفەرموێ: ئەم دوعـا کردنـەی موسا لەفیرعـەونو تاقمەکـەی لەبەر خاتری ئایین بـوو، لەبـەر خـاتری خـودا رقـی هەڵسـاو دوعـای لێ کـردن، ئەمەش پاش ئەوەی بۆی دەرکەوت: کە خێر لـەناوچاویان بـەدی نـاکرێو هیـوای موسـوڵمانبوونی پـێ نـەمان ئـەو کاتـە دوعـای لێکـردن، وەکـوو چۆن لـەوەپێش حەزرەتی نووح کە لەئیمانهێنانی قەومەکەی نائومێد بوو، دوعای لێ کردن. وتی: ﴿رَبِّ لَاتَذَرْ عَلَى ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَافِرِينَ دَيَّاراً. إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ، وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا﴾نوح/٢٦-٢٧. ئیتر پەروەردگار دوعاکەی موسای قبـووڵ کردو نیگای بۆ موساو هارون کرد کە دوعاکەیان گیرا بووە.

دەفەرموێ: ﴿وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالاً فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ واتـە: دوای ئـەوەی فیرعـەونو کۆمـەڵەکـەی بانگـەوازی حـەزرەتی موسایان رەت کـردەوەو سـوور بـوون لەسـەر کوفـری خۆیـان، موسـا وتـی: پەروەردگارا! ئەتۆ لەدونیادا ئەوەندەت نازو نیعمەت داوە بەفیرعەونو تاقمەکـەی لەخۆیان بایی بوون، ئەوەندەت پۆشاکی جوانو خشڵو زێـڕو زیـوو ناومـاڵو مـاڵو سامانو خۆشی ژیانت پێ بەخشیون، کشتو کاڵو باغو بێستانو ئاژەڵت هێندە بۆ زۆر کردون، خۆیان لەخۆ گۆڕاوەو گوێ بەبانگەوازی ئیمـە نـادەن: ﴿رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ﴾ خودایە! ئەو نازو نیعمەتـەی پێت داون سـەری بـەوە کێشـاوە: کـە وێرای گومڕایی خۆیان کەسانی دیکەش گومـڕا بکـەن! وەکـوو لەشـوێنێکی تـردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى﴾العلق/٦-٧.

شـایانی باسـە زانسـتی شـوێنەوار ناسـیو لێکۆڵینـەوەو پشـکنینی گـۆڕی فیرعەونەکانی میصر گەواهی ئەوە دەدەن: کە فیرعەون خاوەن زێڕو زیوو داراییو دەسەڵاتێکی فراوان بوو، ئەو هـەموو زێـڕو زیـوو خشـڵو شـتە عـەنتیکانـەی کـە

دۆزراونەوەو دەدۆزرێنەوە ئەو هەموو ئەهرامو باڵەخانەو گۆڕی سەرنج ڕاکێشو پەیکەرانە، نیشانەی ئەوەن کە شارەستانیەتو حەضارەت لەو ڕۆژگارەدا زۆر پێشکەوتوو بووە. قورئان بەو دوو سێ وشەیە ئاماژە بۆ ئەو شارەستانیەتو پێشکەوتوییە دەکا.

(لام)ی (لیضلوا) پێی دەگوترێ (لام) عاقیبەت یان (لام)ی صەیرورەت. وەکوو چۆن (لام)ی (لیکون) لەئایەتی ﴿فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوّاً وَحَزَناً﴾القصص/٨.دا (لام)ی عاقیبەتە. کەوابوو (لام)ی (لیضلوا) لەئایەتەکەی ئێرەدا (لام)ی عاقیبەتو سەرەنجامە، واتە: سەرەنجام گەلو نەتەوەی فیرعەون گومڕا بوون، دەشگونجێ بڵێین: (لام)ەکە (لام)ی تەعلیلە (لام)ی باییسە. بەڵام بەگوێرەی ظاهیرو ڕواڵەت نەک لەحەقیقەتو واقیعدا.

واتە: پەروەردگار کاتێک ئەو هەموو خۆشیو ماڵو سامانەی دا بەنەتەوەی فیرعەون، ئەوماڵو سامانە بووە هۆکاری زێدە گومڕاییو کافر بوونیان، ئەم حاڵو چۆنیەتەیان دەق دەشوبهێتە حاڵو چۆنیەتی کەسێک ماڵو سامانی درابێتی بۆ ئەوەی گومڕا ببێ. کەوابێ ئەگەر (لام)ەکە بە(لام)ی تەعلیلو باییس دابنێین دەبێ ئاوا مانای بکەین.

﴿رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ﴾ خودایە! ماڵو سامانیان مەحوو کەرەوە، شوێنەواری ماڵو سامانیان بەپێوە مەهێڵە، هەرچی هەیانە لەماڵو مڵکو باغو بێستانو ئاژەڵ لەناویان بەرەو بیفەوتێنە! ﴿وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ﴾ دڵیان مۆربکەو دایخەو قەساوەت دایگرێ ﴿فَلاَ يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الأَلِيمَ﴾ ئیمان نەهێنن هەتا سزای بەئێشیان بۆ دێ، جا لەو کاتەدا کە حەزرەتی موسا ئەم دوعایانەی دەکرد حەزرەتی هارونیش ئامین ئامینی بۆ دەکرد، ئیتر پەروەردگار فەرمووی: ﴿قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا﴾ ئەوا دوعاکەتانمان قبووڵ کرد، چۆنتان داوا

کردو حەزتان لیّ بوو ئاوامان بڕیاردا، ئالی فیرعەون بەخۆیانو ماڵو سامانیانەوە لەبێخ دەریان دێنین.

﴿فَاسْتَقِيمَا﴾ ئێوەیش لەسەر گەیاندنی پەیامی خۆتـان بـەردەوام بـن‌و کەمتەرخەمی مەکەن، بانگەوازیی بۆ حەق‌و خوداپەرستی بەرێکو پێکی ئەنجام بدەن ﴿وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ شـوێن ڕێبـازی ئەوانـە مەکـەون: کـە نازانن دابـو نەریتی خودا لەبوونەوەردا چۆنە، ئێوە شوێن ڕێبـازی ئـەو نەفامانـە مەکەون کە هەڵەشەکارو چەواشەکارن، بتمانەیان بەوادەی خودا نیە، پەلە دەکەن‌و پێش وەخت داوای ئەنجامدانی کار دەکەن!

شایانی باسە دوعا گیرا بوون کـاتی تایبـەتی هەیـە، پـەروەردگار لەزانستی خۆیدا کاتێکی تایبەتی بۆ مەزندە کردوە، بەگوێرەی ئەو زانیـاری‌و مەزندەکردنـە نزاکە گیرا دەبیّ، واتە: بەویستی خودا دوعا گیرا دەبیّ نـەکـ بـەگوێرەی ویستی بەندە، پەلە کردن لەگیرابوونی دوعا نەفامی‌و نەزانیە، کەسێکـ پەلە بکـا لـەگیرا بوونی دوعـا نیشانەی بیّ ئەدەبی‌و نەفامی‌یە دەرحـەق بـەخودا، لەهـەمان کـاتدا نیشانەی هەبوونی شکو گومانە بـەوادەی خـودا، بۆیـە پـەروەردگار بەحـەزرەتی موساو هارونی فەرموو: ﴿قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا، وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ واتە: ڕێگای کەسانێکـ مەگرن کە دەربارەی حەقیقـەتی وادەو بەڵێنی خودا ئاگادار نین.. نازانن دابـو نەریتی خـودا لەبوونـەوەردا چۆنـەو چۆن نیە.

٥- خنکاندنی فیرعەونو تاقمەکەی، رزگار کردنی نەتەوەی ئیسرائیل

﴿وَجَٰوَزْنَا بِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُۥ بَغْيًا وَعَدْوًا ۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَدْرَكَهُ ٱلْغَرَقُ قَالَ ءَامَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِىٓ ءَامَنَتْ بِهِۦ بَنُوٓا۟ إِسْرَٰٓءِيلَ وَأَنَا۠ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ ءَآلْـَٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَٱلْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ ءَايَةً ۚ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ عَنْ ءَايَٰتِنَا لَغَٰفِلُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

ئەمە بەشی پێنجەمە لەچیرۆکی حەزرەتی موساو هارِوون لەگەڵ فیرعەوندا وەکوو زانیمان سەرەتا چیرۆکەکە بەگفتو گۆو حیوار دەست پێ دەکا، ئەمجار بەچیرۆکی سیحربازەکانو پاشان ئیمانهێنانی هەندێ گەنجو لاوی بەنوئیسرائیلی ئەمجار بەدوعاو پاڕانەوەی حەزرەتی موساو داوای بەهیلاکبردنی فیرعەونو تاقمەکەی.

ئەمجار کۆتایی چیرۆکەکە بەوە دێنێ: کە خودا دوعای حەزرەتی موسای گیرا کردو، فەرمانی بە بەنوئیسرائیلیەکان کرد: کە لەکاتێکی دیاریکراودا لەمیصر بڕۆنە دەرێ، هۆکاری چوونەدەرەوەشی بۆ گونجاندن، فیرعەون ئاگادار ی

ئەم کەینو بەنە نەبوو، هەرچەندە موساو هارونو شوێنکەوتوانیان لاوازو بێ دەسەڵات بوونو فیرعەونو تاقمەکەی دەسەڵاتدارو بەهێزو توانا بوون، بەڵام بەڵام چونکە خودا یارمەتی موسای دا فیرعەونو دارودەستەکەی لەناوبردنو دەفەرموێ: ﴿وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْياً وَعَدْواً﴾ واتە: بەنوئیسرائیلیەکانمان لەدەریا پەڕاندەوە، پەڕاندنەوەکەیان بەکۆمەکیو یارمەتی ئێمە بوو، دەریامان بۆ شەق کردن، پەڕینەوەکەیان بەو شێوە نائاساییە، موعجیزەیەکی تری موسا بوو، نیشانەیەکی تری راستی پێغەمبەرایەتی ئەوبوو، فیرعەونو یاساوڵەکانی شوێنیان کەوتن، دەیانەویست ستەمیان لێ بکەنو قەلاچۆیان بکەن.

وەکوو دەڵێن: بەنوئیسرائلیەکان کاتێک لەخزمەت حەزرەتی موسادا لەمیصر چوونەدەر شەشصەد هەزار شەڕکەربون ئەمە جگە لەژنو منداڵو پیرو کەنەفت. جاوەکوو دەڵێن: بەنوئیسرائیلیەکان پێش ئەوەی میصر بەجێ بێڵن خشڵو زێڕو زیوێکی زۆریان لەقیبطیەکان وەرگرتبوو، جا کە رەویان کردو لەمیصر وەدەرکەوتن لەگەڵ خۆیاندا ئەم خشڵو زێڕەشیان بردبوو، بەمەش فیرعەون بەتەواوی رقی هەڵساو هەراسانی لێ هەڵگیرا، ئیتر بەسوپایەکی زۆرو بێشومارەوە شوێنیان کەوت، لەکاتی خۆرهەڵاتا لەکەنار دەریای سوور (دەریای سویس) پێیان گەیشت، ئیتر کە بەنوئیسرائیلیەکان ئەم سوپا زۆرەی فیرعەونیان بینی، ترسیان لێ نیشتو ئەژنۆیان شکا؛ چونکە پێشیان دەریابوو، پاشیان سوپای فیرعەون بوو، ئیتر پەروەردگار نیگای بۆ حەزرەتی موسا کرد: کە بەعەصاکەی لەدەریا بدا، ئەویش عەصاکەی لەدەریا داو دەریا شەق بوو رێباز رێباز بوو، دوانزە رێگای تێکەوت، تەباری نێوان رێگاکان بەئەندازەی کێوێکی گەورە دەینواند، بۆ ئەوەی هەرتایەفەیەکیان بەرێگای تایبەتی خۆی بپەڕێتەوە، کە دەریا شەق بوو رێگاکانی تێکەوتن، پەروەردگار بایەکی هەڵکرد رێگاکانی وشکو برینگ کردەوە. ئیتر بەنوئیسرائیلیەکان کەوتنەڕێو لەدەریا پەڕینەوە، کاتێک دواکەسیان لەلێواری ئەوپەڕی دەریاوە پەڕینەوە، فیرعەونو تاقمەکەی لەم

لاوە گەییشتنە لێواری دەریا، کە فیرعەون دیمەنی ڕێگاکانی بینی ترسی لێ نیشتو ویستی بگەڕێتەوە، پاشان بڕیاری دا شوێن بەنوئیسرائیلی‌یەکان بکەوێ، بەخێزانەکەی خۆی گوت: بەنوئیسرائیل لەئێمە شیاوترنین بۆ ڕۆیشتن بەناو دەریادا، ئیتر تێکڕا هەموویان ملیان لەناو دەریا نا، کاتێک هەموویان کەوتنە ناوەڕاستی دەریاوە، پەروەردگار فەرمانی بەدەریا کرد: کە وێک بێتەوەو هەموانیان لەنێوخۆ بگرێ، ئەوەبوو دەریا وێک هاتەوەو کەسیان ڕزگاریان نەبوو، ئیتر شەپۆلەکانی دەریا جەستەکانیانی بەرزو نزم دەکردەوەو فیرعەون ژێر شەپۆلەکان کەوتو مەرگ یەخەی پێ گرت، ﴿حَتَّىٰٓ إِذَآ أَدۡرَكَهُ ٱلۡغَرَقُ﴾ هەتا خنکان لی‌ی نزیک بوەوەو دڵنیا بوو: تازە ڕزگاربوونی نیە ﴿قَالَ آمَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِيٓ آمَنَتۡ بِهِۦ بَنُوٓاْ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَأَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ﴾ وتی: بڕوام هێنا: کە هیچ خودایەک نیە جگە لەو خودایەی: کە نەتەوەی ئیسرائیل ئیمانیان پێ هێناوە، وە من لەپێری موسوڵمانانم. من یەکێکم لەوانەی گەردنکەچی فەرمانی پەروەردگارنم، من کە لەوەپێش ئینکاری ئایەتەکانی خودام دەکردو بەربەرەکانی پێغەمبەرەکەیم دەکرد، ئێستا وا پەشیمان بوومەوەو ئیمانم هێناوە. سێ جار ئیمانهێنانی خۆی ڕاگەیاند بەتەمای ئەوە بوو: ئیمانی لێ وەربگیرێو لەخنکان ڕزگاری ببێ، بەڵام تازە کار لەکار ترازاوەو ئەو سەردەمە تێپەڕی ئیمانهێنان قبووڵ بێ، ئیمانهێنانەکەی کاتی نائومێدیو دەس لەخۆبەردانو غەرغەرەی مردن بووەو لی‌ی وەرناگیرێ. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا رَأَوۡاْ بَأۡسَنَا قَالُوٓاْ: آمَنَّا بِٱللَّهِ وَحۡدَهُۥ وَكَفَرۡنَا بِمَا كُنَّا بِهِۦ مُشۡرِكِينَ فَلَمۡ يَكُ يَنفَعُهُمۡ إِيمَٰنُهُمۡ لَمَّا رَأَوۡاْ بَأۡسَنَا، سُنَّتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِي قَدۡ خَلَتۡ فِي عِبَادِهِۦ، وَخَسِرَ هُنَالِكَ ٱلۡكَٰفِرُونَ﴾غافر/٨٤-٨٥.

بۆیە پەروەردگار لەوەڵامی فیرعەوندا دەفەرموێ: ﴿آلۡـَٰٔنَ وَقَدۡ عَصَيۡتَ قَبۡلُ وَكُنتَ مِنَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ؟﴾ ئایا ئێستا ئیمان دەهێنی، تازە بڕوا بەدەسەڵاتو خودایەتی خوداو پەیامی موسا دەکەی؟ لەحاڵێکدا تۆ لەوەپێش لەخودا یاخی بووی‌و خەریکی ئاشوبگێڕانو فیتنە جۆیی بووی لەسەر زەوی، بۆ خۆت گومڕاو

سەرلێشێواو بووی، هەمیشە خەریکی گومڕاکردنی کەسانی دیکە بووی. ئێستا کە لەژیان نائومێد بویو دەزانی کارلەکار ترازاوە ئەمجار ئیمان دێنی؟! بۆچی پێش ئەوەی دەرگای تۆبەو پەشیمانیت لەسەر دابخرێ ئیمانت نەهێنا؟!

﴿فَٱلۡيَوۡمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنۡ خَلۡفَكَ ءَايَةٗۚ﴾ ئەمڕۆ لاشەکەت بەبێ گیان بەرز دەکەینەوە بۆ سەر بەرزاییەک، ئەوانەی بڕوایان بەلەناوچوونی تۆ نیە بادڵنیا بن لەمردنی تۆ، بۆ ئەوەی ببیتە پەندو عیبرەت بۆ ئادەمیزادانی دوا خۆت، بەتێفکرین لەسەرنجامو بەسەرهاتی تۆ تەمبێ ببن، واز لەسەرپێچی فەرمانی خودا بێنن، واز لەکوفرو بێدینی بێنن، چیدی ئاشوبو فیتنە لەسەر زەوی بەرپا نەکەن. شەریک بۆ خودا دانەنێنو لافی خودایەتی لێ نەدەن. تەمبێ ببنو بزانن خودا وادەو بەڵێنی خۆی بەجێ دێنێ، ئەو وادەی کە داویەتی بەپێغەمبەران ئەنجامی دەدا، هەروا هەڕەشەی بۆ دوژمنانی ئەنجام دەدا!

دەی باملهوڕەکانی مەککەو هەموو ملهوڕانی تر بترسن لەقارو غەزەبی خودا، چونکە پەروەردگار کەمالی قودرەتو زانیاری تەواوی هەیەو بەویستو ئیرادەی خۆی چی بوێ دەیکاو چۆنی حەزلێ بێ ئاوا ئەنجامی دەدا.

فیرعەون نازناوە بۆ پاشاکانی میصر. ناوی خۆی منپیتاج بووە کوڕی رەمسیس بووە ساڵی ١٢٢٥ی پ.ز تۆپێندراوە.

پاش خنکانی لەناو دەریادا لاشەکەی رزگار کراوە، تا ئێستا ئەو جەستەیە لەمۆزەخانەی شوێنەواری میصریدا لەشاری قاهیرە هەڵگیراوە، زۆر کەس کە دەچێ بۆ سەیری ئەهرامەکانو شوێنەوارەکانی قاهیرە ئەولاشەیە بەچاوی خۆی دەبینێ. وەکوو دەڵێن: ئێستاش شوێنەواری سوێراوی ئاوی دەریای پێوەدیارە.

بەدەرخستنەوەی لاشەکەی فیرعەون پەندو ئامۆژگارییە بۆ هەموو ملهوڕێک، بۆ هەر کەسێک لافی خودایەتی لێ بداو بڕوانی بەتاکو تەنهایی خودا نەبێ.

لاشەکەی فیرعەون ئەوەمان تێدەگەیەنێ کە ئەو زۆر لەوە کەمترە ببێتە خودا، چونکە خودا نابێ بمرێ، دەبێ هەمیشە زیندوو بەئاگابێ.

راڤەکەرانی قورئـان دەفـەرمون: حیکمـەت لـەرزگارکردنی لاشـەی فیرعـەون دوای خنکانی ئەوەیە: کەسانێک هەبوون پێیان وابوو: فیرعەون خودایەو نامرێ، ئیتر پەروەردگار ویستی خەڵکی بەچاوی خۆیان بەمردویی بیبینن‌و بەو شێوە زەلیل‌و هیچ‌و پووچی‌یە چاویان پێ بکەوێ‌و دڵنیابن کە گۆڕەهو بووە. بزانن ئەو کەسەی دوێنێ لافی خودایەتی لێ دەداو ئەو هەموو پلەو پایەی بۆخۆی دانابوو ئەمڕۆ چەند زەلیل‌و بێ دەسەڵاتو هیچ لەبارانەبووە!

﴿وَإِنَّ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ﴾ واتە: زوربەی زۆری ئادەمیزادان بێ ئاگان لەبەڵگەو دەلیلی جۆراو جۆری ئێمە دەربارەی ئەوەی کە عیبادەت تەنیا بۆ خودایەو کەسی تر شیاوی خودایەتی نیە، بەو نیشانەو بەڵگانە پەند ئامێز نابن، عیبرەت وەرناگرن، چونکە بیر لەهۆکارو ئاکامی روداوەکان ناکەنەوە!

ئەمجار پەروەردگار پەردە بەسەر مەشهەدی کۆتایی دیاردە دڵتەزێنەکان دادەداتەوە، پەردە بەسەر مەشهەدی یاخی بوون‌و فەسادو رکەبەری‌و تەحەدداکردنی خوداو بەندایەتی بۆنەکردنی‌دا دادەداتەوەو بەچاوتروکانێک دیمەنێکی تر دێنێتە پێشەوە، سەرەنجامی بەنوئیسرائیلی‌یەکان لەدوا لەناوچوونی فیرعەون‌و روداوی چەند سەردەم‌و چین‌و توێژێکیان دەخاتە سەرشاشەی تەلەفیزیۆنی خودایی‌و دەفەرموێ:

﴿وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ﴾ بێگومان دوای فەوتان‌و لەناچوونی فیرعەون، نەتەوەی ئیسرائیلمان لەشوێنێکی گونجاوو لەبار نیشتەجێ کردن، رزق‌و رۆزی زۆرو زەبەندەمان بەسەردا باراندن، لەوڵاتی شام‌و فەلەستین‌دا نیشتەجێمان کردن، لەوڵاتێکی ئاودارو سازگارو ئاوو هەوا گونجاودا ژیانیان بەسەر برد، خێرو بێری زۆرمان بەسەردا رشتن، میوەو دانەوێڵەو ئاژەڵ‌و باخ‌و بێستان‌و جۆرەها وەسائیلی بەختەوەری‌و زینەتمان بۆ دابین کردن!!

بێگومان لەوەپێش پەروەردگار لەسەر زوبانی پێغەمبەرانی وەکوو حەزرەتی ئیبراهیمو ئیسحاقو یەعقووب وادەی بەبەنوئیسرائیلی‌یەکان دابوو: کە خاکی فەلەستینیان بداتێ بەڵام: کە لەدواییدا بڕوایان بەپێغەمبەرانی نێردراو بۆ سەریان نەکرد، بەتایبەتی: کە بانگەوازی حەزرەتی عیساو حەزرەتی موحەممەدیان ڕەتکردەوە، پەروەردگار ئەو خەلافەتەی لێ ستاندنەوە، ئیتر لەوەدوا هیچ مافێکی نیشتەجێ بوونیان لەخاکی فەلەستیندا نەماوە..

زانایانی تەفسیر دەربارەی پێناسەی بەنوئیسرائیل لەم ئایەتە دوو ڕایان هەیە:

١- هەندێکیان دەڵێن: مەبەست بەبەنی ئیسرائیل لێرەدا ئەو جولەکانەن: کە لەسەردەمی حەزرەتی موسادا بوون! جا بەگوێرەی ئەم ڕایە، مەبەست بە(مبوأ صدق) وڵاتی میصرو شامە. مەبەست بە(طيبات)یش خێرو بێری ئەو وڵاتانەیە.

٢- هەندێکی تریان دەڵێن: مەبەست بە(بني اسرائيل) ئەو جولەکانەی هاوچەرخی پێغەمبەری ئیسلامن ﷺ ئەمە ڕای زوربەی زۆری ڕاڤەکەرانی قورئانە. دەڵێن: مەبەست هۆزو خێڵە جووەکانی مەدینەو دەوروبەری مەدینەن، واتە: (بەنوقورەیظەو بەنونەضیرو بەنوقەینوقاع)ن. دەڵێن: مەبەست بە(مبوأ صدق) وڵاتی نێوان مەدینەیەو مەبەست بە(الطيبات) ئەو میوەو بەرو بوومەیە کە لەو وڵاتەدا هەیە. مەبەست بە(العلم) لەئایەتی دواییدا قورئانی پیرۆزە، بەمەجاز بەقورئان دەگوترێ: عیلم، چونکە هۆی عیلمو زانیارییە.

﴿فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ واتە: بەنوئیسرائیلیەکان نەکەوتنە دوبەرەکیو ڕاجیایی‌یەوە دەربارەی ئایینی خۆیان ئیللا پاش ئەوەی زانیارییان دەستگیر بوو، تەوراتیان خوێندەوە، حوکمەکانی فێر بوون، یان ئەوان نەکەوتنە ناو کێشەو دووبەرەکیو ئیختلافەوە دەربارەی حەزرەتی موحەممەد ﷺ ئیللا پاش ئەوەی ڕاستی ئەو زاتەیان بۆ دەرکەوت، ڕەوشتو نیشانەو موعجیزەکانیان بینین، چونکە ئەوان پێش هاتنی پێغەمبەری ئیسلام دانیان دەنا

بەپێغەمبەراسیەتی پێغەمبەرێک: کە ناوی موحەممەدە، کۆک بوون لەسەر راستی پێغەمبەرایەتی، دەیانگوت هەر لەگەڵ ئەو پێغەمبەرە هات ئێمە نیشانەو رەوشتەکانی دەزانین خێرا پێش هەموو کەس ئیمانی پێ دەهێنین، چونکە ئەوان وەکوو کوڕی خۆیان دەیانناسی، لەم بارەوە کە نیشانەکانی لەکتێبە ئاسمانیەکاندا روون کرابووەوە، لەتەوراتو ئینجیلدا نووسرابوو ئەوان دەیانخوێندەوە. کەچی کە پێغەمبەر رەوانە کراو بانگەوازی خۆی بلاو کردەوە، ئەو کەسەی: کە سەدەها ساڵ بوو لەکتێبەکانی خۆیاندا ناونیشانەکانیان دەزانیو لافی ئەوەشیان لێ دەدا هەر کە رەوانە کرا خێرا بڕوای پێ بکەن، کەچی کە هاتە سەریان بڕوایان پێ نەکرد، بڕێکیان لەبەر حەسوودیو پلەو پایە خۆشەویستیو دەسبڕینی خەڵکی نەفام ئیمانیان پێ نەهێناو بانگەوازییەکەیان رەتکردەوە، بڕێکی تریشیان ئیمانیان پێ هێنا.

بەکورتی ئەوان لەهیچ مەسەلەیەکدا لەبەر نەزانی نەکەوتنە دووبەرەکیو کێشەوە، بەڵکوو پاش ئەوەی زانیارییان دەستگیر بوو، ئەو کاتە راجیابیو کێشەیان تێکەوت: کە دەبوایە دووبەرەکییان تێ نەکەوێ.

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ واتە: بێگومان خودای تۆ ئەی موحەممەد! رۆژی قیامەت ناوانیان دەکاو دەربارەی ئەو مەسەلانەی تێیاندا کەوتوونە کێشەوە حوکمو بڕیاری عادلانەی خۆی دەردەکا، حەقو بەتاڵ لێک جیا دەکاتەوە، راستالان رزگار دەکاو دەیانخاتە بەهەشتەوە گومڕایانیش دەخاتە ناو ئاگری دۆزەخەوە.

جەخت كردنەوە لەسەر راستی قورئان دەربارەی ئەو وادەو بەڵێنانەو هەڕەشانەی تێیدا هاتوون

فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ ٱلْخَـٰسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ ءَايَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار هەواڵی لەچیرۆكی پێغەمبەرانی رابـردوو دا؛ باسی سەرگورشتەی حەزرەتی (نوحو موساو هارون)ی بۆ كردین: كە چۆن یارمـەتی‌دانو بەسەر ناحەزانیاندا زاڵی كردن؛ باسی دووبەرەكی نێوان بەنوئیسرائیلی‌یەكانی كرد بەتایبەتی لـەكاتێكدا زانیارییـان پێگەیشـتو حەقیقـەتیان زانـی، حەسـوودیو خۆویسـتیو مادەپەرسـتیو كورسـی خۆشەویسـتی وای لێ كـردن كـە بـڕوا بەپێغەمبـەری ئاخیرزەمـان نەكـەن، ئـەمجار ئـەو شـتانە دەخاتـە ڕو كـە راستی قورئـان دەچەسـپێنێ دەربـارەی ئـەو وادەو بەڵێنانـەی تێـدا هـاتوونو ئـەو هەڕەشانەی لەخۆی گرتوونو رو دەكاتـە پێغەمبـەرو مەبەسـتی ئۆمـەتەكەیـەتیو دەفەرمویّ:

﴿فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! ئەگـەر لە(فەرزی مـەحاڵدا) شكو گومانت لا پەیدا بوو دەربارەی راستی ئـەو قورئانـەی بەنیگا بۆت نێردراوەو چیرۆكی پێغەمبەرانی رابوردووی وەكوو حـەزرەتی هـوودو نوحو موساو هارونو هی تریشی لەخۆگرتووە، لەفەرزێكدا گومانت لەحەقیقـەتو

راستیدا هەبوو، ئەوە ﴿فَاسْأَلِ الذِينَ يَقْرءُونَ ٱلكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ تۆ پرسیار لەزاناکانی ئەهلی کیتاب بکە، لەمالمەکانی جولەکە بپرسە؛ لەئەوانە پرسیار بکە کە لەپێش تۆدا تەوڕاتیان خوێندۆتەوە، ئەوان زانیارییەکی تەواویان هەیە دەربارەی راستی ئەو نیگایەی بۆ تۆ نێردراوە.

لەراستیدا هیچ کاتێ پێغەمبەر دەربارەی راستی پەیامەکەیو نیگاو سروشێ: کە بۆی دەهات گومانی نەبوەو پرسیاریشی لەمالمەکانی جولەکە لەم بارەوە نەکردوە، وەکوو ریوایەت کراوە لەپێغەمبەرەوە ﷺ دەیفەرموو: (لاَ أَشُكّ وَلاَ أَسْأَلُ) دەی کەوابێ: ئەوە مانای چی؟ ئەگەر شکئو کومانت هەبوو؟ هەڵبەتە مەبەست بە﴿فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَأُونَ ٱلكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ ئیحالە کردنیانە بەزانینو زانست نەکێ وەصفدارکردنی پێغەمبەربێ بەشکئو گومان.

ئیبنو عەبباس فەرموویەتی: نە، سوێندم بەخودا هەرگیز پێغەمبەر ﷺ چاولێکێ نانێکێ گومانی نەبوە، لەهیچ مالمێکی جولەکە پرسیاری نەکردوە، دەیفەرموو: (لا أشك ولا أسأل) بەڵکوو شایەدی دەدەم کە ئەو قورئانە حەقەو لەحەقەوە هاتووە.

رای پەسەند بۆ راڤەکردنی ئەو ئایەتە ئەوەیە: کە بڵێین: خیطابەکە بۆ بیسەرە (جا هەر بیسەرێکێ بێ) یان خیطابەکە بۆ پێغەمبەرەو مەبەست ئومەتەکەیەتی. ئەمەش جۆرە تەعبیرێکی باوو بارپێوەگرتووە لەزمانی عەرەبیدا، هەروەها دانانی ئەگەر لەشتێکدا، بۆ نەفیی ئەگەری هەبوونی، جۆرە تەعبیرێکی ئولفەت پێوەگیراوە لەناو عەرەبدا. وەکوو ئەوە حەزرەتی عیسا عليه السلام دەفەرموێ: ﴿إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ﴾المائدة/١١٦. لێرەدا حەزرەتی عیسا دەزانێ کە ئەو قسەیەی نەکردوە، وەلێ بەشێوەی ئەگەرو فەرزی مەحالْ ئاراستەی دەکا بۆ ئەوەی بیکاتە بەڵگە: کە ئەو قسەیەی نەگوتووە. چونکە ئەگەر بیگوتایە، خودا دەیزانی ئاخۆ گوتویەتی یان نەیگوتووە.

وەلێ ئەم جۆرە ئاڕاستە کردنە تیلنیشانی ئەوە دەکا: کە ئەو کاتە پێغەمبەر ﷺ تووشی چەند ناڕەحەتیو ئەزمەیەکێ لەدوایەکێ بووە، بەتایبەتی ئەو ئەزمەو

نارەحەتیانەی دوای روداوی شەورەوی (الأسراء) تووشیان هات؛ ئەوەبوو: برێک لەوانەی موسوڵمان بوبوون پاشگەزبوونەوە، چونکە بڕوایان بەمیعراج نەکرد.لەدوای مردنی خاتوخەدیجەی خێزانیو مردنی ئەبوطالیب، فشار خستنە سەر پێغەمبەرو هاوەڵانی لەلایەن کافرەکانی قورەیشەوە زیاتر پەرەی سەند، تا ئەندازەیەک بانگەوازی ئیسلامی جۆرە راوەستانو جمودێکی بەسەردا هات؛ هەموو ئەم دیاردانە کاریان لەدڵو دەروونی پێغەمبەر ﷺ کرد، ئیتر پەروەردگار بەم جۆرە جەخت لەسەرکردنە ئەو کارداناوەیە لەدڵو دەروونی پێغەمبەر دەردەهاویو زێدە یەقینی پێ دەبەخشێ!

دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ سوێند بێ پەیامی حەقو راستو ئاشکرات بۆ هاتووە، هیچ شکو گومانی تێدا نیە، ئەو هەواڵانەی لەقورئاندا بۆت هاتوون راستو حەقن، تۆ فروستادەو رەوانەکراوی پەروەردگاری، جولەکەو مەسیحی‌یەکان ئەو راستی‌یە دەزانن چونکە لەکتێبە ئاسمانییەکانی خۆیاندا نیشانەو وەصفی تۆیان خوێندۆتەوەو دەزانن، کەوابێ هیچ گومانت لەپێغەمبەرایەتی خۆتدا نەبێ، دڵنیابە ئەوەی بۆت نێردراوە راستو حەقە.

ئەمەش دڵنیاکردنێکی ترە بۆ موسوڵمانانو پێ زاناندنیانە: کە ناونیشانو رەوشتی پێغەمبەر ەکەیان لەکتێبە ئاسمانییەکانی پێشوودا تۆمار کراوەو لای خاوەن نامەکان عەیانو نومایانە.. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوباً عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنْجِيلِ﴾الأعراف/١٥٧.

﴿وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ ئەی پێغەمبەر بەهیچ جۆرێک نەچی لەپێڕی ئەوانەبی: کە ئایاتی خودا بەدرۆدەخەنەوە، بەڵگەکانی تاکو تەنهایی خودا رەت دەکەنەوە، دەڵێن: خودا ناتوانێ ئادەمیزاد بکاتە پێغەمبەرو رەوانەی بکا بۆ سەر گەلو نەتەوەکان، ئەگەر وا بکەی دەچیە پێڕی ئەوانەی خەسارەتمەندی دونیاو قیامەت بوون، خودی

خۆیـان بەخەسار داوە، خۆیـان لـەئیمانهێنان بێبـەش کـردوە، کامـەرانیو خـۆش بەختی دونیاو قیامەتیان لەکیس خۆیان داوە.

ئەمجار ئەگەر ئەوەی بۆ پێغەمبەر هاتووە پـەیامی حەقـەو شـکو گومـانی تێـدا نیـە، ئـەی هـۆ چیـە ئـەو خەڵکـە لەسـەر سـەرپێچی کـردنو گـوێ پێنـەدان بەپەیامی حەق بەردەوامن؟!

هۆیەکە ئەوەیە: قەزاو قـەدەری خـودا، دابـو نـەرێتی پـەروەردگار داخـرازی ئەوەیـە: هـەر کەسێک ئەسبابی هیدایـەت دەستەبەر نـەکا هیدایـەت نـادرێ، کەسێک چاو نەکاتـەوە رونـاکی نـابینێ، کەسێک هەستەکانی خۆی لـەکاربخا سوودیان لێ نابینێ، سەرەنجامی بۆ گومڕاییەو سەرێ لێ شێواوە، هەرچەندە بەڵگەو نیشانە هەبن ئەگەر هەستیارانە تێیـان نـەفکرێ، ئامادەباشـی هیدایـەتی تێدا نەبێ هیچ کەڵکێک لەو بەڵگانە نابینێ، چونکـە ئەمـە دابـو نـەرێتو بـاوی خودایەو وای بڕیار داوەو دەفەرموێ:

﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ئەوانەی بڕیـاری خودایـان بۆ دەرچووە بەوە: کـە سزایان بـدا، حوکمـی خودایـان بەسـەردا چەسـپاوە بەسـزا بەگوێرەی سوننەتی پەروەردگار لەمەخلوقاتی خۆیدا لەم رووەوە: کە ئامادەباشی ئەوەیان تێدا نیە هیدایەت وەربگـرن، ئەوانـە هـەرگیزاو هـەرگیز ئیمـان نـاهێنن، چونکە لەکوفرو یاخیبوونێدا رۆچوون، لەتاواندا نقوم بوون، پشتیان لەنیشانەکانی خودا هەڵکردوە، روو لەو بەڵگانە وەردەگێڕن کە خودا لەبوونەوەردا دایناون.

ئەمـەش مانـای وا نیـە خـودا رێگـای ئیمانهێنانیـان لێ دەگـرێو نـایەڵێ موسوڵمان بن، بەڵکوو مانای وایە: ئەوان بۆخۆیان رێبـازی کوفریـان هـەڵبژاردوەو کەسبی بێدینییان کردوە!

بەکورتی کەسێک بەگوێرەی زانیـاری خـودا کـافربوو، یـان موسـوڵمان بـوو، دەبێ ئەو کوفرە یان ئەو ئیمانەبێتەجێ، چونکە زانستی خودا هەڵە ناکا.

جا هەر کەسێک لەعیلمی خودادا بەکافر دانرابێو بڕیاری خودا لەسەر کـافر بوونی درابێ ئەوانە ئیمان ناهێنن. ﴿وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ

الألیم﴾ تەنانەت ئەگەر هەموو ئایاتو نیشانە کەونییەکانیان بۆ بێ بەچاوی خۆیان بیانبینن، هەرچی نیشانەی زانستیو قورئانی هەیە بۆیان بێ ئەوانە ئیمان ناهێنن، چەند نیشانەو موعجیزەی موسا کە قورەیشییەکان داوات لێ دەکەن بۆیان بنوێنێ، وەکوو هەڵقولانی جۆگەو جۆبار، بەرزبوونەوە بۆ ئاسمان، دارایی باغو باغات، قورئان کە بۆخۆی نیشانەی ئەوەیە: کە لەخوداوە هاتووە، ئەگەر ئەم نیشانانەو دەیان بەڵگەی تری سەرئاسا ببینن ئەوانە بڕوا ناکەن، هەتا سزای بەئێشو ئازارو کوشندەیان بۆ نەیێ، ئەو کاتەش ئیمانهێنانیان بێ سوودە، وەکوو چۆن ئیمانهێنانی فیرعەون سوودی نەبوو، چونکە ئیمانهێنانی سەرەمەرگ بوو، ئیمانی سەرەمەرگو کاتی غەرغەرە وەرناگیرێ. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى، وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا، مَاكَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ، وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾الأنعام/١١١.

چیرۆکی حەزرەتی یونس ﷺ لەگەڵ نەتەوەکەیدا

فَلَوۡلَا كَانَتۡ قَرۡيَةٌ ءَامَنَتۡ فَنَفَعَهَآ إِيمَٰنُهَآ إِلَّا قَوۡمَ يُونُسَ لَمَّآ ءَامَنُواْ كَشَفۡنَا
عَنۡهُمۡ عَذَابَ ٱلۡخِزۡيِ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَمَتَّعۡنَٰهُمۡ إِلَىٰ حِينٖ ﴿٩٨﴾ وَلَوۡ
شَآءَ رَبُّكَ لَأٓمَنَ مَن فِي ٱلۡأَرۡضِ كُلُّهُمۡ جَمِيعًاۚ أَفَأَنتَ تُكۡرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ
يَكُونُواْ مُؤۡمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفۡسٍ أَن تُؤۡمِنَ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ وَيَجۡعَلُ
ٱلرِّجۡسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَعۡقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

ئەمە چیرۆکی سێیەمە لەو چیرۆکانەی ئەم سوورەتە لەخۆی گرتوون، ئەم بەسەربردەیە: چیرۆکی حەزرەتی یونسە ﷺ!

ئەم سێ ئایەتانەی ئێرە تەواوکەری مانای ئایەتەکانی پێشوونو دابو نەریتی پەروەردگار لەبوونەوەردا شی دەکەنەوە: کە چۆن هەڵسو کەوتی کردوە لەگەڵ ئەو

نەتەوانەی پێغەمبەریان بۆسەر رەوانە کراون. هەروەها باسی ئەوەش دەکەن: کە پەروەردگار ئادەمیزادی وا دروست کردوە ئامادەباشی ئیمانهێنانو مانەوە لەسەر کوفرو کردنی کاری خێرو شەڕیان تێدابێ!

ئەوەتا پاش ئەوەی پەروەردگار لەئایەتی پێشوودا ئەوەی راگەیاند: کە ئەوانەی لەزانستو زانیاری خودادا بڕیاری کوفرو بێدینییان بۆ دراوە ئیمان ناهێننو هەر بەکافری دەمێننەوە، ئەمجار بەشوێن ئەوەدا ئەم ئایەتانەی هێنان بۆ ئەوەی ببنە بەڵگە لەسەر ئەوەی کە گەلی (یونس) پاش کوفرو بێدینی ئیمانیان هێناو ئیمانهێنانەکەشیان سوودبەخش بوو بۆیان، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ: کە کافر دوو بەشن؛ بەشێکیان، خودا بڕیاری داوە بەکافریی بمێننەوەو لەسەر کوفر بمرن. بەشێکیشیان خودا دەربارەیان بڕیاری داوە کە ئیمان بێننو بەموسوڵمانی بمرن، هەر شتێکیش خودا بڕیاری لەسەر دابێ دێتەجێ.

پەندو عیبرەتیش لەهێنانی ئەم چیرۆکئو بەسەربردانە (چیرۆکی حەزرەتی نوح، چیرۆکی حەزرەتی موسا، چیرۆکی حەزرەتی یونس) رەددانەوەی پڕوپاگەندەو چەواشەکاریی کافرەکان بوو، کە بەشێک لەو چەواشەکارییە ئەوەبوو: پێغەمبەر هەڕەشەی لەقورەیشییەکان کرد بەسزاو عەزابو عەزابەکەش نەهات. ئیتر پەروەردگار ئەوە رون دەکاتەوە: کە دواکەوتنی هەڕەشەکان کار ناکاتە سەر راستی هاتنیان، بەبەڵگەی ئەوە پەروەردگار عەزابی لەقەومی نوحو قەومی موساو قەومی یونس دواخست، پاشان ئەو عەزابە هەڕەشەپێکراوەی بەسەر گەلی نوحو نەتەوەی موسادا داو بەو دەردەی بردن، وەلێ عەزابی قەومی یونسی نەدا چونکە ئیمانیان هێنا.

وەکوو ئاشکرایە حەزرەتی یونس، چوار جار لەقورئاندا بەناوی خۆی ناوی هاتووە، لەسورەتی (**النساء**/١٦٣)و لەسورەتی (**الأنعام**/٨٦)و لەسورەتی (**یونس**/٩٨)و لەسورەتی (**الصافات**/١٣٩)دا؛ بەئاوەڵناویش دوو جار ناوی هێنراوە لەسورەتی (**الأنبیاء**/٨٧)دا: دەفەرموێ: ﴿**وذا النون اذ ذهب مغاضباً**﴾و لەسورەتی (**القلم**/٤٨)دا کە دەفەرموێ: ﴿**فاصبر لحکم ربك**

﴿وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ﴾ ئەم زاتە ناوی یونسە کوڕی (مەتا)یە هەندێک دەڵێن: یونسی کوڕی ئەمەتایە.

پەروەردگار نیگای کردو کردی بەفروستادەی خۆیو ناردی بۆ سەر دانیشتوانی نەینەوا (موصل) ئەوانیش بەدرۆیان خستەوەو پەیامەکەیان رەتکردەوە، حەزرەتی یونس هەڕەشەی لێ کردن بەوە کە ئەگەر ئیمان نەهێنن پاش ماوەیەک عەزابیان بۆ دێ، هەندێک دەڵێن: ماوەکە چل رۆژ بووە.

جا حەزرەتی یونس پاش ئاڕاستەکردنی ئەم هەڕەشە بۆیان بۆخۆی بەرق هەڵساوی ئەو وڵاتەی بەجێ هێشتو بەرەو وڵاتێکی تر کەوتە رێ. پاش ماوەیەک خەڵکەکە ترسانو کەوتنە گەڕان بەشوێنیا نەیاندۆزییەوە، کە وادەی هاتنی عەزاب نزیک بووەوە، ئاسمان هەورو هەڵا دایگرت، بەری ئاسمان بەهەوری رەشی ترسناک گیراو هەورەکان لەزەوی نزیک بوونەوە، بەجۆرێک شارەکەیان داپۆشی، ئیتر دانیشتوانەکان بەتەواوی تینیان لێ پەیدا بوو، بەدوا حەزرەتی یونسدا گەڕانو نەیاندۆزییەوە، ئیتر دڵنیابوون لەراستی هاتنی عەزابەکە، هەموویان پۆشاکی بزویان پۆشی، چوونە دەری شارو بەخۆیانو منداڵو خێزانو مەڕو ماڵاتیانەوە بێچووەکانیان لەدایکەکان جیا کردەوە، بەم دابڕانە شینو شەپۆڕو باڕە باڕو گارەگارو هۆڕە هۆڕو دەنگو صەدایەک پەیدا بوو وەکوو رۆژی حەشر، خەڵکەکە هەموویان بەدڵ پەشیمان بوونەوەو تۆبەیان کردو ئیمانهێنانی خۆیان راگەیاندو لەخودا پاڕانەوە، پەروەردگار رەحمی پێ کردنو عەزابەکەی لێ دوور خستنەوە.

وەکوو دەڵێن: ئەو رۆژە رۆژی جومعە بوو رێکەوتی رۆژی عاشورا بوو.

ئیمامی طەبەری دەفەرموێ: لەناو هەموو نەتەوەکاندا گەلی یونس تایبەتمەندی ئەوەیان پێ درا کە دوای دەرکەوتنی عەزاب لێیان تۆبەیان لێ وەرگیرا.

زەجاج دەفەرموێ: نەخێر ئەوان عەزابیان نەهاتە سەر بەڵکوو نیشانەکانی عەزابیان بینی، چونکە ئەگەر خودی عەزابەکەیان ببینیایە ئەو کاتە ئیمان هێنانەکەیان سوودی نەدەبوو ئیمانهێنانەکەیان دەکەوتە حاڵەتی غەرغەرە.

لەلایەکی ترەوە حەزرەتی یونس، کە ئەوەندە بانگەوازی کردنو گوێیان پێ نەدا، رقی هەڵساو ئەو هەرێمەی جێ هێشتو بەبێ ئەوە ئیزن لەخودا وەربگرێ، بەرەو دەریا کەوتە رێو سواری کەشتی‌یەکی پڕ لەخەڵک بوو، بەهیوای هەڵاتنو دوورکەوتنەوە لەو وڵاتە رێگای هاتونەهاتی گرتەبەر!

کەسواری گەمیّ بوو، گەمێکە کەوتە تەکانو لەشێوە رۆیشتنی ئاسایی خۆی کەوتو کەشتیوانەکان ترسان نقووم بێ، زانییان: کە دەبێ لەسەر کەشتییەکە کابرایەک هەبێ هەڵاتوو بێ، پاشان بڕیاریاندا یەکێک لەسەرنشینەکانی فڕێ دەنە ناو دەریاوە، هاتن قورعەیان لەنێوان سەرنشینەکاندا ئەنجام داو قورعە بەر حەزرەتی یونس کەوتو فڕێیان دایە ناو دەریاوە! ماسییەکی زەبەلاح قوتی دا، پەروەردگار یونسی لەهێزی هاضیمەی ماسییەکە پاراست، ماوەیەک لەناو سکی ماسییەکەدا مایەوە، هەمیشە ئەم دوعایەی دووبارە دەکردەوە﴿**لا اله الا أنت سبحانك اني كنت من الظالمين**﴾**الأنبياء**/٨٧.

پەروەردگار نزاکەی قبوڵ کردو پاش ماوەیەک ماسییەکە هاتە کەنری دەریاو فڕێی دایە دەرەوە، بەڵام حاڵی شەکەت بوو، تەندروستی تێک چووبوو جا خودا داری کولەکەی بۆ رواند سێبەرەکەی زۆر سوودمەندبوو بۆ لەشو لاریو پاش ماوەیەک تەندروستی هاتەوە سەرخۆو ئەمجار ناردی بۆ سەر نەتەوەیەک ژمارەکەیان سەد هەزار یان زیاتر بوون، هەموویان ئیمانیان پێ هێناو خودا ئیمانهێنانەکەی لێ قبوڵ کردن.

﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ﴾ واتە: دانیشتوانی هیچ شارو شارۆچکەیەک لەو نەتەوانەی پێشوو ئیمانیان بەپێغەمبەرەکەیان نەهێناوە جگە لەنەتەوەی یونس کە دانیشتووی شاری نەینەوا (موصل) بوون

لەکوردستانی عێراق، ئەوان ئیمانهێنانەکەیان لەترسی هاتنی ئەو عەزابە بوو کە پێغەمبەرەکەیان هەڕەشەی پێ لێکردبوون، جا کە نیشانەی هاتنی سزاکەیان بینیو هۆکارەکانیان بەدی کردن، لەهەڵوێستی خۆیان پەشیمان بونەوەو هاواریان کردە خوداو لێی پاڕانەوەو ئیمانیان هێناو خودا رەحمی پێکردنو ئیمانی لێ قبوڵ کردن، عەزابی لابردو خستنیە حاڵەتی ئاسایی‌یەوەو خودا پەرستانە تەمەنی خۆیان بەسەر برد!!

هەڵبەتە قبوڵکردنی ئیمان لێیان بەپێچەوانەی ئیمانی فیرعەونەوە بوو، فیرعەون کاتێک ئیمانی هێنا کە مردن یەخەی گرتو کەوتە غەرغەرەی مردنو گیانەلاوەوە. بەلام قەومی یونس پێش هاتنی عەزابەکەو پێش ئەوەی بکەونە حاڵەتی گیانەلاوەوە ئیمانیان هێنا، واتە: هێشتا لەحاڵەتو وەزعی ئیختیاری‌دا بوون: کە ئیمانیان هێنا، بەلام فیرعەون کاتێک ئیمانی هێنا کە لەحاڵەتی ئیضطراری گیانەلاودا بوو!!!

لەچیرۆکەکەدا جۆرە هەڕەشەیەک هەیە بۆ قوڕەیشییەکانو دانیشتوانی مەککەو هەڵنانی ئەوانی تێدایە؛ بۆ ئەوەی چاو لەنەتەوەی یونس بکەن پێش ئەوەی بگەنە حاڵەتی نائومێدی لەژیانو گیانەلاو، چونکە عەزاب هەموو کاتێک لەوانەیە بێتەدی، وەکوو چۆن بۆ نەتەوەی فیرعەون هاتەدی!!

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعاً﴾ ئەگەر خودای تۆ ئەی موحەممەد! بیویستایە: کە ئیزن بدا بۆ هەموو دانیشتوانی سەرزەوی بڕوا بەپەیامەکەت بکەنو ئیمانیان تێدا برسکێنی‌و هیدایەتیان بدا، دەیکردو هەموویان ئیمانیان دەهێنا، وەلێ کە پەروەردگار وای نەکردوەو واناکا حیکمەتێکی تێدایەو بۆخۆی زاناو دانایەو دەزانێ بەرژەوەندی ئادەمیزادان لەچی‌دایەو چۆنەو چیە؟! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً، وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ، إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ، وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ، وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾هود/١١٨-١١٩.

کەوابێ ئەی موحەممەد! ئەتۆ غەمبار مەبە لەسەر ئەوەی: کە قورەیشییەکان ئیمان ناهێنن، ئیمانهێنان دەبێ بەحەزو ئارەزۆ بێ، بەئیختیو ریو ئازادیی بێ. ﴿أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ؟﴾ ئایا تۆ ئەی موحەممەد! زۆرەملێ لەئادەمیزادان دەکەی تا ئیمان بێنن‌و موسوڵمان ببن؟ تۆ ناتوانی زۆری لەکەس بکەی، نابێ بەزۆرەملێ ئادەمیزادان موسوڵمان بکەی، ئەوە کاری تۆ نیە، ئەرکی سەرشانی تۆ نیە. ئەوە عائید بەخودایەو ئەو ئەو کارە دەکا، ئیمان بەزۆرەملێ نابێ‌و حسێب نیە، ئیمانی راستو قبووڵ ئەوەیە: کابرا بەویستو ئیرادەی خۆی هەڵیبژێرێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿لاَ اِكْرَاهَ فِي الدِينِ﴾البقرة/٢٥٦. یان دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ﴾ق/٤٥. بەڵکوو ئەرکی سەرشانی تۆ ئەی پێغەمبەر! راگەیاندن‌و ترساندن‌و موژدە دانە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿اِنْ عَلَيْكَ اِلاَّ الْبَلاَغُ﴾الشورى/٤٨. یان دەفەرموێ: ﴿فَذَكِّرْ اِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُسَيْطِرٍ﴾الغاشية/٢١-٢٢. یان دەفەرموێ: ﴿اِنَّكَ لاَتَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾القصص/٥٦. هەموو ئەم ئایەتانەو هی تریش ئەوە دەگەیەنن: کە ئیمانهێنان بەزۆرە ملێ چ کەڵکی نیە، ئیمان دەبێ بەویستو ئیرادەو لەناخەوە بێ، چونکە ئیمان ئەوەیە کە لەدڵا جێگیر بووبێ‌و کردەوە گەواهی بۆ بداو نیشانەبێ لەسەری!

﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ اِلاَّ بِاِذْنِ اللهِ﴾ ناگونجێ بۆ هیچ ئادەمیزادێک: کە ئیمان بهێنێ مەگەر بەئیرادەو مەشیئەتی خودا نەبێ، دەبێ ئادەمیزادەکە بۆ خۆی لەناخەوە بەرەو ئیمانهێنان بچێ، ئەمجار خودا هۆکارەکانی ئیمانهێنانی بۆ برەخسێنێ. بەڵام کەسێک بۆخۆی بەرەو ئیمانهێنان نەچێ‌و هەستو شعووری خۆی بەرەو ئەو ئاستە ئاراستە نەکا، ئەوە شیاوی عەزابی خودایە، چونکە دابو نەریتی خودا وایە: کە ﴿وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَيَعْقِلُونَ﴾ عەزابو غەزەبی خۆی بخاتە سەر ئەو ئادامیزادانەی لەنیشانەو بەڵگەکان ورد نابنەوە، عەقڵ‌و بیری خۆیان ناخەنەکار بۆ ئەوەی رێبازی حەق‌و خودا پەسەند بگرنەبەرو لەبەڵگە

عەقڵی‌و قورئانییەکان وردبینەوە، کەوابێ ئەوان لەبەر ئەوەی عەقڵی خۆیان لەکارخستووە هەستەکانیان بەگوێرەی پێویست بەکار ناهێنن، شوێن هەواو ئارەزۆی خۆیان کەوتوون شیاوی عەزابی خوداو دەیانخاتە ناو دۆزەخەوە.

تێفکرین‌و وردبوونەوە لەبوونەوەر واجبە

قُلِ ٱنظُرُوا۟ مَاذَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِى ٱلْـَٔايَـٰتُ وَٱلنُّذُرُ عَن قَوْمٍ
لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ يَنتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِهِمْ ۚ قُلْ
فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجِّى رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ ۚ كَذَٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنجِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

دوا ئەوەی پەروەردگار لەئایەتەکانی پێشوودا ئەوەی رون کردەوە کە ئیمان پەیدا نابێ‌و ناچێتە دڵانەوە مەگەر خودابەدی بێنێ‌و مەشیئەتی لەسەر بێ، ئەمجار فەرمانی کرد بەتێفکرین‌و وردبوونەوە لەبوونەوەرو نیشانەکانی خودایەتی خوداو تاکو تەنهایی، بۆ ئەوەی وا گومان نەبرێ کە حەق زۆرەملێیەو خودا دەیەوێ بەزۆرو تۆبزی خەڵک موسوڵمان بێ، فەرمووی: ﴿انْظُرُوا مَافِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ئەرکی سەرشانی هەموو عاقڵ‌و هۆشمەندێکە جوداوازی نێوان خێرو شەڕ بکا، ئەرکی سەرشانی پێغەمبەریش مژدەدان‌و ترساندنە، ئایین یارمەتیدەرە بۆ عەقڵ بۆ ئەوەی رێبازی باش هەڵبژێرێ.. جا با قورەیشییەکان‌و نەتەوەکانی تریش بترسن لەو جۆرە عەزابەی تووشی نەتەوەکانی رابوردو بوو بەهۆی سەرپێچی‌و بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەرانیان، چونکە دابو نەرێتی خودا ناگۆڕێ، لەهەموو رۆژگارو سەردەمێکدا پێغەمبەران‌و خوداپەرستان سەرکەوتوو دەکا، بەدرۆخەرەوەو سەرپێچیکاران بەهیلاک دەباو پاشان توڕیان دەداتە نێو دۆزەخەوە. جا بۆ جەختکردنەوە لەسەر ئەو راستییەی: کە ئایین دەبێ بەئیختییارو قەناعەتەوە وەربگیرێ‌و زۆرەملێی تێدا بەکار نییە، پەروەردگار

فەرمان بەبەندەکانی دەکا کە لەبوونەوەر وردبینەوە، دەفەرموێ: ﴿قُلْ: انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو سەرڕەقو یاخی بووانە بڵێ: سەیری ئاسمانەکانو زەوی بکەن، بیر لەدروستکردنیان بکەنەوە، بڕوانن چەند بەڵگەو نیشانەی جۆراو جۆرو گرنگ لەئاسمانەکانو زەویو ئەو شتانەی تێیاندایە، لەیاساو نیظامی سازاوو گونجاویان وردبینەوە، سەیری مانگو خۆرو ئەستێرەکانی تر بکەن، بیر لەئەستێرەو کاکەشان بکەنەوە، لەگۆڕانی شەوو رۆژو درێژبوونو کورتییان بفکرن، سەیری بەرزی ئاسمانو ئەستێرەکان بکەن، لەجوانیو رازاوەییان وردبینەوە، تەماشای فراوانیو پانو پۆڕی بوونەوەر بکەن، بڕوانن چۆن پەروەردگار لەلای سەروتانەوە باران دەبارێنیو زەوی زیندوو دەکاتەوە گیاو گژو روەک دەڕوێنێ جۆرەها دانەوێڵەو گوڵو گوڵزارو دارو درەختو بەروبوومو میوەو خۆراکیان لێ وەبەردێنێ!

لەلایەکی ترەوە ئەو هەموو گیانلەبەرەی لەزەویدا خولقاندوە، جگە لەئادەمیزاد جۆرەها ئاژەڵی ماڵیو کێوی، باڵندەو خشۆکی تێدا بڵاوکردۆتەوە، ئەو هەموو دەریاو چۆمو جۆگەو کانیاوو کێوی بەرزو دەشتی کاکی بەکاکیو کوێستانی، هەواسازو گەرمەسێری تێدا خولقاندوە، هەریەکێ لەم شتانەو غەیری ئەمانەش بۆخۆیان نیشانەی هەبوونی خودایەکی بالادەستو بەتواناو زاناو داناو کارسازو هەمیشە زیندوون..

بەراستی تێفکرینو وردبوونەوە لەبوونەوەر ئادەمیزاد شارەزایی دەکا بۆ ئیمانهێنان بەهەبوونی خودایەکی بەدیهێنەرو خولقێنەر، بەراست زانینو بڕواکردن بەپێغەمبەران، ئیمانهێنان بەقورئانو نیگا کە شیکەرەوەی ئەو نیشانانەن.

﴿وَمَا تُغْنِي الآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لاَيُؤْمِنُونَ﴾ بەڵام نیشانەو بەڵگە کەونییەکان، قورئانو پێغەمبەرو ترسێنەران چ سوودێک نابەخشێ بەگەلو نەتەوەیەک کە ئومێدی ئیمانیان لێنەکرێو نەفامو گەوج بنو لەبەڵگەو نیشانە جۆراو جۆرەکان وردنەبنەوە. (ئەمە ئەگەر (ما) نافیە بێ).

دەشگونجێ (ما) ئیستفهامیە بێ. ئەو کاتە ماناکە بەم جۆرە دەبێ: چ نیشانەو بەڵگەیەکی ئاسمانی یان هی سەر زەوی چ پێغەمبەرو رەهبەرێک بەموعجیزەو پەیامەکەوە کەڵکی دەبێ بۆ گەلو نەتەوەیێ: کە بڕوایان بەخودا نیەو بڕوا بەپێغەمبەران ناکەنو عەقڵو هۆشو هەستەکانیان ناخەنە گەڕو وەکوو پێویست ئاراستەیان ناکەن!؟

دەبێ ئایاتو موعجیزە، نیشانەو بەڵگە چ رۆڵێکیان هەبێ؟ ئەگەر دڵەکان داخراب ن، عەقڵەکان لەکارخرابن، ئامێری پێشوازیو وەرگرتن لەسروشتی ئادەمیزاددا پەکیان کەوتبێ؛ بەڵکوو ئادەمیزاد پەردەیەکی ئەستووری لەنێوان خۆیو بوونەوەردا دا دابێتەوەو چاوی سەرو دڵی نوقاندبنو گوێچکەی هاخنیبنو ذکرو تەسبیحی بونەوەر نەبیسێ!.

بێگومان بوونەوەر هەمووی خوداناسو موسوڵمانە، خاوەنی خۆی دەناسێو تەسبیحاتی تایبەتی خۆی دەکاو گەردنکەچو فەرمانبەردارە، هەموو شتێکی بوونەوەر خودا دەناسێو تەسبیحاتی دەکا، هەموو زیندوێکی ناو بوونەوەر (جگە لەبڕێ ئادەمیزاد) هەموویان خوداناسن،هەموویان خەریکی ذیکرو تەسبیحاتی خودان، بەڵام ئێمە لەذیکرو تەسبیحاتەکەیان حاڵی نابین یان گوێمان لێ نیە.

سەیرە ئادەمیزاد لەم بوونەوەرەدا دەژیا: کە هەموو زەڕڕەو گەردیلەیەکی، هەموو دارو درەختو گژوگیاو ئاژەڵو باڵندەو خشۆکو چۆمو دەریاو کانیاوو دۆڵو شیوو کێوو دەشتی، هەموو ئاسمانەکانو شتی ناویان بەمانگو خۆرو ئەستێرەکانیانەوە ئاوازی ئیمانو ئیسلام بۆ یەکتر دەستێننەوە، لەجمو جۆڵو هاتوچۆی سروشتی خۆیاندا گەردنکەچی یاساو نیظامی پەروەردگارن، ئادەمیزادیش بۆخۆی بیەوێو نەیەوێ هاوبەشی بوونەوەر دەکا لەوتنەوەی ئەو صەداو ئاوازەدا، لەجمو جۆڵی سروشتیدا بەو شێوەیەی خودا بۆی مەزندە کردوە!!

هەر کائینێکی بەشەری بەفیطرەتو سروشتی خۆی هەست بەم تەسبیحو ذیکرە نەکا، ئامێرە فیطریو هەستەکانی باوەش بۆ ئەو شەپۆلە ئیمانییە

کەونیانــە نەگرێتــەوەو لــەئامێزیان نــەگرێ، کائینێکــە ئــامێری پێشــوازیو بەپیرەوەهاتنی بۆ شەپۆلە ئیمانییەکان تێیدا پەکی کەوتوو لەکارکەوتوونو ستۆکن بەکێشەو جەدەل دەرگای دڵو عەقڵی ناکرێتەوە، بۆیە پێویستە رێگاچارەی تری بۆ بدۆزرێتەوە، هەوڵ بدرێ ئامێری پێشوازیو بەپیرەوەچوونی بـانگی سورشـتی تێـدا بەئاگا بهێندرێتەوە، شاراوە سروشتییەکانی ناوکییانو هەسـتیان وەجوڵـە بخرێ بەڵکوو بکەوێتە کارو شـەحن ببێتـەوە. کـەوابوو سـەرنج راکێشـانی هەسـتو دڵو عەقڵ بۆ ورد بوونەوە لـەو حەشـاماتەی لەئاسمانـەکانو زەویدا هـەن هۆکـارێکن لەهۆکارەکانی مەنهەجی قورئان بـۆ زیندوکردنـەوەی دڵـەکان، بـەڵکوو بکەونـەوە گەڕو دەست بکەنــەوە بـەجمو جۆڵـی سروشـتیخۆیانو بـەپیر بانگـەوازی پـەیامی خوداوە بێن.

بـەڵام ئـەو بەدرۆخـەرەوە نەفامــە عەرەبانــەو هاووێنــەکانیان لەبونــەوەر وردنابنەوە، بەپیر بانگەوازی پەروەردگارەوە نایــەن، دەی ئەوانـە چـاوەڕوانی چـی دەکەن؟!

بێگومــان دابـو نــەرێتی خــودا نــاگۆڕێ، ســەرەنجامی یــاخی بــرانو بەدرۆخـەرەوان ئاشـکراو نمایانـە، نـابێ چاوەڕوانی ئـەوەبن دابـو نـەرێتی خـودا گۆڕانکاری تێدا پەیدا بێ، وا دەبــێ خـودا ئـەو نەفامانـە مۆڵـەت دەداو عـەزابی ریشەکێشـیان بــۆ نــانێرێ، بــەڵام ئەوانــەی ســوورن لەســەر بەدرۆخسـتنەوەی فروستادەکانی خوداو ئـاییني ئیسـلام رەت دەکەنــەوە هـەردەبێ تۆڵـەیان لێ بستێنێ.

﴿فَهَلْ يَنتَظِرُونَ إِلاَّ مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِهِمْ﴾ ئەی موحەممەد! ئایا ئەو موشریکانەی پەیامی تـۆ بـەدرۆ دەخەنـەوە چـاوەڕوانی چـی دەکـەن لەبـەڵاو عەزاب جگە لەو جۆرە عەزابو ئافاتانەی تووشی نەتەوە بەدرۆخەرەوەکانی پێشو هات، ئەگەر ئەوان بەردەوام بن لەسەر هەڵوێستی ناشیرینی خۆیان بـا چـاوەڕوانی هەمان عـەزابو بەسەرهاتی گەلەپێشینەکانی پێش خۆیــان بـن، بـا بزانـن ئـەوەی بەسـەر گـەلی نـوحو نەتـەوەی عـادو ثـەموودو هـی تریـش هـات، ئـەو عـەزابو

روداوانەی ئـەوانی ریشـەکێش کـرد دوورنیـە ئـەمانیش بگرێتـەوە، چونکـە دابـو نەرێتی خودا ناگۆڕێ ﴿وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلاً﴾الأحزاب/٦٢.

﴿قُلْ﴾ ئـەی موحەممـەد! بـەو موشریکانە بڵـێ: هەڕەشـەیان لێ بکـە، بیانترسێنە، پێیان بڵێ: ﴿فَانْتَظِرُوا﴾ چاوەڕوانی عەزابی سەختی پـەروەردگار بـن ﴿اِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ﴾ منیش لەگەڵتاندا چاوەڕوانی لەناوچونتانم بەعـەزابی ریشەکێشکەری پەروەردگار.

یـان: ئێـوە چـاوەڕوانی فـەوتانی مـن بـن، منیـش لەگـەڵتاندا چـاوەڕوانی لەناوچوونی ئێوەم بەعـەزابی سـەختی بـێ ئامـان. یـان چـاوەڕوانی بـەدی هـاتنی بەڵێنی خودام، چاوەڕوانی ئەو وادەو بەڵێنانـەم کـە خـودا بـەمنی داوە دەربـارەی لەناووچەنی ئەو کەسانەی سوورن لەسەر سەرپێچیو یاخی بوون.

﴿ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا﴾ پاشان پێغەمبەرانمانو ئەوانەی ئیمانیـان پێ هێناون رزگاریان دەکەین.

سـوننەتـو دابـو نـەرێتمان دەربـارەی پێغەمبـەران لەگـەڵ نەتـەوەکانیان کـە بانگەوازییان کردونو پەیامی خودایان پێ گەیاندونو ترساندویانن لەسـەرەنجامی هەڵوێستی نالەباریان. جا هەندێ لەنەتـەوەکان ئیمانیـان پـێ هێنـاونو شـوێنییان کەوتوون، هەندێکیشیان سوور بـوون لەسـەر بـەردەوام بـوون لەسـەر کوفـر، دابـو نـەرێتمان وابـووە، کـە بەدرۆخـەرەوەکان لەناوبـەرینو پێغەمبـەرانمانو شوێنکەوتوانیان رزگار بکەین.

﴿كَذَلِكَ حَقاً عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ وەکـوو ئـەو رزگـار کردنـەی گەلـە موسـوڵمانە پێشـینەکانمان پـێ رزگـار کـردن، بـەو شـێوە موسـوڵمانە شـوێنکەوتووەکانی تـۆش ئـەی موحەممـەد! رزگـار دەکـەین، ئەمـە بەڵێنێکـەو داومانەو لێی پاشگەز نابینەوە!

ئەمە بەڵێنو وادەی پەروەردگارە لەسەر خۆی پێویست کـردوە، بڕیـاری داوە ئەنجامی بدا، بڕیاری داوە: کە تۆوی ئیمانو موسـوڵمانان بـەردەوام بـێو بـڕوێو لەهەمەوو نارەحەتیو ناخۆشییەکێدا بەسەر بەرزی رزگاری بـێ، لەهـەموو خەتـەرو

تەنگئو چەڵەمەیەک بپەڕێتەوە، دوای هەموو بەدرۆخستنەوەو سزاو ئازارێک سەربەرزو قاڵبوو خۆی بنوێنێ!

ئایەتەکان بەئاشکرا ئەوە دەگەیەنن: کە پێویستە بەچاوێکی ورد بینییەوە سەیری نیشانە ئاسمانییەکانو زەوی بکەین بۆ ئەوەی لەرێگەی بەڵگەکانەوە بگەینە پلەی خوداناسیو ئیمانمان پتەوو دامەزراویێ، چونکە هیچ رێگایەکی تر نیە بۆ ناسینی خودا جگە لەتێفکرین لەبەڵگەو نیشانەکان.

پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (تَفَكَّرُوا فِي الْخَلْقِ، وَلَا تَفَكَّرُوا فِي الْخَالِقِ، فَإِنَّكُمْ لَاتَقْدِرُونَ قَدْرَهُ) بیر لەبوونەوەرو دروستکراوانی خودا بکەنەوە، هەرگیز بیر لەزاتی خودا مەکەنەوە، چونکە ئێوە ناتوانن زاتی خودا تەصەوور بکەن.

ئەو بەڵاو سزاو کارە ساتانەی خودا بەسەر گەلی نوحو عادو ثەموودو گەلەکانی تری هێنان پەندو عیبرەتن بۆ ئەوانەی پەیامی پێغەمبەران بەدرۆ دەخەنەوە.

دابو نەرێتی خودا وا جاری بووە کاتێک سزاو تۆڵەی گشتی دەنێرێ بۆ سەر گەلو نەتەوەیەک، پێغەمبەرانو موسوڵمانان رزگار دەکاو کافرو گومڕاکان ریشەکێش دەکا، ئەم پاکئو پیس لێک هەڵاواردنە رەحمەتو عەداڵەتی خودایە بۆ بەندەکانی.

بەندایەتیکردنی راستاڵانەو دڵسۆزانە بۆ خودا

قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى شَكٍّ مِّن دِينِى فَلَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن
دُونِ ٱللَّهِ وَلَـٰكِنْ أَعْبُدُ ٱللَّهَ ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ
ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ
﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۖ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ
إِذًا مِّنَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾ وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ
وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهِۦ ۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۚ
وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾

بەم کۆمەڵە ئایەتە کۆتایی بەسورەتی یونس دەهێنێ، دوای ئەم هەموو جەولەو هاتووچۆیە لەناسۆکانی بوونەوەرو لایەنە دەروونییەکانو جیهانی بیرو هەستو تێفکریندا، دوای ئەو هەموو رونکردنەوەو شیکردنەوانە دەربارەی بیروباوەڕو یەکتاپەرستیو فەرمانڕەواییو حاکمییەت بۆ خودا، دوای رونکردنەوە دەربارەی چۆنیەتی دابو نەریتی خودا لەبوونەوەردا، فەرمان بەپێغەمبەر ﷺ دەکا: کە بەهەموو ئادەمیزادان رابگەیەنێو ئیعلانێکی گشتیو یەکالاکەرەوە رابگەیەنێو پێیان بڵێ: کە ئەو سوورە لەسەر هەڵوێستی خۆیو ئەو رێبازەی گرتوویەتیە بەر بەموو لێی لانادا، بەردەوام دەبێ لەسەر بانگەوازیکردنو راگەیاندنی پەیامەکەی!

دەفەرموێ: ﴿قُلْ: يَاأَيُّهَا النَّاسُ!﴾ ئەی موحەممەد! بەو خەڵکە رابگەیەنەو پێیان بڵێ: ئەی خەڵکینە! ﴿اِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي﴾ ئەگەر ئێوە گومانتان هەیە دەربارەی راستی ئەو ئایینە پاکەی من بۆم هێناونو خودا بەنیگا بۆی

ناردوم: ئەگەر ئێوە لەئایینەکەم حاڵی نابن و نازانن چۆنە، ئەوە گوێ بگرن با من بۆتانی رون بکەمەوە. هەڵوێستی خۆمتان بۆ دیاری بکەم باش بزانن بچێتە دڵتانەوە ﴿فَلَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِينَ تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ ئەمن بەندایەتی و پەرستش بۆ ئەو خودا درۆزنانە ناکەم کە ئێوە لەجیاتی خودا بەندایەتییان بۆ دەکەن. ئەو بەردو دارو بتو صەنەمانەی ئێوە بەخودایان دەزانن من نایان پەرستم و بەندایەتییان بۆ ناکەم، چونکە ناتوانن زیان و قازانجم پێ بگەیەنن ﴿وَلَٰكِنۡ أَعۡبُدُ ٱللَّهَ ٱلَّذِي يَتَوَفَّىٰكُمۡۖ﴾ بەڵکوو من خودایەک دەپەرستم تاکو تەنیاو بەتواناو زاناو داناو بەدیهێنەرە خودایەک دەپەرستم تەمەن و ژیان و مردنتان بەدەست ئەوە، چۆن ژیانتان پێ دەبەخشێ ئاواش دەتانمرێنێ، پاشان هەمووتان دەگەڕێنەوە بۆ لای ئەو.

﴿وَأُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ فەرمانم پێ کراوە: کە لەپێڕی ئەو موسوڵمانانە بم کە بڕوایان پتەوەو بەتەواوی خودا دەناسن.

ئەم ئایەتە ئاماژەی ئەوەشی تێدایە: کە ئایینی حەق و راست جێگای گومان نیەو حەق وایە: کەس گومانی تێدا پەیدا نەکا، عەقڵی سەلیم و سورشتی پاک پەسەندی دەکەن. بەڵام بتپەرستی کارێکی گەوجانەیەو هەرکەسێک بەخۆیدا بچێتەوەو تۆزێک بیر بکاتەوە دەزانێ: کە بەتاڵ و پووچە، چونکە ئەو بتو خودا درۆزنانە بێ هەستو شعوورن، نەدەتوانن زیان دووربخەنەوە، نەتوانای سوود بەخشینیان هەیە، دەی شتێک ئەوە حاڵ و وەزعی بێ چۆن بەکاری خودایەتی دێ؟!

ئەمجار وێڕای ئەوەی: کە فەرمانم پێ کراوە لەپێڕی موسوڵمانان بم ﴿وَأَنۡ أَقِمۡ وَجۡهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفٗا﴾ فەرمانم پێ کراوە کە رو بکەمە ئایینی راستو دروست، ئایینی حەق و خوداپەسند، پابەندی فەرمان و جڵەوگیرییەکانی بم و بەسوو لێی لانەدەم، دڵسۆزانە بەندایەتی خودا بکەم و هیچ شتێکی تر جگە لەخودای مەزن بەشیاوی پەرستن نەزانم.

واتە: نیگام بۆ کراوەو پێم گوتراوە: کە پابەندی ئایینی ئیسلام بمو بەتەواوی رو لەئایین بکەمو ئاوێتەی بم!

وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفاً وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾الأنعام/٧٩. ئەم ئایەتانە بەئاشکرا ئەوە دەگەیەنن: کە پێویستە لەعیبادەتدا، لەدوعاو پاڕانەوەدا روبکرێتە خوداو عیبادەت هەر بۆ زاتی پاکی بکرێو نزاو پاڕانەوە هەر ئاڕاستەی ئەو بکرێو لەکەسی تر نەپاڕێینەوەو عیبادەت بۆ کەسی تر نەکەین، کەسێک بەدڵ عیبادەت بۆ غەیری خودا بکاو لەدوعاو پاڕانەوەدا داوا لەیەکێکی تر بکا ئەوە عیبادەتکەری غەیری پەروەردگارەو بەموشریک دادەنرێ.

﴿وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ئەی موحەممەد! (ئەی بیسەر!) نەخەڵەتابی لەو پێڕو تاقمو کۆمەڵانە بی کە هاوەڵ بۆ خودا دادەنێن، هەرگیز لەکۆمەڵی موشریکان مەبە. راستەوخۆو بەبێ ناوەند عیبادەتی خودا بکە، ناوەندو واسیتەو تکاکار مەهێنە کایەوە، نەچی لەکاتی تەنگانەو بەڵاو موصیبەتدا هاوار بکەیە پێرو موشایەخو داوایان لێ بکەی بەهاوارتەوەبێنو کارت بۆ جێبەجێ بکەن، ئەگەر وا بکەی بەفتارە دەچیو دەفەوتێی ﴿وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ﴾ نەچی پەنابەریە بەر هەڵوێستی نالەبارو نەگونجاو، نەچی عیبادەت بۆ غەیری خودا بکەی، نەکەی دوعاو پاڕانەوەت ئاڕاستەی غەیری پەروەردگار بکەی! نەخەڵەتابی جگە لەخودا عیبادەت بۆ شتێک بکەی لەدونیاو قیامەتدا سودو قازانجت پێ ناگەیەنێ، تەنانەت ئەگەر هاواریشیان بکەیتێ بەهاناتەوە نایەنو چ سودێکت پێ ناگەیەنن، خۆ ئەگەر وازیشیان لێ بێنیو عیبادەتیان بۆ نەکەی، ناتوانن هیچ زیانێکت پێ بگەیەنن!!

﴿فَإِنْ فَعَلْتَ﴾ ئەگەر خودانەخواستە وات کردو نزاو پاڕانەوەت ئاڕاستەی غەیری خودا کرد، ئەو کاتە ﴿فَإِنَّكَ إِذاً مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ئەتۆ دەچیە پێڕی ستەمکارانەوە، ئەم جڵەوگیرییە کە لەپێغەمبەر کراوە جڵەوگیری کردنە لەئومەتەکەی. چونکە جڵەوگیری لەکەسێک هەرکاتێک نەگونجێو چاوەڕوان

نەکرێ جڵەوگیریی لێ بکرێ، ئەوە نیشانەی موبالەغەو زێدەڕەوییە لەجڵەوگیرییەکەدا.

لەقورئانی پیرۆزدا زۆر ئایەتی تر لەوێنەو مانای ئەم ئایەتەدا هاتوون، بۆ ئەوەی شیرکو هاوەڵدانان بۆ خودا لەدڵو دەروونی زوربەی خەڵک دەربهاوێ. جا ئەوانەی قورئانی پیرۆز کاری تێکردنو ئایینی خۆیان لەقورئانو فەرموودەی پێغەمبەرو شوێنکەوتنی سەلەفی صالح وەرگرت ئەو جۆرە بیرو باوەڕە شیرکئامێزەیان لەدڵو دەرووندا سڕدرایەوەو پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی ئایین بوونو ئێوارەو بەیانیو شەوو رۆژ خەریکی خوداپەرستی بوون.

هەر لەقورئانی پیرۆزدا زۆر هەڕەشەو سەرزەنشتی ئەوانەی تێدایە: کە وازیان لەتێفکرینو وردبوونەوە لەئایەتەکانی قورئان هێناوە، دەیانەوێ ئایین لەدابو نەرێتی کۆنو رزیوی باوکو باپیرانیانو لەزرە شێخو کۆلکە خوێندەوارو جادوبازو دەسبڕو کادرەکانی ئیستعمارو مونافیقەکانی سەردەمو قوتابیانی شەیتان وەربگرن! خەریکی رازاندنەوەی گۆڕو ئارامگای ئەمو ئەون، بەنەقشو نیگار دەیانرازێننەوە، چراو مومیان لەسەر هەڵدەکەن، لەجیاتی خودا هانایان بۆ دەبەنو لێیان دەپاڕێنەوە، داوای بەمرازگەییشتنیان لێ دەکەن، کوشتیو قوربانیان بۆ سەردەبڕن بەهیوای ئەوەی زیانیان لێ دوور بخەنەوە، سوودو خێریان بۆ دەستەبەر بکەن، ئەو ئایەتو حەدیثانەی لەم بارەوە هاتوون وایان ئاراستە دەکەن کە تایبەت بن بەبتپەرستیو نەزرو فۆتۆ بۆ بتەکان، سوبحانەڵلا! پێیان وایە: هاوەڵدانان بۆ خودا دروستە؟!

ئەمجار پەروەردگار مانای ئایەتی پێشوو دووبارە دەکاتەوەو شوبهەو بیرو بۆچوونی ئەوانەی لەجیاتی خودا هاوار دەکەنە گۆڕو ئارامگای ئەم شێخو ئەو پیر رەت دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ﴾ ئەی بیسەر؛ ئەی ئادەمیزاد! هەر کاتێ جەستەت تووشی نەخۆشیو زیانێک بوو، ماڵو سامانت تووشی زەرەرو زیان بوو هەژار کەوتی، ئازارێکت تووش هات ئەوە باش بزانە هیچ کەس نیە بتوانێ ئەو زەرەرو زیانەت لەسەر لابەرێ!

بێگومان پەروەردگار بۆ هەموو شتێک هۆکارێکی داناوە، ئادەمیزاد بەهۆی تەجروبەو ئەزموونەوە دەیانزانن‌و فێریان بوون، ئەوەتا بۆ هەموو دەردو ئازارێک دەرمانێکی داناوە.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: پەروەردگار بۆ هەموو دەردێک دەرمانێکی داناوە جگە لەپیریی، جا کەوابێ ئەرکی سەرشانمانە: کە بەگوێرەی سوننەتی خودا هەڵس‌و کەوت بکەین، ئەگەر نەخۆش کەتین هەوڵی چارەسەر بدەین‌و دەرمان بەکاربێنین‌و بڕواشمان وا بێ شیفادەر هەر خودایەو داوای شیفا لەو بکەین‌و خاڵصانە رو لەبارەگای ئەو بکەین.

﴿وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ ئەگەر خودا خێرو بێرێکت بەنسیب بکا، سەروەرییەکی ئایینی یان دونیاییت پێ بگەیەنێ، سەرکەوتنێک، لەشساغی‌و خۆشگوزەرانی‌یەکت پێ ببەخشێ، ئەوە باش بزانەو دڵنیابە کەس نیە بتوانێ جگە لەخودا ئەو خێرو بەرەکەت‌و سەروەری‌یەت لێ بستێنێتەوە، چونکە کەس نیە بتوانێ بەرەنگاریی ویستی خودا بکا، کەس ناتوانێ بڕیاری خودا هەڵبوەشێنێتەوە، فەضل‌و رەحمەتی خودا بگێڕێتەوە، پەروەردگار بالادەست‌و خاوەن دەسەلاتی رەهایە بەسەر هەموو شتێکدا دەبەخشێ‌و دەگرێتەوە، چی بوێ‌و چۆنی بوێ ئاوا دێتە کایەوە. رەحمەت‌و فەضلی خودا لەچوارچێوەی رەحمەتی گشتی‌و بەخششی فراوانی‌دا دەڕژێ بەسەر بوونەوەردا، بەپێچەوانەی دەردو بەلاو زیان‌و ناخۆشی؛ ئەوانە بەبێ هۆکار نایەنە دی، بەلاو موصیبەت بەهۆی تاوانەوە دادەبارن‌و بەتۆبەو پەشیمانبونەوەو ئیستیغفار نەبێ لاناچن. وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ﴾الشورى/٣٠.

بەڵێ: بەچاوی خۆمان دەبینین‌و مێژووش گەواهیدەرە نەخۆشی‌و تاعون‌و پەتا بەهۆی گوێ پێ نەدان بەهۆکارەکانی تەندروستی‌و کەمتەرخەمی لەدەستەبەرنەکردنیان دەکەونەوە، ولات وێران دەبن، حکوومەت‌و فەرمانڕەوا دەڕوخێن بەهۆی ستەمکاری‌و وازهێنان لەعەدالەتکاری!

﴿وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمِ﴾ پەروەردگار لێبوردو لێخۆشبووە بۆ ئەوانەی تاوانبارنو تۆبە دەکەنو لەتاوانەکانیان پەشیمان دەبنەوە، واز لەشیرکو گومڕایی دەهێننو رودەکەنە خوداپەرستیو بەندایەتی بۆ خودا. بەرەحمو بەزەییە بۆ ئەو کەسانەی ئیمانی پێ دەهێنن، خۆ ئەگەر رەحمەتو فەضڵو بەخششی بەرفراوانی خودا نەبوایە هەموو ئادەمیزاد بەهۆی تاوانەکانیانەوە بەفتارە دەچوون. وەکو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَاتَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا دَابة﴾فاطر/٤٥.

ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر ئەوە: کە هەر پەروەردگار زیانو ناخۆشی لادەبا، خێرو خۆشی بەدەست خۆیەتیو هەر ئەو فەضڵو خێر دەبەخشێ.

ئیبنو عەساکیر لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت دەکاو دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (اطلبوا الخير دهرَكُمْ كله، وتعرضوا لنفحات ربكم، فان لله نفحات من رحمته، يصيب بها من يشاء من عباده واسألوا أن يستر عوراتكم ويؤمن روعاتكم)

ئایینی ئیسلام ئایینێکی حەقەو پێویستە ئادەمیزاد پابەندی بن

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَٱتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَٱصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار بەڵگەی تاکو تەنهایی خۆیو پێغەمبەرایەتیو زیندوبوونەوەی رانواندنو چەسپاندنی، بەم شێوە جوانو رەوانە کۆتایی بەسورەتەکە دەهێنێو پوختەی ناوەرۆکی هەموو سورەتەکە لەم دوو ئایەتەدا رادەنوێنێو ئاراستەی دەکا، کە بریتییە لەتەواو کردنی شەریعەتو ئایینو پێویستبوونی پابەندبوون بەو شەریعەتو ئایینەوەو دەفەرموێ:

﴿قُلْ: يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ ئەی موحەممەد! بەناد ەمیزادەکان بڵێ: ئەی خەڵکینە! ئەوەتا لەخوداوە نیگای حەقو راستتان بۆ هاتووە، ناوەرۆکی ئایینتان بۆ شی دەکاتەوە، شەریعەتتان بۆ دیاری دەکا، لەسەر زوبانی پیاوێکی هاوزمانی خۆتانو لەهۆزی خۆتان شەریعەتو یاساتان بۆ رون دەکاتەوە.

جا ﴿فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ﴾ کەسێک بەو پەیامو نیگایە هیدایەتی وەرگرتو بڕوای بەقورئانو بەپێغەمبەر کردو شوێنیان کەوت، ئەوە سوودو قازانجی شوێنکەوتنەکەی بۆ خۆیەتیو بۆخۆی پێی بەختەوەری دونیاو قیامەت دەبێ. ﴿وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا﴾ کەسێکیش لەو رێبازە لابداو گوێ بەو پەیامە نەداو ئەو مەنهەجو پرۆگرامە پاشگوێ بخا ئەوە بەدبەختیەکەی بۆخۆیەتیو خۆی تووشی نەگبەتی دونیاو قیامەت دەبێ، سزای بەئێشو ئازاری دۆزەخی تووش دەبێ.

﴿وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ﴾ ئەمن بەسەر ئێوەوە وەکیلو بەرپرسیار نیم، ناتوانم بەتۆپزیو زۆرەملێ موسوڵمانتان بکەم، ناتوانم بەزۆر رێگای کوفرو یاخی بوونتان لێ بگرم، ناتوانم زیانتان لێ دووربخەمەوەو خێرو خۆشیتان بۆ دەستەبەر بکەم، سوود پێ گەیاندنو زیان لێ دوورخستنەوە بەدەستی خودایەو بەس! من تەنها راگەیاندنو ئامۆژگاریم لەسەرە، موژدەدەرم بەبەهەشتو نیعمەتەکانی بۆ ئەو کەسانەی شوێن پەیامەکەم دەکەون، ترسێنەرم بەسزای دۆزەخ بۆ ئەوانەی رو لەقورئان وەردەگێڕنو پەیامەکەم بەدرۆ دەخەنەوە! کەسێکیش ترسێندرا ئیتر بیانووی نامێنێ.

﴿وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ﴾ ئەی موحەممەد! شوێن ئەو نیگایە بکەوە کە بۆت نێردراوە، بەتەواوی پابەندیبەو لێی لامەدە، خۆگریەو بەردەوامبە لەسەر بانگەوازییو بڵاوکردنەوەی پەیامەکەت، خۆڕاگرە لەسەر ئەزیەتدانو نارەحەتکردنت لەلایەن گەلەکەتەوە، گوێ بەیاخی بوونو سەرپێچیکردنیان مەدە، پەیامی خۆت رابگەیەنەو بانگەوازی خۆت بڵاوبکەرەوە،

هەتا خودا نێوان تۆو ئەوان یەکالا دەکاتەوەو زاڵت دەکا بەسەریانداو یارمەتیت دەدا، ﴿وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَاكِمِينَ﴾ چاکترین حاکمو دادوەرە، بەئەوپەڕی عەداڵەتەوە کارەکانی ئەنجام دەدا، هەموو کارێکی عەداڵەت ئامێزەو پڕە لەحیکمەتو دانایی.

بێگومان پەروەردگار وادەو بەڵێنی خۆی بەجێهێناو پێغەمبەرو هاوەڵانی زاڵ کردن بەسەر کافرەکانداو فەرمانڕەوایی سەرزەوی پێ بەخشین.

بەیارمەتی خوای گەورە لێرەدا جزمی یانزە تەواوبوو

پێڕستی سەرەباسەکان

بابەت	لاپەڕە
لێپرسینەوە لەو خاوەن سامان و بەتوانایانەی بەبێ عوزری رەوا خۆیان لە چوون بۆ غەزا پاش دا	١
عوزرهێنانەوەی مونافیقان و خۆپاشدەرانی غەزای تەبووک و سوێندخواردنی بەدرۆیان	٢
کافریو دووڕوویی‌و ئیمانداری عەرەبە دەشتەکییەکان	٦
پۆلێن کردنی دانیشتوانی مەدینەو دەوروبەری	١١
وەرگرتنی زەکات و قبوولکردنی تۆبەو فەرمان بە کاری چاکە	١٧
ئەو سێ کەسەی تۆبە لێوەرگرتنیان دواخرا	٢٣
مزگەوتی (الضرار)و مزگەوتی (قوبا)	٢٥
رەوشتە بەرزەکانی موسڵمانانی راستگۆو راستاڵ	٣٥
حوکمی داواکردنی لێخۆشبوون بۆ موشریکەکان و مەرجی سزادان لەسەر تاوان	٤٣
تۆبە وەرگرتن لە جەنگاوەرانی غەزای تەبووک و هەروا لەو سێ کەسەش کە خۆیان پاش دابوو	٥٠
واجب بوونی چوون بۆ غەزاو جیهاد لەسەر دانیشتوانی مەدینەو خێڵە عەرەبەکانی دەوروبەری	٥٨
جیهد فەرضی کیفایەیەو هەوڵدان بۆ فێربوونی زانست و زانیاری فەرضە	٦١
سیاسەتمەداریی جەنگی لە شەڕی کافران دا	٦٦
هەڵوێستی دووڕووەکان بەرامبەر بە سوورەتەکانی قورئان	٧٠
رەوشتەکانی پێغەمبەر ﷺ کە پەیوەندییان بە ئوممەتەکەیەوە هەیە	٧٥
باسی ناردنی نیگا بۆ پێغەمبەر ﷺ و هەڵوێستی خەڵکی بەرامبەر نیگا	٨٣

بابەت	لاپەڕە
خودا بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوییەو پێویستە ئادەمیزادەکان بەندایەتی بکەن	٨٩
بڕوا بە ڕۆژی قیامەت و زیندووبوونەوەو پاداش	٩٥
چەسپاندنی بەتوانایی خودا لە بوونەوەردا، هێنان و بردنی مانگ و خۆرو شەوو ڕۆژ	٩٩
پاداش و سزای موسوڵمانان و کافران!	١٠٣
هەمیشە ئادەمیزاد خێری دەوێ و کاتی رق هەڵسانیشی داوای شەڕ دەکا	١٠٧
داب و نەریتی خودا بۆ لەناوبردنی گەل و نەتەوە ستەمکارەکان و جێنشین کردنی خەڵکی تر لە شوێنیان	١١١
موشریکەکان داوایان لە پێغەمبەر دەکرد کە قورئانێکی تریان بۆ بێنێ، یان هەندێ ئایەتی بگۆڕێ	١١٦
عەرەبەکان بتیان دەپەرست و پێشیان وابوو شەفاعەتیان بۆ دەکەن	١٢١
لەوەپێش ئادەمیزادان هەموویان لەسەر ئایینی ئیسلام بوون	١٢٣
کافرەکان داوای ئایەت و نیشانەی جۆراوجۆر دەکەن لە پێغەمبەر	١٢٦
ڕەوشتی کافرەکان فرت و فێڵ و سەرڕەقیو بێویژدانییە	١٣١
نموونەی ژیانی دونیا لەخێرا بەسەرچوونیو بڕانەوەیدا..	١٣٦
هەڵنانی ئادەمیزادان بۆ بەهەشت و باسی حاڵ و چۆنیەتی چاکەکاران و خراپەکاران لە قیامەت دا	١٣٩
حەشرکردنی هەموو بەندەکانی پەروەردگارو پاکانەکردنی شەریک و خودا درۆزنەکان لە موشریکەکان	١٤٣
چەسپاندنی تاک و تەنهایی خودا لە روانگەی سەلماندنی ربوبییەتەوە لای خودی موشریکەکان	١٤٧
چەسپاندنی هاتنی ڕۆژی قیامەت و زیندوبوونەوە	١٥٤
قورئان نامەی خودایەو تەحەددای نەتەوەی عەرەبی پێ کردووە	١٥٩

لاپەڕە	بابەت
۱٦٦	موشریکەکان دوای بیستنی قورئان دەبنە دوو تاقم هەیە ئیمان دێنیو هەیە بەکافری دەمێنێتەوە
۱۷۱	دونیا بێ بەقایەو زوو رادەبرێ
۱۷۳	هەڕەشەکردن لە کافرەکان بە سزادانیان لە دونیاو قیامەت دا
۱۸٤	مەبەستە سەرەکییەکانی قورئانی پیرۆز
۱۸٦	موشریکەکان لەخۆیانەوە هەندێ شت حەلاڵ و هەندێکی تر حەرام دەکەن
۱۹۱	زانست و زانیاری خودا هەموو کاروبارو هەڵسوکەوتی ئادەمیزادانی لەخۆگرتووە، ئاگای لە هەموو بوونەوەرە
۱۹٤	خۆشەویستانی خودا؛ ڕەوشت و پاداشیان
۱۹۸	عیززەت و خاوەنیەتی راستی هەر بۆ خودایە، هەر خودا شەوو ڕۆژ بەدی دێنێ
۲۰۲	نیسبەتدانی منداڵ بۆ خودا شیرکە، پەروەردگار دوورو بەرزو پیرۆزە لەوەی منداڵی هەبێ
۲۰٦	چیرۆکی حەزرەتی نوح ﵇ لەگەڵ نەتەوەکەیدا
۲۱۳	داب و نەرێتی گەل و نەتەوەکان لەبارەی بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەران
۲۱٥	چیرۆکی حەزرەتی مووساو حەزرەتی هارون لەگەڵ فیرعەون و تاقمەکەی
۲۱٦	بەشی یەکەم: حیوارو گفتوگۆی نێوان حەزرەتی مووساو فیرعەون
۲۱۹	بەشی دووەم: ئامادەکردنی سیحربازەکان لەلایەن فیرعەونەوە بۆ بەرەنگاریکردنی بانگەوازیی مووسا
۲۲۲	بەشی سێیەم: بڕواکردنی کۆمەڵێک لە نەوەی ئیسرائیل بە پەیامی حەزرەتی مووسا

لاپەڕە	بابەت
٢٣٠	بەشی چوارەم: دوعاکردنی مووسا لە فیرعەون و تاقمەکەی
٢٣٤	بەشی پێنجەم: خنکاندنی فیرعەون و تاقمەکەی، رزگارکردنی نەتەوەی ئیسرائیل
٢٤١	جەخت کردنەوە لەسەر راستی قورئان دەربارەی ئەو وادەو بەڵێنانەو هەڕەشانەی تێیدا هاتوون
٢٤٥	چیرۆکی حەزرەتی یونس ﷺ لەگەڵ نەتەوەکەیدا
٢٥١	تێفکرین و وردبوونەوە لە بوونەوەر واجبە
٢٥٧	بەندایەتیکردنی راستاڵانەو دڵسۆزانە بۆ خودا
٢٦٢	ئایینی ئیسلام ئایینێکی حەقەو پێویستە ئادەمیزاد پابەندی بن
٢٦٥	پێڕستی سەرەباسەکان